FELSEFE TOPLUM POLİTİKA

SİYASET FELSEFESİ MEDYA VE AHLAK

Serdar Taşçı

METROPOL

Sevgili Ayşe,
sevgili Ceyhun
ve sevgili Kazım Uğur!
Bu kitabım, sizin temiz
ruhlarınıza ufak mı
ufak bir hediyedir.

S.T.

Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumlamışlardır, oysa sorun onu değiştirmektir.

Karl Marx, 11. Tez (Thesen über Feuerbach)

Plurality is the condition of human action because we are all the same, that is, human, in such a way that nobady is ever the same as anyone else who ever lived, lives, or will live.

Hannah Arendt, The Human Condition

Ruhum ne ondan önce vardı, ne ondan ayrı bir sırrın kemalidir,
Ruhum onun, o dışımdaki alemin bende akseden hayalidir,
Ve aslından en uzak ve aslına en yakın hayal,
Bana ışığı vuran yarimin cemalidir.

Nazım Hikmet, Rubailer

SİYASET FELSEFESİ, MEDYA VE AHLAK

METROPOL YAYINLARI

Metropol Yayınları : 18
Felsefe-Toplum-Politika: 3

Redaksiyon:
Metropol

Ofset Hazırlık:
All-Graf

Kapak:
Metropol

Baskı & Cilt:
İstanbul Matbaa ve Cilt Sanayi

Metropol Yayınları
Klotfarer Cad. Nüzhetbey Apt. No: 18/2 Çemberlitaş/İSTANBUL
Tel: (0212) 638 18 51 - 638 23 58 - Faks: (0212) 518 97 28
www. yay-dag.com.tr

SİYASET FELSEFESİ, MEDYA VE AHLAK

Yazan ve Derleyen
SERDAR TAŞÇI

METROPOL YAYINLARI
Aralık 2002

SERDAR TAŞÇI

Felsefeci, siyasetbilimci Serdar Taşçı'yı Siyasal Bilgiler Fakültesinde ortak aldığımız bir doktora dersinde tanıdık. Tanıdık dememdeki kasıt; benimle beraber tüm arkadaşlar, Serdar'ın bilgi yoğunluğunu o derslerdeki konuşmalarından hissetti. Pertevniyal Lisesi'nden İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine geçen yazar, lisans ve mastır eğitimlerini, aynı yerde siyasetbilimi alanında almıştır. Merkezinde siyasetin olduğu bir etik deneyliyor, dolayısıyla makalelerini siyasal felsefe ağırlıklı yazıyor. Marksizme ve entelektüel bir kaygı olarak Klasik ve Çağdaş İslam Düşüncesine ilgi duyuyor. Birkaç batı dilinin yanısıra Osmanlıca'yı da kullanan yazar, İsmail Fenni'nin Lügatçe-i Felsefesi'nin eleştirel bir muhtasarını hazırlamakta; Platon, John Locke, Karl Marx, Max Weber ve Georg Simmel'den çeviriler yapmaktadır.

Kazım Uğur

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Kuram Üzerine *(Serdar Taşçı)* 11

Çağdaş Siyaset Felsefesi Üzerine *(Serdar Taşçı)* 13

Aydınlanma(ma)nın Felsefesi *(Serdar Taşçı)* 17

İktidar ve Söylem: Kapitalizm ve Avrupa *(Serdar Taşçı)* 27

Eleştiri Mirası *(Serdar Taşçı)* 39

John Locke ve Siyasi Liberalizmin Erken Felsefesi *(S. Taşçı)* 49

Hegel'in Felsefinde Devlet Teorisinin Yeri *(Serdar Taşçı)* 59

Max Weber ve Bilim-Siyaset İlişkisi *(Serdar Taşçı)* 63

Herbert Marcuse ve Frankfurt Okulu:
Araçsal Aklın Tahakkümü *(Serdar Taşçı)* 69

Hannah Arendt Üzerine *(Serdar Taşçı)* 101

Birleşik Avrupa Düşüncesi ve İnsan Hakları *(Serdar Taşçı)* 105

Daha Ahlakî Bir Basın Gereği *(John C. Merill)* 119

Gazeteciler Sadece Terk Eder:
Kural Tanımaz Bir Mesleğin Ahlak Sistemi *(James Carey)* 147

Medya Kalitesi İçin Bir Araç Olarak Ahlakbilim
(Andrew Belsey ve Ruth Chardwick) 171

Modern Dünyada İletişimin Rolü ve İletişim Problemi
(Edibe Sözen) 189

Televizyon - Hayali Gerçeklik *(David Chagall)* 199

Sansasyon Kazancı *(Leo Bogart)* 229
Ucuz Gazetecilik? Eski Bir Hikaye *(Adam Goodheart)* 271
Neden Kültürel Çevre Hareketi? *(George Gerbner)* 275
Kural Kitabı Olmadan (İnternet ve Medya Ahlakı)
(Dianne Lynch) 285
Basında Uzlaşma Deklarasyonu 301
Basın Ahlak İlkeleri 305
1282-1283 (1867) Tarihli Ali Kararname 309
Seyircinin Bağımsızlık Bildirisi 311
Karşı Hücum *(David Chagall)* 315
First Amendment Yasası ve Demokrasi:
Yeni Teknolojinin Meydan Okuması *(Adam S. Plotkin)* 321
Gazetecilik Ahlaki Değerleri Yeni Medyaya Uyuyor Mu?
(Fred Mann) 337
Düşünme Yöntemimizi Değiştirmek (Çocuk, Medya ve Ahlak)
(Newton N. Minow ve Craig L. LaMay) 347

ÖNSÖZ

Bu kitap, dostlarımın baskısı ve dış koşullar nedeniyle çıkıyor. Dolayısıyla, Karl Marx'ın *Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte* kitabındaki yakınmalarını paylaşmaktayım.

Daha önce yazdığım, ama bugün bir çok noktada eleştirdiğim eski yazılarımın kaybolup gitmesini, her şeye rağmen isteyemezdim. Kitaba yeni yazılar ve birkaç konuşma metnimi de koymadım değil.

Gösterdikleri ilgiden dolayı Hıfzı Topuz'a teşekkür ediyorum. Tabii,bir de pek kıymetli dost Prof.Dr.Edibe Sözen'e.

Dostum Aziz Yardımlı'yla aramızdaki kimi görüş ayrılıklarının geliştirici olmak dışında bir önemi yok gözüküyor. Hegel üzerine olan bölüm eski bir konuşmamın metnidir. Hegel, Marx ve Frankfurt Okulu başta olmak üzere Alman Düşüncesi ve İdealizm konusunda konuşacak çok zamanımız olacak.

Son ama en büyük teşekkürü Hale Akman dostuma borçluyum. Kitaba yaptığı makale çeviri katkısı bana çok büyük destek oldu. Onun emeğinin karşılığını kimse ödeyemez.

İlerde, medya ve iletişim felsefesi alanında yayınlar yapacağım. Bu önsöz çerçevesinde birkaç söz söylemeyi gerekli buluyorum.

Kapitalizm, sadece meta üretimi değildir, o aynı zamanda nesneleştirilen, nesnelleştirilen toplumsal ilişkilerin ve enformasyonun üretimidir. Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde şöyle der; el değirmeni size feodal beyin toplumunu, buharla işleyen değirmen sanayi kapitalistinin toplumunu verir.

Tocqueville, basının, eğer sadece özgürlüğü garantilediğini düşünürsek, önemlerini küçümseyeceğimizi, çünkü medeniyeti koruduklarını yazar. Bunu değiştirelim; evet, basın sadece özgürlüğü değil, tutsaklığı da garanti eder.

Jean Baudrillard, toplumun bir hapishane olduğunu ve hapishanenin toplumun bu durumunu gizlediğini vurgular. Hapishane ve toplum arasındaki bu ilişki, Amerika ve Disneyland arasında da söz konusudur; yani gerçek ve oyun / kurgu arasında. Bu yaklaşım, Marx'ın *Kutsal Aile*'sini hatırlatır bana. Marx, benzer türde bir ilişkiyi devlet ve insan hakları arasında kurar.

Akbar Ahmed'e göre, Amerikan politikasının başaramayacağı şeyi, Amerikan kitle iletişim araçları başarmıştır: Amerika için dünya hakimiyetini elde etme. Pentagon'nun başarısız olduğu yerde Hollywood başarılı olmuştur. Bu ikisi arasındaki bağ, filimlerin ve savunma gereçlerinin Amerikan ekonomisindeki iki en geniş ihracat-dışsatım kazancı olduğu gerçeğinde kurulmuştur.

Topluma ilişkin bilginin; toplumu ve siyaseti, dolayısıyla dünyayı değiştirmede gerekli olduğu inancıyla politik bilinçlerimizi siyaset felsefesine yaslıyoruz. Medyanın şerrinden uzak durun.

Serdar Taşçı
İstanbul Üniversitesi/ Beyazıt
Kasım 2002

KURAM ÜZERİNE

Kuram ile pratiğin ya da yaşamın birbirleriyle kıyasla tanımlanmalarının tarihi oldukça eskilere gider. Yaşayan ve eyleyen insan, düşüncesiz değildir, öyle olsa idi makinadan ayırt edilemez olurdu. Düşünce ve onun karmaşıklaşmış stili olan kuram yaşamın içinde yer alır, dahası kuram, yaşamdan çıkar.

Kuramın kaynağı sorunu ile işe yararlığı sorunu ayrı konulardır. Yaşamdan çıkan kuramın yaşamı ya da pratiği belirlemedeki etkisi ikinci sorunun konusudur.

Bu konudaki genellemeler sakıncalı olabilir. Kuram denen kendi başına bir şey olmadığı gibi bir çok kuramın kuramın değil kuramların varolduğu hatırlanmalı.

Kuramlar, belli koşullar içinde yaşayan insanların belli emek ve niyetleri sonucu oluşuyor, kuramın evrensellik iddiası, ki eğer varsa böyle bir iddia, bu kendi geçmişini, öznelliğini yok edemiyor, edemez de.

Temel sorunumuzun toplumsal kuram olduğu açıktır. Doğaya yani sadece nesneye ilişkin bir kuram teknik uygulama aracılığıyla kısmen etki gösterir. Toplumsal kuramın konumu ise daha sorunludur.

Doğaya ilişkin kurama oranla daha az teknik oluşu sorunu pekiştirir. Kuramın nesnesini tespit oldukça güçtür. Birey, devlet, toplum, ulus vb. ve nesnenin özne oluşu, öznel oluşu ve öznel koşullarla örülü oluşu...

Marx'ın bu konudaki ifadesini Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Kafki'dan anımsamak gerekir: "...fiziksel bir güç ancak fiziksel bir güç tarafından ortadan kaldırılır. Kuram da toplumsala içkinleştiğinde fizik güç oluverir." Max'a göre tarih, özellikle de yakın tarih burada Fransız İhtilalini, devrim konjonktürünü, Napoleonu ve Hegel'i anmak gerekir, bu ifadeyi doğrular. Böyle olunca, kuram eleştirisi yalnızca bir entelektüel etkinlik olmaktan daha fazla birşeyi amaçlar. Burjuvazinin sermaye birikimi rejiminin başlangıçtaki devrimci karakterini, eski kalıntılara yöneltilen eleştirel söylemler bütünü pekiştirir.

Kuram, eyleme ilkesi haline dönüştüğünde pratikleşir, kaynağına döner. Pratik onu yeniden gözden geçirmeyi ve yapılandırmayı, hatta göz ardı etmeyi de gerektirir.

Genelleme derecesinde olmayan bir varsayımda bulunursak şöyle denebilir: Yaşam yani pratik kuramı hep aşar, aslında böylece yeni kuramlara olanak ve meşruiyet sağlar. İyimserlikle bakılınca, bu süreç düşünsel zenginliğin gelişimi olarak okunabilir. Tabii ki, kuramların olumsuz etkilerini de unutmamak gerekir.

ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ ÜZERİNE

> Si la raison est declaree incapable de determiner les Dernieres de la vie, et doit se contenter de reduire tout ce qu'elle rencontre a un simple outil, le seul but qui lui reste est simplement la perpetuation de son activite de coordination.[1]

Çağdaş siyaset teorisi,yaklaşık olarak 1800'lerle başlayan iki yüzyıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu iki yüzyıllık zaman dilimi,aynı zamanda liberal düşünce ve topluma ilişkin eleştirinin yoğunlaştığı dönemdir. Fransız Devrimiyle simgelenen oluşum, mutlakiyetçi-aristokratik 'eski rejim'in alaşağı edilip liberal düşünce ve toplumun zaferidir. 1830 ve 1848 Devrimleri konjonktüründe biçimlenen çağdaş siyaset teorisi, güncel sorunsalı olan liberal düşünce ve toplum eleştirisi yoluyla klasik siyaset teorisinden ayrılmış oluyor. Farklı ilgi,çıkar veya kaygılarla liberalizm eleştirileri geliştiriliyor; örneğin eski rejim hayranlığı, muhafazakarlık, milliyetçilik, ütopyacılık, ekonomik ve sosyal-sınıfsal hassasiyet..vb.

1. Max Horkheimer, Eclipse de la Raison, Payot, Paris, 1974, c3-p101

Çağdaş siyaset teorisi, liberal düşünce ve toplumun ilksel gelişimiyle başlıyor. Liberal düşünce ve toplumu; kapitalizmin gelişimine koşut biçimde ve skolastisizm-feodalizm ikilisi karşıtlığında tanıtıyor. Kısa bir özet ile; aydınlanma, sanayileşme ve sosyal mücadelelerden geçerek 19. yüzyıla ulaşıyor. Liberalizme ve onun pratiğine karşıt konumda yer alan eleştiriler; muhafazakarlık, milliyetçilik, toplumculuk ve anarşizm görünüşleriyle tartışılıyor. 20. yüzyılda ulusal ve uluslar arası sorunlar ve kapitalizm-liberalizm ikilisinin yeni görünümleri eleştirinin yeni boyutlarını ortaya çıkarıyor. Liberal düşünce kendi içinde çeşitlendiği gibi,onun hasmı görünümündeki akımlar da kendi içinde çeşitleniyor. Sonuçta, karma-uzlaştırıcı akımlar gelişebiliyor ve kategorik bakmanın güçlüğü artıyor. Konu edindiğimiz teori bunları vurguluyor.

Locke, Smith, Mill, Schumpeter, Hayek, Popper, Berlin, Rawls ve Nozick'in görüşleri liberal özgürlük, demokrasi ve temsil sorunları bağlamında liberal düşüncenin çeşitliliğini yansıtıyor

Burke, Alman idealistleri, Fransız sosyolojistleri ve Marx'ın metinleri 19. yy eleştirisinin farklı yöntemlerini yansıtıyor. Nietzsche'nin metinleri de liberal anlayışlara karşı yöneltilen felsefi eleştiri çizgisine dahil ediliyor.

Liberal ve sağ görünümüne rağmen Weber'in de eleştirel olduğu yada 20. yy eleştirmenlerine etkide bulunduğu gösterilmeye çalışılıyor. Arendt ve Frankfurt Okulu kuşakları eleştirinin seçkin örneklerini veriyorlar, bu düşünürlerin metinleri çağdaş siyaset teorisinin belkemiği durumundadır.

Frankfurt Okulu'nun kurucu öncülerinden Max Horkheimer 1931 yılında Enstitü'nün müdürü olmuştur. Sadece iki yıl zarfında, Hitler'in iktidara yükselişi Enstitü'yü önce Cenevre, sonra başka Avrupa merkezleri, en sonunda da Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçışa zorlamıştır. Kurucu

Frankfurt kuşağının ikinci bir mensubu, Herbert Marcuse, Enstitü'ye 1933 yılında katılmıştır: üçüncü isim, Horkheimer'in kadim dostu ve beraber yazdığı Theodor Adorno ise 1938 yılına dek resmen dahil olmamıştır. Horkheimer, Adorno ve Marcuse'den oluşan üçlü içinde Frankfurt siyasi kuramının ana çalışmasını üreten Marcuse olmuştur ve dolayısıyla da bu bölümün odağında yeralmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Frankfurt'a dönen iki meslektaşının aksine, Marcuse ABD'de kalmış ve İngilizce dilindeki çalışmalarında Enstitü'nün ilk yıllarındaki siyasi radikalizme en bağlı kalan kişi olmuştur. Böylelikle Nazizm'in ve küresel savaşın perdesine karşın özgün biçimde gelişen, 1960'ların yeni ve oldukça farklı bir radikaller kuşağında ün kazanan bir fikirler bütünü oluşmuştur.[2]

Eleştirinin iki yüzyıllık ana damarları olan Kantçılık ve sol hegelci-Marksist eleştiri siyasal yazına sinmiş görünüyor. Bu yüzden, Kant metinlerine de atıf yapılıyor.

Marx'ın farklı okunması devam edegelmekte. Marx'ın yapıtı/yaratımı,burada anlatılamayacak ölçüde geniş ve derindir. Onun eleştirmenleri çoğu kez kaba bir tavra sahiptirler, Weber tarzı bir çaba elbette ki herkesten beklenemez. Marx'a engelsizm ve sovyetizm merkezli eleştiriler, düşünürün kendisiyle yüzleşememe saygısızlığı, onun beyin emeğini bu biçimde yadsıma tavrı o kadar çok ki. Marx'ın ve düşünsel haleflerinin, Gramsci'nin (örneğin sivil toplum ve hegomonya), Althusser'in (örneğin ideolojinin maddiliği ve devletin ideolojik aygıtları), Lukacs'ın (örneğin sınıf bilinci ve şeyleşme) dahil olduğu tüm batı marksizminin ve kendi içinde göründüğünden daha dinamik olan doğu marksizminin çağdaş teorilerimize katkıları sınırsız olmuştur.

---

2. Michael H. Lessnoff, Political Philosophers of the Twentieth Century, Oxford, 1999, p. 39

AYDINLANMA(MA)NIN FELSEFESİ

Evrenselci ve nesnelci görüşlere karşı bilim felsefesinde eleştirel yaklaşımlar, yirminci yüzyılın başında fizik bilimlerinde yaşanan dönüşümlerce desteklenen alternatif bakmalardır. Beşeri bilimler kuramları da alternatif bakmalardan sayılabilirler. Neye alternatif bakma? Topluma, tarihe, kuramlara, kurumlara alternatif bakma. Tarihin, felsefenin, bilimlerin yeniden sorgulanması... Aydınlanma çağının da...

Aydınlanma, çoğu kere bir sosyo-ekonomik sınıfın, burjuvazinin düşünsel ve toplumsal yaratımı olarak görülür. İnsan nasıl önce fizyolojik ve zorunlu ihtiyaçlarını gidermeye yönelir, sonra lükse, itibar görmeye, üstün olmaya kadar uzanan isteklere varırsa (ki bunu İbn-i Haldun söylüyordu) burjuvazi de önce ekonomik gelişimini duraksatan dinsel aritsokrasinin değerlerine eleştirel yaklaşacak ve sonrasında kültürel-siyasal egemenlik elde edecekti. Ve bunun ardından da burjuvazi iktidarını devam ettirebilmek ve meşruluğunu sağlamak üzere Fransız Devrimi öncesi çatışmaya girdiği muhafazakar-aristokratik değerlerle barışacak, onlara dönerek araçsalcılığı benimse-

yecektir. Onsekizinci yüzyılda Aydınlanmayı, açık zihinli olmayı, eleştiriciliği temsil eden sınıf, dönüşüme uğrayarak dogmatikliğin çağdaş görünümlerini sergileyen baskıcı, aşırı sağ, nazi, faşist, nasyonel sosyalist rejimlerin destekçisi olacaktır. İngiltere ve Birleşik Devletlerin bu eğilimleri göstermemiş olması tarihsel ve toplumsal dayanakları dolayısıyladır. Topraklarının kullanım genişliğiyle, federal yapılanmanın getirdiği muhtariyet ile ve Avrupa'nın yaşam deneyimlerinden faydalanmayı başarmasıyla Birleşik Devletler, siyasal kültürünün oydaşmacı olması ve kurumsallaşmasını evrimsel bir süreçle istikrarlı biçimde gerçekleştirebilmesi sayesinde İngiltere bu eğilimlerden uzak kalabilmişledir.[1] Sanayileşmenin öngörülmemiş sorunlar yaratması ve devrim sonrası Fransa'da umulan gelişmelerin aksine karmakarışıklığın, istikrarsız ve kısa süreli despotluğa varan rejimlerin yaşanmış olması bile, Aydınlanmaya Aydınlanma dışı alternatif bakışların gelişmesini geciktirmedi. Ondokuzuncu yüzyılın toplumcu, anarşist veya kötümser hareketleri karşı çıktıkları sınıf gibi, onun düşünsel içeriği olarak gördükleri Aydınlanmaya da karşı çıktılar.

O halde soralım; Aydınlanma nedir? Olanaklı mıdır? Tanımlanabilir mi? Aydınlanma bireysel midir, yoksa toplumsal da, sınıfsal da olabilir mi? Aydınlanma bir mülk müdür, birilerine mi aittir? Belli bir coğrafyaya, çağa, millete, sınıfa özgü müdür? Aydınlanma olmuş bitmiş bir şey mi, olmamış, ulaşılmayı bekleyen bir ideal veya ulaşılamaz bir ütopya mıdır? Aydınlanma tek bir tür müdür, farklı aydınlanmalardan sözedilebilir mi? biçiminde bir çok soruya, oldukça farklı yanıtlar verilebilir. Kesin

1. Anılan eğilimlere ilişkin psiko-sosyal temeller açıklamaları için Freud ve Adorno'ya bakılabilir. Kıta Avrupası faşist rejimleri ABD'de görülmemiştir. Onun araçları emperyalizm ile kitle kültürüdür.

olan şu ki, bir zamanlar kendisine Aydınlanma çağı ve felsefesi denmiş bir döneme, o dönem sonrasında hala insanlar aynı adla o çağa değiniyorlarsa, bu bir eksikliktir, çünkü onsekizinci yüzyıl Aydınlanma tipolojisi yukarıda sorulmuş ve daha sorulabilir bir çok soruyu sormaz, onları dışarda bırakır. Kendisini öven bir kimseyi, bir narsizm hastasını nasıl kuşku ile karşılıyorsak, benzer tavrı göstermiş, gösteriyor olan toplum, coğrafya ve çağlar da bu kuşkudan pay alamaz değildir. Onların a priori bir yetkinliğe, bazılarının ise yetkin olmamaya sahip olduklarını kimse söyleyemez. Grek medeniyeti, ortaçağ, karanlık dönem, ve daha bir çok önyargılı kavram bu biçimde sayılabilir. Aydınlanma ne bir sınıfa (burjuvazi), ne birkaç topluma (İngiliz, Alman, Fransız), ne de bir çağa (onsekizinci yüzyıl) özeldir, özgüdür. Bu ifade bile, Aydınlanma Felsefesi denen onsekizinci yüzyıl düşüncesine yabancıdır, çünkü yüzyıl, birçok önyargı tarafından kotarılmıştır. Bu yüzyılın da diğer yüzyıllar gibi kendine özgü toplumsal koşulları ve düşünsel içerikleri vardı. Ve bu yönüyle, onsekizinci yüzyılı diğer başka bir yüzyıldan ayıran, sanılmakta olduğu gibi fazla hiçbir özellik yoktur. Yine de yüzyılın önemli farkları, günümüze uzanan gelişmeleri vardır. Siyasal iktidar (mutlakıyetçi monarşiler) ile ekonomik iktidar (burjuvazi) arasındaki çıkar savaşının ikincisi lehine gelişip meşruti-anayasal yönelimlerin boy göstermesi bile, 1700'lerin önemini kavramayı şart koşar.

1700'DEN ÖNCE, 1700'DEN SONRA

Üzerine düşünülen çağın mekanı Avrupa'dır. Burada Asya veya Doğu konudışıdır. Binbeşyüzlere kadar yaklaşık bin yıllık bir süre Avrupa'da derebeylik (feodalite) ekonomik ve siyasal örgütlenmesi hükümrandır. Bu bin yıllık dönemin yaklaşık ilk yediyüz yılı klasik dönem olarak ad-

landırılır. Bizi ilgilendiren kısım son üçyüz yıldır. Öğretide dinsel-ruhani iktidar ile siyasal-dünyevi iktidarın ayrılığı benimsenmiş olsa da, katolik (evrensel) kilise giderek daha yoğun olarak büyük toprak parçalarını elinde tutmaya başlar. Yine öğretinin zenginlik karşıtı tutumuna rağmen, kilisenin büyük ekonomik güce sahip olması tepkilere maruz kalır. Diğer taraftan, islam kültür çevresinden yapılan tercüme faaliyetleri hem özgür düşünceyi, felsefeyi, hem de deneysel bilimleri Avrupa'ya intikal ettirir. İtalyan şehirleri gelişir. Roger Bacon, inanç-bilgi ayırımına yer verir ve deneysel bilimlerle uğraşır. Dante, ruhani olmayan güçlü bir dünyevi iktidarı savunur, monarşi yandaşlığı yapar.

Nominalistler, Platonculuk -hristiyanlık sentezini ilga edercesine tümel- evrensel kavramların varlıklarını, örneğin papalığın evrenselliğini, müminler üzerinde yeralan, onlara aşkın bir kilise kavramını reddederler. Bütün bunlar yaşanır, kilise giderek itibar kaybeder, bir de İbn Rüşdçülük gibi râfizî öğretiler rağbet görür. Bu olayların tam ortasında papalık, onüçüncü yüzyılda Engizisyonu kurar, ama çabası boşunadır. İtalyan şehirlerinde Rönesans'ın yaratılışı, yeni kıtanın keşfinin doğal bir sonucu olarak yaşanan ticaret devrimi, ucuz hammadde ve işgücü, Kopernik, Kepler, Bruno, Galileo'nun bilimsel başarıları, onaltıncı yüzyılın protestan reformu, Francis Bacon'ın deneyci-tümevarımcı ve R. Descartes'ın bireyden kalkan, akılların (sağduyunun) eşitliğini vurgulayan felsefeleri, Makyavelci siyasal öğreti,[2] dünyevi ve mutlak monarşilerin kurulması hem eski ekonomik - kültürel - siyasal düzenin yıkılışını sağladılar, hem de binyediyüzlerin başlarındaki Avrupa'yı yarattılar.

2. Bkz, G. H. Sabine, *A History of Political Theory,* 1981, (1950), s. 311 vd.

Binyediyüzler ekonomik ve siyasal liberalizmin biçimlendiği yıllardır. Bu biçimlenmenin hızlanışı yüzyılın ortalarında ticari kapitalizmden, sanayi kapitalizmine dönüşüm ile olacaktır. Ekonomik özgürlük, merkantil korumacılığın ilgası demektir. David Hume ve Adam Smith'in bu gidişe katkıları tartışmasızdır. Siyasal özgürlük ise iktidarın parçalanması, kuvvetler ayrılığı ilkesi (Locke, Montesquieu, 1787 Amerikan ve 1791 Fransız Anayasaları) ve halk parlamentolarının ağırlık kazanmasıyla olacaktır. Yüzyıl düşüncesi ve düşünürleri böyle bir çevre ile donatılmışlardır, onları bu çevreden soyutlayarak ele almak sakıncalıdır.

İmdi, onsekizinci yüzyıl düşüncesi dendiğinde, Aydınlanma çağı ve felsefesi dendiğinde, aslına bakılırsa bu sürece uyarlanabilir bir içeriği anlamak gerekir. Yoksa, bu yüzyıl düşünürleri aynı konularda pekala farklı düşünmüşlerdir de. Aydınlanma Felsefesi derken çağın, yüzyılın genel eğilimleri anlaşılmalıdır. Bu genel eğilimleri şöyle özetleyelim: Doğayı, toplumu, tek kelime ile çevreyi anlamada, açıklamada, hatta yönetmede geleneklere, otoritelere, putlara değil, insan aklına dayanma. İnsanı, somut insan tekini amaç olarak görmek; insanı bireyselleştirmek, insanın iyi bir doğasının varolduğuna inanma; gelişmeye, ilerlemeye, bilime aşırı değer yükleme; bilginin kaynağını deneye-duyuma indirgeme-; varlık görüşü olarak maddeciliği, mekanikçiliği benimseme; doğalcılığı, doğaya içkinliği savunma; doğaya ve maddeye aşkınlığı reddetme veya kanaatte bulunmanın imkansız olduğunu belirtme; teolojide deizm ve doğal din yandaşı olma ve bundan hareketle doğal hukuk, laik hukuk ve liberal toplum tasarımını benimseme... İşte genel eğilimler bunlardır. Bu genel eğilimler çeşitli yoğunlukta, az ya da çok olarak şu isimlerde görülür: Locke, Hume, Montesquieu, Voltaire, Diderot, Rousseau, Herder, Toland, Priestley, Holbach, La-

mettrie, Cabanis, Newton, Kant, Goethe... Belli başlı eleştirmeler için Rousseau, Kant, Romantikler, Schopenhauer, Marx ve ardılları, Dilthey, Kierkegaard, Boutroux, Nietzsche, Pareto, Bergson, Freud, Toynbee, Spengler, Heidegger, Gasset, Popper, Feyerabend, Polanyi gibi birçok isim sayılabilir. Her birinin eleştirisi farklı yönlerdendir. Kimi bilimciliği, kimi özgürlükçülüğü, kimi ilerlemeciliği, kimi nesnelciliği, kimi evrensel doğrulukçuluğu, kimi katı akılcılığı eleştirir. Bunların hiçbirine değinme ihtiyacı duymaktan Kant'a geliyorum.

KANT VE AYDINLANMA

Immanuel Kant, çağının aydınlanmış bir çağ olarak değil de, Aydınlanma yolunda bir eleştiri çağı olduğu görüşündedir. Çağının genel eğilimlerinden ayrıldığı, ya da onları yumuşattığı düşünülebilir. Locke ve Hume gibi o da bilginin deneyle-duyumla başladığını kabul eder, ama onlar gibi zihnin boş olduğunu (Locke), edilgen olduğunu (Hume) kabul etmez. Bilgi deneyle başlar ama deneyden çıkmaz. İnsan algısının ve zihninin bu deney malzemesine katkısı vardır. İnsan algısında zaman ve mekan olarak iki tane a priori öğe bulunur. Hiçbir deney bunları bize vermez, aksine biz, bunlarla deneyleriz, zaman ve mekanı görmeyiz, zaman ve mekanla görürüz. Deney malzemesi üzerinde işgören bir de zihnimizin a priori kalıpları vardır ki, bunlar kategori adını alırlar. Oniki kategori, ne Hume'un dediği gibi duyumdan çıkarlar, ne de Aristoteles'in dediği gibi varlıkta bulunurlar. Nedensellik, varlık, mümkünlük... gibi kategoriler ile deney malzemesi anlamlandırılır. Artık karşımızda eşyanın kendisi (numen) değil, bize görünen kısmı (fenomen) bulunmaktadır. Biz fenomeni biliriz, bilgimiz onunla sınırlıdır. Onu aşan konuları (tanrı, özgürlük, ölümsüzlük) bilemeyiz. Klasik

metafiziğin yaptığı gibi imkanlarımızı, yapılanışımızı sorgulamadan bunları, deneyi aşan konuları bilmeye çalışırsak, bunların bilimini yapmaya kalkarsak boş bir dogmatizme varırız, birbirine tam karşıt aynı oranda ispatlanabilir tezler karşısında çelişmeye (antinomi) düşeriz. Buradan hareketle Kant, teolojinin (ilahiyatın) deneysel kanıtlamaları olan kozmolojik kanıtı (islam felsefesinde hudûs -alemin hadis oluşu veya imkan- alemin mümkün oluşu delili), teleolojik kanıtı (gaî delil) ve aklın zorunlu ürünü olarak varsayılan ontolojik kanıtı (Ekmel Varlık delili) eleştirir.[3]

İnsan, deneye takılıp kalmış yalnızca bilim yapan bir akıl varlığı değildir, o aynı zamanda bir değer varlığı, bir pratik istenç varlığıdır da. İşte bu pratik istenç, pratik Akıl (praktischen Vernunft, practical Reason, Raison pratique) adını alır, ve o, kuramsal akıldan farklı işler. Olana değil, olması gerekene yönelir, kuramsal aklın bilemediği numenal gerçekliklerden (tanrının varlığı, özgürlük, ölümsüzlük) kuşku duymaz. Zira onları ahlak düzeninin teminatları olarak postulalaştırır. İnanmak için aklı devreden çıkarmanın esprisi de buradadır.

Özgürlük, pratik Aklın postulasıdır. Özgürlük yoksa ahlaklılıktan söz edemeyiz. Ama özgürlük varsa ahlaklılık da var değildir. Bunun anlamı şu ki, ahlak, özgürlük varsa düşünülür ama ahlak yasası veya ödev duygusu özgürlükten türemez, tersine özgürlüğün varlığı ahlak yasasına dayanır.[4] Özgürlük, Aydınlanma için de gerekir. Çünkü Aydınlanma demek insanın bireyliğini ortaya koyması demektir. Bundan anlaşılan, insanın kendisinin bir amaç olduğu, bu amacı gerçekleştirenin yine kendisi olacağı, olması gerektiğidir.

---

3. I. Kant, *Critique of Pure Reason,* London 1964, N. Y. 1969.
4. Bkz, I. Kant, *Critique of Practical Reason,* 1956, s.35.

Yeniden Aydınlanmanın -yeniden diyorum çünkü Kant, toplumsallaşma öncesi varolan bir bireyliği de kabul eder- özgürlük engellerinin ortadan kaldırılmasıyla gerçekleşebileceği görüşü ile Kant, Locke ve Rousseau'ya yaklaşmaktadır.

Çıkara dayalı kurumsallaşmış dini, Aydınlanma (bireylik) yolunda temel bir engel olarak görür Kant. *Aydınlanma nedir?*'e yanıtta ve *Aklın Sınırları İçinde Din*'de vurgu burayadır.

BİTİRİRKEN

Tekrarlara düşmeden, pratik faydayı da gözetir bir biçimde derli-toplu bir Aydınlanma çerçevesi çizmeyi denedim. Aslına bakılırsa, her çağın, her düşünce bütünlüğünün kendine özgü bir Aydınlanma tasarımı vardır ve var olmaya da devam edecektir.[6] Bazıları ise bu adla anılmakta ve bu ad onlara elbette ki kimi zaman haketmedikleri değerin yüklenmesinde araç olabilmekte. Bunun nedeni, kavramların birer simge oluşu ve anlamlarından soyutlanarak düşünülemez olmalarıdır.

---

6. Kavram içerikleri tarih evrimince anlamsal dönüşüme uğratılırlar. Bugün sıklıkla kullanılan birçok kavram tarihin eski dönem ürünleri olarak devşirilmişlerdir. En yüksek iyi, adalet, demokrasi, temsil, meclis, aydınlanma... gibi. Demokrasi kavram olarak yakın çağların ürünü değil, bambaşka bir anlamla eskiye ait. Kavram olarak demokrasiyi kullanıyoruz ama biz bu kavramı Perikles veya Platon'dan farklı anlıyoruz. Aydınlanma kavramı için de bu böyle. Aydınlanmanın kavram olarak çıkışı dinseldir, teistik bir temele dayanır ve inayetle ilişkili olarak kullanılır. Budacılıktaki gibi dinsel olan ama teistik bir temele dayanmayın Aydınlanma kavramından da söz edilebilir. Ortaçağın dinsel felsefesinin belli başlı sorunlarının Aydınlanma kuramsallaştırmaları çerçevesinde işlendiği görülür. Augustinus'ta, islam tasavvufunda ve Endülüs Felsefesinde buna örnekler oldukça fazladır.

Nesnel ve evrensel bir yanda, öznel ve yerel başka bir yanda değildir, bu ikisi hemhaldir, biraradadır. Bu biraradalık kendisini adalet ve pratik faydada gösterir. Pratik fayda bencil olmamayı gerektirir, bu ise toplumcu olmanın en gerçek anlamıdır. Ve işte Aydınlanma da buradadır.

Aydınlanma burada, ya aydınlanmama nerede? Aydınlanma içinde, ondan ayrı var değil, hep onun karşısında ama onun içinde, tarihleri eş, insanları da. Aydınlanmanın tarihi, aydınlanmamanın tarihidir de.

İKTİDAR VE SÖYLEM: KAPİTALİZM VE AVRUPA

Yeniçağı Batı Avrupası doğabilimsel ve teknik başarıların yanı sıra, oldukça çatışmalı toplumsal süreçlere de tanık oldu. On yedinci yüzyıl Britanya devrimleri değil de, Fransız Devrimine ve on dokuzuncu yüzyılın kıta Avrupası burjuva ve işçi devrimlerine tanık olunması, toplumsal düşünceyi merkezî bir sorunsal konumuna getirdi. Bir grup düşünür toplumsalı doğabilimsel ve olgucu bağlamda ele almayı istedi. Özellikle Fransa ve İngiltere'de bu eğilim ağırlıkta idi. On dokuzuncu yüzyılda, özellikle Almanya'da ve yine yüzyılın ikinci yarısında yayılmaya başlayan aykırı bir düşünce, toplumsalın ve beşerî olanın doğabilimsel yöntemlerle inceleme konusu yapılamayacağını, toplumsalın tarihiliğini, bir tekliğini ve öznelliğini vurgulayarak belirtiyordu.

İnsan veya kültür bilimlerinin yöntemi olarak hermenötik anlama söylemi; az çok bu söylemle ilişki kurmuş düşünürlerce, Wilhelm Dilthey, Max Weber, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer veya çağdaş marksist ve sosyolojik düşüncenin temel akımlarından olan Frankfurt Okulu'nun son büyük temsilcisi Jürgen Habermas tarafından farklı algılanmış olsa bile, temelde bir empati ge-

reksinimini tatmine yönelir. Bu yönelimin ana doğrultusu şu: İnsanî olanı, insanla ilişkili olanı, insanî ürünleri ve insanı üretenleri; kültürü, tarihi, dili, geleneği yorumlarken onlara yakınlaşarak, onlardan olarak anlamak. Doğabilimsel yöntemlerle değil, nesnelcilikle değil, nedensel açıklamayla değil, yani dışsal değil, içsel anlama, yaşamsal deneyimleme. Bu deneyimleme metafizikten kaçınmalı, Habermas'ın vurguladığı gibi anlarken edilgen (Gadamer) kalmamalı, eleştirel de olabilmelidir. Böyle içsel anlamayı yerine getirmeyen veya getiremeyen her düşünce bütünlüğü, üzerine düşündüğü tarihsel-toplumsal olayı anlamada eksik ve bundan dolayı yetersiz kalır.[1] Weber'in takipçileri, bana daha tercih edilebilir gözüken bir kavramla Weber okuyucuları, tarihsel-toplumsal düşünceye Weber'in Karl Marx'tan ayrı bir katkısı olan bu çerçeveye dikkat etmelidirler.

Adlandırmak, kavramlar yakıştırmaya çalışmak önemli değil. İster sanayi sonrası toplumu, ister enformasyon toplumu, ister post-modern toplum densin veya küreselleşen dünya densin. Kesin olan nokta, kapitalist ekonomi politiğin dünya ölçekli hale geldiği, dünyasallaştığı ve bu anlamda evrenselleştiği veya da evrensel bir iktisadî yapılanma biçimi olarak algılanmaya başlandığıdır. Ortaçağ Batı Avrupa'sında feodal üretim ve statü ilişkileri dışında gelişen yerel pazar ekonomisi, önceleri tarım, ticaret ve elde mal üretim tekniğiyle boy göstermiş. Sonraları sanayi devrimi ile beraber boyut değiştirmiş. Karl Polanyi buna "büyük dönüşüm" diyor. Kapitalist gelişmeyi Adam Smith, emeğin verimiyle beraber sermaye birikiminin yöneltildiği uzmanlaşma, işbölümü (daha sonra bu kavram Durkheim tarafından modern toplumda anomi kavramıyla

1. Düşünce bütünlüğü konusunda bkz., Serdar Taşçı "Aydınlanma(ma)nın Felsefesi" Toplumbilim, Aydınlanma Özel Sayısı içinde.

ele alınacak) ve makineleşmeyle koşut giden sarmal bir büyümeyle ele alır. Marx ise emeğin fazladan çalıştırılıp oluşturulan artık değerin kaynaklık ettiği genişleyen kapitalist yeniden üretim sürecini ele alır. Bu ekonomik gelişme sürecinde tarihte olmadığı kadar sorunlar, toplumsal, siyasal ve doğal sorunlar yaşanmış; ideolojik bloklaşmalara, büyük devrimlere ve dünya savaşlarına tanık olunmuştur. Doğu bloku ve Sovyetler'in tarih sahnesinden çekilişi, soğuk savaşın sonu ve iki kutuplu uluslar arası dünya sisteminden tek kutuplu uluslar arası dünya sistemine geçiş değil, sadece kapitalist ekonomi politiğin en yeni son aşaması olarak genelleşme sürecine girmesiydi. Eğer denk güçler yoksa, orada iki kutuplu uluslar arası dünya sistemi de yok demektir. Böyle olunca, yakın geçmişin son elli yılı görüntüsel bir aldatıya veya psikolojik bir yanılsamaya konu oldu. Uluslar arası dünya sistemindeki makro ölçekli sorunlar, Marx'ın daha önceden vurguladığı gibi,[2] genelleşen bir ekonomi politiğin içsel mantığından doğan aksamalar biçiminde algılanabilir. Bu durum yirminci yüzyılın ilk yarısında iki büyük dünya savaşı ve bu iki büyük dünya savaşı arasındaki Büyük ekonomik buhranda böyle olduğu gibi, yüzyılın ikinci yarısında da böyleydi.

Tarihsel gelişimleri, toplumsal ve kurumsal yapılanmaları ve siyasal kültürleri kısmen farklı olsa da, bir Avrupa-Angloamerikan dünyasından söz edilebilir. Bu dünyanın en temel öğesi ekonomi politiğidir. Bu dünyayı, Avrupa-Angloamerikan dünyasını kapitalizm olmadan anlamak olanaklı değil, kapitalizmi anlamadan bu dünyayı, ürünlerini ve iktidarını anlamak olanaklı değil. Kapitalizm normal ve herhangi bir öğe değil, deyiş yerindeyse dominant öğedir. Avrupa-Angloamerikan dünyasını anlamada, algılamada kapitalizme gereğinden fazla önem ve-

2. Capital, vol3., p. 250 (I.P).

rildiğini düşünmek doğru olmaz. Aksi durumda Avrupa-Angloamerikan dünyası, gerçeğiyle örtüşmeyecek biçimde algılanır. Dominant bir öğe olan kapitalizm, normal bir öğe konumuna indirilir veya göz ardı edilirse tarihsel-toplumsal gerçekliğe uzaktan bakılır ve anlamada kusurlar belirir. Belirteyim ki, burada, iktisadî ilişkiler ve onunla biçimlenen statüler sistemi toplumsalın temeli yapılmıyor, belli bir tarihsel toplumsalın temeli yapılıyor. Belli bir tarihsel-toplumsal derken, Avrupa-Angloamerikan dünyasını kastediyorum. Bir sosyolojik paradigma olarak ekonomizmden değil, belli bir tarihseli anlama paradigması olarak ekonomizmden sözediyorum. Kapitalizme o denli vurgu yapıyor ki Wallerstein,[3] burada kapitalizm çağdaş toplum kurumlarının, sosyo-ekonomik sınıfların, iktidar biçimlerinin ve muhalif ideolojik söylemlerin yaratıcısı olur. Modern toplumu, onun sorunlarını düşünmek, Avrupa-Angloamerikan dünyasına yönelik düşünüş, o halde kapitalizmin meşruluğunun (Weber'de rasyonalizasyonun) sorgulanmasıyla koşut oluyor.

İktidar içerikli yaşamsal deneyimleme, tarihsel bir kategori içeriği olarak bugün olanaklı hale gelmiştir. İnsanlar, tarihin ilk gerçek iktidarıyla yaşıyor. Kapitalizmi hem yaratan, hem de kapitalizm tarafından yaratılan Avrupa-Angloamerikan dünyası ve onun iktidar rejimleri, Hegel'in zamanın ruhu dediği şey gibi üzerimizde, ruh ve bedenlerimizin üstünde yer alıyor. Ve gerçek, zamanını kavramış olmaktır (yine Hegel) deyip zamanın ruhu, iktidarı olan Avrupa-Angloamerikan dünyasına, onun üretimlerine, düşünsel veya maddi ürünlerine yöneliyoruz, doğrusu yönelmek zorunda kalıyoruz. Zaten başka çare yok, en azından şimdilik yok. Çünkü ilk kez gerçek bir ik-

3. "Les Etats dans le vortex institutionnel de l'economie-monde capitaliste" (Revue Internationale des Sciences Sociales içinde.)

tidar karşısındayız. Gerçek iktidar olmak ne yalnız bedene, ne yalnız ruha, her ikisine, hem bedene hem ruha yön vermek demektir. Beden gibi kaba olması yetmez, ruh gibi ince olacak, incelmiş de olacak, bir de bütüne hakim olacak. Modern dünyanın, Avrupa-Angloamerikan dünyanın iktidar rejimleri; bilimleri, sanat ve ekonomileri ve normlarıyla kendini inceltmiş, ruhlara nüfuz eder olmuş ve böylece iktidar olmanın olmazsa olmazlarını yerine getirmiştir. Kurama yönelirken kuramsızlığı hedefleyen, iktidarın metafiziklerine karşı gelirken kendisi bir iktidar metafiziği geliştiren Foucault, iktidarın modern dönemle beraber incelişini, bilimleri ve teknolojilerinin, hakikat (bilgi) söylemlerinin gelişimini çözümlerken, aslında iktidarın ya da iktidar olduğu zannedilenin nasıl gerçek iktidar olduğunu ve kendini gerçekleştirdiğini; pratikleri aracılığıyla, karşıtları aracılığıyla kendini gerçekleştirdiğini anlatır gibidir. Gibidir diyorum çünkü Foucault, mikro iktidarlardan söz eder. İktidarı, klasik anlamıyla siyasal yalnız siyasal iktidar olarak ele almaz. İktidar her yerde, her ilişkide, yönü değişebilse de her ilişkide var. Buradaki Nietzsche esinine dikkat edilmeli. Aksine ben, yeni iktidardan, gerçekleşmiş iktidardan, gerçek iktidardan, büyük harfle yazılması gereken iktidardan söz ediyorum.

Evet, iktidar doğmuştur, iktidar günümüz dünyasında doğmuştur. Tarihin sonunda yani Francis Fukuyama'nın belirttiği gibi değil, son iktidar olarak liberalist dünyada değil, ilk iktidarın var olduğu bir dönemde yaşanıyor. İlk iktidarı son iktidar gibi algılamak tarihin sonu dedirtiyor düşünüre (!) O halde denilebilir ki tarihin, dünya tarihinin başında bile olabiliriz. Çünkü bugüne kadar hep yerel tarih vardı, şimdi bütüne egemen var, bütünün tarihi var. Tarih dünya ölçekli yaşanmaya başladı. Herkes aynı tarihi, farklı koşullarda yaşıyor. Enformasyon ve kitle iletişimi yayıyor iktidarı. Sevilsin sevilmesin, iktidar

hayatlara girmiştir. Doğaya, bedene ve ruha, dünyaya el atmış bir iktidar var. Sahte özneler, sahte kamu alanları ve sahte eylemler var. İktidar var, devrim yok, gelecek umudu da. İktidar programları var sadece. Toplumları, devletleri, kültür çevrelerini iktidarsızlaştıran bir iktidar bu. Foucault, tek iktidar olarak devletten, devlet iktidarından söz etmez. Artık bırakın tek iktidar biçimi olmasını, devletin iktidar bile olmadığını vurgulayalım. Böylece günümüz koşulunda iktidar denen aygıtın, devlet olmanın tanımlayıcı öğelerini (halk, toprak, egemenlik) içermediği, devletin devletsizleştiği, devlet olmadığı görülüyor. Bugün devlet sayısı, devletçiklerin çok altındadır. Devletçikler, siyasal ve ekonomik anlamda üniter yapılanmanın ufak bölgeleridirler. Üniter yapılanmanın ve devletçiklerin yönünü iktidar içi dengeler, Avrupa Angloamerikan dünyasının güç ilişkileri belirleyecektir. Güç ilişkilerinin aktörleri Birleşik Devletler ve 1992 Maastricht Antlaşması ile boyut değiştirerek Avrupa Birliği'ne dönüşen Avrupa Topluluğu'dur. Bu ilişkilerde Birleşik Krallığın (İngiltere) tutumu da önemlidir. Yaklaşık on sekizinci yüzyıldan beri uluslararası ticarette, sonra da uluslararası siyasette devamlı olarak önemli bir aktör olmuştur.

Nasıl Foucault, yoktan düşünceler ve bu anlamda kuram var etmiyor ve görüşlerini olmuş, olmakta olan iktidar pratiklerinden hareketle geliştiriyorsa; bir felsefeci olarak Derrida da, yoktan düşünceler ve bu anlamda kuram var etmiyor ve görüşlerini olmuş felsefelerden, öyle olduğu, tek anlamlı yapılandırıldığı zannedilen kavramlardan hareketle geliştiriyor. İster düşünürler ister toplumlar yoluyla geçmişten gelen kavramlar, içlerinde hem bir zihniyeti hem de bir çelişkiyi veya farklı anlamlılığı barındırır. Kavram çözümlemesinin sağladığı fayda, var olan bu zihniyet dokusunu ve çelişkiyi ortaya çıkarma, dekonstrüksiyona uğratmadır.

Denebilir ki, kavramlar, işaret ettikleri anlam içeriğini yansıtmayabilir. Avrupa'dan iki kavram örnek olsun: Aydınlanma ve akılcılık, Aydınlanma ve akılcılık kavramları, belli bir tarih ve belli bir mekanın ürünü olan ve popülerleşen, iktidar söylemi ve kitle iletişim ve yayımı yoluyla kabul ettirilen bu iki kavram, birer aldatma, aldanma ve birer durumsal yanılma olabilirler. Aydınlanma çağını, bu çağın içinden çıkan değişkenlerce belirlenmiş devrimlerin, savaşların ve büyük sosyal-siyasal sorunların yaşandığı dönemlerin izlemesi ve put kırıcı Nietzsche'nin eleştirileri bile bunun böyle olabileceğini, böyle de bir ihtimal olduğunu, aydınlanma ve akılcılık şöyle dursun, aydınlanmama ve akılsızlaşmanın (araçsal akla karşın amaçsal aklın yitimi) yaygınlaştığını gösteriyor olamaz mı? Metafizikten ve baskı rejimlerinden ,ister düşünsel ister toplumsal-siyasal anlamda baskı rejimlerinden kaçmak adına yeni metafizikler, buna uygun bir adla metafizikcikler ve yeni baskı rejimleri kurulmuş olamaz mı, kurulmadı mı? Bunların hepsi oldu, kutsamalar kılık değiştirse de, paradoksal da olsa yine devam ediyor.

Çağdaş söylemi ve iktidarı, hem tarihin ilk gerçek iktidarı hem de en çelişkili söylemi yapan olgu, nüfuz alanının genişliğidir. İktidar olmak demek; fiziksel, ekonomik, siyasal, kültürel, bilişsel ve nihayet iletişimsel güç olmadır. Ve bu ancak teknik olarak bugün olabilmiştir. İktidar olmak, hem bu alanlardan, nüfuz alanlarının birinden bile mahrum olmamak ve hem de dünya ölçekli olmak demektir. Atina kent devletçiği -devleti değil- siyasal, toplumsal ve kültürel bir birlikti. Ancak ne dünya ölçekli bir birlikti, ne de Sparta'nın tehdidi dışındaydı. Bunlar Ortaçağ imparatorlukları ve modern millî devletler için de böyleydi. Bir tür iktidarsızlık onların özelliğiydi ve bu iktidar olmamak için yeter nedendi.

İktidar kavramı etrafında dönüş dolaşmak önemli değil. Önemli olan, günümüz süreçlerinin tarihsel özelliğini anlayabilmek, görebilmektir. Bu süreci ve süreç güdücüsünü ve güdücü içindeki güç ilişkilerini, bir başkası iktidar kavramı ile değil de, pekala başka bir kavram veya kavramlar kümesi etrafında anlayabilir. Tarihsel ve toplumsal süreçleri anlamada hiçbir kavram veya kavramlar dizisi bilimsel uzlaşma ve dayatmaya konu yapılamaz. Hiçbir bilim kurumu ve hiçbir söylem kurumu kavramların kullanımını tekellerine alamazlar. Hele demokrasi, insan hakları, aydınlanma, akılcılık, kültür gibi durağan olamayacak, gelişmeyi simgeler konumdaki kavramları. Bu kavramlara katkı sağlamak ile bu kavramlara sahip olmak ayrı ayrı şeylerdir. Ama çoğu kere bu gerçek karıştırılır, hem katkı sağlayan tarafından, hem de katkı sağlayanı gözlemleyen tarafından. Buna örnek olsun, bir kavram insan hakları, ona katkı sağlayan Avrupa-Angloamerikan dünyası ve bu katkıyı abartan ülkemiz gibi çevre veya uydu ülkeler. Avrupa'nın tarihsel gelişimine bakarak bunu yorumlayalım.

Avrupa tarihi dendiğinde, Avrupa kültürünü biçimlendiren kökenler de bu tarihsel sürece eklendiğinde, içine ve başlangıç olarak Antikite'ye değin uzanıveren ana aşamalar akla gelir. Eski Yunan, Roma, Hıristiyanlık, Skolastisizm, rönesans, reform, bilim dönemi, aydınlanma, sanayi dönemi ve sonrası... vs. Bu ve buna benzer sıralamalar içlerinde birçok sorun taşır. Bir kere varsayımlar çokçadır, ne yapalım ki tarihsel bağlam varsayımsız ve buna bağlı olarak bir tarih felsefesi olmaksızın oluşturulamıyor. O halde yapılacak olan, varsayımlardan hareketle, onlar üzerinden eleştirme, yıkıcı değil yapıcı, olumlu ya da olumsuz eleştirmedir. Diğer bir sorun tarihsel dönemlerin önemsenmesi ve önemsenmemesi noktasındadır. Örnek olsun ortaçağ, sanılanın aksine Avrupa'yı oluşturan

en önemli dönemdir. Halbuki Ortaçağ, İlkçağla yeniçağ arasında kayıp bir dönem, karanlık bir dönem gibi algılanır. Dikkat edilsin ki, tarihte bir benzeri olmayan Ortaçağın Avrupa feodal örgütlenişi, tarihte benzeri olmayan Avrupa dünyasını yaratmıştır. Avrupa iki gücünü, ekonomisini ve düşüncesini milattan önce beşinci yüzyılın eski Yunanı'na değil, feodal ekonomi ve ilişkiler dışında sermaye birikimine gebe kalan feodal dışı üretim ilişkilerinin yaratıcılarına borçludur. Yeniçağın Avrupa ekonomik ilişkileriyle bağımsızlaşan kişiler yeni bir kültür yaratmışlardır. Bağımsız kişiler elbet özgür düşünceden, bilimden yana oldular. Yeniçağın Avrupa ekonomisini ve kültürünü yaratan, eski GrekoRomen metinlerin İslam filozoflarının şerhleri doğrultusunda okunmasından çok, feodalite dışında gelişen sermayedir. Böyle olunca, Yeniçağ Avrupa kültürünü antikitenin bir tekrarı, benzeri, yenilenmesi yani Rönesansı olması yerine Ortaçağın Avrupa feodalizmi ve skolastisizminin karşıtı olarak görmek daha doğrudur. Yeniçağın Avrupa ekonomisi ve kültürü, eski kent devletçiğinin ne ekonomisine benzer ne de kültürüne. Ancak Yeniçağın Avrupa ekonomisi ve kültürü, feodal üretimin ve kültürün karşıtı olarak anlaşılabilir. Köken olarak eski kent devletçiğinin ve kültürünün etkisi abartılmıştır. Bunun tipik örneği demokrasinin kökeni ve gelişimi açıklamalarıdır. Bilindiği için açıklamaya gerek duymuyor, sadece değinmekle yetiniyorum. Eskiçağ felsefesinin ve de Roma hukukunun tarihsel etkileri ve önemleri inkar edilemez. Ancak bir Eskiçağ metafiziğinin yaratıldığı, slogan haline getirildiği, buna karşın Ortaçağın tarihsel öneminin ve özgünlüğünün yeteri kadar anlaşılamadığı da inkar edilemez. Bir de anlaşılmak istenmediği de inkar edilemez. Bu sonuncusu bilinçli bir tavırdır. Bir dönemi ve o döneme rengini veren düşünce ve kurumları beğenip beğenmemek ayrı bir şey, o dönemin tarihsel önemini vurgu-

lamak ayrı bir şeydir. Bilinçli olarak önemsememelerde ve anlayamamalarda bu denge korunamaz. Nedeni zihniyet körlüğünden başka bir şey olmasa gerekir. Ne yazık ki bu durumla çok sık karşılaşılır.

Yeniçağla beraber gelişen ve oradan devralınan kavram, olay ve olgular kendilerini belirleyen maddî süreçlerden koparılıp ele alınamazlar, alınsalar anlaşılamazlar. Yeni kıtanın keşfini, Kutsal Kitabın ulusal bir dilde basılmasını, kıta Avrupası'nda gelişen protestan reformunu, İngiltere kralı VIII. Henry'nin konumunu, önce monarşist sonra meşrutî yönetim taleplerini, doğal haklar öğretisini, bireyciliği, deneyciliği ve anayasacılığı ve sonunda Büyük Devrimi anlamak, bu sürecin iç mantığını ve maddî zeminini kavramakla olanaklıdır. Bu anlaşılmazsa, sözü edilen kavram, olay ve olgular da anlaşılmayacaktır. Örnek olsun, insan hakları konusunda kıta Avrupası'ndan Amerika'ya kadar liberalist içerikle yazılmış metinlerde, örneğin Virginia Bildirisi'nde insanların doğumdan eşit ve özgür oldukları vurgulanır. Ancak bu ve buna benzer bu dönem metinlerinde kadınlar, köleler ve erkeklerin bir kısmı "insan" kategorisi dışında tutulur. O halde bütün insanlar doğumdan eşit ve özgürdürler ifadesinin anlamı, ancak kimi erkekler eşit ve özgürdür biçimindedir. Kimi erkeklerden kasıt ise eski feodal aristokrasiye eklenmiş olan sermaye aristokrasisiydi. Böylece zengin erkekler kendilerinin de insan haklarına sahip olduklarını ilan ediyordu. Zamanın sınıf çıkarlarını gözeterek kaleme alınmış ve bu yolda oldukça hizmet etmiş metinler, insandan dünyada yaşayan tüm insanları anlayan kişiler için insan haklarının evrenselliğine de dolaylı bir katkı sağlamış olmalıdır. Buna, bir yanlıştan bir doğru çıkarmak denebilir.

Fazla uzun değil, birkaç yüzyıldan beri ekonomiden siyasete, bilimden, düşünceden, hukuka ve kültüre değin akla gelebilecek her alanda bir Avrupa var, deyiş yerin-

deyse her şey Avrupalı. Dünya Avrupalı, dünyadakiler Avrupalı. Yaşamlara, ruhlara, duygulara, bedenlere giren bir Avrupa. O halde sorunlar da Avrupalı. Eskiden tarihte yalnız insanların sorunları vardı, artık insanlık sorunları var. İnsanlık sorunları yaratan bir Avrupa. Artısıyla eksisiyle Avrupa. Eğer Avrupa hakkında bir hüküm verilecekse, böyle bir hak varsa, ki insanlık sorunları varsa bu hak da var, bu hüküm Avrupa'ya bakarak değil, dünyaya bakarak verilebilir.

Hiçbir yazı, hiçbir kurum ve hiçbir söylem tüketici olamaz, tam olamaz. Sorun çelişkili olup olmamada. Ben bu yazıda çelişkiyi, çelişkili olmayı seçtim. Asgarî bir dikkatin bu durumu kolaylıkla fark ettireceğini söyleyebilirim. Buna beni iten, konunun kendisi, çelişkinin kendisi, Avrupa'nın kendisi, iyi ve kötü olan her şeye bir biçimde etkin etken olanın kendisiydi. O halde seçmiş bile olmadım, seçilmişi seçtim, böylece çelişkiyi çelişkilendirdim. Çelişkiye çelişkiyle bakmak, doğru olan bu olsa gerektir.

ELEŞTİRİ MİRASI

Çağdaş teorilerin bir çoğu, eleştirel ve refleksif/kendi üzerine düşünümlü çizgide yer alıyor. Yalnız post modernist düşünürler değil, kökleri modern sayılabilecek bir çok düşünür bu çizgideler. Eleştirinin genel hedefi, modernite ve onun biçimlendirdiği yaşam ve bilim pratikleridir. Liberal, marksist ve muhafazakar eleştirilerin yanı sıra klasik kategorilere dahil edilmeleri güç gözüken Arendt, Habermas ya da Rawls gibi isimler de önemli teorisyenler arasındadır. Eleştiri çağı, eleştiricilik, eleştirel akılcılık (Popper), Eleştirel Kuram (Frankfurt Okulu) ve eleştirel pozitivizm gibi akımlar da eleştiriyle anılıyor.

Eleştiri ve eleştirellik, eleştiri kavramıyla anılan akımlarca sınırlı değildir. Her teori ya da düşünür kendisinden önceki düşünür ve akımları eleştirir, çözümler, ve buradan özgün sentezlere ulaşır. Bu, düşünce tarihinin -kaba bir tarzda da olsa- bir sürecidir. Felsefenin en temel, onsuz olmaz özelliği eleştirel bir düşünce olmasıdır. Eleştirellik kendisini sürekli olarak sorulan sorularda somutlaştırır, günışığına çıkarır. Felsefe herşeyi konu alır kendine, eleştirir, bunun istisnası kendi bile olamaz, kimi

eleştirilerin yönü nitekim bu yönde olmuştur. Bunlardan yakın tarihli olanlarından biri metafizik-içi (Kant) iken, diğeri metafizik-dışı (Viyana Çevresi ya da neo-pozitivizm) eleştiriydi.

Eleştirinin eski grekçe kökeni olan kritik(os) yargılamak, çözümlemek, hüküm vermek anlamına geliyor. Bu haliyle bile eleştirinin tarihi (Sofistler'den Eleştiri çağına kadar) ile eleştirinin gizli tarihi arasındaki uçurum gözler önüne getirilebilir. Bu dünyacı Yunan ve Roma'da eleştiri siyasi ve dini idi. Öte dünyacı hıristiyan ortaçağında ise eleştiri insani idi. Yani eleştirinin hedefi insan aklı idi. Burada eleştiri skolastik ile sona ermiyor, sadece bir yön değiştiriyordu. İnsan aklına, düşmüş-körelmiş insan erdemine ve onun dünyevi kurumlarına karşı şüphe hakimdi. Augustinus'tan Luther'e ve Calvin'e değin bu çizgi korundu. Dante'den (monarşi-dünyevi devlet yandaşlığı) ve Ockhamlı gibi nominalistlere (akıl ve tekillik yandaşlığı) değin yeni hümanist çizgi modern eleştirinin hazırlayıcısı oldular.*

Bilim, uygarlık ve felsefe tarihçileri tarafından Arap (ya da daha doğru bir deyimle İslam) dönemi olarak adlandırılan sekizinci ve onikinci yüzyıllar arası dönem kendisine özgü eleştirinin yaşandığı bir zaman aralığıydı. Bu dönemde eski yunan filozoflarını temel alan Farabi, İbn Sina gibi isimler (felasife), İslam ilahiyatını, metafiziğini akıl ile yorumlamak isteyenler (mutezile), hukukta dini metinlerin yanına akıl yürütmeyi koyanlar (fakihler) yoğun eleştirilere uğradılar. Bunların bir kısmı kaba iken, Gazali gibi eleştiriler ise ustaca ve oldukça "Felsefi" idi. Gazali, akıl gibi bir yetinin kutsanmasına karşıydı, akıl da duyular gibi yanılabilirdi. Aklın sınırla-

* E. Gilson, La Philosophie au Moyen Age, Paris, ikinci edisyonun girişi, I vd.

rını tartışan Gazali, bir çok bakımdan Hume ve Kant ile karşılaştırılmıştır.*

Batı'da feodal yapıların çözülüşünü izleyen dönemde toplulukçu eleştiriler kendilerini 'ütopya'larda dillendirdiler. Felsefede eleştiri ve kuşku Descartesci rasyonalizm ve İngiliz deneyciliğinden kaynaklandı. Bacon'ın başını çektiği ve Hobbes ve Hume'dan geçerek modern İngiliz pragmatizmine uzanan deneyci gelenek nominalizmin mirasçısıydı. Bu dönemde Arendt'in de vurguladığı kırılma yaşandı. İster akılcı, ister deneyci olsun pragmatizm yaygınlaştı.** Filozoflar sürece uymaya başladı. Burjuvazi eski feodal aristokrasiyle savaşırken, filozoflar da onların meşruiyetini kuvvetlendiren yerleşik dini ve özellikle kilise kurumunu eleştirdiler. Modern çağın ve eleştirinin sekülarizasyon biçimini alışının temeli bu oldu. Epistemolojik tekçilik eleştiriye uğradı, zihin varlık dikotomisi ya da dualizmi benimsendi. Siyaset teorisi içkinleşti, yeryüzüne indi. Rönesans sonrası yeni kıtanın keşfinin doğal bir sonucu olarak yaşanan ticaret devrimi, Kopernik, Kepler, Galilei ve Bruno'nun bilimsel başarıları protestan reformunu (katolik kilise eleştirisini) izleyen felsefi eleştiri, burjuva-sivil toplumunun ya da kapitalist üretim tarzının yaratılmasına katkıda bulundular. Akıl çağı denen onyedinci yüzyıl ile Aydınlanma çağı denen onsekizinci yüzyıl genel bir ad altında "Eleştiri Çağları" ismiyle özdeş kılındılar. Locke eleştiriyi mutlak iktidara ve onun dayanağı olarak gördüğü aristokratik rasyonalizme yöneltti. Locke'un eleştirisi iktidarın sınırlandırılmasına

---

* İbn-i Teymiyye'nin akıl ve akılcılık eleştirisi, Gazali'yi de kuşatıp yeren epistemik ve siyasi bir radikalizmdir. Ayrıca bknz., De Boer, The History of Philospohy in İslam New York, s. 169

** Arendt, H., Between Past and Future, The Concept of History (p41-90); Antik ve modern çağın bilinci bu makalede yeralıyor. Özellikle sürece uyma tavrı.

yönelikti. Kurumcu ve dini eleştiriler, dine yönelik eleştiriler Hume, Voltaire ve Diderot'lardan geldi. Rousseau'nun romantik sayılabilecek eleştirisi bir yana, mekanikçi ve bu dünyacı maddi eleştiri ve argümantasyonlar Holbach, Lamettrie ve Cabanis gibi bilim adamlarına aitti. İlerleme düşüncesine eleştiriler de yok değildi. Vico, Rousseau ve Herder gibi isimlerin bu konuda ayrı bir önemleri vardır.

Tüm bu olanların ortasında ismi ve öğretisi eleştiri ile anılan Kant ortaya çıktı. Dogmacılık ve şüphecilik çatışmasını sonlandırmaya yönelik öğretisi kritisizm adıyla anıldı. Kant'a göre çağı, bir eleştiri çağı idi. Kant'ın eleştiriden anladığı şey, akıl eleştirisiydi, aklın sınırlarını ve haddini tayin etmenin felsefenin temel meselesi olduğunu savundu. Akıl kendi sınırlarının farkına varamaz ise, temelden yoksun iddialarda bulunacaktır. İnsan yapılanışının sınırlılığı ya da aklın doğaya atfettiği apriori kalıplar o'nu fenomen-numen, olgusal evren ve kendinde şey ahlaki evren ayrımlına götürdü. Birincine kuramsal akıl, ikincisine ise pratik akıl tekabül ediyordu.* Sanayileşme öngörülemez sorunlar yaratmıştır.** Çünkü insan sadece yapabilir varlık homo faber değildir. Fransız devrimi ardından yaşanan toplumsal ve rejimsel kargaşalar, sınıfsal buhranlar, doğal sorunların başlaması ve devrimleri yeni felsefi ve siyasal eleştiriler doğurdu. Ondokuzuncu yüzyılın toplumcu, muhafazakar, pozitivist, kötümser ve anarşist hareketleri bu eleştirilerin yapıcıları idiler. Bu reaksiyonların artılarının yanısıra, eksikliklerine de değinen Arendt, onları kimi geleneksel varsayımlara farkına varmadan hapsoldukları biçiminde eleştirir. Arendt'in Marx eleştirisi bunun en açık örneğidir.

---

* Bu konu için Kant ve Aydınlanma yazıma bakılabilir.

** Arendt'in imalat (yapma) eylem ve öngörü, öngörülemezlik hakkındaki görüşleri için, Between Past and Future, p.55-60

Burke, Alman idealistleri ve Fransız pozitivistleri muhafazakar idiler, ancak bunların bir çoğu garip bir biçimde aydınlanma ideallerinden beslendiler.* Alman idealizmi milliyetçi ve mutlakçı bir çizgide yer alıyordu. İktisaden korumacılık, fikren romantizm ve ulusçuluk furyası vardı. Eleştirinin işlevini (diyalektik ile) olumlayan evetleyen Hegel, onu mutlakçı ve devletçi görüşlerine merdiven kıldı. Başka bir yönden de Hegel, o diyalektik'i ile Kantçı eleştiriyi ihlal etti, karşıt olan herşeyi kaynaştırdı, bağdaştırdı ve tinin gerçekleştiği bir süreç olarak yücelttiği tarihe içkin kıldı.** Adorno'dan Habermas'a değin uzanan. Frankfurt Okulu, herşeye rağmen Hegelci diyalektikte özgürleştirici bir yan bulurlar. Ancak hegelcilik bir yere kadardır, o yer ise, temel ikilikleri aşmada yardımcı olduğu yerdir.

Fransız pozitivizmi siyasal açıdan muhafazakardır. Toplumu doğa modelinde kurma hedefi güdüyorlardı. Toplum kanunları toplumsal değişimin önüne çıkarıldı. Bu statik kurgu nedeniyle Marx'tan Lenin'e değin toplumcu devrimciler, bu akımı idealist çizgide değerlendirip eleştirdiler. Pozitivizme ve Viyana Çevresi gibi neopozitivizme yapılan eleştirilerden biri eski bir pozitivistten geldi. Bu kişi liberalist açık toplum kuramının yaratıcısı Popper idi. Popper, doğrulama ilkesini eleştirdi, tümevarımın sınırlarını ortaya koymaya çalıştı. Bilim ve bilim olmayan ayrımını sosyal bilimlere de uyguladı. Bilimsellik ölçütünü 'yanlışlamaya açık' bir kuram olmakta buldu. Ona göre ne marksizm, ne de Freudcu psikanaliz bu açıdan bilimdiler. Zaten Marx ile liberal açık toplum bağlamında "tarihselcilik" problemi vardı. Popper, Platon'dan

---

* Reaksiyonların sistemle parodoksal uyumlu ilişkisi I. Wallerstein'in genel tezidir.

** K. Marx, Critique du droit politique hegelien, Editions Sociales, p.20

Hegel'e ve Marx'a uzanan çizgide kapalı toplumculuğun söylemini eleştirdi.* Bu eleştirileri nedeniyle Popper, önce Viyana Çevresiyle, ortodoks marksistlerle, Adorno'dan Habermas'a değin eleştirel kuram mensuplarıyla ve nihayetinde bilgibilim anarşisti Paul Feyerabend ile münakaşalara katıldı.

Pozitivizme başka bir eleştiri ise, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Almanya'dan geldi.** Almanya'da yayılan ve Vico, Herder, Kant çizgisini takip eden bu anlayış, toplumsalın ve beşeri olanın doğabilimsel yöntemlerle inceleme konusu yapılamayacağını, toplumsalın tarihiliğini bir tekliğini ve öznelliğini vurgulayarak belirtiyordu. İnsan veya kültür bilimlerinin yöntemi olan hermenötik söyleme, farklı açılardan birçok pozitivizm karşıtı dahil oldu, Wilhelm Dilthey, Max Weber, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer ve Habermas... vs. Dilthey insan bilimlerini bağımsızlaştırdı, Weber anlama ve açıklama arasında uzlaşma çabasına girişti, Heidegger anlamayı bilmeden varolmaya taşıdı, Gadamer anlamayı evrensel yöntem haline büründürdü. Habermas ise eleştirel hermenötik anlayışını inşaya girişti. Habermas'ın kaygısı, yerleşik yapıları anlarken edilgen (Gadamer örneği bunu gösteriyor) kalmayıp eleştirel olmaktır. Burada Habermas'ın modernlik merkezli yeniden inşacı perspektifi ortaya çıkıyor.*** Habermas, bir yandan açıklama temelli olan pozitivizmi eleştiriyor, diğer taraftan anlama temelli olan yo-

---

* Karl. R. Popper, The Logic of Scientific Discovery, London, 1980, s. 369. Burada tümevarım eleştirisi yapılıyor. Ayrıca sınırlama ilkesi için, Conjectures and Refutations'a bakılabilir. Siyaset kuramı Tarihselciliğin Sefaleti ve Açık Toplum ve Düşmanları kitabındadır.

** Serdar Taşçı, İktidar ve Söylem: Kapitalizm ve Avrupa, Doğu Batı, sayı 14, s. 69.

*** Thomas Mc Carthy, The Critical Theory of Jürgen Habermas, Cambridge, 1994, s. 188-194.

rumsamacı yaklaşımları eleştiriyor. Sentezci kişiliği ikisinden de vazgeçmiyor, tıpkı ne Hegel'den, ne de Marx'tan vazgeçmeyip eleştirdiği gibi. Bu noktada Weber'i hatırlatır. Weber de anlamayı temel alır ama onu yalnız değil, açıklamayla beraber zikreder. Aksi halde bilimsellik vasfı yitirilecektir Weber'e göre.

Habermas'ın pozitivizm eleştirisi, ona hocası Adorno'dan, daha geniş deyimle Frankfurt Okulu geleneğinden miras kalmıştır. Özgürleşim yolunda idealizm-materyalizm ikilemini aşma çabası içinde olan Frankfurt düşünürleri, gerçekten de Aydınlanma ve pozitivizmi bu yolda eleştirirler. Akılcılık, özellikle de araçsal akılcılık, kitle kültürü ve başta Marksizm olmak üzere katı ideolojik tavır, eleştirinin merkezinde yeralırlar.*

Marx'ın yapıtı/yaratımı, burada anlatılamayacak kadar geniştir. Ancak Marx'da da eleştiri olumlu bir işleve sahip görünüyor. Marx'ın eleştirisi şöyle özetlenebilir: Burjuva-sivil toplum ya da kapitalist üretim tarzı çözümlemesi, bunun dayanağını temsil eden "meta fetişizmi" çözümlemesi ve geleneğin idealist felsefelerin ve diyalektik olmayan maddeciliklerinin eleştirisi... Marx bu analizlerini sınıf merkezli bir paradigma ya da üretim ilişkileri bağlamında yapıyordu ve bunu kendisi gibi bir çok takipçisi de bilimsel olarak kabul ediyorlardı. Marksizme, bilimsel sosyalizm dendi. Bilimsel Marks teması yalnız ortodoks (genelde Sovyet ağırlıklı) marksizm tarafından değil, aynı zamanda Althusser gibi batı marksizmi üyeleri tarafından da savunuldu. Ama Habermas'a uzanan eleştirel kuram

---

* Eleştirel kuramın her düşünürünün yoğunlaştığı farklı alanlar (epistemoloji, estetik, müzik, psikanaliz gibi) varsa da, okulun genel eğilimleri benzer yönde açımlanır. Bu açıdan Adorno'dan Benjamin'e ve Habermas'a kadar olanların metinlerinin yanısıra, T. Bottomore, D. Held ve M. Jay'in metinleri de önem kazanıyor. (Bunlar genel metinler).

geleneği bu çizgiye dahil değildi. Kuşkusuz onlar da batı marksizminin ana kollarından biriydi ama eleştirel-özgürleştirici bir anakol bu. Hitler tipi rejim gibi Sovyet uygulaması da eleştirilmeliydi, amacı, insanın insana tahakkümü sürecini teorik planda yadsımak olan okul, Marx'ı özgürleştici yönüyle ele almayı istediler. Marx'ın analizi hala geçerli ama eksikti onlara göre. Kapitalizmin geç aşamasında sınıfsal ayrımlar silikleşmeye başlamıştır. Artık sınıf analizi yetersizleşmişti. Devletin ekonomiye müdahalesi, sosyal kurumlar ve kitle kültürü bu süreçte belirleyici oldular. Yeni toplumsal güçler ve hareketler vurgusu hakim söylem olmaya başladı.

Arendt'in Marx ile beraber eleştiri mirasının çağdaş temsilcileri olarak gördüğü Nietzsche ve Kierkegaard, etkileri itibariyle gerçekten çağdaştılar* Nietzsche, çağına ve çağın anlatılarına karşı çıkar. Çağa uymayan düşüncelerde, bu aynı zamanda yapıtının adıdır, çağının hastalıklarını vurgular. Postmodernizmin akıl ve meta-anlatı yargılamaları oldukça Nietzschecidir. Nietzsche, insan aklına, tarihe, ilerlemeye, genelleşmiş ahlaka, liberalizm ve sosyalizme saldırır. Kaosun düşünürü, Presokratiklerle Heidegger ve postmodernistler arasında bir bağ gibi durur.

Kierkegaard'ın eleştirisi ise ayrı bir çığırdır. Akılcılığa, soyut insan idesine karşı çıkar. Temelde Hegel karşıtı bir tutum bu ama Arendt, buna tam katılamıyor. Kierkegaard, yaşamın somutluğunu, donmamışlığını, öznelliğini, Gasset'in deyimiyle taşlaşmamışlığını öne çıkarır. Tavrı imancı-dinsel bir sezgiciliktir. O, yirminci yüzyılın ilk yarısını ünüyle harekete geçiren varoluşçuluğun babası sayıldı. Dindışı-ateistik egzistans felsefeleri (Sartre gibi) bile onu düşünsel selefleri olarak kabul ettiler. Heideg-

* Arendt, Tradition and the Modern Age.

ger'de bu çığırda yeraldı. Ama onun konumu daha belirsizdi. Kendisi hakkındaki "varoluşçu" yakıştırmalarını yüzeysel buluyordu. Modernlik eleştirisi, onu besleyen batı metafiziğinin sorgusu ile oluyordu. Heidegger'de. Ancak Arendt'e göre bütün bu eleştiriler bir bakıma batılı geleneğe dahildi.

Arendt'in Ütopyacı vizyonunun nedeni belki buradan anlaşılabilir. O geleneğe dahil olmak, ikili karşıtlıklara dahil olmak istemiyordu. Sanırım Habermas ile aralarındaki fark bu olsa gerekir. Arendt de bu eleştiri mirasının farkındadır, ama tarihsel sınırları aşıp eski yunan polisline uzanır. Çünkü orada özel ve kamusal ayrımını işlevselliğinde görür. Kamusal alanda (siyasal) eylemin otantikliği vardır, özel alanın ya da toplumsal zorunluluk alanının siyasal özgürlük alanına dahil olması ya da karışması sözkonusu değildir. Ama bir dönemden sonra bu düzen bozuluyor. Felsefi düzeyde de -Platon gibi- eylem ikincil konuma bürünüyor. Roma ve Ortaçağ dönemleri bunun latinleştirilmiş bozuk tekrarı oluyorlar. Vita activa'nın farklı faaliyetleriyle belirlenen süreçler sanayileşmeden geçerek modern kitle toplumuna uzanıyor. Eşit ama farklılığa dayalı siyasal çoğulluğu yokeden modern görüngülere -örneğin totalitarizme- yoğun eleştirilerde bulunuyor. Aynılıktan ziyade farklılığı vurguluyor. Siyaseti yok eden çoğulluk karşıtı aynılaştırmayı ve şiddeti eleştirir. Verili mutlak hakikatten değil, iletişimsel uylaşımdan sözeder. Siyaset ve kamusal alan övgüsü açıktır. Siyasete bir araç gözüyle bakılmasını eleştiriyor. Modern çağda toplumsal, politik olanı işgal etmiştir. İdeal politika kavrayışı, Fransız devrimi ve modern dünyadan değil, polisten ve Amerikan devriminden beslenir.

Modern dünyanın felsefi ve pratik sorunlarının yanısıra, siyasal düzeyde, Weber'in de parmak bastığı "temsili demokrasinin krizi" önemli bir sorun. Katılımı vurgula-

yan Arendt ve Habermas, eleştirilerini, böylece ortak bir zemine taşıyorlar.

Burada postmodernist eleştirilere girmedim, kısmen değinmekle yetiniyorum. Bir de Feyerabend'in "anything goes", ne olsa gider ifadesini hatırlatmakla yetiniyorum.

Konunun genişliği dolayısıyla girmediğim birkaç yer daha var, örneğin Freud'un çözümlemelerine değinmedim, halbuki baskılanmış birey ve uygarlık ilişkisi, eleştiri düzeyinin yanısıra, pratikliğini de koruyor.

Başka bir nokta ise, üçüncü dünya ya da gelişmekte olan / azgelişmiş gibi kavramlarla tanımlanan ülkelerin, ulusların ve oraların aydınlarının eleştirileri ile, bu ülkelere yönelik batılı eleştirilerin sınırlılığıdır.

Önemli bir örnek Marx'tır. Marx herşeye rağmen Avrupa-merkezcidir. Doğu analizi sınırlı, önyargılı ve Asya Tipi Üretim Tarzı çözümlemesi sorunludur.

JOHN LOCKE VE SİYASİ LİBERALİZMİN ERKEN FELSEFESİ

I

John Locke(1632-1704), felsefede ve daha dar bir anlamda epistemolojide yani bilgikuramında, deneyci-duyumcu İngiliz geleneğinin önemli bir halkasıdır. Siyasi yazın açısından ise, erken dönem siyasi liberalizmlerinden başlıcasının yaratıcısıdır. Yaşamı ve yapıtları onyedinci yüzyılın ikinci yarısına ait olsa da, düşünce biçimiyle ve etkisiyle o, bir onsekizinci yüzyıl düşünürü olarak kabul edilir. Yaşamı, İngiliz İç Savaşından Şanlı Devrime gelinceye değin mutlakiyetçi eğilimle, Cromwell sonrası yeniden tahta geçen Stuart zorbalığıyla mücadele nedeniyle sürgünlerle geçmiş, Fransa ve Hollanda'da zorunlu yaşarken eserlerini de tasarlamıştır. 1688'de kansız Şanlı Devrim, Kral II. James'in yurtdışına kaçışı gerçekleşir ve ardından William'ın İngiltere tahtına geçmesiyle Locke da ülkesine dönüp kimi görevlerinin yanısıra metinlerini de yayınlar. Hoşgörü, insan anlığı ve bilgisi, siyaset, eğitim ve din üzerine yayınlar yapar. Klasik felsefe ve filozof tanımlamalarıyla ölçütlerine uygun olarak doğabilimleriyle de yakından ilgilenir. Bu bağlamda, bütün diğerlerinin yanısıra Newton'a etkisi sınırsız olmuştur ve bu yolla da siyasal kuramın ve bilgikuramının yanısıra, daha özelde bilimkuramına da etkisi çok büyük olmuştur.

II

Locke, bütün felsefi kavramsallaştırmalarına rağmen bütünüyle bir 'İngiliz Kafa'dır, yereldir, hem sınıfsal açıdan yereldir, hem ülkesellik açısından ve hem de insan yeteneklerini bölüşü açısından yereldir. Ve bu haliyle Locke, bir tür anti-hümanizmayı, liberalliği değil de liberalizmi temsil eder durumdadır. Eğer John Locke'un liberalliğinden söz edeceksek, kendilerini liberal zanneden diğer modernler gibi ona da liberalist diyeceğiz.*

III

Uygar Yönetim Üzerine İki İnceleme(1690), John Locke'un temel siyasi düşüncelerini anıtlaştırdığı kitabıdır. Bu incelemelerin ilki, anti-mutlakiyetçi bir denemedir ve Locke'un asıl siyasal kuramını içeren metin, ikinci incelemedir. Burada, doğa durumu ve toplumsal sözleşme, Hobbesçu olmayan bir biçimde tanıtılır, ister soya dayalı Sir Robert Filmer tarzı bir monarşi olsun, isterse de toplumsal sözleşmeye dayalı duyumcu-maddeci Thomas Hobbes tarzı bir mutlak monarşi olsun reddedilir. Hem zaman olarak hem de kapsam olarak mutlak devredilemez haklardan sözedilir. Doğa durumu, siyasi ya da sivil toplum öncesini kuşatan bir varsayımdır, o terörün olduğu bir durumdan öte, kısmi eksikliklerin olduğu bir barış durumudur ve bunların giderilmesi, doğa durumundaki özgürlüklerin ortak bir yetke altında korunup daha da geliştirilmesi için, bir sözleşme ile siyasi toplum ya da devlet oluşturulmuştur. İnsanlar gibi yönetim de, bu sözleşme ile bağlıdır, sınırlıdır.

---

* Liberalizm-liberallik ayrımının felsefi gerekçeleri, şu çalışmada açımlanmaya çalışılmıştır: Serdar Taşçı; Marksist Felsefe ve Liberalizm Eleştirisi.

IV

John Locke'a göre; Özgürlük, geri kalan her şeyin temelidir.[1] Özgürlük; Tanrı kanunu ya da Akıl kanunu yoksa olanaksızdır.[2] Tanrı, insana anlayış gücü(akıl) verdi ki, tabi olduğu kanun sınırları içerisinde özgür olsun.[3] Doğal ya da Sivil, Tanrısal ya da hükümete ait kanunu bilerek davranmak, özgürlüktür.[4] Kanunu bilmemek, özgür iradeye sahip olmamaktır; çünkü özgürlük, sınırlarını bilmektir / sınırlarını bilerek yaşamaktır.[5]

Şöyle diyor Locke: Daha önce (chp.1-prh-2), 'bütün insanlar tabiat itibariyle eşittir' dememe rağmen, 'eşitliğin' bütün türlerini anlamak zorunda bırakılamam. Yaş ve erdem insanlara üstünlük verebilir. Kısmi mükemmellik ve fazilet, bazılarını ortak seviyenin üzerine çıkarabilir.[6]

John Locke'a göre; Emek, mülkiyeti/mi kurdu.[7] Değer farkını koyan / oluşturan emektir.[8] Yararı, emeğe borçluyuz.[9] Emek, bu dünyada zevk aldığımız şeylerin değerinin büyük bir bölümünü oluşturur.[10] Tabiatın ortak olarak sağladığı iyi şeylerde herkes kullanabildiği kadar çok hakka sahiptir ve emeğiyle yerine getirdiği her şeyde bir mülkiyeti vardır.[11] Endüstrinin farklı dereceleri, insanla-

1. John Locke; Two Treatises of Civil Government, book II, chp.3-prh.17
2. Ibid. chp.6-prh.57
3. Ibid. chp.6-prh.58
4. Ibid. chp.6-prh.59
5. Ibid. chp.6-prh.60
6. Ibid. chp.6-prh.54
7. Ibid. chp.5-prh.28
8. Ibid. chp.5-prh.40
9. Ibid. chp.5-prh.43
10. Ibid. chp.5-prh.42
11. Ibid. chp.5-prh.46

ra farklı miktarda mülk verdi ve para icadı onların genişlemesine ve devam etmesine fırsat verdi.[12]

John Locke'un mülkiyet üzerine olan görüşleri hümanizma-karşıtı bir burjuva özgürlük anlayışına dayanır. O'na göre; Mükiyet sınırsız değildir.[13] Hükümetin mülkiyeti korumaktan başka bir amacı yoktur.[14] Bundan dolayı, bir insandan mülkiyetinin herhangi bir parçası onun rızası olmadan alınamaz. Kendileri de dahil herhangi bir mülke sahip olmayan köleler, başlıca sorunun mülkün korunması olduğu sivil toplumun herhangi bir parçası olarak düşünülemezler.[15] Hiçbir siyasi toplum, kendi içinde mülkiyeti koruma gücüne sahip olmadan ve o toplumdaki herkese saldırıları cezalandırmadan varolamaz.[16]

Bütün ihtilafları belirlemek için yetkiyle donatılmış bir hakim belirlemek, insanları doğal halden çıkartıp devlete geçirir.[17] Tabiat kanununun yaptırım gücünü herkesin bırakıp kamuya terk ettiği toplumda, oldukça birleşmiş bir dizi insan nerede varsa orada sadece siyasi ya da sivil bir toplum vardır.[18]

Sivil toplumun sorunu doğa durumunun güçlüklerinden kaçınmak ve bunların çaresini bulmaktır.[19] Çoğunluğa sahip bir dizi özgür insanın kararı, dünyadaki herhangi bir yasal hükümete başlangıç veren ya da verebilecek tek şeydir.[20]

---

12. Ibid. chp.5-prh.47
13. Ibid. chp.5-prh.31
14. Ibid. chp.7-prh.94
15. Ibid. chp.7-prh.86
16. Ibid. chp.7-prh.87
17. Ibid. chp.7-prh.89
18. Ibid. chp.7-prh.89
19. Ibid. chp.7-prh.90
20. Ibid. chp.8-prh.99

Locke'a göre, insanlık; doğa durumunun bütün imtiyazlarına rağmen, içinde bulundukları kötü şartlarla, başkalarının ihlallerini cezalandırmada her insanın sahip olduğu gücün düzensiz ve belirsiz uygulamasıyla maruz kaldıkları olumsuzluklar nedeniyle hemen (sivil) topluma girmek zorunda kalmışlar, devletin(hükümetin) kanunları altına girip mülklerini; hayatlarını, özgürlüklerini ve mülkiyetlerini korumuşlardır.[21] İnsanlar, doğa durumunda sahip oldukları eşitliği, özgürlüğü ve icra gücünü toplumun ellerine bırakarak (sivil) topluma girmelerine rağmen, bu haklarda geriye gidilemez. Ortak ve tarafsız bir yetke altında, yargılama ve cezalandırma anlamında doğa durumunun üç kusuru giderilecek ve böylece insan hayatı, özgürlüğü ve mülkiyeti daha iyi bir biçimde korumaya alınmış olacaktır.[22]

Mutlak monarşi, sivil toplumla uzlaş(a)maz.[23] Mutlak gücün, insanların hakkını ve tabiatını düzelttiğini düşünen birisi, başka bir çağın tarihini okusun[24], diyor John Locke. Mutlak monarşilerde de, aslında kanuna karşı başvurma, sorma hakkı vardır. Ama bunda şüphe çekici bir yön var. Locke'a göre, size emniyetten sonrasını sormanın ölümü hakettiğini söylemeye hazırdırlar. Çünkü soru; hiziplerin ve isyanın sesidir.[25]

Bütün tarihsel verilere karşın yönetim, tabiat tarafından monarşik ve babaya ait / ataerkil değildir. [26] Mutlak monarşi, sadece basit ve kolay uyulabilir olmasından dolayı değil, aynı zamanda tarihsel şartlara uygunluğundan dolayı da varoldu.[27] Oysa devletin, yönetimin kökeni

21. Ibid. chp.9-prh.127
22. Ibid. chp.9-prh.131
23. Ibid. chp.7-prh.90
24. Ibid. chp.7-prh.92
25. Ibid. chp.7-prh.93
26. Ibid. chp.8-prh.106
27. Ibid. chp.8-prh.107

ve gücü bir yetkilendirmeye dayanır ve bu yüzden güç, kanunlarla sınırlıdır ve bu nedenle, sivil toplumda hiçkimse kanunlardan istisna tutulamaz. [28]

John Locke'a göre, devletin varlığının nedeni ya da yönetimin varlığının amacı üç tanedir, bu üç neden ya da amaç doğa durumunun üç kusurunu giderici olarak işlev görmektedir.

Devletin ya da hükümetli olmanın temel amacı, mülkiyetin; insan hayatının, özgürlüğünün ve mülkünün doğa durumundan daha iyi korunmasıdır.[29] Devletin varlığının ikinci nedeni ya da yönetimin iknci amacı, ortak ve tarafsız bir yetke olması gereğidir. Böyle olsun ki çatışmalar çözülebilsin.[30] Üçüncü neden ya da amaç, cezalandırma ve icra gücünün gereğidir.[31]

Devlet biçimlerinin ya da yönetimlerin sınıflandırılmalarının tarihi çok eskilere gider. Bunların başlıcaları Platon'un, Aristoteles'in, Augustinus'un, Farabi'nin, Machiavelli'nin ve Montesquieu'nun sınıflandırmalarıdır. John Locke'un sınıflandırması, kimi bakımlardan önceki sınıflandırma biçimlerine benzese bile, bunların hepsinden farklıdır. Monarşi, oligarşi ve demokrasi kavramları birçok sınıflandırmada farklı anlamlarda kullanılır ve hemen hemen bütün sınıflandırmalar karma biçimler öngörür, sınıflandırmalarda yer alan yönetim biçimleri, gerçek yaşamda sınıflandırmalarda oldukları gibi kategorik ve saf halde bulunamazlar. John Locke da yönetim biçimlerini klasik adlarla sınıflandırır ve karma biçimlerden sözeder. Devletin, yönetimin biçimini belirleyen, kanunu kimin koyduğu ve uyguladığı, uygulattığıdır. Kanunu koyan ve uygulatan;

28. Ibid. chp.7-prh.94
29. Ibid. chp.9-prh.124
30. Ibid. chp.9-prh.125
31. Ibid. chp.9-prh.126

toplum, birkaç kişi ve varisleri ya da tek kişi olabilir. Bunlara göre de yönetim; demokrasi, oligarşi ya da monarşi adını alır. Monarşi ise, soy monarşisi ve seçilmiş monarşi olarak ikiye ayrılır. Karma biçimler ise, bu temel biçimlerin farklı oranlardaki bireşimlerinden oluşur.[32]

John Locke'un düşüncesi, yasama-yürütme-yargı biçimindeki klasik kuvvetler ayrılığı ve dengesi ilkesiyle örtüşmez. Devletin yasama, yürütme ve federatif erklerinden sözedilir. Yasamanın üstünlüğü ve yürütmenin sınırlandırılması ilkesi belirgin ölçüde benimsenir. Yasama devletin en üstün gücüdür, der Locke, kamu yararını içerdiği sürece herkesin korumasıdır, bu yüzden kutsaldır, değiştirilemezdir.[33] Ve hatta devredilemezdir. Yasama, kanun koyma gücünü başkasına veremez, devredemez.[34] En üstün güç olsa bile, yasama, sınırsız değildir. Tanrı iradesine dayanan doğa kanunları, tüm toplumu olduğu gibi bu üstün gücü de sınırlar. Amacı tebaalarını korumak olan bu güç, kamu yararı ilkesiyle hareket eder, tebaalarını planlı bir biçimde yoketmeye, özgürlüklerini kısıtlamaya ve mülksüzleştirip fakirleştirmeye asla hakkı olamaz.[35] Devletin, yönetimin ya da en üstün güç olan yasamanın eylemleri keyfi ve sınırsız olmamalıdır, devlet biçimi ne olursa olsun, mevcut yasalar[36] dahilinde eylemde bulunulmalıdır. Aksi halde, doğa durumundan daha geriye gidilmiş olur.[37]

Yasamanın her zaman olması gerekli değildir, (bu) çok uygun da değildir. Ancak icra-yürütme gücünün olma-

32. Ibid. chp.10-prh.132
33. Ibid. chp.11-prh.134
34. Ibid. chp.11-prh.141
35. Ibid. chp.11-prh.135
36. John Locke, mevcut-varolan yasalar derken, Tanrının Buyrukları(vahiy-dogma-nass) ile akıllarda bulunduğunu varsaydığı Doğa Yasalarını kastediyor.
37. Ibid. chp.11-prh.137

sı kesinlikle gereklidir; çünkü, her zaman yapılacak kanunlara gerek yoktur ama yapılan kanunların icrasınayürütülüp uygulanmasına her zaman gerek vardır. Yasama, icrayı bıraktığı ellerden, gerek gördüğünde geri alabilir ve kötü yönetimden dolayı cezalandırabilir.[38]

John Locke'a göre; Toplum,Tabiat ve Tanrı kanunu çerçevesinde biçimlenen üstün gücün, yani yasamanın ve yasanın dört özelliği / ilkesi şunlardır:

1. Yasalar genel olacak yani herkes için olacak. Bunda zengin-fakir gibi ayrımlar olamaz.[39]

2. Yasaların kamu yararından başka bir amacı olmayacak.[40]

3. Yasalar sürekli olacak/anlık olmayacak ve rıza dışında mülkiyet vergisi arttırılmayacak.

4. Yasama gücü devredilemez, devredilmemelidir. [41]

John Locke, kanunlara uymayan yönetimlere ve prenslere karşı olarak Tanrı'nın mutlak gücünü ve tebaanın başkaldırı hakkını seslendirir. Prenslerin, ülkelerinin kanunlarından muaf tutulup tutulmayacağını tartışmayacağım, ancak Tanrı'nın ve Tabiatın kanunlarına tabi olmak zorunda olduklarından eminim, der. Bu ebedi kanunun yükümlülüklerinden onları hiçbir güç muaf tutamaz. Övücüleri ne derse desin, onların Tanrı karşısındaki gücü, kovada bir damla kadardır, hiçbir şeydir[42], diyor Locke.

---

38. Ibid. chp.13-prh.153
39. Bu deyiş, John Locke'un ayrımcı olduğunu, bir tür hümanizmakarşıtı beyaz erkekçi-burjuva olduğu gerçeğini değiştiremiyor.
40. Kamu nedir, yararı nedir? Kamu olsa olsa mülkiyetli beyaz erkekler olabilir.Kamu yararı da onların yararı...
41. Ibid. chp.11-prh.142
42. Ibid. chp.16-prh.195

Kimdir tiran? Tiran zalimdir, kanunların ötesine geçerek kamu yararına değil, kendi benine öncelik vererek eyleyen kiişidir.[43] Zulüm işleyen, tahakküm eden yönetici yani tiran, insan özgürlüğüne ve mülkiyetine göz diktiğinde herhangi bir insanla aynıdır. Ona karşı başkaldırma hakkı doğar böylece.[44] Dahası, eğer hayatım tehlikedeyse ve kanuna başvurabilecek durumda değilsem, şiddet uygulamam anlaşılır hale gelir.[45]

V

John Locke'un ve siyasi liberalizmin erken felsefesinin genel problematiğini şu üç ifadeden çıkarsayabileceğimi varsayıyorum; a) herkes iki hakla doğar, birisi özgürlük, diğeri ise varis olma hakkıdır, b) kanunlar uygulanmadığında, hiç kanun yokmuş gibidir, ve c) bütün devletler birbirleriyle doğa durumundadırlar.

43. Ibid. chp.18-prh.200
44. Ibid. chp.18-prh.203
45. Ibid. chp.18-prh.207.

HEGEL'İN FELSEFİNDE DEVLET TEORİSİNİN YERİ

Hegel, sistemci bir filozoftur. Devlet teorisi ise, bu sistemin bir parçasıdır. Bu yüzden Hegel'in felsefesinin bir uzantısıdır da Hegeldeki devlet nosyonunu anlamak için onun genel felsefesine / sistemine de açıklık getirmek gerekiyor.*

Marx'tan Popper'e kadar birçok düşünür Hegel'i farklı yorumlamışlar, inceleyip eleştirmişlerdir. Onda tutucu burjuva ideolojisinin temsilini görmüşler, nesnel idealizmin en büyük düşünürünü görmüşler, sıkı bir akılcı olduğunu vurgulamışlar...vb.

Mutlakçı, milliyetçi ve devletçi görüşlerin ideologu olarak da anımsanmıştır. Yaşadığı dönemdeki ünü had safhadadır. Bu ün, taraftarı ve karşıtlarını etki altına almıştır. Sol-sağ Hegelciler gibi gruplaşmalar oluşmuştur.

---

* Bu konu için: Hegel; La Phénoménologie de l'Esprit (Hyppolite çevirisi), A. Kojève; Introduction à la lecture de Hegel, 1947. H. Marcuse; Reason and Revolution: Hegel and The Rise of Social Theory, 1941. K. Löwith; From Hegel to Nietzsche, 1964. J. Hyppolite; Etudes sur Marx et Hegel, 1955. J. Hyppolite; Introduction à la philosophie de l'histoire de Hegel, 1983. G. Lukacs; Histoire et Conscience de Classe, 1960.

Bunu farklı Hegel okumaları izlemiştir. Buna örnek olarak Löwith'i ve Fransada farklı bir Hegel okumasına girişen Kojeve'yi anımsayabiliriz.

Hegel'in sistemci felsefesinin temel eğilimleri ve öğeleri şunlardır: Diyalektik, soyutluk, mutlakçılık, akılcılık, bircilik, devletçilik. Bu eğilimler Herakleitos'tan, Platondan, Hristiyanlıktan, Aydınlanmadan ve başını Kant'ın çektiği Alman idealizminden gelir.

Hegel, bilgi teorisinde yani epistemolojide Platon gibi akılcıdır. Akılcılık, bilgi ve düşünce oluşturmada, bilgilerin kaynağı olarak deneyi değil aklı temel alan akımdır. Hegel için akıl gerçektir, gerçek de akıldır. Bu akılcılık varlık ile zihni bağdaştırır, kaynaştırır. Doğa, canlılar, toplum ve devlet, gerçekliğinin temsilleridirler. Böylece akılcılık, spekülatif bir sisteme dönüştürülür. Genelin özele, soyutun somuta, mutlakın göreliye ve nihayetin de devletin bireye olan üstünlüğü bu tür bir akılcılığın mantıksal sonudur. Tarih, insani ve toplumsal gelişim hep mutlakın altında ya da tinin gelişimi altında anlaşılır. Onların kendi başına özerkliği yoktur, yani özgürlükten yoksundurlar.

İnsan bilincinin gelişimi ve devlet de dahil olmak üzere her şey diyalektik olarak tinin özgürlüğe ve kendi kendine yeterliliğe doğru giden evriminin bir aşamasıdır. Sivil toplumun da devlet altında böyle bir aracılığı vardır. Demek ki aslında herşey ruh ya da tin (Geist) ile açıklanır. Herakleitos gibi herşey akış-oluş içindedir. Ama Herakleitos teleolojiyi yani erekliliği reddeder. Hegel'de ise bu diyalektik süreç bir ereğe sahiptir. Bu erek yani amaç ise şudur: Tinin (ruhun) kendisini gerçekleştirmesi.

Descartes'ten beri ruh-beden madde-düşünce ayrılığı batı felsefesinin merkezindeydi. Leibniz, Spinoza ve Kant gibi onların takipçileri de bu sorunla ilgilendi. Kant bilgi-

nin öznel yanını belirterek fenomen-numen (kendinde şey) ayrımını güncelleştirdi. Bu sorunu aklın pratik kullanımı yoluyla aşmayı denedi. Çoğu ilahiyat(teoloji) kökenli olan Alman idealistleri yeni bağdaştırmacı çabalara giriştiler. Fichte ve Schelling gibi idealist düşünürlerin sistemleri, bu çabaların yanı sıra, tabii ki, konjonktürden de etkilendiler. Düşünsel geleneğin sorunları ile İngiltere ve Fransaya oranla birçok konuda azgelişmiş durumda olan Alman toplumu sorunlarına çözüm denemesi bu Alman idealizmini Hegel ile doruğuna taşıyor. Madde ve ruh apayrı şeyler değil, mutlakın anlarıdır. Mutlak ise süreçtir, evrimdir. Süreç teleolojiktir ve bunun içkin nedeni akıldır. Modern epistomolojide ve Kant'da olduğu gibi yalnızca düşünene içkin değildir akıl. Mantık evrenseldir, düşünsel ve maddedir, zihnin yasıları varlığın da yasılarıdır. Burada bir panlojizm'den sözedebiliriz. Panlojik bütün, durağan olmayıp kendi içinde çelişiktir, böylece de devingendir. İkilik ya da çelişki aşılır, bir bütünde toplanır. Ruh evrimi boyunca cisimleşir, birey (öznel ruh), toplum ve devlet (nesnel ruh) ve sanat-din-felsefe (mutlak ruh) olur. Burada bir gelişme, bir ilerleme olduğu gibi bir hiyerarşiden de sözedilir. Örneğin devlet hem bireyden sonradır, hem de ondan üstündür. Ruhun diyalektik evrimi, doğudan bireye, bireyden topluma ve devlete oradan da toplumsal ürünlere varıyor. Cisimleşmiş üstünün mutlaklığı ya da birliği özgürlüğü temsil ediyor. Onun öğeleri kendi başlarına değil, ama o oldukça özgür oluyorlar. Tarih, böyle bir evrim izliyor; kişilerde, uluslarda, fikirlerde cisimleşiyor, temsil ediliyor.

Devlet teorisinde Platon'dan Hobbes'a uzanan çizgide antidemokratik, demokratik olmayan ve devlet iktidarının üstünlüğünü savunan bir gelenek vardır. Hegel'i de bu geleneğe eklemek mümkün. Bu ekleme sadece Hegelin teorisinden kaynaklanmıyor. Birer siyasal akım haline ge-

len sağ ve sol hegelcilerin etkileri ile İtalya'da Mussolini faşizmi, Almanya'da Hitler nazizmi ve Rusya'da Stalinist bolşeviklik pratiği de buna neden teşkil ediyor. Totaliter rejimlerin (ve devletlerin) düşünsel kaynaklarının başında Hegel yer alıyor.

Bir genelleme yaparsak; ilkçağ devletleri birer site devletiydi. Birbirinden bağımsız uygarlıklar ayrı coğraflarda ufak topluluklar halinde yaşıyorlar ve buna uygun biçimde örgütleniyorlardı. Devlete ve topluma ilişkin düşünceler de yine bu ölçeğe uygundu. Reel ve ideal devlet ve rejim tanımlamaları ve teorileri vardı. Ama bunlar hep sınırlı coğrafyalara ve sınırlı sayıda insana özgüydü. Evrensellik düşüncesinin devlet teorisine girişi İskender dönemi ile ardından Roma İmparatorluğu dönemlerine rastlar. Bunun iki nedeni var: Bunlardan biri büyük ölçekli siyasal birimler yani geniş imparatorluklar bu dönemde tarih sahnesine çıktı. Buna uygun olarak da evrensel devlet evrensel vatandaşlık ideali belirdi. Roma dönemi stoası buna örnek gösterilebilir. Diğer bir neden evrenselci bir din olan Hristiyanlıktı. Belli bir dönemden sonra resmi din haline gelen hristiyanlık zamanla kendi teolojik yapısına uygun olarak yeni devlet teorilerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Evrensel Tanrı devleti, diğer tüm dünya devletlerinin karşısına kondu. Bu nedenledir ki yüzyıllarca papa-imparator çatışımları yaşandı. Romanın yıkılışından sonra kilise feodal kişiler arası mücadelelere katıldı. Kilisenin itibar kaybını dünyevi iktidarın ve buna bağlı olan devlet teorisinin baskınlığı izledi.

MAX WEBER VE BİLİM-SİYASET İLİŞKİSİ

Max Weber; Alman toplumbilimci, iktisat tarihçisi ve bilim felsefecisidir. Gerek yaşarken, gerek ölümünden sonra eşi tarafından, yayınlanan yapıtları sosyal bilim metodolojisinden din olgusuna, realpolitikten tarihe kadar birçok disiplini sorunsallaştırır. Ayrıca kendisi ve yazdıkları da sürekli tartışmalara konu olmuştur. Hakkındaki yorumların farklılığı, yorumları yapanların izmlerinin farklılığı kadar, Weber'in kendi şizofrenisinden; bilim etiği ve siyasi pratik ayrımının bulanıklığından kaynaklanır.

Marx'ın özgün konumu bir yana, Weber, Durkheim ile beraber yirminci yüzyıl sosyolojisinin merkezi ismidir. Çoğu kere anti-marksist-sağ burjuva bir kişi olarak görülür Weber. Gerçekten Weber, Marx ile kimi yönlerden kıyaslanabilir ender kişilerdendir.[1]

Her ikisi de bunalımlı konjonktürün etkisinde yaşayıp yazmışlardır. Marx, devrimler ve sınaî kapitalizminin sancılarını gözlemlemiştir. Weber, ulusal bütünlüğünü yeni sağlamış Bismarck sonrası sorunlu Almanyada yetiş-

1. Bu konu için bkn, Karl Löwith, Max Weber and Karl Marx, London, 1993.

miştir. Siyasi sorunlar her iki düşünürü, hem bilim adamı olarak hem de pratik gündelik hayatta oldukça etkilemiştir. Her ikisi de sağlık sorunu yaşamışlardır. Biri geçimini bir arkadaşı yoluyla (Engels) sağlarken, diğeri aile mirasını elde eder. Sosyal bilimler literatüründe her ikisinin takipçisi oldukça fazladır. Gerçi Weber, Marx gibi birkaç ideolojinin (özgürleştirici batı marksizmi, determinist ortodoks marksizm ya da bilimsel sosyalizm) ve bir devlet uygulamasının (Sovyetler Birliği) öncüsü olamamıştır. Bir bakıma her ikisi de aynı konuda kafa yormuşlardır. Bu konu, kapitalist batı toplumu, onun işleyiş ve gelişim aşamaları ve belli başlı sorunlarıdır.

Weber hakkında yazarken onu Marx'la karşılaştırmalı olarak anlatmanın gereği şudur: Bir kere Weber'in anti-marksist oluşu her yazında birincil vurgulardan biridir. Weber'i Marx olmaksızın anlayabilip anlatabilmek olanaksız gözükmektedir. Sonra bu tavır, Weber'in karşılaştırmalı analiz yöntemiyle de uyum içindedir. Weber, bireylerin, toplumların ve düşüncelerin karşılaştırılmasına büyük önem verir. Bunun aksi doğru olsa idi, sadece batı Avrupaya özgü gördüğü kapitalizmin gelişimini diğer mekanlarla kültürlerle kıyaslayarak incelemezdi. Evet, Weber'in temel sorunu şu, "kapitalizm neden batı Avrupada doğmuştur?"[2]

Weber; zengin sağ-liberal bir ailede doğar. Hukuk tahsili yapar, ekonomi profesörü olur. Hastalanır, üniversiteden ayrılır, yüzyılın başında ünlü makalesini yani Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu'nu yayımlar. Tekrar Üniversiteye döner, Versay müzakerelerine katılır ve Weimar anayasasının hazırlık çalışmalarında görev alır. 1920'de ölür, çalışmalarının büyük kısmı ölümünden sonra

2. G. Lukacs, M. Weber and German Sociology, Economy and Society, s. 396, 1972.

eşi Marianna Weber tarafından yayınlanır. Toplum ve Ekonomi, Din Sosyolojisi ve Yöntembilim temel çalışmalarıdır.

Weber'in makyavelciliğinden, real politikçiliğinden, güç siyasetinden yana oluşundan, Kantçılığından, Nietzscheci aristokratlığından söz edilebilir ve tabii ki temsili demokrasiden[3] hoşnutsuzluğundan da. Tabii ki bunların hepsi farklı Weber okumalarından çıkarsanmaktadır. Weber'in pancermenist ve emperyalist olduğu görüşü, marksist yazına epey işlemiştir.

Weber, tıpkı Cassirer ve Simmel gibi yeni -kantçı çığır- çizgi içerisinde değerlendirilebilir. Teori-pratik, düşünce, yaşam, bilim-siyaset ikilikleri ve ayrımları hep merkezde yeralır. Bilginin deneyle başlayıp deneyden çıkmadığı ve evrenin numenal-fenomenal ayrımı biçimindeki iki Kantçı ilke Weber'in tüm yöntemine işlemiştir. Bilime duyguların karıştırılmaması gereği bunun en basit ifade biçimidir. Weber'in temel kaygılarını, olgu-değer ayrımı biçimlendirdi. Bu ayrımın modern kökeni ise David Hume'da bulunmaktadır.

Olgu-değer ayrımı yoluyla Weber, pozitivizmden kısmen ayrılıyor. Pozitivizm (ya da olguculuk), insan alanını doğa yasaları gibi çözümlüyordu. Oysa insan faaliyetleri bireyin öznel yönelimlerinden de besleniyor. Weber için insan bilimleri bu yüzden tümüyle nedensel açıklamaya dayanamaz. Açıklamanın yanına bir de anlama çabası koyulmalıdır. Bireylerin kendi eylemlerine verdikleri anlamları ortaya çıkarmak ve bunlarla karşılaştırmalı analizlere girişmek gerekiyor. Davranış çözümlemesi ile Weber sosyolojiyi kuramsal açıdan temellendiriyor. Weber'e göre sosyoloji, bireyin kendi eylemlerine verdikleri anlamı anlama bilimidir. Bu tanımı ile Weber, Ric-

3. *M. Weber,* Economy and Society, VIII. Ayrıca Mills'in derlediği "Sosyoloji Yazıları'nda da bu yöndeki ipuçlarına rastlanmaktadır.

kert'ten berigelen beşeri bilimler metodolojisi kategorileştirmesine uyum sağlamaktadır. Sosyal bilimler doğa bilimlerinden kimi noktalarda ayrılır. Olaylar genellikle tekildir ve tarihte örneksizdir.[4] Dolayısıyla sosyal bilimler doğa bilimsel açıklamaya ek olarak karşılaştırmalı analizlere de gereksinim duyar. Bu ise ideal tip aracılığıyla olur. İdeal tip gerçeği kavramaya çalışan teorik varsayımlardır, gerçek hayatta tam olarak karşılıkları bulunmamaktadır. İdeal tipler davranış kalıplarından toplum biçimlerine ve iktidar yapılarını kadar geniş bir yelpazeyi kuşatır. Weber'in tasnifiyle rasyonel ve irrasyonel davranışlar, avcı-toplayıcı, tarım ve sanayi toplumları, bürokrasi, kapitalizm, geleneksel-karizmatik yasal-ussal otorite hep birer ideal tiptir.

Geleneksel otorite geleneksel tarım toplumuna ilişkin bir ideal tiptir. Toplumun kurallarını belirleyen toplumsal gelenekler ve örflerdir. İktidar da bu yolla işler. Cemaat duygusu ve birincil ilişkiler çok gelişkindir. Karizmatik otoriteye, geçiş toplumları ve bunalımlı topluluklar ihtiyaç duyar. İrrasyonel bir duygusallıkla kendilerine karizma başkana, Führer'e bırakır toplum. Yasa da, kutsal da karizmanın kendisidir, bedenidir, konuşmasıdır ve hal ve davranışları topluluğudur. Yasal-ussal otorite değişen modern sanayi toplumunda görülür. İnsani hukuk ve dünyevileşme söz konusudur. İnsan ihtiyaçlarına göre kanunlar yapılır ve bunlara uyulur, kanun önünde herkes eşittir. Toplumsal hareketlilik yüksektir, iktidar işleyişi yasalarla belirlenmiştir. Toplumsal farklılaşma ve uzmanlaşma gelişmiştir, tarım kesimi zayıflamıştır. Üretim süreçlerinin her bir aşaması önceden rasyonel belirlenmeye tabidir.

Weber'e göre, kapitalizm batı Avrupa'ya özgüdür ve bunu belirleyen kültürel etkenler vardır.

---

4. J. Habermas, On the Logic of Social Science s. 10;15

Weber'in temel kavramı rasyonelleşmedir, Marx'ın ise sınıf çatışmasıdır. Weber rasyonelleşmenin sorunlarını inceler, Marx ise sınıf çatışımlarının sorunlarını analiz eder.

Weber'in sorusu kapitalizmin ve bunun genel nedeni ve eğilimi olan rasyonalizasyonun neden batı Avrupada gerçekleştiğidir. Kapitalist ruh püriten ahlakıyla ilgilidir. Disiplini vurgulayan püriten ruh rasyonalizasyona katkı sağlamıştır. Batı rasyoneldir, bilim de rasyonel, doğu duygusal ve irrasyoneldir. Bu nedenle doğu, kapitalist örgütlenmeye varamamıştır.

Weber'in tezlerinde haklılık payı vardır, ancak kimi noktalarda eleştirilebilir. Protestan reformunun köktenci ve Augustinuscu bir hareket olduğu bilinir. Bu hareket insan özgürlüğünden çok kaderi ve günahı vurgular.

Weber'in hristiyanlık ve Yahudilik hakkındaki bilgileri İslamdan daha fazladır. İslam yorumları eksik ve yetersizdir. İslamın ticari ve maddi yönünü yakalayamamıştır.

Doğu varsayımı mistik ve oldukça kaba bir varsayımdır. Alman ve Avrupa merkezci bir bakışı vardır. Bu hem Marx'ın hem de Weber'in modernliği ve oryantalistlikleridir.

Weber'e göre rasyonelleşmenin sonucu özgürleşim değil, bürokrasinin demir kafesine hapsolmadır. Rasyonalizasyon uzmanlaşma ve farklılaşma anlamına geliyor. Bunun sonucu büyünün bozulması, dünyanın ve yaşam alanlarının ruhtan arındırılmasıdır. Çünkü herşey rasyonel belirlenimciliğe tabi kılınmıştır.

Herşeye rağmen Weber, aydınlanma ve modernlik ideallerine[5] bağlı bir sosyal bilimcidir. Konjonktürün ve

5. Weber ve modernlik idealleri için şu kaynağa bakılabilir. J. Habermas; The Philosophical Discourse of Modernity, Polity Press, Cambridge, 1987.

real siyasetin etkisinde kalması çok eleştirilmiştir. Amerika'da T. Parsons, Fransa'da Aron ve Almanya'da Frankfurt Okulu (eleştirel teori) düşünürleri Weber'in yorumlarını derinleştirerek sürdürmüşlerdir.

HERBERT MARCUSE VE FRANKFURT OKULU: ARAÇSAL AKLIN TAHAKKÜMÜ*

Max Weber 1920 yılında, Almanya'nın teslimiyetinin 1. Dünya Savaşı'na ve Alman monarşisine son verişinden iki yıl sonra öldü. Monarşinin yerine ise, talihsiz, istikrarsız ve kısa ömürlü olduğu görülecek olan demokratik Weimar Cumhuriyeti ortaya çıktı. Muazzam ekonomik sorunlarla hırpalanan, Versailles Antlaşması' nın sert şartları ile zayıflatılan ve sağdan sola güçlü iç düşmanlar tarafından saldırılan Cumhuriyet iktidara gelişinden sadece onbeş yıl sonra Hitler'in katı diktatörlüğüne mağlup oldu. Nazi rejimi Almanya'yı 1939 yılında, bir başka utanç verici yenilgiyle 1945'te sonuçlanan ikinci bir dünya savaşına sürükledi.[1] Tek kelimeyle özetlemek gerekirse, Weber'in ölümünden sonraki kuşak açısından Alman tarihi felaket-

* Bu metnin Türkçesi, şu kaynağa dayanıyor: M. Lessnoff; Political Philosophers of the Twentieth Century, Oxford, 1999, Part I/3. Daha önceki bölümlerde, Frankfurt Okulu üzerine yazdıklarımla bu bölümün bir bütünlük oluşturduğunu düşünmekteyim (Serdar Taşçı'nın notu)

1. J.K. Galbraith, *The Affluent Society* (Hamish Hamilton, London, 1958).

lerle doluydu ve dönemin Alman toplumsal düşünürlerinin fikirlerini şekillendiren arka plan siyasi felaketti. Bu hususla ilgili olarak ele alınabilecek bir vaka Frankfurt Sosyal Araştırma Ensititüsü'ne, başka bir ifadeyle Frankfurt Okulu'na dahil düşünürlerin oluşturduğu gruptur.

Frankfurt Okulu'nun kurucu öncülerinden Max Horkheimer 1931 yılında Enstitü'nün müdürü olmuştur. Sadece iki yıl zarfında, Hitler' in iktidara yükselişi Enstitü'yü önce Cenevre, sonra başka Avrupa merkezleri, en sonunda da Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçışa zorlamıştır. Kurucu Frankfurt kuşağının ikinci bir mensubu, Herbert Marcuse, Enstitü'ye 1933 yılında katılmıştır: üçüncü isim, Horkheimer'in kadim dostu ve beraber yazdığı Theodor Adorno ise 1938 yılına dek resmen dahil olmamıştır. Horkheimer, Adorno ve Marcuse'den oluşan üçlü içinde Frankfurt siyasi kuramının ana çalışmasını üreten Marcuse olmuştur ve dolayısıyla da bu bölümün odağında yeralmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Frankfurt'a dönen iki meslektaşının aksine, Marcuse ABD'de kalmış ve İngilizce dilindeki çalışmalarında Enstitü'nün ilk yıllarındaki siyasi radikalizme en bağlı kalan kişi olmuştur. Böylelikle Nazizm'in ve küresel savaşın perdesine karşın özgün biçimde gelişen, 1960'ların yeni ve oldukça farklı bir radikaller kuşağında ün kazanan bir fikirler bütünü oluşmuştur.

Frankfurt Okulu'nun "eleştirel teori"sine (*critical theory*) sıklıkla "neo-Marxist" olarak atıfta bulunulur. Kökeninde mutlaka Marxizme çok şey borçlu olmakla beraber, ona hiçbir zaman tamamen sadık kalmamış ve zamanla bağlılığı daha da azalarak, bazı ana açılardan farkedilir biçimde Marxist olmayan hale dahi dönüşmüştür. Kısaca belirtmek gerekirse, Marxizm'le paylaştığı şey burjuva medeniyetine husumetidir; ancak bu husumetin temelleri Marx'ınkinden farklıdır veya zamanla farklılaşmıştır- öyle ki, Frankfurt'taki durumda husumet moderni-

tenin bizzat temelini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Frankfurt kuramcıları modernite ile ilgili teşhislerini geliştirmede önemli ölçüde, siyasi ve felsefi görüşlerini pek paylaşmadıkları Weber'e borçludurlar. Bu bölümde genel anlamda konumuz (Marcuse Frankfurt kuramcılarının en siyasisi olduğu için) Marcuse'nin çalışması olmasına rağmen, okuyucu gene de Marcuse'nin argümanlarının birçoğunun, hatta belki de önemli bir bölümünün sadece ona ait olmadığını, daha ziyade Frankfurt Okulu'nun ortak mülkiyeti olduğunu aklında bulundurmalıdır.

Marcuse'nin en çok ün kazanan ve siyasi teoriye en önemli katkısını sağlayan çalışması 1964 yılında yayınlanan *Tek Boyutlu İnsan* (*One-Dimensional Man*) olmuş; bunu 1965 yılındaki "Baskıcı hoşgörü" (*Repressive tolerance*) üzerine denemesi ve 1969 yılındaki *Özgürleşim Üzerine Bir Deneme* (*An Essay on Liberation*) adlı çalışması takip etmiştir. Daha önceki yıllarda yayınlanan *Eros ve Medeniyet* (*Eros and Civilization*) (1955) ve *Sovyet Marxizmi* (*Soviet Marxism*) (1958) adlı kitapları da önemli çalışmaları arasındadır. 1930'lu yıllarda daha ziyade Almanca dilinde yazdığı konuyla ilgili bazı makaleleri 1968 yılında *Yadsımalar* (*Negations*) başlığıyla toplu olarak tekrar basılmıştır. Bunlar Marcuse'nin siyasi düşüncesinin ana kaynakları olmakla birlikte, elbette ki diğer bazı çalışmaları da konuya ilişkin olabilir.

Marcuse'nin ve hatta bir bütün olarak Frankfurt Okulu'nun düşüncesini anlayıp değerlendirebilmek için, Okul'un kuruluşundan günümüze değin Batı dünyasının siyasi tarihi ile Okul'un özgün Neo-Marxist kuramsal eğilimini gözönünde bulundurmak gerekir. Marxist kuram, kendi iç çelişkilerinin zorlukları ve gerginlikleri altındaki kapitalist sistemin çöküşünü öngörmüş ve gerçekten de Almanya'nın burjuva demokratik cumhuriyeti Frankfurt Okulu'nun kuruluşundan kısa bir süre sonra çökmüştür.

Ancak bu cumhuriyet, Marx'ın öngördüğü gibi sosyalizm veya komünizm tarafından değil, (tam da Mussolini Faşizm'inin evvelce İtalya'daki burjuva demokrasisini yıkıp, yerini aldığı gibi) Hitler'in Nazizmi tarafından devrilip ikame edilmiştir. Nazizm sadece şiddetli biçimde anti-komünist olduğu kadar anti-demokratik olan bir aşırı sağkanat hareketi değildir, aynı zamanda insanlık tarihinin en barbar ve cani yönetimlerinden biri olduğunu göstermiştir. Frankfurt kuramcıları açısından bu sadece derin bir şok ve kişisel tehlike kaynağı olmamış, ayrıca kuramsal bir bulmaca ve meydan okunması gereken bir sorun olarak gözükmüştür. Zamanla Faşist ve Nazi diktatörlükleri aşırı biçimde yıkıcı bir savaşta yenilgiye uğratılmış ve dünya tarihinden silinmişlerdir. Ancak bundan sonra Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkan sonuç Marksist kehanetin gerçekleşişi değil, kuvvetlice mevzilenmiş, tekrar zindeleşmiş ve açıkçası bayağı başarılı bir kapitalizm olmuştur. Bu arada, elbette Rusya'daki 1917 Bolşevik devrimi Marksizm adına iktidarı ele geçirmiş, ancak burada da birçok Marxistin umutlarını, 1930'lu yıllarla birlikte başlayan, (çok sonralarına kadar kabul edilememekle birlikte) kurumlaşmış terör üzerine kurulu Stalinist yönetimi ve bu nedenle (Stalin'in ölümü sonrası sisteminin en şiddetli unsurlarının yumuşatılmasına rağmen) komünist binyılın sürekli ertelenmesi (yumuşak bir ifadeyle) hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu gelişmeler de, sadece bir hayalkırıklığı yaratmakla kalmamış, açıklama gerektiren bir kuramsal sınav arzetmiştir.

Frankfurt kuramcıları ve Marcuse, gerçekten de bu gelişmelerden bir anlam çıkarmak için tasarlanmış, Neo-Marxizm'i, Weber'den ve psikanalizin kurucusu Freud'dan geniş unsurlarla birleştirerek oluşturulan açıklayıcı bir teori geliştirmiştir. Frankfurt sentezinin belki de en çarpıcı yönü, yirminci yüzyıldaki (Marxist açıdan) üç

tarihi anomalinin de - Faşizm, savaş sonrası tekrar ayağa kalkan kapitalizm ve Sovyetizm- anlaşılması için aynı açıklayıcı çerçeveyi kullanmasıdır. Marcuse'ye göre her üçü de belli bir ölçüde benzerdir - örneğin üçünü de "totaliter" olarak tanımlar (ve mahkum eder). Elbette ki, bu onun üçü arasındaki geniş ve aleni farklılıkları göremeyecek şekilde kör olduğu anlamına gelmez. Bu noktada işe, Marcuse'nin ABD'de yaşadığı sırada ilk elden gözlemlediği İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalizme veya burjuva demokrasisine ilişkin analiziyle başlayalım. Marcuse'ye geniş ölçüde popüler bir ün kazandıran bu analiz *Tek Boyutlu İnsan*'ın ana konusudur.

Ortodoks bir Marxist görüş açısından hareket edersek, 1950'li ve 1960'lı yılların Amerika ve Batı Avrupası'ndaki "olgunlaşmış" kapitalizmin yönelttiği kuramsal mesele şöyle açıklanabilir. Marx kapitalizmi, üretim teknolojisi geliştikçe çok ciddi ekonomik problemlerle karşılaşacak ve böylelikle de konumlarını artık katlanılamaz bulan ve Marxist kuramla aydınlanan sistemin ana kurbanının, yani proleteryanın (istihdam edilmiş çalışan sınıf), ayaklanmasıyla devrilecek, irrasyonel, anarşik ve nihayetinde verimsiz bir sistem olarak görmüştür. Ancak bu tür bir durum gerçekleşmemiştir. Aksine, toplumun geri kalan kısmı gibi işçiler de giderek refah düzeylerini yükseltmiş ve sistemden bütünüyle memnun olmasalar da, ana hatlarıyla devrimci eğilimlerden uzaklaşmışlardır. Onları şiddet yoluyla bastırmaya ihtiyaç yoktur. Görünürde liberal ve demokratik bir üstyapıya rağmen, kapitalist sistem oldukça istikrarlı bir görünüm ortaya koymuştur.

Bunların hiçbiri Marcuse'yi, adaletsiz, baskıcı ve en önemlisi insan doğasının ve insan ruhunun bir deformasyonu olarak gördüğü sistemle uzlaştırmaya yetmemiştir. Marcuse olgunlaşmış kapitalizmin ekonomik başarılarını kabullenmekte başarısızlığa uğramış değildir, tam aksine

bu duruma (ekonomist J.K. Galbraith tarafından geliştirilen) "refah toplumu" terimiyle atıfta bulunur.[2] Marcuse'nin de kabul ettiği gibi, bu genel refah düzeyinin temelinde üç faktör bulunmaktadır- kapitalizmin ekonomik üretkenliği, evvelce kapitalist ekonomiyi zaafa uğratan ve tekrarlayan buhranları görünüşte (kısa bir süre için de olsa) tedavi eden Keynesçi karşı-devre (*countercyclical*) iktisat politikaları ve sosyal devlet.[3] Ancak Marcuse, bu gelişmeleri hoş karşılanabilecek başarılar olarak tanımlamak yerine, bunları halkın, özellikle de işçi sınıfının baskıcı bir sistemi kabullenmeye manipüle edilişlerinin vasıtaları olarak görmektedir. Marcuse için, bunlar istibdat araçlarıdır. Belki de en çarpıcı husus, işçi sınıfı ve onların siyasi temsilcilerinin uğruna şiddetli biçimde savaştığı sosyal devletin, (elbette ki "sağcı" teorisyenler tarafından itham edildiği gibi) siyasi "sol" tarafından da ithama uğradığını gözlemlemektir.

Marcuse'nin görüş açısını kavrayabilmek için "refah kapitalizmi" hakkındaki itiraz noktalarını ve de sözkonusu kavramın nasıl bu denli yaygın kabul gördüğü ile ilgili açıklamasını anlamak gerekir- ki bu iki husus Marcuse için fiilen tektir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, Marcuse'nin izah tarzıyla ilgili olarak bazı ciddi zorluklar ortaya çıkmaktadır. Marcuse'nin de açıkça kabul ettiği gibi, *Tek Boyutlu İnsan* "birbirleriyle çelişen iki önerme arasında tereddüt etmektedir: (1) ileri sanayi toplumu öngörülebilir bir gelecekte niteliksel değişimi sınırlama yeteneğine sahiptir; (2) bu sınırlamayı kırabilecek ve toplumda patlama yaratabilecek güçler ve eğilimler mevcuttur."[4] Bu bel-

2. H. Marcuse, *One-Dimensional Man* (Beacon Press, Boston, 1966), s. 21.
3. Ibid., s. xv.
4. H. Marcuse, *Negations: Essays in Critical Theory* (Penguin, Harmondsworth, 1972), s. 64 vd. Ayrıca bkz. H. Marcuse, *Reason and Revolution*, 2. baskı (Routledge and Kegan Paul, London, 1955), s. 327.

ki de kendi başına belirsizliğin dürüst bir itirafından başka birşey değildir ama itiraf edilen bu çelişki kesinlikle ne *Tek Boyutlu İnsan*'da, ne Marcuse'nin diğer çalışmalarında, ne de bunlar arasında bulunabilecek tek çelişki de olmayıp, bu çelişkiler sadece yan (*peripheral*) konuları da ilgilendirmemektedir. Kaldı ki, özellikle Marcuse'de olduğu gibi, eğer belirsizliğin kabulü tasdikten ziyade spekülasyon yoluyla argüman üretme eğilimindeyse, bu kabul mutlaka bir fazilet de değildir. Marcuse'nin çalışmalarının göze çarpan ve bir ölçüde sorunlu özelliklerinden biri, oldukça fazla sayıda (ve bazen önemli) beyanın "belki" veya muadili bir nitelik taşımasıdır. Okuyucu Marcuse'nin kendisini neye adadığı konusunda muğlak bırakılmıştır. Bu problemler, Marcuse'nin "formel mantık"ı "dialektik mantık" lehine açıkça reddiyle ilgili de, ilgisiz de olabilir.

Bu sorunlarla birlikte, Marcuse'nin modern çıkmazla (*predicament*) ilgili "Frankfurt yorumu", kapitalizmin ve onun kötülüklerinin daha geniş bir yönelimin sadece bir örneği olarak gözüktüğü savunulabilir ve ilginç bir yorumdur. Bu eğilim sadece veya daha ziyade siyasi veya toplumsal da değildir- aynı zamanda entelektüel ve felsefidir de. Marcuse, Marx'dan farklı olarak, toplumsal ve entelektüel arasındaki nedenselliğin yönü ile pek alakalı görünmemektedir; ancak kendisi de bir filozof olarak felsefi ve kuramsal konulara en yüksek mevkiyi verme eğilimindedir. Teşhis ettiği toplumsal hastalık, aynı zamanda tek kelimeyle "pozitivizm" olarak özetlenebilecek bir felsefi hastalıktır. Marcuse'nin eleştirisi, diğer şeylerin yanında, bilgi, doğruluk ve akılla ilgili pozitivist anlayışın bir eleştirisidir.

Pozitivizmin eleştirisi, erken dönem Frankfurt Okulu'nun ana ürünüydü ve buna örneğin Marcuse'nin 1936 yılında yazdığı "*Öz kavramı*" (*The concept of essence*) adlı makalede rastlanabilir. Marcuse'ye göre pozitivizm bu

kavramı "metafizik" bulduğundan daima reddetmiştir. Pozitivizm, insanın gerçekliğe (*reality*) ait bilgilerinin tümünün *deneyimlerimiz*in veya *gözlemlerimiz*in bir türevi olduğunu ve bu nedenle de mutlaka sadece ampirik gerçeklerin (*facts*) bilgisi olduğunu savunan ampirisist epistemolojiye bağlıdır. Ancak Marcuse'ye göre pozitivizm, tüm gerçek ve gerçekliklerin "idrak düzeyinde denkliği"ni (*cognitive equivalence*) iddia ederek, basit ampirisizmin ötesine gitmektedir.[5] (Marcuse, otuz yıl sonraki ünlü kitabının başlığını da sezinleyerek, der ki) Gerçeklerin pozitivist dünyası "tek boyutlu"dur. Bu nedenle de pozitivizm eleştirel ve değerlendirici değildir (ve olmamaktan da gururludur). Pozitivizme göre gerçeklik ve bilgi "değerlerden arınmış" (*value free*) ve "etik açıdan tarafsız"dır (*ethically neutral*); dolayısıyla da eleştirel veya değerlendirici bir tavır almak, Marcuse'nin de belirttiği gibi, "bir katılık ihmali" (veya daha az hicivli bir ifadeyle, en azından katılıktan bir kopuş) icap ettirir.[6] Bu görüş açısından Weber'in (sosyal bilimler de dahil olmak üzere) değerlerden arınmış bilim kavramsallaştırmasının bir pozitivizm türü olduğu açıktır. (Gerçekten de pozitivizm, biraz katı bir şekilde, bilimsel bilginin tek doğru bilgi olması yönündeki görüş şeklinde özetlenebilir.) Marcuse (1936 yılında) pozitivizmi "burjuva" olarak isimlendirmiştir, ancak bunu, Marcuse'nin görüşünün daha doğru bir ifadesi (ve sonraki argümanlarıyla daha uyumlu) olacağı için "muhafazakar" diye isimlendirmek mümkündür: Marcuse, bu tür bir kuramın, "sadece teslimiyet (*resignation*) olabileceğini";[7] "gerçekliğin (varolan) biçiminin muhafazasıyla ilgilenen güçleri", tahminen daha iyi olan "başka bir biçimdeki gerçekliğin va-

5. Marcuse, *Negations*, s. 77, 65.
6. Ibid., s. 66.
7. Marcuse, *Reason and Revolution*, s. 341.

rolmasına dair somut olasılığa" karşı korumaya yardım ettiğini belirtir.

Pozitivistler, Marcuse'nin epistemolojileri ile ilgili yorumuna elbette karşı çıkabilirler; gayet doğru olarak, doktrinlerinin önerisinin sosyal statükoyu ne eleştirmek, ne de desteklemek olduğunu, bunlardan *herhangi birini* yapmanın, kesin konuşmak gerekirse, bilginin ötesine ait olacağını söyleyebilirler. Ve doğrusu Marcuse'nin bizzat kendisi de kabul etmektedir ki, geçmiş yüzyıllarda pozitivizm siyasi açıdan radikal bir güç olmuştur:

> "Pozitivizmin o dönemdeki gerçek arayışı, *eski rejimin* (*ancien régime*) ideolojik desteğini oluşturan dini ve metafizik kavramsallaştırmalara yönelik doğrudan bir saldırı düzeyine erişmiştir."[8]

O halde, din ve metafizik ya da *şu* metafizik, pozitivizmin iddia ettiği gibi, hakikaten yanlıştır. Ancak Marcuse açısından, pozitivizmin bu iddiasının nedeni doğru olamaz, çünkü şayet bugün bir pozitivist birey, siyasi açıdan ilerlemeci dahi olsa, teorisi "[değer yargılarıyla ilişkili olarak] aciz relativizme yenilir ve böylelikle de bizzat gerici düşüncelerine karşı savaşmak istediği güçleri yükseltir."[9] Eğer, tabii, onlarla gerçekten savaşmak istiyorsa. Marcuse sıklıkla, özellikle de pozitivist programa bağlı sosyal bilimcileri iktidardaki güçlerin aşağı yukarı içten hizmetkarları olarak gördüğü izlenimini uyandırır.

Pozitivist sosyal bilimin yoğun olarak "ampirisizm", "davranışsalcılık" ve "işlevselcilik" etiketleriyle saldırıldığı *Tek Boyutlu İnsan*'da bu suçlamaya dair pekçok örnek bulunmaktadır. Bunun bir örneği demokrasi kavramının, 'temsilcilerin tabanlardan gelen talimatlara itaatlerini temin eden bir metod' yerine gayet açık ve bilinçli bir şekil-

8. Marcuse, *Negations*, s. 45.
9. Marcuse, *One-Dimensional Man*, s.114-115.

de, *Amerika'da ne gözlemlenebileceği* açısından, yani "birbirlerine rakip adaylar arasındaki rekabet" şeklinde tanımlandığı Amerikan demokrasisinin işleyişi ile ilgili tipik bir araştırma çalışmasıdır (ilk kavramsallaştırma reddedilmiştir ' "çünkü bu ABD'de (veya herhangi bir diğer modern ülkede) bulunması pek muhtemel olmayan açıkça beyan edilmiş bir görüş ve ideoloji düzeyinin mevcudiyetini varsaymıştır").[10] Dolayısıyla, sözkonusu sosyologlar, sadece "işlevselleştirilebilir" kavramları seçerek, varolan sözde demokrasilerin niteliklerine dair tüm eleştirel yargıları ve böylelikle de eksikliklerinin sistemik nedenleriyle ilgili tüm araştırıcı tahlilleri dışarda bırakmışlardır. Çünkü bu sistemik faktörler hiçbir surette gözlemlenebilir değildir. Bu faktörler,

> daha geniş ve incelenen fabrika ve mağazalardan [veya] görüşleri ankete tabi tutulan alan ve gruplardan farklı bir bağlamdır...Ve bu bağlam, sorgulanan, anketlenen ve hesabı tutulan olguları yarattığı ve belirlediği anlamında daha gerçektir de. Belirli olguların gerçek anlam ve önemlerini elde ettiği bu gerçek bağlam, sadece bir toplum *teorisi* (toplumun parçaları ve süreçlerini birarada tutan ve onların birbirleriyle ilişkilerini belirleyen yapıyı teşhis edebilen bir analiz] çerçevesinde tanımlanabilir.[11]

Toplarsak; pozitivist sosyal bilim yüzeyseldir ve eleştirel değildir, yani eleştirel olmadığı için yüzeyseldir. Dolayısıyla, baskıcı bir topluma ideolojik destek sağlar.

Henüz Marcuse'nin olgunlaşmış kapitalist topluma yönelik eleştirilerini detaylı biçimde açıklamadık. Ancak böylesi bir açıklamaya pozitivizmin başka bir çehresini- yani akılsallık (*rationality*) kavramsallaştırmasını- inceleye-

10. Ibid., s. 190.
11. Ibid., s. 146.

rek yaklaşılabilir ve bu tür bir yaklaşım da bizi Max Weber'in akılcılaşma (*rationalization*) ve büyüden uzaklaşma (*disenchantment*) teorisine götürecektir. Pozitivizme (ve Weber'e) göre, değer yargıları rasyonel olamaz çünkü objektif veya "doğru" değerler yoktur. Buradan hareketle, tek asli akılcılık Weber'in *Zweckrationalität* diye isimlendirdiği, Marcuse'nin sıklıkla (pejoratif anlamda) kullandığı bir terim olarak, kimi durumlarda araçsal akılcılık şeklinde tercüme edilen akılcılık anlayışıdır. Aklın bu pozitivist, araçsal kavramsallaştırmasına göre, tek asli akılcılık araçların, rasyonel yargı alanında bulunan ve böylelikle de hakkında rasyonel veya irrasyonel olarak yargıya varılması mümkün olmayan amaçlara verimli biçimde uyumlaştırılmasıdır (?!). Teknik ve teknoloji belli amaçları başarmanın vasıtaları olduğundan, Marcuse akılsalcılığın bu araçsal kavramını sıklıkla "teknik", "teknolojik" veya "teknokrat" akıl olarak isimlendirmektedir. Teknolojinin ve teknolojik aklın tümüyle modern toplumun ve özellikle de olgunlaşmış kapitalizmin özelliği olduğuna inanır. Sözkonusu inanış Marcuse'nin ona şiddetli biçimde itirazının önemli nedenlerinden biridir.

Marcuse'nin aklın teknolojik kavramsallaştırmasına karşı çıkışının biri pozitif, diğeri de negatif olmak üzere iki nedeni bulunduğunun açıklığa kavuşturulması önemlidir. Negatif neden, yukarıda tartışıldığı gibi, amaç ve değerlere ait rasyonel statünün reddidir. Daha karmaşık olan Marcuse'nin bizatihi teknolojik akılsalcılık iddiasına yönelik soğukluğudur. Teknoloji, uygulamalı bilimdir, fakat Marcuse'ye göre bilimin teknolojik uygulanabilirliğinin genelde ve özellikle de pozitivizm tarafından kabul görmeyen bir anlam ve önemi vardır. Doğa bilimi, doğa hakkında belirli bir anlayış üzerine kuruludur. Marcuse'nin ifadesiyle: "Doğanın nicelleştirilmesi... gerçekliği özde varolan tüm amaçlardan ayırmış ve neticede asıl olanı iyiden, bilimi etikten ayırmıştır"- gerçekleri de değer-

lerden ayırmıştır denebilir.[12] Aristocu "nihai nedenler" doğadan uzaklaşıp gitmiştir. Weber'in terimleriyle ifade edersek, evren "büyüden uyanmış" hale dönüşmüştür. Bunun sonucu nedir? Durağan doğa, teknoloji için, araçsallık için, basit bir kaynak olarak görülmüştür. "Doğa bilimi, doğayı potansiyel araçsallık, bir kontrol ve örgütlenme unsuru olarak tasarlayan *teknolojik a priori* çerçevesinde gelişmektedir. Ve doğanın (hipotetik anlamda) araçsal tahayyülü tüm belirli teknik örgütlenmelerin gelişiminin *öncesinde gerçekleşir*."[13] Kısacası, doğa bilimi oluşumu itibariyle doğanın kontrolü açısından bir araçtır.

Böylelikle izah etmiş olduğum Marcuse'nin doğa bilimi hakkındaki değerlendirilmesi hususuna tekrar döneceğim. Bu arada, bu önermenin sonucuna dikkat edelim: Bu doğa bilimini model alan sosyal bilim de (yani pozitivist sosyal bilim) bir kontrol aracı olmalıdır- doğanın değil, fakat insanların kontrolünün bir aracı.[14] Dolayısıyla, pozitivist sosyal bilim yapısı itibariyle güçlünün gücünü toplumun geri kalan kısmına tesirli biçimde uygulayabilmesine hizmet eden bir araç olarak oluşturulmuştur. Olgunlaşmış kapitalizm toplumunda güçlüler burjuva ve onların devlet aygıtındaki yandaşlarıdır. Marcuse, *Tek-Boyutlu İnsan*'da, teknik ve böylelikle de manipülatif sosyal bilimlere çeşitli örnekler de vermektedir- endüstriyel psikoloji ve sosyoloji, bilimsel yönetim, motivasyon araştırmaları, halkla ilişkiler teorisi, kamuoyu incelemeleri, reklamcılık psikolojisi.[15] Fakat bunlar sadece en bariz örnek-

12. Ibid., s. 153.
13. Cf. H. Marcuse, "From ontology to technology: fundamental tendencies of industrial society", içinde *Critical Theory and Society: A Reader*, S. E. Bronner ve D. M. Kellner (ed.), (Routledge, London, 1989), s. 126.
14. Marcuse, *One-Dimensional Man*, s.10, 75. 107.
15. Marcuse, *Negations*, s. 202-3.

lerdir. Keynesçi talep yönetimi ile ekonomik buhranlardan sakınmak, kapitalist sistemi istikrara kavuşturmanın bir aracıdır (veya aracı idi) ve bu nedenle de bir alet olarak "hakim sınıf"a hizmet etmiştir. Sadece bu da değil- aynı durum sosyal devlet için de, ekonomik refah için de geçerlidir. Marcuse, bu ekonomik ve toplumsal gelişmelerin aslında halkın sistemi kabullenmesi açısından nasıl yozlaştırılabileceğini gösteren psikolojik bilginin manipülatif bir türünün- yani siyaset psikolojisinin-uygulamaları olduğunu anlatıyor gibidir. Refahın manipülatif gücü, *Tek-Boyutlu İnsan*'ın merkezi mesajıdır.

Marcuse'nin olgunlaşmış, refah kapitalizminin neden böyle şiddetli bir eleştiricisi olduğunu şimdi anlamaya başlıyoruz. Bu toplum, mensupları, "totaliter" tanımını doğrulayacak ölçüde, ekonomik refah ve manipülatif sosyal bilimlerin kullanımıyla tesirli biçimde kontrol altında tutulan bir toplumdur. Ancak daha temel olan ekonomik refahtır, çünkü manipülasyonun başarısının- halkın manipüle edilmeye *izin verişi*nin- nedeni budur. Aslında, bu halk gönüllü köleler gibidir. Marcuse'nin bizatihi refaha karşı çıktığını söylemek muhtemelen doğru olmaz, ancak kesinlikle kapitalist refaha karşıdır. Neden? Çünkü öncelikle, kapitalist refah sadece halkı özgürlüklerini teslime ikna etmek için verilen bir rüşvet değildir, *sahte* bir rüşvettir. Kapitalist refah asli ihtiyaçları tatmin etmez, yarattığı ve sahteliğini gizlediği sahte ihtiyaçları tedarik eder. Başarısı- yani "liberal demokrasi" bağlamındaki istikrarı-Marxist gelenekte sahte bilinç olarak isimlendirilen unsura bağlıdır. Dolayısıyla, sahte bilinç yaratılması sistemin önemli parçalarından biridir ve bu, reklam endüstrisi, kitle medyası ve de manipülatif sosyal ve psikolojik bilimlerin kullanımıyla sağlanır. Dinlence ve eğlence endüstrileri de (George Orwell'in *1984* adlı romanında resmedilene benzer biçimde) çalışanların boş vakitlerini

doldurup, onlara ucuz ve ikinci sınıf düzeyde tatmin hissi sağlayarak, sistemi istikrara kavuşturmada kendi üstlerine düşen-önemli-görevi yerine getirir. Marcuse halkı sistemle uzlaştıran bu farklı süreçlere "moronlaşma" diye atıfta bulunmaktadır. Halk "tüketicilik" (*consumerism*) ile yozlaştırılır, körleştirilir ve köleleştirilir.

Marcuse'nin gözünde tüm bunlar, Max Weber'in değerlerden arınmış sosyal bilim kavramı ve idealinin çok büyük bir hile olduğu yönündeki görüşünü kuvvetlendirir. Weberci sosyal bilimler, yöneticilerin ve baskıcıların çıkarlarına hizmet etmek ve değerlerini onaylamak için mükemmelen yapılandırılmıştır. Daha da ötesinde, Marcuse, Weber'i onun asıl niyetinin de bu olduğunu söyleyerek suçlar:

> "Bilimin yapısı itibariyle değerlerden bağımsız ve etik açıdan tarafsız olduğu yönündeki teorisi (sınai kapitalizmi ile ilgili analizinde) bilimi dışardan empoze edilen zorunlu kıymetlerden 'özgür' kılma girişimi olarak kendini ele vermektedir."[16] Böylelikle, kabul edilen değerler, elbette ki toplumsal gücü kullananların değerleri olmaktadır.

Ancak bu noktada Marcuse'yi eleştiren biri, bu analizin arabayı atın önüne koştuğunu ve suçu yanlış yere bağladığını savunabilir. Teknik sosyal bilim de dahil olmak üzere teknik bilim, ilke olarak *her* tür çıkara ve *her* tür değere hizmet edebilir. Eğer uygulamada (Marcuse'nin baskıcı oldukları yargısına vardığı) güçlülere hizmet ediyorsa, o halde hata teknik sosyal bilimden ziyade siyasi yapıda değil mi? Radikaller ve devrimciler de hedeflerine ulaşmak için teknik bilimde vücut bulan teknik araç-amaç akılcılığına başvurmak zorunda değil mi? Marcuse'nin bu eleştirileri cevaplandıracak iki argümanı vardır. Bunlardan biri, pozitivizmin temel ampirik epistemolojisine dikkat çeker; tüm as-

16. Cf. Marcuse, "From ontology to technology", s. 126.

li bilgiler deneyin (ampirik gözlemin) türevidir. Eğer öyleyse, bu, bir uygulama olan araç-amaç ilişkisinin teknik bilgisi ve aynı şekilde bilimsel neden-sonuç yasası için de geçerli olmalıdır. Bu nedenle, pozitivist teknik yönelimli sosyal bilim genel anlamda varolan toplumlardaki gözlemlenebilir veya önceki toplumlarla ilgili keşfedilebilecek kanıtlar arasındaki ampirik korelasyonlardan oluşacaktır. Bu çeşit ampirik temelli "yasalar", tanım itibariyle, Marcuse'nin tasavvur ettiği radikal biçimde yeni ve farklı türdeki toplumu kucaklayamaz. Bu yasalar sadece küçük çaplı değişikliklerin nasıl gerçekleştirileceğini veya statükonun nasıl istikrara kavuşturulacağını gösterebilir. O halde, ampirik sosyal bilim radikallerin ve devrimcilerin hiçbir işine yaramaz. Marcuse'yi ortodoks sosyal bilimin bu denli hararetli eleştiricisi yapan devrim ile geleneksel bilimsel yöntem arasındaki bu ayrılmanın Karl Popper'a göre tam da devrimci siyasete karşı bir argüman olması ilginç bir durumdur.

Marcuse'nin hayali eleştiricisine ikinci olası bir cevabı daha var. Teknik sosyal bilim arzu edilen, hatta arzu edilebilir amaçlara ulaşılmasını sağlaması açısından kullanılabilse de, tıpkı doğa biliminin, doğanın manipülasyonu yoluyla arzu edilen amaçlara ulaşılmasında kullanıldığı gibi, bu bilimin kullanımı da, insanın manipülasyonunu gerektirir. Dolayısıyla teknik sosyal bilim insandan en temel özgürlüğünü ve itibarını esirger.[17] Fakat Marcuse'nin arzuladığı radikal toplumsal dönüşüme ulaşmanın farklı bir yolu olabilir- yani rasyonel ikna yoluyla, ilgili tarafların aydınlanması sağlanabilir, onlara olgunlaşmış kapitalist toplumun baskıcı ve küçültücü tabiatı açıkça anlatılabilir ve daha iyi bir alternatif gösterilebilir. Bunun

17. Marcuse, "Repressive tolerance", içinde R.P. Wolff, Barrington Moore Jr. ve H. Marcuse, *A Critique of Pure Tolerance* (Jonathan Cape, London, 1969), s. 95-6.

etkili bir devrimci strateji olup olamayacağı merak konusudur- *Tek Boyutlu İnsan*'da görülen bizzat Marcuse'nin radikal dönüşüm olasılığına dair şüpheleri bulunduğudur. Ancak sonraki yazılarında, daha iyimser bir tavır almıştır.

Ancak maalesef bu yazıları, yukarda önerilen nefsi müdafaa yolunun nihayetinde Marcuse'ye açık olmadığını göstermektedir. "Baskıcı hoşgörü" denemesinde Marcuse "hakim siyasalara, davranışlara (ve) görüşlere karşı *hoşgörüsüzlük*" çağrısı yapmaktadır (vurgular eklenmiştir):[18] "silahlanma" ve kamu hizmetlerinin yaygınlaşmasına muhalefet de dahil olmak üzere, Marcuse'nin kabul edilemez bulduğu siyasaların savunucularına konuşma ve toplanma özgürlüğü men edilmelidir. Eğitim kurumlarında katı sınırlamalar da gerekli "olabilir."[19] Marcuse'ye göre, daha iyi bir topluma öncülük etmesi, insanlık dışı olsa da "devrimci şiddet"i haklı kılar (Marcuse "ne zamandan beridir tarih, etik standartlara uygun olarak yapıldı?" diye de retorik biçimde sorar).[20] Her ne kadar kendi içlerinde esef verici olsalar da, neticede burada amaçlar araçları meşru kılmıştır.[21] Belki öyledir, belki de değil: ancak önemli nokta, Marcuse'nin cebri araçları onaylayarak, tabiatı itibariyle manipülatif olan teknik sosyal bilime itirazını baltaladığıdır.

Ayrıca, Marcuse'nin iyimser anlarında umutla beklediği devrim, (birçok devrimde olduğu gibi) bir bütün olarak halkın değil, seçkinlerin bir işi olmalıdır. "Baskıcı hoşgörü" ve *Özgürleşim Üzerine Bir Deneme*, ABD ve Batı Avrupa'da,[22] Marcuse'yi kılavuz kabul eden ve aynı zaman-

18. Ibid., s. 114.
19. Ibid., s. 117.
20. H. Marcuse, *An Essay on Liberation* (Penguin, Harmondsworth, 1972), s. 75-6.
21. Ibid., s. 30.
22. Ibid., s. 26, 96-7, 104; Marcuse, "Repressive tolerance", s. 114.

da ona sistemin zaptedilemez olamayabileceği hususunda umut veren, ancak elbette ki toplumun çok küçük bir azınlığını ilgilendiren bir radikal hareket şeklindeki öğrenci hareketlerinin yaşandığı bir dönemde yazılmıştır. Marcuse kesin bir dille belirtir ki olgunlaşmış kapitalizm toplumlarındaki halkın büyük bölümü sahte bilincin pençesinde olduğundan, iradelerine karşın, daha iyiyi bilenler tarafından, görünürde demokratik olmayan araçların kullanımıyla çoğunluğun tahakkümüne karşı hürleştirilmelidir. Sistematik düzeyde moronlaşma, manipülasyon ve endoktrinasyon üzerine kurulu bir toplumda, bilenler ister istemez azınlıkta olmalıdır. O halde gerçek anlamda özgür ve demokratik bir topluma cebri ve görünürde demokratik olmayan araçlarla ulaşılabilir.[23]

Marcuse'nin önkabullerinden birinin- yani yaygın sahte bilincin (ve olgunlaşmış kapitalizm toplumlarında genel halkın geniş çaplı bir endoktrinasyon çabası altında olduğu ile ilgili iddiasının doğruluğunun)- hakkı verilse dahi, öyle görünüyor ki, düşünürün bir diğer önkabulüyani gerçeği elinde bulundurduğunu- ispat etmesi gerekmektedir. Bu kolay değildir ve Marcuse'nin bu yöndeki çabaları da pek etkileyici gözükmemektedir. Marcuse *Tek Boyutlu İnsan*'ın giriş bölümünde meseleyi şöyle ortaya koymaktadır. Öncelikle hangi mevcut ve alternatif toplum yapıları hakkında rasyonel veya irrasyonel olarak yargıda bulunulabileceğinin belirlenmesi açısından değer yargıları gereklidir (o halde bu değer yargılarının muhtemelen objektif gerçek statüsü taşıması gerekir); ikinci gereklilik ise "belirli bir toplumda insan hayatının iyileştirilmesi için belirli olasılıklar ve bu olasılıkları gerçekleştirmek için belirli araçlar bulunduğu yönündeki yargıdır. Bu yargıların objektif geçerlililiğinin ... ampirik temeller üzerin-

23. Marcuse, *One-Dimensional Man*, s. 10-11.

de doğrulanması [gereklidir]." Bu gereklilikler, Marcuse'nin "katı biçimdeki tarihi karakterine binaen metafiziğe tamamen karşı" olduğunu öne sürdüğü "eleştirel toplum teorisinin" unsurlarıdır.[24] Maalesef burada pek de asli bir katılıktan sözedilemez, çünkü Marcuse gerçeklerle değerleri karıştırmaya devam etmekte, bu da eleştirel teoriyi dairesel bir argümana döndürmektedir. Marcuse'ye göre, eleştirel teorinin amaçları "fiili bir eğilimi ifade etmeli- bir başka deyişle, dönüşüm, sözkonusu toplumun gerçek ihtiyacı olmalıdır." Elbette ki, sahte bilinçten muzdarip manipüle edilmiş bir toplumun gerçek ihtiyacı, aydınlanmış bir azınlığın protestoları dışında, kendini bir fiili eğilim olarak belki de göstermeyecektir. Bu azınlığın değer yargılarını, bu yargıların doğruluğuna olan güvenleri dışında, hiçbir şey doğrulamayacaktır.

Ancak gerçek mesele Marcuse'nin değer yargıları değildir; doğrusu iyi toplum tanımlamaları genel anlamda istisna taşımaz- bu tanımlamalar (Marcuse'nin sıklıkla "varoluşun pasifize edilmesi" diye adlandırdığı) barışı, insana özgü ihtiyaç ve melekelerin hür gelişimini (fakat hangi melekelerden bahsediliyor?), çirkinlikten ve gereksiz zahmetten (angaryadan) özgürlüğü içermektedir.[25] Çok az kişi bu vasıflar listesiyle ilgili görüş ayrılığına düşecektir- ancak sözkonusu listenin gündeme getirdiği meseleler, kimi durumlarda Marcuse'nin oldukça muğlak terimlerinin yorumu, fakat daha da önemlisi bu vasıfları ne tür bir toplumsal sistemin en azami seviyeye çıkaracağı ile ilgilidir. Sosyal bilimci olmayan Marcuse'nin bu hayati noktada önereceği hiçbir şey yoktur ve Marcuse, tarihin

24. Cf. H. Marcuse, "Liberation from the affluent society", içinde Critical Theory and Society: A Reader, Broner ve Kellner (ed.), s. 283; Marcuse, *One-Dimensional Man*, s. 220.
25. Marcuse, *One-Dimensional Man*, s. 63, 70.

pek de nazik davranmadığı tanıdık Marxist devalara geri dönmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla Marcuse'nin, toplumsal eleştiriciden farklı şekilde devrimci olma hakkı yoktur ve aslında Marcuse de çoğunlukla, devrimden değil de "Büyük Reddediş"ten bahsederek ve "inkar"ı överek bahsedilen ilk rolü tercih eder görünmektedir.[26] Marcuse, bu ruh halleri içinde kendini belki de, boşlukta bağıran bir ses, sonuçlarına bakmaksızın tanıklık etmeye ve Luther'in "İşte burada duruyorum, başka bir şey yapamam" sözünü yankılandırmaya sürüklenmiş bir kıyamet kahini olarak görmektedir.

Öyleyse, (sadece kapitalist değil de) modern kapitalist toplum ve kültürün eleştiricisi Marcuse'ye geri dönelim. Modern kapitalist kültürün iki özelliği Marcuse için önemlidir: Modern toplumun kültürü, bilimsel bir kültürdür ve aynı zamanda üretkenliğin kültürüdür. Bu iki özellik de Marcuse'nin eleştirisinin hedefidir. Yukarıda da gördük ki, Marcuse açısından modern bilim ve teknoloji gerçek anlamları bilimden ziyade teknolojiden kaynaklanan dikişsiz bir bütünü oluşturmaktadır: "Doğa bilimi, doğayı potansiyel araçsallık olarak tasarlayan teknolojik *a priori* çerçevesinde gelişmektedir." Başka bir ifadeyle bilim doğaya hükmetmenin bir aracıdır. Ayrıca insana hükmetmenin de bir aracıdır ve Marcuse açısından bu hakimiyete hem bizatihi hakimiyet olmasından dolayı, hem de bundan yararlanan hükümranlardan dolayı itiraz edilebilir. Bilim ve teknoloji güçlü grupların güçlerini koruyup uyguladıkları yolları oluşturur. Buradaki argüman, Marcuse'nin araçsal sosyal bilime yönelik argümanına benzemektedir ve benzer itirazlara açıktır.

Fakat Marcuse'nin modern bilime itirazı daha derine inenmekte ve daha ilerilere uzanmaktadır- örneğin formel

26. Ibid., s. 137 vd.

mantığa uzanır. Marcuse'nin görüşünde, formel mantığın kusuru, çelişkilere (aykırılıklara) karşı hoşgörüyü reddetmesidir ("çelişkiler (aykırılıklar) doğru olmayan düşüncenin kusurudur"), (dialektik mantık ise, örneğin öz ve görünüm arasında olduğu gibi, gerçeklikteki çelişkileri benimser). Marcuse, bu nedenle kapsamlı biçimde tanımlanmış kavramlar "öngörü ve kontrolün aracı haline dönüşür" der ve dolayısıyla da formel mantığın (öngörü ve kontrolün bir başka aracı olan) bilimsel düşünceye yönelik ilk adım olduğunu belirtir.[27]

Fakat bu sadece ilk adımdır. Palazlanmış bilim, formel mantığı, tüm diğer şeylerin yanında, doğaya hükmetme projesinde, Marcuse'nin sıklıkla belirttiği gibi, doğayı hükmü altına almak için kullanır. Marcuse için doğaya yönelik bu *tavır*, çeşitli sebeplerden dolayı itiraz edilebilir. Öncelikle, bu "hükmeder tavır" tabiatıyla doğadan, doğanın bir parçası olarak görülen insana yayılmakta ve her iki unsura da, Marcuse'nin hakimiyetin mantığı ve rasyonelliği diye isimlendirdiği kavrama uygun olarak muamele edilmektedir. Ayrıca, Marcuse'nin belirttiği gibi, hakimiyet, özellikle insanların üretici aygıtın teknolojisi tarafından kurulan bir hakimiyet altında oldukları, bu aygıtın "hayatın rahatlıklarını genişlettiği ve emeğin üretkenliğini arttırdığı" gerçeğiyle meşrulaşan bir hakimiyet tarzının geçerli olduğu iktisadi hayatta, sadece teknoloji kullanımıyla değil, bizzat teknoloji *olarak* gerçekleşir. Bir kez daha refahla yozlaştırılmış ve aynı zamanda teknoloji ve böylelikle de, nihai olarak, bilim tarafından köleleştirilmişizdir.[28]

Fakat henüz Marcuse'nin bilime olan itirazının tüm kapsamı ve niteliği tam olarak açıklığa kavuşturulmuş

27. Ibid., s. 155, 158.
28. Ibid., s. 146, 153, 156, 160, 166.

değildir. Marcuse doğaya hakimiyetin veya doğanın hüküm altına alınmasının bizatihi kendisine itiraz etmektedir ve de doğa adına itiraz etmektedir. "Bilimsel evren", doğayı yapısından kaynaklanan herhangi bir amaç veya değerden yoksun (Weberci bir terimi kullanarak "büyüden uyanmış" da denebilir), "nicelleştirilebilir bir cevher", "basit bir kontrol unsuru", "hammadde" olarak tasarlamaktadır. Marcuse, hakimiyetin akılsallığının "bu evrenin tümü için ölümcül olabileceğini" söyler.[29] Marcuse, aslında sadece insanın doğaya hakimiyetinden şikayet etmez, ayrıca "insanın Doğaya karşı vahşeti"nden de şikayetçidir.[30] Bu noktada Marcuse'nin düşüncesi çevre hareketinin düşüncesi ile birleşir (hatta belki de bir ölçüde ona ilham vermiştir)- insanın doğaya karşı vahşeti ifadesiyle, toprağın yıkımını, ormanların toptan yokedilişini, doğal kaynakların insafsız sömürüsünü vb kasteder. Ama daha fazlası da vardır. Marcuse'nin, bizzat doğanın pasifleştirilmesi, kör vahşetinin azaltılması diye isimlendirdiği bir amacı mevcuttur. "Tarihte olduğu gibi, Doğada da varoluş mücadelesi kıtlık, ızdırap ve isteklerin belirtisidir" diye yazar.[31] Marcuse burada tahminen hayvani hayat türlerine ve bu türlerin tuzağına düştüğü Darwinci seleksiyon sürecine atıfta bulunmaktadır. İnsanların doğaya hükmü aslında işleri iyileştirmemekte, daha da bozmaktadır- Marcuse hayvanlara yönelik kötü muamelemizin bir Cehennem, suçunu, doğayı, insan aklıyla anlaşılacak, örgütlenecek ve dönüşecek bir alt-akılsal unsur olarak kavramsallaştırmamıza- yani doğanın teknik-bilimsel kavramsallaştırmasına- yüklediği bir Cehennem yarattığını belirtir.

29. Ibid., s. 240.
30. Ibid., s. 236-7.
31. Ibid., s. 237.

Marcuse'nin hayvanlara yönelik kötü muameleye öfkesi hayranlık vericidir; bunun ötesinde doğanın insan "vahşeti" sonucu tam anlamıyla nasıl bir ızdırap çektiği açık değildir. Çevrenin yıkımı elbette ki kaba olmasından ziyade aptalcadır. Fakat Marcuse doğaya yönelik endişesini inanılmaz derecede uzatıyor görünmektedir. "Doğanın alt-akılsal hayatı"nın ebediyen ızdırap, şiddet ve yıkımın "aciz ve kalpsiz evren"i olarak kalmasının gerekli olduğu yönündeki görüşü "korkunç bir zan" olarak tanımlamaktadır.[32] Ancak bu evrenin pasifize edilmesi (ya da, Marcuse'nin sıklıkla belirttiği gibi, hürleştirilmesi) için elbette ki insanların hayvanlara yönelik kabalıklardan çekinmesi yetmez- bir şekilde Darwinci varoluş mücadelesinin tümünün ortadan kaldırılması gerekecektir. Ancak ne yazık ki bu sadece bir ütopik hayalden ibarettir (ve bu haliyle de maalesef, Marcuse'nin tipik düşünce tarzına aykırı değildir).

Marcuse'nin doğaya yönelik kötü muamele endişesi ile ilgili olarak söylenecek başka şeyler de var; gerçekten de bu alandaki en önemli ve karakteristik temalarından biri keşfedilmeyi beklmektedir. Ancak buna geçmeden, Marcuse'nin şu ana kadarki tartışmalardan çıkardığı sonuçlara dikkati çekmek önemlidir. Bildiğimiz üzere, Marcuse modern sınai toplumunda sezdiği hastalıkların birçoğunun suçunu bilgi, akılsallık ve doğanın teknik-bilimsel kavramsallaştırmasına yüklemektedir. Dolayısıyla, bu başat kavramsallaştırmalarda değişiklik yapılması gereğini savunması doğaldır. Öyle de yapmaktadır zaten. "Yerleşik bilimin ve bilimsel yöntemin'", "*niteliksel olarak yeni bir görüş tarzı*", ayrıca insanlar arasında ve insanlarla hayvanlar arasında yeni niteliksel ilişkiler tasavvur etmede başarısız olması nedeniyle yapı itibariyle "yerleşik *Le-*

32. Ibid., s. 165.

benswelt'i akılsallaştırma ve emniyet altına alma" ile sınırlı olduğunu öne sürer (vurgular yazara aittir).[33] Bu nedenle, ilerleme yönündeki gerekli değişiklik bizatihi bilimin yapısını değiştirmelidir; pasifleştirilmiş bir dünyada bilim "esas itibariyle farklı doğa kavramları" üzerine kurulacak ve "esas itibariyle farklı gerçekler oluşturacaktır."[34] Marcuse, teleoloji felsefelerini tekrar yaşatmak veya bir tür "nitel fizik" kurmak arzularını reddetmesi hariç, maalesef bu yeni bilimin neye benzeyeceği konusunda bir imada bulunmamaktadır. Ancak bu önerdiği "yeni bilim"e binaen, hakimiyet ve manipülasyondan ziyade pasifleştirme ve özgürleştirmeye uyumlaştırılmış, Marcuse'ye göre ortodoks fikirlerin "köklü bir dönüşümü"nü gerektiren "yeni teknoloji" kurulacaktır.[35]

Bu tür bir gelişme, bırakın arzu edilebilir olmayı, akla uygun mudur? Bu fikrin, Marcuse'yi doğaya öznellik isnat ederek (hayvanlar, bitkiler ve mineraller), doğa ile insanoğlu arasında kardeşliğe dayalı karşılıklı bir öznellik (*intersubjectivity*) arayışında olan bir düşünür olarak yorumlayan, Marcuse'nin Frankfurt Okulu'ndaki halefi Jürgen Habermas tarafından reddedilmesi dikkate değer bir gerçektir. Habermas "ne Yeni Bilim fikrinin, ne de Yeni Teknoloji fikrinin mantıksal bir incelemenin üstesinden gelemeyeceği" sonucuna varmaktadır.[36] "Muhtemel bir teknik kontrole yönelimli" bilimin yerini alabilecek "daha insancıl" bir alternatif yoktur. Habermas'ın Marcuse eleştirisi eski ve yeni Frankfurt Okulu arasında kesin bir kı-

33. Ibid., s. 166-7.
34. Ibid., s. 227. Ayrıca Cf. H. Marcuse, "Liberation from the affluent society", s. 283.
35. J. Habermas, *Toward a Rational Society*, (çev. J.J. Shapiro (Heinemann, London, 1971), s. 288.
36. H. Marcuse, *Eros and Civilization* (Routledge and Kegan Paul, London, 1987), s. 16.

rılma noktası oluşturur ve bu eleştirinin Habermas'ın önemli bir bağımsız siyaset ve toplum kuramcısı olarak kariyerini başlattığı belirtilebilir.

Marcuse'nin ortodoks bilim ve teknolojiye ve bunların iddia edildiği üzere baskıcı siyasal sonuçlarına yönelik polemiğinin birbirinden ayrıştırılması gereken iki unsuru birbirleriyle harmanladığı söylenebilir- bunlar *aklın teknik kavramsallaştırması* ve *doğanın teknolojik kavramsallaştırması* diye isimlendirilebilir. Aklın teknik kavramsallaştırması göreceli olarak moderndir- geçmişi onsekizinyi yüzyılda David Hume'a ve Hume'un aklın sadece "gerçeğe ait unsurlar" ve "fikir ilişkileri" ile ilgili olduğu görüşünün zaferine uzanır; dolayısıyla eylemle ilişkili olarak akıl efendi değil, sadece "köle" olabilir: başka bir ifadeyle, sadece araçları yargılayabilir, amaçları değil. Doğanın teknolojik kavramsallaştırması -ki ben bundan (insani olmayan) doğanın asli olarak insan kullanımına sunulmuş bir kaynak olduğu fikrini kastediyorum- çok daha eskidir. Örneğin bu geleneksel Hristiyanlık inancının bir parçasıdır (John Locke'un onyedinci yüzyılda belirttiği gibi, yeryüzü Tanrı tarafından insanoğluna mülkiyeti olarak ve faydalanması için verilmiştir) ve hatta izlerine Tevrat'ta da rastlanabilir. Modern zamanlarda bu denli kudretli olan, bu iki fikrin bir kombinasyonudur.

Şimdi Marcuse'nin doğaya yönelik kötü muamele üzerine görüşlerine, yani onun ifadesiyle doğaya yönelik baskı hususuna geri dönelim. Marcuse'nin bunun modern sınai toplumunun baskıcılığı ile ilişkili olduğu yönündeki görüşüne rağmen, bu yalnızca ortodoks bilim ve teknolojinin yarattığı bir sonuç değildir. Kaba hatlarıyla belirtirsek, bu baskının kaynağı, "Protestan etik" anlayışını "Kapitalizmin Ruhu" ile bağdaştıran Weber'in ünlü tezinde keşfettiği ve Marcuse'nin, "zevk prensibi"nin "gerçeklik prensibi" karşısında arka planda tutulması açısından geliştirilen

Freud'un medeniyet kuramının ışığında yorumladığı kültürel tavırlardır. "Üretimci" toplumda baskı altında tutulan doğa insan doğası veya insanın içgüdüsel doğasıdır.

Marcuse'nin görüşlerinin bu konuya ilişkin çehresine ait atıflar *Tek Boyutlu İnsan*'da bulunmakla birlikte, bu görüşlerin ana sunumları daha evvelki çalışması, (az da olsa yanıltıcı bir şekilde) "Freud Üzerine Felsefi bir İnceleme" alt-başlığını taşıyan *Eros ve Medeniyet*'de yeralmaktadır. Marcuse'nin anlatımına göre, Freud'un görüşünde medeniyet ve içgüdüsel davranış birbirleriyle karşıtlaşır. Medeniyetin gelişmesi ve devam etmesi için zevk arayışı, tat alma ve oyunun içgüdüsel, doğal hayatının yerini (kendini) sınırlamaya, iş ve üretkenliğe, özetle yakındaki memnuniyetin yerini gecikmiş fakat daha güvenli bir memnuniyete vermesi gerekli idi ve halen gereklidir. Akıl "gerçeklik prensibi"nin bir fonksiyonudur ve bu nedenle de araçsal bir fonksiyondur; ancak bu fonksiyonun mantığı, medeniyet ve medeniyetin faydalarının bir bedeli olarak *özgürlük* kaybı getirir. Bu özgürlük kaybının geniş bir bölümü kendini toplumsal kurumlarda ve bu kurumların bir ölçüde dışardan tatbik edilen kurallarında ("dışardan baskı") göstermekle birlikte, sözkonusu kuralların, Freudcu ifadeyle süperegonun bir fonksiyonu olan ve de eğitim ve sosyalleşme tarafından oluşturulan (oto) sansür türü bir işleyişi de ("içerden baskı") mevcuttur.[37] Medeniyetteki bu baskıcılık gerekliliği için Freud "kıtlık" (*scarcity*) açısından iktisadın köklerinden bir örnek vermektedir. Bu mantığa göre, insan enerjisi *işe* yönlenmeli, özellikle cinsiyet ilişkilerini de içermek üzere içgüdüsel davranışlardan uzaklaştırılmalıdır.[38] Bu anlamda medeniyet içgüdüsel doğanın bastırılmasına dayanır. Marcuse bu baskının izlerini en

37. Ibid., s. 17.
38. Ibid., s. 111.

azından, filozofları (örneğin Platon) fazileti, bireyin düşük melekelerine- yani şehvete ve iştaha yönelik olanlarına- akıl yoluyla, boyun eğdirmesi olarak tanımlayan antik Yunan'a kadar sürmüştür. İçsel doğanın fethi, dışsal doğanın iş, bilim ve teknoloji aracılığıyla fethine yolaçmıştır.[39]

Marcuse'ye göre, Freud'un medeniyet teorisinin, Marx ve Weber'in kapitalizm üzerine öğretileri ışığında gözden geçirilmesi gerekmektedir (*Eros ve Medeniyet*'de ikisinden de bahsedilememekle birlikte, varlıkları hissedilir). Marcuse açısından Marx'ın gösterdiği husus, her medeniyetin eşit derecede baskıcı olmasının gerekmediğidir: Kapitalist medeniyet, ihtiyaçları açısından oldukça baskıcıdır, bununla birlikte tek başına medeniyet böyle bir ihtiyaç duymaz. Marcuse, medeniyet için gerekli olanın üstündeki bu baskıcılık fazlasını, "artı baskı" diye isimlendirir ("toplumsal hakimiyetin gerektirdiği sınırlamalar" diye de tanımlamıştır).[40] Artı baskıya yolaçan kurumlar "hiyerarşik işgücü bölümü" ve "monogam-ataerkil aile"dir- birincisi *iş* örgütlenmesi, ikincisi ise cinsiyet ilişkisi örgütlenmesidir. Marcuse, Freud'un medeniyetin insan enerjisini, cinsiyet faaliyetlerinden işe yönlendirdiği görüşüne atıfta bulunmaktadır.[41] Özellikle cinsiyet ilişkileri ve iş (cinsiyet ilişkilerinin bastırılması ve işin baskıcı biçimde kutsanması) üzerine odaklanan tarihsel bir "ideoloji" Püritanizm veya Weber'in ifade ettiği şekliyle, ona göre "kapitalizm ruhunun" atası olan, münzevi (çileci) Protestanizm'dir. Marcuse bu cümleyi kullanmaz, fakat (pejoratif olarak) "üretkenlik felsefesi"ne[42] ve (özellikle de) fazla çalışmanın bir beladan ziyade bir fazilet olduğu inancı olan

39. Ibid., s. 35.
40. Ibid., s. 17.
41. Ibid., s. 221.
42. Ibid., s. 40.

"iş etiği"ne atıfta bulunur. Bu değerler, kapitalist kültürümüzde artı baskının ("içerden") kaynaklarıdır.

Cinsiyet ilişkileri, bu ilişkilerin bastırılması ve ifadesi Marcuse'nin en önde gelen temalarıdır (bu gerçek onun 1960'lı yıllardaki popülerliği ile muhtemelen pek de bağlantısız değildir), çünkü Marcuse'nin ifadesiyle, "Cinsiyet içgüdüleri gerçeklik prensibinin en ağır yükünü taşır."[43] Marcuse'nin burada atıfta bulunduğu ana husus, cinsiyet ilişkilerinin (Freud'u takip ederek) "tenasül uzuvlarının önceliği" (primacy of genitality) diye isimlendirdiği unsura tabi tutulması- başka bir ifadeyle, meşru cinsiyet ilişkilerinin (araçsallığın bir başka zaferi olarak) döllenme fonksiyonu ile sınırlanmasıdır. Cinsiyet ilişkileri, mümkün olduğu ölçüde, zevk ve oyundan ayrılmalı ve vücut "üretken" emek için özgürleştirilmelidir.[44] Bu amaca uygun olarak, döllenme amacı taşımayan cinsiyet ilişkilerinin dışavurumlarına, "sapıklık" etiketi basılmıştır. Marcuse'ye göre, "Eros'un döllenmeci-monogam cinsiyet ilişkisine indirgenmesi" zevk prensibinin gerçeklik prensibine boyun eğmesini tamamlamış ve bu, "bireyin kendi toplumunun örgütlenme yapısında emeğin özne-nesnesi"ne dönüşmesiyle çakışmıştır.[45]

Fakat modern zamanlarda bu püriten "iş ve cinsiyet etiği" kapitalist toplumla sınırlı değildir: Marcuse 1958 tarihli *Sovyet Marxizmi* kitabında SSCB'de de bayağı benzer toplumsal özelliklerin, yine baskıcı, üretici ve araçsal toplum ve kültürün bir parçası ve bölümü olarak etkin olduğunu görmüştür. Doğrusu Marcuse de, kendine has biçimde, toplumsal kuramcıların "yakınlaşma" ekolünün bir mensubu olarak tanımlanabilir: Der ki "Her iki sistem de

43. Ibid., s. 49.
44. Ibid., s. 90.
45. H. Marcuse, Soviet Marxism: A Critical Analysis (London, 1958), s.81.

(Batılı ve Sovyet) geç dönem sınai medeniyetinin ortak özelliklerini gösterir- merkezileşme ve tekdüzeleşme... iktisadi ve siyasi bürokrasilerin ortak yönetimi mevcuttur; halk, iletişimde 'kitle medyası', eğlence endüstrisi ve eğitimle koordine edilir."[46] Makineleşme, emeğin akılsallaşması ve genel uyumluluk vardır. Ve her biri kendi baskıcılığını haklı kılmak için diğerinin yönelttiği tehditi kullandığından, iki sistem arasında ironik bir ortakyaşam (symbiosis) mevcuttur. Sovyet Marxizmi dialektik mantığı dahi terkedip, formel mantığı benimsemiştir![47] Fakat bunun üzerinde ve ötesinde, SSCB kendisine ait "iş etiğini", kendisine ait üretkenlik felsefesini ("Stakhanovism"), kendisine ait kendini sınırlama ideolojisini ve kendisine ait monogam ailenin ve buna tekabül eden cinsiyet ilişkilerinin döllenmeye yönelik tarifinin kutsanma biçimini geliştirmiştir.[48] Bir noktaya kadar tüm bunlar Kalvinist veya "Püriten-kapitalist" etiğin bir muadilidir, ancak bir fark vardır: Mevcut püritanizm ve baskıcılık için gösterilen mazeret ebedi kurtuluşa varmanın yolunun gösterilmesinden ziyade, gelecekte hür ve iyi bir topluma ulaşılmasıdır.[49] Dolayısıyla Marcuse, sözkonusu açık mazeretin sadece geçici olması, ayrıca Batı'ya oranla çok daha az etkili biçimde içselleşmiş ve çok daha yoğun biçimde dış baskı unsuru olması nedeniyle, Sovyet insanının Batılı muhatabına oranla sınırlama ideolojisinden daha kolay kurtulabileceği yargısına varmaktadır.[50] Takip eden tarih, Marcuse'nin bu konuda haklı olabileceğini ortaya koymaktadır, ancak bu ideolojiyi atmanın sonuçları mutluluktan ziyade mutsuzluk getirmiştir. Sovyet Marxizmi asli komü-

46. Ibid., s. 227.
47. Ibid., s. 229, 232-4, 243, 255.
48. Ibid., s. 239, 242.
49. Ibid., s. 262-7.
50. Marcuse, Eros and Civilization, s. 16, 69.

nizm tarafından değil, tam olarak içselleşmiş sınırlamaların yokluğundan muzdarip görünen, çok ham, disiplinsiz ve yağmacı kapitalizm tarafından ikame edilmiştir.

Şimdi tekrar olgunlaşmış sınai kapitalizmine dönelim. Marcuse, genç kuşağın kendilerinden yaşlı kesimlerin otoritesine karşı dönem dönem başlattıkları, sembolik olarak da sanatta görülen, fakat normal olarak başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanma girişimlerinde örneklenen "tabulaşmış ve saklı medeniyet tarihi" diye isimlendirdiği unsura atıfta bulunurken, Freud'un "baskı altındakinin geri dönüşü"[51] cümlesini kullanır:[52] Marcuse kültürümüzün muazzam edebiyatının genel hatlarıyla "mutsuz aşkın" kutsanması olduğu gerçeğinin gözlenmesini önerir. Bu tür bir sanat farklı, hür bir varoluş öne sürer- ancak bu sadece hayal mahsülü bir varoluştur: baskıcı gerçekliğe karşı gerçek bir tehdit yöneltmez. Baskı altındaki aslında geri dönmüyordur.

Ancak Marcuse bu dönüşü arzular. Yani, medeniyet ve toplumsal düzene uygunluğuna emin olduğu "baskıcı olmayan gerçeklik prensibi"ne ulaşılması için "vücudun sınırsız şehvet alanları dışında tümü"nün hürleştirilmesi çağrısında bulunur.[53] Amaçladığının "şehvet içgüdüsünün (libido) serbest bırakılması değil, tenasül uzuvlarının önceliği ile sınırlanmış cinsiyet ilişkilerinden, tüm kişiliğin erotikleştirilmesine doğru... şehvet içgüdüsünün patlamasından ziyade, yaygınlaşmasıyla sonuçlanancak dönüşümü" olduğunu hararetle vurgular.[54] Böylelikle artı baskının ortadan kalkması, aslında, "basit cinsiyet ilişkilerini, iş düzeni de dahil olmak üzere, daha geniş bir düzenle

51. Ibid., s. 144-5.
52. Ibid., s. 23, 131.
53. Ibid., s. 201.
54. Ibid., s. 212, 214-16.

birleştirerek bu ilişkilerin dışavurumlarını en az seviyeye indirecektir." İtiraf etmeliyim ki Marcuse'nin cinsiyet ilişkileri ve işin bütünleştirilmesinden neyi kastettiğini kavrayamıyorum; ancak, Marcuse, bu bütünleştirmenin işe, *oyun* ve *hürriyet* özelliği kazandırdığını - "insan melekelerinin hür oyunu"nu sağladığını-belirtir.[55] Ayrıca, cinsiyet ilişkilerinin "çok daha geniş düzeni"nde, homoseksüellik ve sado-mazoşizm de dahil olmak üzere, "sapıklıklar"[56] denilen unsurlar için de bir yer bulundurduğunu söyler.

Marcuse, *Eros ve Medeniyet*'i 1955 yılında, eskinin cinsi püritenizmine son veren, cinsiyet ilişkilerini "tenasül uzuvlarının önceliği"nden özgürleştiren ve "sapıklıklar"a çok daha genişletilmiş hoşgörü sağlayan "serbest toplum"un (*permissive society*) gelişmesinden önce yayınlamıştır. Ancak bunlardan hiçbiri Marcuse'nin baskıcı bulduğu kapitalist-sınai-idari toplumsal sistemi yıkmamıştır ve pek yıkacağa da benzememektedir. Bu bakımdan şu "serbestliğin" Marcuse'nin aradığı özgürlüğü herhangi bir şekilde oluşturmaması hiç de sürpriz sayılmaz- aksine bu (yine Orwell'in 1984 adlı romanındaki *prolefeed* kavramının açıkladığı gibi) sadece halkı sistemi kabullenmeye manipüle etmek için kullanılan başka bir araçtır.[57] Marcuse bunu "şehvet içgüdüsünün bilimsel yönetimi" diye isimlendirir. Marcuse şehirli, endüstriyel insanın erotik deneyiminde sahtelik ve darlık da tespit eder. Marcuse'ye göre, gerçek doyurucu erotiklik bozulmamış bir doğa dekoru ister görünür. Doğanın ("doğal ortam") teknolojik dönüşümü ("şiddet") insan doğasının ("doğal içgüdüler") ifadesini öldürücü biçimde durdurur.[58]

55. Ibid., s. 203.
56. Marcuse, One-Dimensional Man, s. 75.
57. Ibid., s. 73.
58. Marcuse, Negations, s. 10.

Bu bir görüş meselesidir; ancak Marcuse'nin doğanın (veya doğal içgüdülerin) baskı altında tutulmasına karşı polemiği yerindedir. Tüm bu polemik boyunca, Marcuse doğal içgüdülerin iyi olduğunu, (herşey sabit kabul edildiğinde) bu içgüdülerin ifadesinin arzu edilir olduğunu, mümkün olan en düşük seviyede ("medeniyet"le uyumunu gerektirecek en asgari seviyede) bastırılması gerektiğini önkabul olarak alır. Burada acaba Marcuse'nin tipik ütopik romantizminin geniş bir unsuru mevcut değil midir? Ve bu tür bir romantik ütopyacılığın tehlikeli ve böylelikle de sorumsuz olması kaçınılmaz değil midir? Bu noktada Faşizm ve Nazizm ve Marcuse ile diğer Frankfurt kuramcılarının bu tarihsel fenomenler için söyledikleri değerlendirilmelidir. Bizzat Marcuse pek az şey söylemiş ve bu söylediği şeyler de pek uygun olmamıştır. 1934 tarihli bir denemesinde, bunu basit anlamda kapitalizmin başka vasıtalarla devamı[59] olarak değerlendirmiş, daha sonra, *Eros ve Medeniyet*, *Sovyet Marxizmi* ve *Tek Boyutlu İnsan*'da, basitçe teknokrat baskıcı toplumun somut hallerinden bir yenisi- hatta en tamamlanmış ve doğrusu en verimli hali- olarak görmüştür.[60] Fakat daha uygun bir teşhis Horkheimer gibi diğer Frankfurt Okulu kuramcılarının çalışmalarında bulunur. Horkheimer Marcuse ile çelişkiye düşmez, ancak Faşizm ve Nazizm'i bu denli tesirli kılan faktörlerin neler olduğu sorusunu da sorar. Horkheimer bu soruya cevabını ise İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra kaleme aldığı bir makalenin başlığında vermiştir- "Doğanın ayaklanışı" (The Revolt of nature)- (kabaca söylersek Marcuse'nin "baskı altındakinin geri dönüşü" diye isimlendirdiği unsur). Modern insan, medeniyetin otoritesine ve içeriğinde bulunan

59. Marcuse, E. and c., s. 10; One D.M., s. 189., s.m, s. 265.
60. M. Horkheimer, The Eclipse of Reason (Oxford Univ. Press, 1947), s. 100, 113, 116.

içgüdüsel insan doğasının zaptedilmesine teslim olmuş, fakat bunu gerçekte kabul etmemiştir: bu teslimiyete uyumlaşma "pişmanlık ve bastırılmış öfke gerektirir." "Sürekli bekleyişte olan, yıkıcı bir kuvvet olarak patlamaya hazır doğal dürtülerin acı verici bastırılışı"na dayanamamıştır.[61] Bu patlama gerçekleştiğinde insanlar "kendilerini nefret ve itaatsizlikle, tabulaştırılmış dürtülere bırakır." Nazizm, kendine güç güdüsü ve halk desteği sağlayan bu "doğa ayaklanışı"ndan faydalanmış, hatta bunu kendine özgü amaçlar için örgütlemiştir. Horkheimer "modern faşizmde, akılsallık doğayı sadece bastırmak [yerine], şimdi doğanın isyankar potansiyelini kendi sistemine dahil ederek onu sömürür" demiştir.[62] Fakat Horkheimer'in yorumunda daha dikkat çekici olan şudur: "doğanın isyanı ... daima geriye doğru bir unsur bulundurur. [Bu bakımdan] daha başlangıcından itibaren gerici amaçlara yönelik bir kullanım için uygundur."[63] Eski arkadaşı ve meslektaşının bu analizi, toplumu prangalarından kurtararak bastırılmış insan doğasının özgürleştirilmesi arayışının tehlikelerine işaret etmiş olduğundan, herhalde Marcuse'yi düşündürtmüştür. İnsan doğasının önemli bir bölümünün bastırılması daha iyi olur. Elbette ki Marcuse sadece zararsız ve yaşamı ilerletici insan içgüdülerini serbest bırakma arayışında olduğu cevabını verebilir; ancak bu kullanımımıza açık bulunan psikolojik mühendisliğin daha kabiliyetli ve daha kesin bir türünü gerektirir. Birkez daha Marcuse'nin, toplumumuzun bir eleştiricisi olarak liyakatı ne olursa olsun, eylem ve siyasa açısından güvenilmez bir rehber olduğu görülmektedir.

---

61. Ibid., s. 121.
62. Ibid.
63. Ibid.

HANNAH ARENDT ÜZERİNE

Giriş olarak Arendit'in, 20 yy. siyasi düşünürleri arasındaki ayrı konumunu vurgulayalım. Konumunun ayrılığını doğal olarak düşünsel gücünün yanısıra yaşam deneyimi de etkiledi. Bu bağlamda yaşam ve düşünce benzerliği ekseninde Arendt ve Marcuse kıyaslaması yapılabilir. Yahudilikleri, Almanyada doğup Amerikada ölümlerine değin paralel yaşamlar, tabii ayrılıklar da sözkonusu edilebilir.

Politik düşüncesini belirlemede, pratik sorunların yanısıra son halkası olarak Marx'ı gördüğü bir batı siyasal felsefe geleneğine ve hocaları Jaspers'i ve Heidegger'i de anmak gerekir. İlişki biçimlerinin değişirliği sözkonusu burada. Hoca, öğrenci, sevilen, faydalanılan ama politik ya da rejimsel açıdan ayrılan bir ilişkiler ağı bu. Hitler rejimi (nazizm) başlıca sorun ya da anlaşmazlık noktası görülüyor.

Baş yapıtı İnsanlık Durumu'ndan antisemitizm ve emperyalizm incelemesi içeren Totalitarizmin Kaynakları'na ve ondan da Amerikan, Fransız ve Rus devrimlerine değin üçüncü büyük politik yapıtı Devrim Üzerine'ye geçiliyor. Dünya içinde varlık olarak Dasein'ı sonluluğu ile ele

alan Heidegger'in varoluşçuluğunun Platon'dan beri batı felsefe geleneğinin evrenselciliğini reddedişi dile getiriliyor. Totalitarizmin gelişimi evrenselcilik kültürünün durağı olarak atomik bireyli kitle toplumudur. Aşırı bireycilikten komünizme, Heidegger'den başka bir varoluşçu Sartre'ın düşünsel evrimine değin siyasal konumlanışlar / tavırlar hatırlanmalı ve Arendt'in varoluşçu çığırdan daha saygı değer tavrı bu düzlemde vurgulanmalıdır. Koşullardan biri gerçekten ölümlülüktür deniyor. Burada Heidegger'e kısmi bir onaylama sözkonusu. Ama bununla yetinilmiyor. İnsan, tekilliği ile, tekrarlanamazlığı ile de, belirlenmemişliği ile de doğumludur. Doğum yeni bir başlama, farklılaşma, birey olma anlamına geliyor. Ölümlülük her insan bireyinin varoluşsal bir sorunudur deniyor. Bu sorun farklı biçimlerde alt ediliyor. Batı geleneği odaklı bakıldığında iki tür ölümsüzlük kavrayışı işaret ediliyor. Bunlardan biri Hristiyanlık ise, diğeri pagan antikite uygarlığı olarak Yunan ve devamında Romadır deniyor. Hristiyan kavrayış son derece bireysel bir ölümsüz ruh ve öte dünyacı tavırla belirginleşiyor. Bu dünyacı Yunan ve Roma uygarlıklarında ise ölümsüzlük başarısı büyük işler, kahramanlıklar yaparak, ölümsüz fiillerle ölümsüzleşmek, her zaman hatırlanır olmayı keşfetmekle, deyiş yerindeyse ölümsüzlük, ölümsüz ünü hakedişle gerçekleşiyor. Yunanda polisi, Romada res publikayı ya da Periklesvari ünlüleri bu biçimde anlamak gerekiyor. Yunan filozoflarının, özellikle Platon'un bu süreçte pek olumlu katkısı yok gözükür. Vatandaşlığı ya da politik adamlığı filozofluk ya da teori adamlığının daha aşağılarında görme tavrı böyle bir yargıya neden olur.

Arendt teori oluşturmada insan insan ve insan doğa ilişkilerini açıklamada üst kategoriler ayrıştırması yapar. İş, emek, eylem diye Türkçeleşebilecek kategorileri özel ve kamusal ilişkisinde ayrıştırarak açıklıyor. Özgürlük so-

runsalı merkezli süreç, laborars'tan faber'e eylemin dönüşümü, Sanayi devrimi örneğinde makinalaştırılması araçsallaşmanın aklı da kuşatmasına tanık olur. Bu noktada Weber ve Marcuse hatırlanabilir. Homa faber herşeye bu ne işe yarar gözüyle bakarken araçsallaşmayı, araçsallığı dillendirir.

Eylem ya da politik aklın varlığı özgürlüktür deniyor. Özgürlük insan çoğulluğuna dayandırılıyor. Eylem, insan faliyetinin en üstün ve kaçınılmaz biçimidir deniyor. Bu noktadan klasik cumhuriyetçilik vurgusu öne çıkar gözüküyor.

Arendt'in cumhuriyetçi oluşuna vurgu önemseniyor. Aksi halde Arendt'in tarih görüşü büyük adam teorisine benzer gözükebilir. Arendt'in siyasal düşüncesinin somut göstergeleri olarak iki insanlıktan sözedilebilir. Bunlardan biri insan eylemi ise diğeri ise insan çoğulluğudur. Roesseau'nun "genel irade" metafiziği hatırlatılıyor ve Fransız devrimi ile ulusçuluk ilişkisine vurgu yineleniyor. Arendt'e göre tüm siyasal mutlakçılıklar, despotçuluklar siyasetten sapmışdır. Bu noktada hatırlatma tabii ki batı siyasal düşünce geleneğinin mutlakçıları olacaktır. Entelektüel olarak Platon'dan Hobbes'a uzayan bir çizgi bu, ya da gelenek.

Modernlik öncesi Yunan kültüründen büyük bir değişimi simgeleyen Hristiyanlıktan sözedilebilir. Bu Yunan düşüncesinden farklı. Öte dünya, mahşer düşüncesi var. Bu dünyada ama öte dünya için yaşama ahlakı, pürütenlikten bir çalışma ahlakına dönüşüyor. Kapitalizmin gelişmesindeki bu motivasyona hem Weber hem de Arendt vurgu yapar. Arendt'in kavramsallaştırmaları ekonomi politikten yararcı felsefelere kadar geniş bir kategoride işlenebilir. Emeğin ve yaşamın kutsallığı, Marx'tan Bentham'a değin eğilimler ve Hristiyan inancının dünyevileştirilmesi süreci ve totalitarizm çözümlemesinde önemli bir kişi olarak Tocqueville anılıyor.

Söylenildiği gibi Arendt Rusya ve Almanya'da totalitarizmin gelişini özellikle kendi tecrübesine de dayanarak açıklıyor. Ama bu totalitarizm olgusunu ya da Nazizmi Stalinizmi tamamen açıkladığı anlamına gelmiyor. Weber'in rasyonelleşme sürecinde yasal yönetim ve bürokrasi ile Stalinizm ve Nazizm farkları ortaya konuyor. Birinci gurupta kurallar ve yasalar var, ikincilerde ise kişiler, karizmalar, ideoloji ve kaos etkisi sözkonusu. Stalin ve Hitler bu noktada hatırlanıyor. Baskı rejimleri belli bir toplumsal yapıya, sınıf ilişkilerinin değişimine, atomik kitle toplumuna da dayanıyor. I. Dünya savaşı sonrası dönüşümler 20'ler ve 30'ların totalitarizmine ışık tutar sayılıyor. Amerikan ve Fransız devrimleri birer hakiki devrim olarak çıktılar. Amerikan devrimi kendi mantıksal başarılarını yakaladı ama Fransız devrimi daha sonra ideallerıyle ters zamanlara tanık oldu. Mutlak monarşi ve sonrası vs. Dolayısıyla Arendt'in totalitarizmle bağlantılı olarak vurgusu bu noktada önemli: Fransız Devrimi ile Rus Devrimi arasındaki özsel akrabalığın gösterimi.

Ve Amerika devrim ideallerine, göçe ve tüketim toplumuna uzanan çizgide Amerikan özgünlüğüne vurgu hatırlatılır. Kardeşlik, eşitlik, özgürlük sloganından tutun da, eyaletlerdeki siyah-beyaz okulları ayrımına değin yapılan tartışmalar şunu dememize olanak sağlar. Burada devrimler, belki konjonktürün de etkisiyle, sonuçları ile değerlendirmeye tabi tutulmuş. Bu bir eşitlik ve özgürlük sorunu halinde ele alınıyor. Sonuç olarak vurgu liberal değil ama cumhuriyetçi bir özgürlük anlayışına varıyor.

BİRLEŞİK AVRUPA DÜŞÜNCESİ VE İNSAN HAKLARI

Son dönem uygarlığımızın en temel mekanı olan Avrupa (bu hem bir kıta hem bir kimlik anlamına geliyor), fikri eski dönemlere / çağlara giden yeni sayılabilecek bir siyasal-kültürel yeniden yapılanmayla (yeniden yapılanma kavramı 80'lerin sovyet algılamasından çok Habermas'ın toplumsalın / kamusal alanın / Avrupa ortak alanının dönüşüm projesine tekabül ediyor) dünya toplumunun önüne çıkıyor.

Birleşik Avrupa düşüncesi çok eskilere uzanıyor. Ondördüncü yüzyıldan itibaren tarihçileri, filozofları, ozanları, hukukçuları ve siyaset adamlarını cezbediyor. Bir kısım yazarlar, Avrupanın bütünleşmesi düşüncesini Fransız hukukçusu Pierre Dubais'in 1306 yılında yazdığı 'De Recuperatione Terre Sande adlı eserine götürürlerken bazıları da Rousseau'nun ve Kant'ın eserlerini zikrederler, bazı düşünürlere göre ise bu birlik, Avrupa yaratmak düşüncesinden çok Türk tehlikesinin bir ürünüdür.[1]

1. Mart 2002 Türk-İsveç Avrupa Günleri broşürü, ilk paragraf böyle bir anlatıma yer veriyor .

Şunu unutmamak gerekiyor; Avrupa Birliği projesi olgusal-maddi bir süreçtir.[2] Düşünürler ve onların düşünceleri elbette bu süreçte etkili olmuşlardır ama süreci belirleyen temel unsur maddi-pratik dönüşümlerdir.[3]

Pratik dönüşümlerden kastım şudur; eski Yunan'dan Roma'ya geçiş, ondan feodaliteye, monarşilerden ulus devletlere geçiş, sömürgecilik yarışı, bozulan kuvvet dengesi ve yeni bir olgu olarak topyekün savaş yani birinci ve ikinci dünya savaşları...[4]

Eski Yunan toplumu ve düşüncesi yereldir, yerel ve ideal olan yunanın amacıdır, evrensel ve genel bir siyasi yapılanma, devlet, düşünce sistemleri söz konusu değildir. Yunan çağdaşı toplumlar da bu yerellik anlayışını paylaşır.

Makedon kral Büyük İskender'in hellenizm tasarısı ve Roma evrenselliğin yükselişinim bayraktarları olmuşlardır. Geniş, genel bir siyasi ideal, imparatorluk mantığı dünya sahnesine iner bu dönemde. Roma hukuku ve Stoa düşüncesi (stoizm) evrensel yurttaşlık, tek bir koruyucu yönetim altında bulunma onuru(!) doğal hukuk, evrensel ilkeler gibi konstrüksiyonları kullandılar. Doğal hukukun ve evrenselliğin göksel / tanrısal kökleri hıristiyanlığın ortaya çıkıp yaygınlık kazanmasıyla belirginleşti. Göçebelerin dışardan saldırıları ve iç kargaşaların zayıflattığı Roma, resmi din kabulü ile imparatorluk amaçlarına dinsel / ideolojik bir meşruiyet sağlamış oldu. Batı Roma İmpa-

2. Serdar Taşçı, İktidar ve Söylem: Kapitalizm ve Avrupa, Doğu Batı, Avrupa özel sayısı, s.69-76. Bu makalede Avrupa pratiğini kuramı ihmal etmeden tüm maddiliğiyle yorumlamaya çalıştım. İnsan hakları ve Avrupa Birliği de bu maddiliğin koşulladığı oluşumlar olarak ele alındı.
3. Biraz sosyolojik bakıldığında süreç açıklaması Marx ve Weber çiftinin / zıddının ortak kullanımını gerekli kılıyor.
4. Bu sonuçlar Avrupalı uygarlığa ve Avrupa kimliğine ilişkindir, Adorno and Horkheimer, Dialectic of Enlightenment, s.10 -26

ratorluğu yıkılınca Avrupada kocaman bir alan yerel düzeyde yapılanmış feodal birliklere kalıyor. Kilise kurumu da bu yapıya uyum gösteriyor, feodal maddiliğe dahil oluyor. Onüçüncü yüzyıldan itibaren kentin ve erken burjuvazinin yükselişine tanık olunuyor. Bilimsel gelişmeler, rasyonelleşme, kapitalizmin gelişmesi monarşilerin güçlenmesine neden oluyor. İktidar yapısı Pazar gereklerine uygun yönde evrilip yapılandı. Mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçilirken, özellikle İngiltere krallığında yürütme sınırlandırıldı, kişi ve ticaret güvenliğini öne çıkaran metinler ortaya çıkmaya başladı. İngiliz devrimini, Amerikan ve Fransız devrimleri takip etti.

Bu süreçte güç dengesi[5] dünya savaşlarına dek aksamış olsa bile genellikle başarıyla sürdü; İngiliz - Fransız mücadelesi, Devrim, Napolyon örneği ve Viyana düzenlemeleri, Bismarck ittifakları...

Ve iki topyekün savaş, ara dönemde faşizm ve revizyonizm...

İkinci dünya savaşı sonu; Avrupa yıkık ve uluslar arası sistem amerikan merkezli hale gelmiş, yeni kurumlar, kuruluşlar, komünizm aleyhine yardımlar..

Avrupa yeniden yapılanıyor ,tekrar savaşmamak için, işgal edilmemek için... Bu gibi açık ya da örtük kaygılar ...Belki Birleşik Avrupa Devletleri...1950 de başlayan bu süreç dönüşerek hala devam ediyor, sürece bakıldığında gözlenen giderek karmaşıklaşan bir yapı..

Habermas Avrupa Birliğinin federal bir yapıya kavuşturulması ve bu yapıya uygun bir anayasa oluşturulmasına yönelik düşüncelerini ortaya koyduğu makaleler-

5. Güç dengesi tarihsel süreci anlamayı kolaylaştıran etkin ama kaba bir varsayımdır. Gerçekte siyaset bundan çok daha karmaşık bir olgudur.

de, ulus devlet topluluğundan yurttaşlar topluluğu ve giderek dünya vatandaşlığına geçişle ilgili olarak bu dönüşümlerin mümkün, hatta arzu edilir dönüşümler olduğunu vurgular. Avrupa Birliğinin kuruluş aşamasındaki bir Avrupa Birleşik Devletleri kurma fikrinden giderek uzaklaşıldığını belirten Habermas'ı hayal kırıklığına uğrattığı görülen husus, ekonomi tabanlı mevcut globalleşmeye karşın bir siyasi birlik düşüncesini zaten gerçekleştirmiş ve çeşitli kurumlarla desteklemiş Avrupa Birliğinin, etkin bir federasyon kurma potansiyeli açısından ulus devletlerin oluşum sürecini hızlandırıp sonuçlandıran bazı unsurlardan yoksun olmasının bu federasyonun kurulmasını engelleyeceği yönündeki inançtır. Toplu kimliğin bu yasal biçimi, yerel ve hanedanlara özgü bir bilinçten ulusal ve demokratik bir bilince geçişi sağlayan acı dolu bir soyutlama sürecinin ürünüyse, birbirine yabancı insanlar arasında bu tür bir sivil dayanışmanın oluşması neden tam da ulus devletlerin sınırında durmak zorunda bırakılacaktır.[6]

Habermas, Avrupanın genel anlamdaki kültürel, siyasi, iktisadi ve sosyal türdeşliğinin ve ortak tarih birikiminin farkına varmış olmasının, temel bir metin üzerinde anlaşarak federasyon düşüncesinin gerçekleştirilmesi için önemli bir önşartı yerine getirdiğini savunmaktadır. Farklı dilleri konuşan, farklı siyasi, ekonomik ve sosyal bakışaçıları olan ulusal gruplar arasında, meşruiyet tabanı bütün Birlik vatandaşlarını kapsayacak biçimde geniş ve sosyal dayanışma seviyesi federal bir devlet kurmaya uygun bir yapının oluşturulmasının zorluklarını kabül eden Habermas, bu bağlamda ulus devlet topluluğunu dönüştürmenin güçlüklerinin de farkındadır. Ancak Habermas

6. Bknz, j. Habermas, Avrupa Topluluğu Neden Anayasal Bir Çerçeveye Gereksinim Duyuyor, Cogito, sayı 26, 2001

19. yüzyıl Avrupa tarihinde yerel, hanedan bilinçliliğinden ulusal ve demokratik bilinçliliğe geçişte yabancılar arasında dayanışmanın örneklerinin bulunduğunu belirterek[7] bu bilinçlenme sürecinin yine Avrupa'da ulus devlet ötesine geçişte de aynı tür bir dayanışma anlayışı çerçevesinde sağlanabileceğine dair inancını vurgulamaktadır.[8]

Kimi yorumlara göre ulus devletin çözülmeye başladığı, yeni siyasal aktörlerin etkinleştiği ve önem kazandığı, ortak değerler yaratma arzusunun tırmandığı bir anda Avrupa Birliği içinde ulus devletin yetkilerinin törpülendiğini, temel karar alma mekanizmalarının ulus üstü yapılara devredildiğini görmek hem kolaylaşıyor, hem de önem kazanıyor.

Bölgesel entegrasyon hareketleri içinde en ileri düzeyde olan ve belki de bir bölgesel entegrasyon hareketi olarak sınıflandırılmak yerine sui generis yapısıyla ayrı bir kategori olarak addedilmesi gereken Avrupa Birliğinin diğer tüm birlik hareketlerinden ayıran özellik, oluşumunun ilk aşamasından itibaren üyelerin bazı temel egemenlik haklarını belirgin biçimde birliğin ulus üstü kurumlarına kendi rızaları ile devretmeleridir. Bugünkü aşamayı kuruluş yıllarında ön görmeseler de o yıllardan itibaren böyle bir eğilimin varlığı dikkat çekici.

Aralarında gümrük birliği oluşturmuş ve ortak bir Pazar yaratmış olan Avrupa bütünleşme hareketinin birlik aşaması; ekonomik, parasal, mali, sosyal, siyasi ve askeri alanlarda ortak birbirleriyle uyumlu politikalar uygulamanın da ötesinde tek politika yürütme aşamasıdır. Ortak bir para biriminin kullanılması, ortak güvenlik ve savunma kimliği, konseyi, komisyonu, parlamentosu, ada-

7. bknz, J, Habermas, The European Nation-State and the Pressures of Globalization, New Left Review, no 235, May-June 1999
8. Bu aynı zamanda Habermas'ın modernliğe inancıdır.

let divanı ve merkez bankası ile birleşmiş bir Avrupa. AB' ye giden yola şöyle göz atalım.

İkinci dünya savaşından ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir yıkım ile çıkmış bir Avrupa, bu yıkımın tamiri olanaklarının aranması ve altı sene boyunca Avrupa insanının bizatihi soluduğu dehşetli savaş günlerini yeniden yaşama kaygısı. Böyle bir durumda barışı sürekli kılma arzusunu, altıları 1951 deki Avrupa Kömür Çelik Topluluğuna götüren temel saik olarak görebiliriz. 1950 deki Schuman Planı bu kaygılarla ve Alman yayılmacılığına bir engel olarak ortaya atıldı. Schuman planı esas alınarak yapılan görüşmeler sonunda Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg Nisan 1951 tarihinde AKTÇ'nin imzalanmasıyla birinci Avrupa topluluğu hayata geçirildi. Altı yıl sonra 1957 'de Roma antlaşması ile AET ve Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu, Roma 1958'de yürürlüğe girdi. Amaç ekonomik işbirliği ve dayanışma idi. Roma antlaşması sadece ekonomik bütünleşme değil aynı zamanda para birliği ile siyasi işbirliğine de göz kırpıyordu. Üyeler arasında faktörlerin serbest dolaşımına ve iç pazarın oluşumuna varan gelişmeleri sağlayan Roma antlaşmasından sonra bu üç topluluğun (AKTÇ, AET, AAET) icra organları Fizyon - Birleşme antlaşması ile AT olarak birleştirildi. Yürürlük 1967 tarihi ile gerçekleşti. Böylece üç topluluk bir tek parlamento, konsey, komisyon ve adalet divanı altında toplandı.

Tek Senet (1987) ile Roma antlaşması revize edildi, ekonomik amaçların yanısıra sosyal, kültürel ve siyasal amaçlar da kabul edildi. Yeni kurumlar kurulması, sıkı işbirliği, ulusal mevzuatların uyumlaştırılması, Avrupa Merkez Bankasının kurulması...

Zaman içinde genişleme devlet sayılarının artışına da tanık oldu. 1973'te İngiltere, Danimarka, İrlanda;

1981'de Yunanistan; 1986'da İspanya ve Portekiz genişlemeye dahil oldular. 1991 AB antlaşmasından sonra 1994 Brüksel Zirvesindeki genişleme kararını Korfu Zirvesi ve sonrasında Finlandiya, İsveç ve Avusturya genişlemeye dahil oldular. Norveç referandumu ise olumsuz sonuçlandı.

Aralık 1991'de Maastricht zirvesi ile Avrupa toplulukları birliğe dönüştürüldü ve imzalanan AB antlaşması ile Avrupa Birliği kurulmuş oldu. Maastricht ile AB üç temel üzerine oturtulmuştur.

A: Topluluklar (AKÇT, AET, AAET). Birlik vatandaşlığı, ortak politikalar ve eko-parasal birlik

B: Dış ticaret ve güvenlik

C: Adalet ve iç işlerinde işbirliği

Kopenhag kriterleri ile adayların Avrupa Bütünleşmesine ön hazırlıklar için neler yapmaları gerektiği saptanmıştır. Amsterdam antlaşması (1997, yürürlük 1999) AT kurucu antlaşmalarını ve AB Antlaşmasını bütünler niteliktedir. İnsan hak ve özgürlükleri hükümlerine aykırı davranan üye devletin AB konseyindeki oy hakkı diğer üyelerin oybirliği ile askıya alınabilir hale getirildi. Ve AGSK politikaları tanımlandı. İstihdam, çevre, serbest dolaşım kamu sağlığı, tüketicinin korunması, AB karar prosedürünün basitleştirilmesi vb.[9]

Artık AB bünyesinde ekonomik, sosyal ve çevresel konularda varolan pratik hayata ilişkin ortak mevzuatı

9. 1950 ile başlayan Avrupa bütünleşme projesinin süreci ile ilgili verdiğimiz bilgiler malumu ilan sayılabilir, bu nedenle sürece ilşkin alıntı yapma gereği duymadım. Bu alanda yazılan ve birbirlerini hep ama hep tekrar eden metinlerin ,kitapların sayısı o kadar çok ki. Gazeteler, dergiler, televizyonlar, toplantılar ve daha bir sürü medya bu süreci sürekli aktarmakladır. Tabii ki esas başvuru kaynağımız Birliğin resmi yayınlarıdır, medyalarıdır., örneğin Birliğin ve temsilciliklerinin internet sayfaları.

aşan yepyeni bir kodifikasyona girişiliyor. Temel haklar ve hürriyetler konusunda AB'nin esas aldığı metin bir AK belgesi olan İHAS'tı, fakat yine de AB, Adalet Divanının geçmişteki içtihadi hukuku ile yetinmeyip kendi hukukunu üretti, Vatandaşlarının temel haklarını mevzu bir hukuk metnine bağladı. Aralık 2000'deki Nice Zirvesinde kabul edilen Temel Haklar Şartı önemli, çünkü AB, 1991 tarihli 'ABnin Anayasası' denilen, temel organlarını ve onların işleyişini düzenleyen AB antlaşmasının yanına bir de Temel Haklar Şartını koymuş oldu. Topluluğun başlangıç yıllarında bu konuyla ilgili özel düzenlemeler yapmak gerekli görülmemişti. Çünkü topluluğun asli amacı ekonomik işbirliği idi. Fakat 1970'li yıllarda Adalet Divanı topluluk antlaşmalarında bu yönde kurucu hükümler olmamasına rağmen temel hakların korunması gerektiğini düşünmeye başladı.[10] Divan genel hukuk ilkelerini yorumlamak suretiyle bu zorluğu aşabildi. Yine de Divan, içtihadında temel insan haklarına önem vermekle beraber dikkatini daha ziyade malların ve kişilerin serbest dolaşımına, eş etkililiğe ve esas olarak topluluğun kuruluş amaçları dahilindeki hürriyetleri kollamaya yöneltmişti.[11]

Avrupa Parlamentosunun Temel Haklar Şartı'na ilişkin ilk kararı 12 Nisan 1989'da alındı. Parlamento bu kararında da söylediği gibi sınırları olmayan ortak bir alanın yaratılması ve 'Avrupa Demokratik Birliğinin' oluşturulması için insan onurunun ve temel hakların korunmasına dayanan hukuki bir topluluğun güçlendirilmesini vazgeçilmez önemde görüyor.

Şart, İHAS'ın koruduğu haklar yanında sosyal haklara da yer veriyor ve Avrupa yurttaşlığına anlam kazandırmaya

10. Francis G Jacobs, Human Rights in the European Union: the role of the Court of Justice, s.332
11. İşte bu Divanın önemli bir eksikliğini ortaya koyuyor.

çalışıyor. Birlik metinlerinde artık insan haklarına saygı birliğin kurucu unsurlarından biri ve meşruiyetinin vazgeçilmez koşulu addediliyor. Avrupa vatandaşlağı giderek önem kazanıyor ve Avrupanın sadece ortak bir ekonomik alan ve bir para birliği havzası olmanın ötesinde fertlerin aynı haklarla donatıldığı bir mekana doğru gidişi olgunlaşıyor.

Genişleme sürecini de hesaba katarsak AB'nin en büyük eksiği, karar süreçlerinin demostan ve demokrasiden uzaklaşan karmaşıklığıdır.[12]

CHARLES LEBEN

IS THERE a EUROPEAN APPROACH to HUMAN RIGHTS?

1993 Tarihli BM İnsan Hakları Konferansı'nın metni diyor ki:

Tüm insan hakları evrensel, bölünmez, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkilidir. Tüm insan haklarını ve temel hürriyetleri korumak ve desteklemek siyasal, ekonomik ve kültürel sistemlerine bakılmaksızın tüm devletlerin sorumluluğudur. Fakat bu metin aynı zamanda "ulusal ve bölgesel özelliklerin ve çeşitli tarihi, kültürel ve dini geçmişlerin anlamını akılda tutmayı" da hayati önemde sayar. (s.70)

AB Antlaşması üyelerinin temel haklara saygı duymalarını gerektirmekle kalmaz. Birlik demokrasiyi, insan haklarını ve temel özgürlükleri korumaya ve güçlendirmeye yönelik sistematik bir siyasa oluşturmaktadır. Bu ilkeler evrensel olarak geçerli sayıldığı için Avrupa "kulübü" nün Birlik üyesi olmayan ülkeler ile olan ilişkilerine de yansıyacak"mış"! İnsan haklarının korunması politikasında aynı ilkeler Carter döneminden beri ABD tarafından da yürütülüyor"muş" (s.70-71)

12. Yazımı iki makale çözümlemesiyle bitiriyorum (S. Taşçı'nın notu)

Bu meseleye özel olarak Avrupalı bir yaklaşım var mı?

Avrupalı yaklaşım ile kast edilen şu; bu yaklaşım AB pratiği ile sınırlanmaya uygun değil. İHAS mutlaka hesaba katılacak. (s.71)

THE WEST AND THE REST: AVRUPA İNSAN HAKLARININ EVRENSELLİĞİ SORUNU

"The west and the rest" sözü Singapur eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Kishore Mahbubani'den alınmıştır. Eski Avrupa emperyalizmine karşı bazı merkezi Asya ve İslam ülkelerinin başkaldırısını ifadelendiriyor bu söz.

Yazar önce Batı karşıtlarının sözlerinden bahsediyor. Sonra Mahbubani ve Muhammed Arkoun'dan alıntı yapıyor. M. Arkoun "insan haklarını batılı bir felsefe içinde anlamanın yalın pozitivist ve tarihsel gerçekçi (historicist) rasyonalizmi arttırmaktan başka işe yaramayacağını" söylüyor. (s.72)

Diğer ülkeler tarafından üretilmiş ve bu kültürlerin temel özelliklerini hesaba katan başka insan hakları yaklaşımları da olabilir. (s.72)

İNSAN HAKLARININ AVRUPA MODELİ

Evrensel bildirilerin yayınlanmasına yol açan insan haklarının Avrupa'nın, hatta Avrupa'nın belirli ülkelerinin siyasi, dini ve felsefi geçmişiyle bağlantılı olduğu açık.

İlk kaynaklar Greko-Romen felsefi geleneğinin Judeo-Hıristiyan dini geleneği ile birleşmesinde bulunur. Daha sonra 1689 İngiliz Devrimi ile ilk haberlerini verir, Aydınlanma felsefesi ile huzura çıkar. Sonuç olarak en açık biçimde kolonilerin bağımsızlık bildirilerinde ve sonra da 1776'da ve 1789'da ifade edildi. Siyasal düşüncede Kopernik devrimi gibi bir şey. Çünkü birey ve toplum arasında var olan ilişki fırlatılıp atıldı. (s.73)

Bütün insanlar özgür ve eşit doğarlar ve kendilerinden ayrılamayacak belirli hayati ve doğal hakları vardır. Virginia 1776/ madde 1

Herkese doğuştan gelen devredilemez hakları verildi ve sosyal hakların da ilk görüntüleri ortaya çıktı.Sivil ve politik haklar ile sosyal, ekonomik ve kültürel haklar kategorileri hala insan haklarının en önemli ayakları. (s.74)

"Evrenselliğe doğru giden yol herhangi bir medeniyette bulunabilir gibi geliyor bana" diyor. (s.77)

Aynı hareketin diğer medeniyetlerde de bağımsızca oluşması a priori anlaşılmaz değil. Hatta medeniyetlerin bu buluşması bazen barışçıl yollarla oluşabilir, diyor, ve Yunan felsefi geleneği ile Farabi, İbn Rüşd, İbn Sina gibi İslam filozoflarının buluşmasını örnek gösteriyor. 19. ve 20. yüzyılda tüm Asya ve Afrika kültürleri gibi İslam da Avrupa ile karşılaştı ve Max Weber'in ifadesiyle "eski değerler batılı rasyonalite tarafından reddedildi ve ayıklandı." (s.78)

Tüm büyük medeniyetler evrensele doğru kendi yollarını oluşturabilirler (s.80)

Salman Rüşdi'nin bile insan hakları ile bağdaşan bir İslam'ı düşünmenin mümkün olup olmadığı sorusuna verdiği cevap olumsuz değil.

1945'ten ve özellikle de 1970'ten beri insan haklarının korunması Batı Avrupa ülkelerinin hukuki sistemlerinde ve bu ülkelerin Avrupalı olmayan ülkelerle ilişkilerinde hayati bir unsur haline geldi.

Esasında 1789 bildirisinin Fransa'da ve Avrupa'da yayılması üç akımdan gelen eleştirilerden dolayı yavaş oldu; muhafazakarlık, pozitivist-faydacılık ve Marksizm (s.83)

Mesela 3. Cumhuriyette baskın hukuki pozitivizm ideolojisi ile parlamenter egemenlik kamu özgürlüklerinin

korunmasının ötesinde bir şey yapamadı.Ya da İngiltere'de Bentham 1776'da ABD'nin bağımsızlığı ilan edilir edilmez böyle bir doktrinin tutarsız,anlaşılmaz ve tehlikeli olduğu yönündeki görüşünü açıkladı. (s.84)

Marx da sadece 1789 bildirisini değil 1793 bildirisini de haksız yere evrensel olduğu iddia edilen bir ideolojinin arkasına saklanmış bir burjuva egoizmi manifestosu ilan etti. (s.85)

Sadece Avrupa'da değil Amerika'da da hakların uygulanması hızlı olmadı. Kölelik gerçeği ile teori arasındaki çelişki bir ayrılık savaşına dek vardı.Ama savaş da bu soruna son veremedi. (s.86)

Avrupa'nın bir kısmının insan hakları doktrinini toptan ve mutlak biçimde reddetmek üzerine kurulu Nazizm ve Faşizm barbarlığına düşmesi Avrupa düşüncesinde bir değişikliğe sebep oldu. Avrupa devletleri kanun devletlerinden hukuk devletlerine dönüştü. (s.87)

İnsan hakları konusunda Avrupalı bir yaklaşım şüphesiz var. Bu konudaki Avrupa pratiği Avrupa ülkelerinin homojen yapısı, AB ve AK içinde birbirleriyle olan yakın ilişkileri gibi sebeplerle Avrupa'nın oynadığı ve oynamaya devam ettiği öncü rol sayesinde farklılaştı. Haklar kadar görevleri de vurgulayan koruyucu sistemlerle mukayeseli olarak Avrupa yaklaşımı 18. yüzyılın devrimci bireyselliğini korudu.

KLAUS GÜNTER

THE LEGACIES OF INJUSTICE AND FEAR: A EUROPEAN APPROACH TO HUMAN RIGHTS AND THEIR EFFECTS ON POLITICAL CULTURE

İnsan haklarına yönelik bir Avrupa yaklaşımını dilemek tuhaftır. İnsan haklarının doğasının, kaynağının ve

konusunun esasen Avrupalı olup olmadığı sorusu sorulursa derhal evrenselcilik ve particularizm hakkında sonu gelmez bir tartışmaya girişilir.

Soruyu bu şekilde sormak kültürel rölativizm sorunundan kaçmak anlamına gelmez. İnsan haklarına yönelik tüm Avrupalı yaklaşımlar ve tüm Avrupalı katkılar akıllarında tutmalılar ki evrensel insan hakları ideası kendi içinde özel bir Avrupa ideasıdır, yanlış okumalardan, seçici yorumlardan ve hatalı uygulamalardan oluşan uzun bir tarihi vardır.Avrupa kültürü ve tarihi üzerine kurulmuştur. (s.117)

Sadece ortak değerlerin bireysel haklar üzerindeki önceliğini savunan diktatörleri ya da diğer kültürlerden temsil edicilik rolleri belirgin bir meşruiyet taşımayan kişileri dinlediğimiz müddetçe Öteki'nin yanlış ve suni bir imajı ile meşgul olmadığımızdan emin olamayız. Baskın çağdaş insan hakları okuyuşumuzun ülkelerimizdeki sosyal, politik, ekonomik ve kültürel mücadelelerin galipleri olan imtiyazlı zümrelerin okuyuşu ile aynı olmadığından asla emin olamayız. (s.120)

Avrupa tarihi baskının, şiddetin, savaşın, insan ve insan gruplarının ortadan kaldırılmasının tarihidir.

Gayrimeşru tutuklanmadan masun olma hakkının orijinal temel ilke addedilmesi önemli. İlk önce Magna Carta, sonra 1628 Petition of Rights ve 1679 Habeas Corpus Act.

Avrupa eleştirisine Holocaust'a atıf yaparak devam ediyor

Tüm insanların ortak özellikleri batılı ölçütlere, Avro-Amerikan medeniyetinin ölçütlerine göre yorumlanırsa diğer kültürlerin üyeleri ister istemez bir insanın insan haklarını taşıması için gerekli bazı yetenekleri yitirir. Evrenselciliği kültürel, ekonomik ve pølitik hegemonyaya

dönüştüren Avrupalı devletlerce kolonileştirilmiş halkların tecrübesi budur. Bu şekilde yorumlanan ve uygulanan insan hakları; koruma altındaki insanlar, tamamen insan sayılmayanlar ve hiçbir hakkı olmayanlar diye bir ayrım yapılmasına ruhsat verir. Dahası öyle görünüyor ki bu ruhsat insanlıktan çıkarılmış erkekleri, kadınları ve çocukları ayrıma tabi tutma, mallarından mahrum etme, cezalandırma, mahkum etme, öldürme ve onlara işkence ve tecavüz etme hakkını da verir. (s.118)

Kosekenniemi'nin dediği gibi rutin insan hakları pratiği ve insan haklarının kurumsallaştırılması hakların dejenere edilmeyeceğini garanti etmez. Böyle bir dejenerasyon insan haklarının başka sebepler için, statükoyu meşrulaştırmak için kötüye kullanılması ile kolaylaşır. Bu, insan haklarının sosyal ilişkiler üzerindeki siyasi çatışmayı durdurmak amacıyla kullanılan bir retorikten ve ideolojiden başka bir şey olmadığı eleştirisini kışkırtır. İnsan haklarını bu şekilde eleştirmek insan haklarının tarihi kadar eskidir. Ana temaları Burke, Mill ve Marx tarafından adlandırılmıştır. Bu eleştiri der ki insan hakları bireysel bir önyargı içerir ve sosyal ilişkiler ile bireysel ihtiyaçların karışıklığını ihmal eder. Kolektif aidiyetlere zarar verir ve özellikle demokratik yasama zor durumdayken tehlikeli olan suni sınırlar ve engeller çizer siyasetin içine. (s.143)

Demokratik politika hakları tanır ve aynı zamanda haklar da demokratik süreci şekillendirir ve yönetir. Bu durum haklar ve siyaset arasındaki döngüsel ilişkinin neden elzem olduğunu gösterir. (s.143)

DAHA AHLAKÎ BİR BASIN GEREĞİ*

John C. Merill**

Gazetecilik ahlakiliklerinin felsefi esasları üzerinde düşünmeye başlarken, ilk önce basının şu anki durumuna ve neden endişenin olduğuna bakmalıyız. Medya ile halk arasındaki ilişkilerde temel sorun alanları nelerdir? Geçmiş yıllarda yapılan sayısız anketler göstermiştir ki halkın basına olan inancı ya da saygısı çok azdır. Aslında Mıchael J. Robinson ve Norman Ornstein (1930,34) basını sevmeyen halkın çok fazla olmadığını (genel anlamda bir ilgileri var göründüğünü) belirtmiştir, ancak gittikçe artan sayıda halk kitlesi artık basına güvenmiyor.

Texas A&M Üniversitesi Profesörü Charles Self (1988,17) halkın onlar için çalışan gazetecilere ve medyaya olan güvensizliğinin sebeplerini incelemiş ve güven boşluğunun dört temel sebebi olduğunu bulmuştur:

1. Gazetecilerin duygusuzlukları, kibirlilikleri ve genel olarak kötü davranışları
2. Hatalar, eksiklikler ve genel olarak zayıf profesyonel uygulamalar

---

* John. C. Merill, *Gazetecilik Etikleri: Haber Medyası İçin Felsefi Esaslar* (New York: St Martin's Press)

** Prof. Dr. John Merrill, gazetecilik profesörü, University of Missouri.

3. Verilen haber çeşitleri ve haber kararları üzerinde anlaşmazlık
4. Okuyucuların hayatlarında haberlerin görevi üzerine anlaşmazlık

Aslında, halkın basına olan inancını kaybetmesine bir çoğu belki en az bunlar kadar önemli pek çok sebep vardır. Eğer kitle iletişim araçlarının temel amacı bilinçli ve hassas bir seçmen grubu yaratmaya yardım ederek demokrasinin köklerini sulamaksa, adiliğin, dedikodunun, sansasyonun, yapmacıklığın ve kibirliliğin aşırı bolluğu sorumlu gazetecilik için hayra alamet değil. Leo Bogart (1995, 1-2), medyanın demokrasi ile ilişkisini yazarken, durumun pek ümit verici olmadığını belirtiyor. Şöyle yazıyor:

> "Günümüz dünyasında medyanın nasıl çalıştığına temkinli bir bakış idarede -ideolojik gayretle ya da kaba bencillikle motive edilmiş siyasi otoriteler tarafından ya da kaynaklarını, farklılıklarını ve bütünlüklerini sınırlayan ekonomik güçler tarafından- zarar görebilecek durumda kaldığı fikrini veriyor. Demokrasinin kaçınılmaz temsilcisi değiller."

Halkın medyayı eleştirisindeki ortak bir nokta özgürlük kavramının yaydan çıkarılması ve medyanın basın özgürlüğü adı altında her türlü sorumsuz haberi ortaya sürmesi. Serbest gazetecilik yerine sorumlu gazetecilik, sözde medya reformcuları tarafından gittikçe artarak teklif ediliyor. Devam eden bölümde göreceğimiz gibi, Aydınlanma Felsefesi'nin eski düşünceleri gün geçtikçe daha çok sorgulanıyor.

BİR SORUN: AYDINLANMA LİBERALİZMİ

Yeni toplumcular (sosyal sorumluluğu vurgulayanlar) halkın basına karşı şimdiki güvensizliğinin ana nedeninin, gazeteciliğin hala Aydınlanma'nın bireycilik ve öz-

gürlükçülüğünün liberal fikirlerinin çamuruna batmış olması olduğuna inanıyorlar. Halk medya uygulamalarında sadece kararsızlık görüyor; gazeteciler arasında dürüst anlaşma esası ve paylaşılmış sorumluluk bilinci göremiyor. Bu sebeple halk gazetecilikte belirli ahlakî ölçüler olup olmadığından şüphe etmeye başlıyor; halka göre gazetecilik izafî ve basın John Stuart Mill'in

> "ismini hak eden tek özgürlük kendi yolumuzda kendi menfaatimizi elde etmeye çalışandır" (Merrill, 1994, bölüm 16) görüşünü takip ediyor görünüyor.

Modern Amerikan basınının toplumcu eleştirmenleri, bu Aydınlanma liberalizmini (ya da düşünce özgürlükçülüğünü) anlamlı bir ahlakbilimin amacına zarar veren, toplumun ilerlemesine ve takım ruhuna karşı koyan bir bireyci zihniyet olarak görüyor. Michael Sandel (1984, 1) öncelikle liberalizmde bulunan izafilikten yakınıyor ve soruyor:

> "Neden diğer önemli değerler de tehlike altındayken seçim özgürlüğü ve hoşgörü hüküm sürmek zorunda?"

Stephen Holmes (1993) liberalizmi ve düşmanlarını tartışırken, Sandel'in bakış açısını yansıtan yazarlara iyi bir bakış sağlıyor. Holmes, kişinin yaşamına karışmanın batılı kafasına iyice yerleşmiş olması düşüncesine liberalizmin karşı çıkmasına rağmen, liberalizme muhalefetin de bir gelenek olduğuna işaret ediyor. Bunun Sandel, Joseph de Maistre, Leo Strauss, Alasdair MacIntyre, Amitai Etzioni ve Christopher Lasch gibi modern simalarla temsil edildiğini söylüyor. Bu toplumcular insanoğlunun sosyal tabiatını vurguluyorlar ve liberalizmi atomculuk olarak; yani her insanı ayrı, kendi kendine yeten bir varlık olarak tanımlıyor görüyorlar. Toplumcular ayrıca değerlerin soyut olduğunun üzerinde de duruyorlar, pek çoğu Tanrı'ya ve dinî otoritenin yüce değerine vurgu yapıyor ve

bunu yaparak, liberalizmin göreli ahlak anlayışı ve laikliğini eleştiriyorlar.

Chicago Üniversitesinde siyasi teori dersi veren Holmes; John Locke, Adam Smith, John Stuart Mill gibi batı gazeteciliğini önemli derecede etkilemiş büyük liberal yazarların, toplumcular tarafından kendilerine isnat edilen yanlışları yapmamış ferasetli ve ölçülü düşünürler olduğunu gösteriyor. Mesela, bireyciliklerinde bir insanın toplum içinde yaşayışına ve diğer insanlarla ilişkisinin önemini dışlayacak ya da bilmezlikten gelecek kadar aşırı değildiler. İnsanların ancak birbirine sıkıca kenetlenmiş sosyal grupların üyeleri olarak tam insan olabilecekleri düşüncesi en azından Platon felsefesine kadar dayanıyor. Günümüzde bu kavram, Robert Bellah ve Alasdair MacIntyre gibi son dönem yirminci yüzyıl yazarları tarafından etkili bir şekilde temsil ediliyor.

Bu toplumcu liberalizm eleştirmenleri tarafından görmezlikten gelinen bir gerçek, Holmes'un iddia ettiğine göre, pek çok birleşik sosyal grubun kötü olmasıdır ve eğer bireycilik bu tür gruplardan ayrı durmak anlamına geliyorsa, bu bireycilik oldukça güzel bir şey olabilir. Bireysel vicdanlarından dolayı, gazetelerin grup zihniyetli aktivitelerine katılmayı reddeden haberciler, ister istemez ahlaken yanlış değiller ve hatta gayet doğru bile sayılabilirler. Her halükârda görüyoruz ki bireyciliğin derin gerilimi, azalıyor olsa da, hala Amerikan gazeteciliğinde bulunabiliyor ve hala ahlakî bakış açılarının çoğulculuğunda ortaya çıkıyor.

> Gazeteci Michael J. O'Neill (1993, 193) modern kitle iletişim araçlarının (özellikle televizyonun) zayıflığına değiniyor ve topu gazetecilere atıyor: "Gazeteciler, yarının, gelecek haftanın ya da ayın ya da yılın başlıklarında patlayacak keşif olunmamış insan gerilimini, gizlenmiş yanlış anlaşılma gruplarını keşfetmek için bugünün geçmiş haber bültenlerine bakmalılar."

Toplum evlerin özelliklerini yansıtırken O'Neill, gazeteciliğin "sadece tepkin olmasındansa engelleyici olması" gerektiğini vurguluyor (193-94) ve gazeteciliği düşünceden çok eğlenceye hizmet ettiği için hatalı buluyor:

> Pek çok gazete için anında haber ve tartışma geçerli bilet sayılmıyor ve eğlence ile kurguda yıkanmış yüzeysellik de televizyonun ana ürünü oluyor. Medya'nın demokrasiye şekil verme misyonu, haberler kadar düşünceyi, karışıklık kadar uyumu, teşhir kadar anlatımı vurgulamak olarak yeniden tanımlanırsa daha iyi hizmet edecektir... Bu tür bir gazetecilik, TV Showlarının şu an kutladıkları başarısızlıklara ve şiddete dönmeden, sosyal bozulmaların nedenlerini araştıracaktır.

Ünlü İngiliz yazar C. S. Lewis'in basın hakkında söylediği çok az iyilik vardır. Yazı biçeminde genelde sakin ve ustalıkla yazan Lewis, gazeteleri suçladığında ortamı ısıttı. James Heiser (1992, 51) bir arkadaşına yazıyor gibi olan şu pervasız sözleri Lewis'den aktarır:

> "Ben gazeteleri asla okumam. Herkes niye okur ki? Hemen hemen hepsi yalan dolu ve insan ne dendiğini anlamak için bir yığın laf kalabalığının ve yazılan hikayenin içinden geçmeli."

Heiser'a göre (52) Lewis'in basını hor görmesi "adi gazetecilere" -"para için, kıskançlık, nefret, şüphe ve karışıklık üretmek için tasarlanmış asılsız haberleri neşreden kişilere"- karşı olmasından kaynaklanıyor. Lewis, gazetecilerin görebileceği azıcık saygının çoğu araştırmacının bilgilendirmeleri için gazetelere itimat ettiği gerçeğine bağlı olduğuna inanıyor. Ama bu saygınlık dolaylı bir mantıkla sürdürülüyor: Bir araştırmacı belli bir gazeteyi otoritesi için kullanır ama onun otorite olma sebebi de çoğu uzmanın onu kullanmasıdır.

Lewis "kitlelerin kanca takılıp istenildiği şekilde idare edilebileceği haddini bilmez fikirden kurtulmalıyız. Anladığım kadarıyla pabuç ters ayakta!" diyor ve devam ediyor: "Çok sevdikleri gazeteleri tarafından gerçekten kolaylıkla aldatılabilen kimseler sadece *aydınlar sınıfı*. Başmakaleleri okuyan onlardır; avam genelde gerçek olan spor haberlerini okur." (Heiser, 53).

Televizyon, belki basından daha çok heyecan, gevşeklik, olumsuzluk ve üstünkörü haber takibinden oluşan bir menü hazırlıyor. S. I. ve Alan R. Hayakawa (1993) televizyon aracının zaafını tartışıyorlar -özellikle "anahtar deliğinden görünen dünya" diye adlandırdıkları gerçeğin sınırlandırılmış ve tahrif edilmiş resmi oluşunu. Yazarlar televizyonun "aşktan maddi tüketime kadar insan zevkinin savunucusu" olduğunu tanımlıyorlar ve "tasarrufun ya da çalışmanın savunucusu olarak dengelenmediğini" belirtiyorlar.

Hayakawa'nın söylemine göre çok az mükemmel televizyon programı var (mesela Robin Mac Neil'in dizisi, *İngilizce'nin Öyküsü* gibi) ama bu "küçük ekrandaki birkaç parlak dakikalar" birer istisna. Yazarlar şöyle bitiriyor (154):

"Eğer insanlık yazıyı bizim televizyonu kullandığımız gibi aynı sınırlı yolla kullansaydı, kendimiz için tabloid gazeteler ve güldürücü kitaplardan biraz daha fazlasını yaratırdık."

AHLAKÎ CEPHEDE SON ZAMANLARDAKİ UYARILAR

Basın güvenirliğindeki erozyon bütün medyaya yayıldı ama özellikle halkın haberlerin çoğunu aldıklarını söyledikleri televizyona. Robinson ve Ornstein (1990), Donald Triumph, Mikhail Gorbachev, Johnny Carson ve George Bush zamanında televizyoncuların böyle sözde gaze-

tecilerden daha güvenilir sayıldığını gösterdiler. Aynı zamanda günlük gazetelerin güvenilirliğinin beş yıl içinde on altı puan düştüğünü de ortaya koydular. Bu güvenilebilir olma sorunu oldukça önemlidir, özellikle gazeteciler için. Eğer anlattıklarına inanılmıyorsa gazeteciliğin tamamı sarsıntılı bir temel üzerinde demektir.

Batılı demokrasilerin sekizinde yürütülen bir 1994 anketi, haber medyasının gelişen "tabloid gazeteciliği" hakkında derin bir şüpheciliğin olduğunu gösteriyordu. İngiltere'de, örneğin, halkın yüzde 23'ü basın demokrasiye yarardan çok zarar veriyor dedi. (Tucher ve Bischoff, 1995,161). Ve cevap veren İngilizlerin sadece yüzde 49'u basını demokrasi için yararlı olarak gördü. Basının ciddi ve yararlı bir sosyal kurum olarak imajı ya da şerefi dünyanın her yerinde yok oluyor görünüyor. Bunun en büyük sorumlusu tabloid gazeteciliği ve 1995'de işaret edildiği üzere, eğer "gazeteleri satmak için ne olursa alırlarsa, gelecek Gallup anketi, gazetecileri araba satıcıları için teselli vesilesi sağlayıcıları olarak bırakacak" (Tucher ve Bischoff, 162).

1993 Gallup anketi yeterince kötüydü. Amerikalıların üçte birinden azının gazetecilerin yüksek ahlakî standartları olduğuna inandıklarını gösterdi. (Henry, 1993) Aynı yıl, *USA Today* , Los Angeles polis memurlarının Rodney King'i dövme suçundan beraat etmesi halinde Los Angeles genç-çete üyelerinin intikam almak için hazır vaziyette silahlanmış resmini göstererek "yanlış yönlendirme" yaptığından dolayı özür diledi. Resmi basmaları gerçekten medyanın imajına bir fayda vermedi. Benzeri başka olayların da bir faydası olmadı, mesela, gene 1993'te GM (güdümlü mermi) yüklü kamyonun patlamasının NBC haberleri tarafından ilan edilmesi, ya da Minnesota 'da televizyon muhabirinin ve kameramanın bir gence, genç yaşta içki içme üzerine bir haber kurmak için alkol

verdiklerini itiraf etmesi. 1995'te O. J. Simpson davasında basının bir sirk atmosferi yaratması medyanın imajına az bir katkıda bulunmuştur. Aynı yıl bir başka medya problemi Connie Chung ve Newt Gingrich'in annesini derde soktu. Bir CBS programı çekimi sırasında, Chung Newt Gingrich'in annesine Newt'in Hillary Clinton'ın ("bir kahpe") olduğunu düşündüğünü açıklamasının "seninle benim aramda kalacak" diye söz vermişti. Chung bu sözüne ihanet etti ve haber uluslararası yayıldı.

Pek çok haber insanı bu tür olayların ülkedeki gazeteciler arasında yeni bir ahlakî uyanışa -hatta bir ahlakî yenilenmeye- götürdüğüne inanıyorlar. Örneğin, NBC Haberlerinden Don Browne, GM tartışması üzerine yayıncılığın sarsılmasının aslında tüm haber stüdyolarında ahlakî ilgiye destek vermiş olduğunu ileri sürdü. (Henry, 1990,54) Tam olarak şöyle dedi:

> "Gazetecilik alçalmadı ama güçlendi. Çünkü biz günlük *NBC Haber*'de bir hata yaptık, başka yerlerde yüzlerce hata yapılmayacak."

Ama Henry (54) haber izleyicilerinin hala gazeteciliğin ahlakî endişesinin artıp artmadığı konusunda ciddi şüphelerinin olduğunu iddia ediyor.

Henry, gazetecilerin bireysel olarak "yüksek gelişmiş ahlakî duyarlılıklarının" olabileceğini ama gazeteciliğin bir bütün olarak -hukuk ve tıptan farklı olarak- hiçbir lisansı, hiçbir disiplinli idare heyeti ve genelde hiçbir kabul edilebilir davranış düsturu olmadığını söylüyor. Hataları gizlice ortaya çıkarmalar gibi davranışların bazı medya tarafından kabul edilebildiğine bazıları tarafından ise yasaklandığına işaret ediyor. Ve medyanın çoğunda hiçbir şeyin otomatikman yakıcı bir suç olmadığını ekliyor. Henry başyazarların her durumla bireysel olarak uğraşmaya ısrar ettiklerini ve bunun da bir nevi keyfiliğe yol açtığını belirtiyor.

David Koresh'in liderliğini yaptığı bir dinî fırkaya (Davidciler) Waco, Texas yakınlarında 1993 kuşatması ve patlayıcı saldırı yapılması haberini aleyhte yönlendirme ve abartma yaptığından dolayı basın eleştiri yağmuruna tutuldu. Bu olayın televizyon haberlerindeki görüntüsünde özellikle çok tahrik edici olduğu düşünüldü. Medyanın bir "yangını körüklemesi"? Çoğu gazeteci böyle haber yapımının tam tamına bu demek olduğuna inanıyor. Bununla beraber diğerleri buna katılmıyor, şöhret haberlerinin ve mahkeme durumlarını irdelemenin gayet doğal olduğuna ve izleyici tarafından beklendiğine inanıyorlar. Bu gazeteciler, eğer böyle bir çılgınlık ortaya çıkıyorsa, "yangını körükleme" suçunun basında değil halkta olduğunu söylüyorlar.

BASIN İÇERİSİNDE SUÇ

Bu "halkı suçlayın" cinsinden bahaneye rağmen, medya içerisinde büyüyen bir suç hissi var. Düşüncelerinin açıklanması istenilen birkaç medya şahsiyetleriyle yapılan bir söyleşide gazetecilerin bir haberde aşırılıklarının olabileceği endişesi açıktı. (Quindel, 1994) Bahsedilen bu tipik suçlar hakkında televizyon muhabiri olan Jeff Greenfield ve Lesley Stahl ile hem televizyonda hem yazılı basında olan Michael Kinsley'in yorumları şöyle:

> GREENFIELD: Kendinizi şehvetten tecrit etme zorluğu var... Bence şu an olan, çoğu korkunç şeyin bir çoğunun tam gözünüzün önünde olması -kanala bir fiske süratiyle ulaşmak kolay. Akşam haberlerini zapladığınız gibi *Hard Copy* ya da *Montel* ya da *Sally Jessy* programlarındasınız. (28)
>
> STAHL: Bence etrafında dönüp durduğumuz şey gazeteciliğin kullandığımız teknolojiyi yasaklayamamış olmasıdır. Bir genci canlı yayına çıkarabilirsiniz.

> Ağzını açtığı zaman ne yapacağı hakkında en ufak bir fikriniz yoktur. Herhangi bir şey ortaya çıkmadan kontrol edemiyoruz. Ve bir kere çıktı mı, talk show programcıları alıyor, magazin gazeteleri alıyor ve sonra diyoruz; "Aman Tanrım, bunu sürdürmeye zorlandık!" (31)
>
> KINSLEY: Peki seyircilerin ve okuyucuların ikiyüzlülüğü ne olacak? Bizi sevmediklerini söylüyorlar; basından bütün bu intizamsızlığı örtüyor diye nefret ediyorlar ve sonra bunun için bir pazar oluşturuyorlar. Bu yüzden yangın körükleniyor. (53)

Kinsley suçu izleyiciyle değişme eğilimindeyken bir başka ünlü yayıncı, *Haber Saati*'nden Jim Lehrer, çağdaş basını şiddetle suçluyor (1993, 3) , Amerikan tarihinde gazeteciliğin bu kadar zayıf uygulandığı hiçbir dönemi hatırlamadığını söylüyor. Şöyle devam ediyor:

> "Bana göre gazetecilik, gözümüzün ve kulaklarımızın önünde bir çeşit haddini bilmezlikle bitiriliyor, eğer bu kısa sürede durdurulup önü kesilmezse, uygulamanın her noktasının ayağını kaydırabileceğini düşünüyorum."

Lehrer insanlara "alçak, haddini bilmez, kötü niyetli gazeteciliği hoş görmemeyi", sorumsuz ve haddini bilmez gazeteleri okumayı ve televizyon programlarını seyretmeyi bırakmayı telkin ediyor. Eski bir Harvard siyasi bilim profesörü Paul H. Weaver de (1994) basını şiddetle suçluyor ve Lehrer gibi günümüzdeki haber işinin düşüşünün Amerikan anayasasına uygun demokrasiyi ciddi olarak tehdit ettiğini iddia ediyor. O da sağduyulu vatandaşlar tarafından çağdaş gazeteciliğin boykot edilmesini öneriyor.

Diğer gazeteciler basının kibirli ve aşırı duyarlı davranışlarına değiniyor. *Washington Post* muhabiri Howard Kutz (1993, 33):

"Haber kurumları, başkalarını ele vermelerle ve hiddetle suçlamalarda bulunarak hayatlarını sürdürse de, kendi hatalarını itiraf etmede dile düşecek kadar yavaştırlar. Medya idarecileri kendi davranışları tetkik altına alınınca genelde inatçılığın, aptallığın ve küstahlığın değişen dereceleriyle dönüp duruyorlar."

1994'te O. J. Simpson olayındaki saldırıda, Harward Nieman Kuruluşu'nun prestijli gazetesi, *Nieman Reports*, birçok gazetecinin gazeteciliğin hali hazırdaki ahlakî sorunlarını tartıştığı "Duruşmanın Ahlakîliği" adında özel bir sayı yayımladı. Bazı makalelerin başlıkları yazarların ahlakî gelişmeye olan ilgilerini gösteriyor:

"Tonya Harding Sefahati", "Michael Jackson Skandalı", "Reytingleri Arttırmak İçin TV'lerin Hikayelere Çöreklenmesi", "Hakikati Bildiklerini Farzetmek", "Hintliler Doğruluk İçin Savaşta Mücadele Ediyor", "Militan Azınlık Muhabirleri Objektif Olabilir mi?", "Ahlakçı Halkın Şikayetlerini Takip Memuru", "Gerçek Kimin Umurunda?" ve "Kapıcıların Teslimiyeti."

Nieman Reports'un bu özel sayısının alt başlığı "Magazin Gazeteciliğin Çerçöpü Amerikan Medyasını Bozmakla Tehdit Ediyor." Yazarlardan biri Katherine Fulton, eski North Carolina başyazarlarından şimdi Duke Üniversitesinde öğretim görevlisi, gazeteciler hakkında şu katı sözleri söyledi:

"Bizim gazetecilerin çalışması, bazı insanların gazeteciliğin ana düşüncesini bypass edip başka bilgilenme kaynakları araması arzusunu besleyen, derinleşen bir güvenilebilirlik sorununa götürüyor. Kibirliyiz, cahiliz, yıkıcıyız. Eğer vatandaşlar siyasetle ilgilerini keserlerse, ahlakî hor görme kısmen suçlanmalı. Mesleğin içinden ve dışından tekrarlanan bu nakarat tanıdık -ve milletin haber stüdyolarında genellikle bilinmezlikten geliniyor." (17)

Medyanın haddini bilmezliği First Amendment tarafından korunuyor olmanın verdiği bir kendini beğenme duygusundan, güçlerinin tasdik edilmesinden ve çoğu tartışmada son sözleri söyleyen olmaları gerçeğinden geliyor. Basının gücü, elbette, ahlakî davranış amacına zarar verebilir. Bu noktada Virginia Commonwealth Üniversitesi profesörü Ted J. Smith'in söyledikleri:

> Amerikan demokrasisi, ne kadar aydın ya da fedakar olursa olsun hiçbir grubun serbest güç uygulayamayacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Gazeteciler küçük, aynı türden, kapalı bir seçkin sınıfı meydana getiriyor. Aynı zamanda gelişmelerin plansız ve önceden bilinmeyen düzeninin onları bir kitle demokrasisinde en etkili iletişim araçlarının idaresine yerleştirmesi sayesinde aşırı derecede güçlüler. Objektiflik ve dengenin sıkı profesyonel kurallarıyla sınırlandığında bu güç hoş görülebilir. Bu kurallar olmadan hoş görülemez.

Köşe yazarı William Safire (1994, 4A) medyanın genelde halktan şahsiyetlere karşı haksızca davrandığı üzerinde duruyor. Özellikle 1994'de Kardinal Joseph Bernardin'in vakasına gönderme yapıyor, Chicago'da Romalı Katolik Psikopos Steven Cook'a yıllar önce cinsel tacizde bulunmakla suçlanmıştı. Cook, bu taciz iddiasının anılarını hipnotize edilerek "tekrar hatırladı." Dört ay sonra, Cook bu anısının güvenilir olmadığını kabul etti ve 10 milyon dolar tazminat ödedi. Safire'a göre, "Bernardin olayı avukatlar ve gazeteciler için önce ahlakî sorular ortaya çıkarıyor." Tazminat davası "onu destekleyecek inanılır bir ispat fısıltısı" bile olmamasına rağmen, medyanın tavrı "yüksek itibarlı bir halk adamı karakterine yıkıcı bir saldırı" olarak sonuçlandı.

Safire, "sorumlu gazetecilik stenografi değildir", kaynakların ve iddiaların güvenilirliği hakkında yargılama

gerekir, diye belirtiyor. Safire'a göre medya Senatör Joe McCarthy'nin en parlak devrinde öğrenmesi gerekirdi ki "ithamları kaydın içeriğine almadan haber yapmaya devam etmek dürüst değildi." Bernardin olayı dersin yeniden öğrenilmesi gerektiğini gösteriyor, diyor Safire.

Geçtiğimiz yıllarda diğer başlıca ahlakî tartışmalar, alıntıları çarpıtmak, kaynakları belirtmemek, haber fotoğraflarıyla idare etmek, bir haber ortaya çıkarmak için birini bulup kişilik kazandırmak, bahsedilmeye değer kimselerle röportaj için para ödemek, aleyhte maksatlı haberler uydurmak ve cinsel ya da ırkçı dil kullanma gibi basın uygulamaları üzerine odaklanmıştı. Amerikalı gazeteciler bunların doğruluğu, yanlışlığı hakkında ve günlük işlerinde karşılaştıkları pek çok diğer ahlakî sorunlar hakkında farklı görüşlere sahipler.

Çoğu gazeteci sorunun, gazetecilik uygulaması için uluslararası kesin bir standart olmamasından kaynaklandığına inanıyor. Bu öne sürülen neden, aslında, Hutchins Komisyonunun yarım asır önce Amerikan basını çalışmasının altında yatan endişe olduğu gibi, şimdiki toplumcuların da arkasındaki itici güçtür. Komisyonun sorumlu bir basın hakkındaki düşüncelerine kısaca baktığımızda; çağdaş toplumcular tarafından büyük ölçüde yeniden canlandırıldığı görülecektir.

SORUMLU BİR BASIN İHTİYACI

Daha sorumlu bir basına olan ihtiyaç toplumumuzda sıkça ifade edildiyse de, bu "ihtiyaç" cumhuriyetin ilk günlerinden beri tartışılmıştı. Yeni ülkede biraz ağzı bozuk gazetecilik kurulduğunda Atalarımız konuşmuştu bu konuda. Her devirde basın sorumsuzluğuna karşı sesler yükselmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan beri, bu sesler geniş alana yayılmış ve özellikle akademik çevrelerde önemli diyalogları ve

tartışmaları canlandırmıştır. 1950'lerden önce, Amerikan basını neredeyse sadece First Amendment ile garanti altına alınmış özgürlük üzerine odaklandı ama son elli yıldır önem verilen husus gazetecilik sorumluluğuna geçti.

Bu önem değişimindeki ana fail 1947'de yayımlanan Hutchins Komisyon raporu olmuştu. Gazetecilerin çoğunluğu doğrudan doğruya Hutchins raporu ile karşı karşıya gelmemiş olsa da, raporun fikirleri ve eleştirileri dünyalarına sızmıştır. Hutchins raporundan önce, çoğu gazeteciler ve akademisyenler "sorumluluk" ile ilgili düşünmüşlerdi ama "özgürlükçülük" düşüncesine paralel ciddi bir teori olarak düşünmek yolunda önemli bir çaba gösterilmemişti. 1947'den önce, gazetecilikte sorumluluk düşünülmüşse de bu otomatikman özgürlükçü bir basında yer alan bir düşünce olarak ya da çeşitli medyanın "sorumluluğu" kendi yollarına uygun yorumlayacakları düşünülüyordu. Diğer bir deyimle, sorumluluğun çoğu yorumları sadece özgür bir basının değil aynı zamanda sorumlu bir basının işareti olarak düşünülüyordu.

Hutchins ve on iki komisyon üyesi farklı düşünüyorlardı. Onlar iletişim yollarının sınırlanmasında ve Amerikan gazeteciliğinin çoğu alandaki genel sorumsuzluğunda çok açık bir tehlike olduğunu gördüler. Sonuç olarak raporları eğer kitle iletişim araçları sorumsuz olmakta ısrar ederlerse "özgürlüklerini hükümet kontrolünden First Amendment bile koruyamayacak" uyarısını sunuyordu. (80)

HUTCHİNS KOMİSYONU YENİDEN GÖRÜŞÜLDÜ

Hutchins raporunda iki temel sonuç çıktı: (1) basın topluma karşı sorumlu ve (2) Amerika'nın özgür basını sorumlulukla bağdaşmıyor. Bu yüzden yeni bir gazetecilik teorisine (ya da vurgusuna) ihtiyaç ortaya çıktı.

Rapor çıktıktan birkaç yıl sonra Amerikan yayınevlerinin çoğunluğu rapora ve içindeki otoriter imalara öfkelenmişti. 1950'lerin ortalarında gazetecilerin belki de en iyi taktik raporu önemsememek olduğunu düşünmeleriyle mesele ekseriyetle sakinleşmişti. Ama rapor yok olmadı. Fikirleri gazeteciliğin temelinde yer aldı, zaten bireyciliğin ve çoğulculuk özgürlüğünün eski düşüncelerine meydan okumaya hazır bir hal vardı.

Hutchins Komisyon raporunu yıkan en iyi araştırılmış ve güçlü sözlerle ifade edilmiş kitap 1950'de Chicago gazetecisi Frank Huges tarafından yayınlandı. Raporu, komisyonun "haddini bilmezliğini", komisyonda gazeteci üyelerin olmamasını ve otoriter tavrını eleştirdi. 1956'da ısı Hutchins raporunun tartışmalarından büyük ölçüde dağıldı. Bu yılda Illionis Üniversitesi gazetecilik profesörleri Fred Siebert, Theodore Peterson ve Wilbur Schramm ünlü kitapları, *Basının Dört Teorisi*'ni yayımladılar. Sosyal sorumluluğun yeni "teorisi" bu çalışmadan sayısız kitaba, makalelere, konuşmalara, derslere, akademik tezlere ve söylevlere yol bulmuş oldu.

Bu yeni teori, sadece vurguda değişim değil, düşünce özgürlüğü teorisinden gelişerek ortaya çıkan doğal bir sonuç olarak tanımlandı. Basın-odaklı gazeteciliğin düşünce özgürlüğüne olan tatminsizlik ve yaygın şüphe teorinin kabul edilmesine yardım etmiş oldu. Sosyal sorumluluğa uygun bu eğilimdeki ima olunan Aydınlanma görüşündeki inanç yokluğuydu ki insanlar kendileri (gazeteciler dahil) neyin sorumlu olduğuna karar verecek kapasitede ve mantıklılar. Gene de bazı hakemlere, bazı otoritelere, bazı gruplara ya da bazı bir nevi filozof kral-larına medyanın nasıl sorumlu olması gerektiğini açıklama ihtiyacı hissettiren Platon felsefesi yer alıyordu. Bu henüz doğmakta olan tek taşlı sorumluluk tohumu, çoğulculuk ve özgürlükçülük temel inancını muhafaza

eden pek çok medya insanına zarar vermeye devam eden düşünceydi.

Hutchins Komisyonu özgürlükçüleri basının yapması gereken baskıda aştı. Böylece, gazetecilikte yeni bir alan sürülmeye başlanıyordu: ahlakbilim. Ve gazetecilik profesörü Edmund Lambeth'in (1992) belirttiği gibi, Hutchins Komisyonunun mirası devam ediyor. Çoğu medya liderinin "sosyal sorumluluğun" terimlerini dayanılmaz bulduğunu ve "sayısız sınıfların kesin emirlerini düşünüp hatta bazılarının ezberlediğini" belirtiyor (7). Lambeth'in dediği gibi, komisyonun yazını "günlük ahlakî kararlarda bireysel gazetecilere çok az yardım edecek içeriğe sahip" (7) ise de özgürlükçülükten ve itici gazetecilik düşüncesinden farklı ("sosyal" ya da "toplumcu") bir yöne doğru büyük bir adım atmıştır.

BASIN SORUMLULUĞU: ŞARTLAR

Hutchins Komisyonu (20-29) basının topluma karşı sorumlu olması için beş şart ileri sürdü:

1. *Medya günün olaylarını onlara anlam veren, dürüst, şümullü, zeki. bir içerikle vermelidir.* (Medya doğru olmalı, yalan söylememeli, gerçeği görüşten ayırmalı, uluslararası anlamlı bir yol ile haber vermeli ve gerçeklerin ötesine gidip hakikati haber vermeli.)
2. *Medya eleştiri ve yorumun alışverişi yapıldığı bir forum hizmeti görmelidir.* (Medya taşıyıcı firma olmalı; kendi düşüncelerine zıt görüşleri "objektif yayıncılık ilkesi olarak" yayınlamalı; toplumdaki bütün "önemli bakış noktaları ve ilgiler" yansıtılmalı; medya "özgür toplum için gerekli" olduğundan bilgi kaynaklarını açıklamalı.)
3. *Medya toplumdaki seçmen gruplarının temsili bir resmini yansıtmalıdır.* (Medya tarafından sunulan

imgeler bir sosyal grubu doğru şekilde gösteremezse, hüküm saptırılmış olur; herhangi bir grup hakkındaki gerçek temsil edici olmalı; grubun değerlerini ve gayelerini içermeli ama zayıflıklarını ve kusurlarını da hariç tutmamalı.)

4. *Medya toplumun hedeflerini ve değerlerini ortaya koyup, aydınlatmalı.* (Medya eğitimsel araçlardır; toplumun ulaşmak için çaba sarf etmesi gereken ideallerini belirtmek ve aydınlatmak için üzerine sorumluluk almalı.)
5. *Medya günün haberini vermek için tüm yolları sağlamalı.* ("haberlerin ve düşüncelerin geniş dağıtımının" yapılmasına ihtiyaç var.)

ŞARTLAR: BAZI SORULAR

Hutchins Komisyonu'nun belirlediği şartların altında yatan ruhun asaletini çok azımız inkar edecektir. Bazı düşünce özgürlükçülerini komisyon raporunun ötesinde ima edilen bu şeylerin şart koşulması düşüncesi ürkütebilir. Bununla beraber bu beş medya görevi genel olarak her ciddi gazetecilik ahlakilikleriyle tutarlı. Gene de düşünceli öğrencilerin sorup tartışabileceği bazı sorular olabilir. İşte bu beş şarta yönelik birkaç soru:

1. Medya gerçekten günün olaylarının dürüst haberlerini az çok şümullü ve zekice verebilir mi? Ve medya bütün bunları anlamlı bir içeriğe nasıl koyacak? Bu tamamen hayalci -hatta safça- bir şart ya da medyadan beklenti mi?
2. Medya zaten her zaman yorum ve eleştiri alışverişinin yapıldığı bir forum hizmeti vermiyor mu? Komisyon bu şart ile ne demek istemiş olabilir? Sadece bu konuda medyanın biraz daha fazla şey yapması iste-

ği mi? Ne kadar yorum ve eleştiri yeterli sayılacak? Ne tür bir yorum ve eleştiri olmalı?

3. Medya toplumdaki seçmen gruplarının temsili bir resmini nasıl yansıtır? Medyanın seçmen gruplarının temsili bir resmini yansıtması bir yana onları teşhis etmesi bile şüpheli.

4. Basından toplumun hedeflerini ve değerlerini ortaya koyup aydınlatmasının istenmesi biraz fazla değil mi? Peki bu hedef ve değerler neler? Hutchins Komisyonu tam olarak bu ideallerin neler olduğunu biliyor mu? Toplumsal hedef ve değerlerin geniş çeşitliliği açıkça ortada. Basın neden bunları ortaya koyup aydınlatmalı?

5. "Günün haberi için tüm yollar" denerek ne kastediliyor? Bu, medyanın her şeyi anlatması gerekir mi demek oluyor? Komisyon için ne kadarı yeterli? Her aracın böyle bir sorumluluğu olduğu anlamına mı geliyor yoksa tüm medya hep beraber mi bu sorumluluk altında? Eğer komisyon ikincisini kastediyorsa, vatandaşların tüm haberleri almak için medyanın hepsi ile karşı karşıya getirilmesi mi varsayılıyor?

YÜKSELEN AHLAKÎ MEDYA DUYARLILIĞI

Hutchins Komisyonu'nun raporundan sonraki yıllar içinde, Amerikan medyası, -raporda bir şekilde değinilen- medyanın hissizliği, peşin hükümlülüğü, adaletsizliği, özel hayata istilası, yanlış yansıtmaları ve yanlış kimselere sadık kalması gibi bireylerin, grupların ve hükümetin gittikçe artan eleştirileriyle yüz yüze kalmıştır. Gazeteciler her şeyle ve herkesle görünüşteki cümbüşle çok eğlenmişlerdi; şimdi kendi ilaçlarından yüksek dozda almaya başlıyorlar.

Medya insanları günümüzde geçmişe oranla kendilerini daha önemli ve güçlü hissedebilirler. Şöhret gazeteciliği yaygın durumda. Siyasi televizyon forumları gazetecilere halka daha açık olma şansı veriyor. Konuşma turlarında medya insanlarının işleri daha iyi gidiyor. Güç koltuklarını tutanlarla ve yaratıcı entelektüellerle daha sık bir arada bulunuyorlar. Tarihçi Christopher Lasch (1993) gazetecilik hastalıklarının bütün profesyonel elitleri kaplayan kibir arazından olduğunu ortaya koyuyor. Stephen Budiansky ile bir röportajda (1995, 47) Lasch, profesyonellerin toplum bağlarından ve sıradan yaşamdan gittikçe uzaklaştıkça, aşağı gördüklerine karşı bir kibir geliştirdiklerini ve herhangi bir hakiki başarıya ya da kahramanlığa iftira etmeyi becerdiklerini belirtiyor. Budiansky, Lasch'ın medya için "hiçbir şey bozuk, düzenbaz ya da ikiyüzlü olarak ortaya çıkmadıkça düzgün anlaşılamıyor" dediğini aktarıyor.

Medya güçlendikçe ve "hükümetin bekçi köpeği" rolüne ve diğer kendi değerini arttırıcı etiketlere yapıştıkça, pek çok insanın sorumsuz ya da ahlaksız olarak gördüğü uygulamalara müptela olmaya devam ediyor. Amerikan gazetecileri asıl sorumluluklarını "halkı bilgilendirmek" olarak görerek yasakların son sınırına kadar çılgın koşuşturmalarında, ahlakîliği ilgilerinin uzak bir köşesine itiyorlar.

Anayasayla garanti altına alınmış basın özgürlüğüne duyulan gazetecilik sevgisi şüpheli gazeteciliğin çoğu durumu için bir uyarıcı (ya da en azından bir savunma) olmuştur. Zaman zaman az sayıda sesler gazetecileri özgürlüğü çok uzaklara çekip götürme konusunda uyarmışlardır. Bu seslerden biri, kendini ifade etme hakkının "bir hak ihtiyacından çok özel bir keyfilik" olduğu uyarısında bulunan Walter Lippmann'dır. (1955, 97-100) Dahası, Hutchins Komisyonunun ruhunu yansıtarak , özgür ifade-

nin sınırları olduğunu ve söylenenlerin gerçek ve önemli olması gerektiğini belirtiyor. Lippmann (lisans olarak adlandırdığı) gem vurulmamış özgürlüğün insanların cahilliğini istismar etmesini ve tutkularını tahrik etmesini kınayarak daha ileri gidiyor.

> "Özgürlük" diyor, "öyle bir safsatanın, propagandanın, yalvarmaların, kulis faaliyetlerinin ve satıcılığın gürültü velvelesi ki konuşma özgürlüğünün neden onu savunma derdi ve acısına değer olduğunu hatırlamak zor."

SORUMLULUĞA YAPILAN YENİ BİR VURGUYA DOĞRU

Lippmann gibi sesler büyüyen bir ilgi için meydan oluşturmuş görünüyor. Gazeteciler, ahlakî ikilemler, ihtilaflar ve sorular ile her yandan bombardımana tutulup, sorumlulukları hakkında sürekli bir şeyler duyuyor ve okuyorlar. Hatta bazı insanlar az sayıda giriş şartları, lisanslar, anlamlı ve etkili ahlak kanunları ve inatçı ve ahlaksız uygulayıcıları meslekten çıkaracak sistemler ile gazeteciliği profesyonelleştirmeyi önermiştir. Ahlakbilim konferansları çoğalıyor, halkın şikayetini takip eden memurlar artıyor (gerçi çok yavaş olsa da), eleştirel basın incelemeleri (*American Journalism Review*'de olduğu gibi) şüpheli medya uygulamalarına işaret ediyor ve ahlakbilim üzerine üniversite dersleri çoğalıyor. İlgideki bu gözle görülür büyümeye rağmen, insan hala merak edebilir, medyanın ahlak değeri mi yükseliyor yoksa sadece gazetecilik ahlakiliklerinin tek taşlı bir kavramı mı gelişiyor diye.

Çoğu basın insanı sorumluluk bahsinin mecburiyetlere ve görevlere götüreceğini ve bunların da basın özgürlüğünü sınırlamaya vesile olacağını düşünüyorlar. Gazeteciler -özellikle Aydınlanma ve düşünce özgürlükçülüğü

inancındakiler- daima basın özgürlüğüne vurgu yapıp basın sorumluluğunu önemsemiyorlar. Belki de gazetecilerin yapması gereken basın özgürlüğünün, özgürlüğü olumsuzluğu olduğu kadar olumluluğu da kolayca kapsadığını ve özgürlüğün hükümet için muhaliflik kadar müttefiklik ya da müdafiliği de kapsadığını kabul etmeleridir. Gerçekten basın kendini hükümet üzerinde bekçi ya da muhalif olarak inandırınca sınırlı bir rolü kabullenerek kendi özgürlüğünü kısıtlamış oluyor. Bu "muhalif dogma", ilginçtir, düşünce özgürlükçülüğü teorisiyle tutarlı da değildir ve basın özgürlüğünden bahseden gazetecilerin bu sınırlı role bağlanmak istemeyecekleri mantıklı görünecektir.

Toplumcular basını özellikle haberlere olumsuz ve sosyal yönden yıkıcı yaklaşımı yüzünden hatalı buluyorlar. Çoğu gazeteci buna halkın böyle bir yaklaşım istediği şeklinde cevap veriyor. Gazeteciler eğer ahlak "evlerinin" düzensiz olduğunu bilmiyorlarsa nasıl olur da düzene koyarlar? Görünen o ki, gazeteciler genellikle kendilerini yeni bir nevi skandal arayan, toplumun çirkin yönlerini, sansasyonel ve olumsuz olayları eşeleyip çıkartan kimseler olarak görüyorlar. Hükümeti dikkatlice takip etmeliler; halkı hükümetin aşırılıklarından ve suçlarından korumalılar. En azından, Hutchins Komisyonunun tavsiye ettiği gibi, medya haber içeriğine -iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, olumlu ve olumsuz, ciddi ve eğlendirici- daha çok gerçeklik katmaya çalışmalı. Medya bunu yapmak için sorumluluk sahibi olduğu kadar özgürlüğe de sahip.

Pek çok şekilde, on sekizinci yüzyıl Fransız filozofu Jean Jacques Rousseau bireyden çok topluma verdiği önem ve ilgisiyle, toplumculuğun öncülerindendi. Böyle düşünürler için, özgürlük tehlikeli bir şey olabilir ve toplum yararı için kurban edilmelidir. Filozof Isaiah Berlin (1969, 189) Rousseau'nun toplumculuğun modern ruhuyla alakasına açıkça dikkat çekiyor;

"Rousseau bana hayatımın her yönünü özgürce toplum için feragat edersem, her üyesine eşit kurban edilme ile inşa edildiğinden hiçbirine zarar vermek istemeyeceğim bir vücut yaratacağımı söylüyor; öğrendiğimize göre, böyle bir toplumda bir başkasına zarar vermeyi hiç kimse isteyemez."

GELENEKLE BİR AYRIŞMA MI?

Amerikan gazetecileri için Rousseau tarzında kendilerinden feragat etmeleri pek kolay değil. Geleneğe bağlı düşünce özgürlükçüleridir onlar, çoğu gazeteci herhangi bir ahlakbilim fikir birliğini istemez. Büyüyen kurumsallaşma ve şirket bilinçlerine rağmen, toplum ahlakîliği ya da kişilik ve özgürlük hislerini kaybetmelerine sebep olabilecek herhangi bir grup zorlamasıyla koyulan kurallar hakkında şüphe içindeler. Basın, çoğu kesime göre, bireyciliğin ve çoğulculuğun geleneksel düşüncelerini öyle koruyucu ki normalleşme ya da uygunluk ile sonuçlanabilecek herhangi bir şeye karşı çıkıyor, hatta ahlak kanunlarına ve haber kulislerine bile.

Olaylar değişse de şahit bulunuyor. Gazeteciler ahlakîliği uzun dönem başarı için en iyi politika olarak görmeye başlıyor olabilirler. Memlekette halk isimsiz kaynakların, hatalı alıntıların, dengesiz hikayelerin, şok edici ve hatta korkunç fotoğrafların, dedikoduları haber maskesi altında vermenin, haberlerde siyasi taraf tutmanın ve daha bir çok şüpheli uygulamanın kullanılışını konuşuyor.

Toplumcular, gördüğümüz gibi, geçmişin bireyciliğinden uzak bir değişim arzuluyorlar. Charles Derber (1993,75) şöyle yazmış: "Amerika toplumcu bir uyanış için olgunlaştı" ve "pürüzlü bireyciliğin" günü bitti. Milli Halk Radyosundan Margot Adler (1993, 77) gibi sesler gittikçe artarak duyuluyor:

> "Toplumcular, Amerikalıların birey hakları üzerine çok yoğunlaştığını öyle ki onlarla ilgili sorumlulukları unutmuş olduklarına inanıyorlar... Sayıca az ve eylemciden ziyade akademik olmalarına rağmen toplumcular kendilerini Amerika'yı ortak fayda için paylaşılmış sorumluluk hissine havale eden yeni bir sosyal akım olarak görüyorlar."

Birçok gazeteci toplumculuk hakkında belki de çok az şey bilmesine rağmen, onların sosyal ve toplum sorumlulukları düşünceleri hakkında daha bilinçli hale geliyorlar. Artık gittikçe kendilerine soruyorlar:

> "Tecavüz mağdurunun adını basmalı mıyız? Ya da tecavüz sanığının ismini? İnsanların bilme hakkı adı altında tamamen ifşa haberciliğine gerçekten inanıyor muyuz? Gerçek sorumluluklarımız neler ve kime karşı sorumluyuz? Sonuçlar (haberi kapmak gibi) kitle iletişim araçlarını gerçekten haklı çıkarıyor mu? Herhangi bir araç mı? Hangi araç?"

Bunlar gibi sorular ve daha birçokları bu günlerde gazeteciler tarafından ciddiye alınıyor.

Bununla beraber bireycilik ruhu da aslında gitmiş değil. Robert Bellah ve meslektaşları (1986, 142) "bireyciliğin Amerikan kültürünün ilk çekirdeğinde yer aldığına" işaret etmişlerdir. John Locke'un bireyciliğinin Amerikan düşüncesinde hala oldukça canlı olduğunu ve Locke'a özgü durum olan

> "birey toplumdan evvel gelir ki bireylerin gönüllü anlaşmalarıyla ancak toplum meydana gelir...kendi bireysel menfaatlerini yükseltmeye çalışmalarıyla.."

düşüncesinin hala tesirli olduğunu (143) belirtmişlerdir. Ama Bellah ve arkadaşları bireyciliğin toplum düşüncesi ile birlikte koşulmadıysa oldukça yıkıcı olabilece-

ği ve bir nevi göreli ve bağımsız ahlak anlayışına götüreceği konusunda uyarıyorlar.

Belirli gazetecilerin kaçak bireyciliği ile zaman zaman şüphesiz meydana getirilen ahlaksız uygulamaların bazı açık örneklerine rağmen, basın bir mesaj almış görünüyor: Sorumlu olmak gerekiyor. Ahlak hakkında daha fazla ilgi gerekiyor. Şimdi sorun gazetecilerin bu farkına varışlarını uygulamaya koyup koyamayacakları, ahlaki uyanışı tartışma seviyesinden günlük yaşam seviyesine getirip ahlakı yaşayıp yaşayamayacakları.

Kötümser biri hala "ahlakî bir basın" demenin tenakuz sanatı olduğunu söyleyebilir. Ama gazetecilerin aşırılıklarını ve ahlakî yanlışlarını düzeltmeye ve halkın güvenini kazanmaya çalıştıkları açıkça ortada. Uzun süre basın başkalarının zayıflıklarını utanmadan yumruklamıştı ve kendini sadece kendi kendilerine değer biçmelerine dayanan bir fazilet timsali olarak sunmuştu. O günler artık geçmişte kaldı. Basın kendisi projektör ışığı altında şimdi, başkalarının evlerindeki kiri açığa çıkartmadan önce kendi ahlakî evlerini temizlemek için gazetecileri teşvik ediyor.

KAYNAKLAR

Bellah Robert N., et al. 1986. *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life.(Kalbin Alışkanlıkları: Amerikan Hayatında Bireycilik ve Toplumculuk)* New York: Harper & Row (Perennial Library).

Berlin, Isaiah. 1969. *Four Essays on Liberty. (Hürriyet üzerine Dört Deneme)*London:Oxford University Press.

Bogart, Leo. 1995. "Media and Democracy" *Media Studies Journal* (yaz) ("Medya ve Demokrasi" *Medya Çalışmaları Dergisi)*

Budiansky, Stephen. 1995. "The Media's Message" *U.S. News & World Report, 9 Ocak (*"Medya'nın Mesajı" *U.S. Haber & Dünya Raporu).*

Derber, Charles. 1993. "About Communitarians" *The Responsive Community (güz)* ("Toplumcular / toplulukcular Hakkında" *Cevap Veren Toplum)*

Hayakawa, S. I. ve Alan R. Hayakawa. 1993. "The Empty Eye" ("Boş Göz") *ETC. (yaz)*

Heiser, James. 1992. "C. S. Lewis As Media Critic" *The Intercollegiate Review (bahar) (*"Medya Eleştirmeni olarak C. S. Lewis")

Henry, William A., III. 1993. "When Reporters Break The Rules" ("Muhabirler Kuralları Kırdığında") *Time,* 15 Mart.

Holmes, Stephen. 1993. *The Anatomy of Antiliberalism. (Liberalizm Karşıtlığının Anatomisi)* Cambridge: Harvard University Press.

Hughes, Frank. 1950. *Prejudice and the Press. (Önyargı ve Basın)* New York: Dervin-Adair.

Hutchins Comission (Basın Özgürlüğü Komisyonu). 1947. *A Free and Responsible Press. (Özgür ve Sorumlu Bir Basın)* Chicago: University of Chicago Press.

Kurtz, Howard. 1993. "Why The Press is Always Right" ("Basın Neden Hep Haklıdır") *Colombia Journalism Review* (Mayıs-Haziran)

Lambeth, Edmund. 1992. *Committed Journalism. (Gazetecilik Taraftarı)* Bloomington: Indiana University Press.

Lasch, Christopher. 1995. *The Revolt of The Elites and the Betrayal of Democracy.(Elitlerin İsyanı ve Demokrasi İhaneti)* New York: Norton.

Lehrer, J,m. 1993. "Journalistic Arrogance." ("Gazetecilik Kibiri") *Media Ethics Update,* cilt 6. no 1. (güz)

Lippmann, Walter. 1955. *Public Philosophy.(Halk Felsefesi)* New York: Mentor books.

Merrill, John C. 1994. *Legacy of Wisdom: Great Thinkers and Journalism. (Bilgelik Mirası: Büyük Düşünürler ve Gazetecilik)* Ames: Iowa State University Press.

Nieman Foundation. 1994. "Ethics on Trial: Tabloid Trash and Flash Threaten to Corrupt the American Media" ("Ahlakbilim Muhakeme Edilmekte: Tabloid Saçmalığı Amerikan Medyasını Bozmakla Tehdit Ediyor") *Nieman Reports,* cilt. 48, no. 1. (bahar)

O'Neill, Michael J. 1993. *The Roar of The Crowd: How Television and People Power Are Changing the World. (Kalabalığın Uğultusu: Televizyon ve halk Gücü Dünyayı Nasıl Değiştiriyor)* New York: Times Books.

Quindlen, Anna. 1994. "The Media: Out of Control? -A Freewheeling Exchange on the Intrusive, Prurient, Run-amok (but More Democratic) Press" ("Medya: Kontrolden Çıktı mı? - Mütecaviz, Şehvet Düşkünü, Kudurmuş gibi Etrafa Saldıran (ama Daha Demokratik) Basında Pedal Çevirmeden Bir Değiş Tokuş") *New York Times Magazine,* 26 Haziran.

Robinson, Michael, ve Norman Ornstein. 1990. "Why Press Credibility Is Going Down (and What to Do about It)" ("Basın Güvenilebilirliği Neden Azalıyor (ve Bunun Hakkında Ne Yapmalı)") *Washington Journalism Review.* (Ocak-Şubat).

Safire, William. 1994. "Bringing Down the Nation's Public People." ("Milletin Halk İnsanlarını Yıkmak") *The Columbia Missourian,* 30 Mayıs.

Sandel, Michael J., ed. 1984. *Liberalism and Its Critics. (Liberalizm ve Eleştirileri)* New York: New York University Press.

Self, Charles. 1988. "A Study of News Credibility" ("Bir Haber Güvenilebilirliği Çalışması") *International Communication Bulletin 23,* no 1-2 (bahar)

Siebert, Fred, Theodore Peeterson ve Wilbur Schramm. 1956. *Four Theories of The Press. (Dört Basın Teorisi)* Urbana: University of Illinois Press.

Smith, Ted J. 1992. "Are We Betraying the Public Trust?" ("Halk Güvenine İhanet mi Ediyoruz?") *Communicator* (Aralık)

Tucher, Andie ve Dan Bischoff. 1995. "Scorned in an Era of Triumphant Democracy" ("Gururlu bir Demokrasi Çağında Hor Görülme") *Media Studies Journal* (yaz)

Weaver, Paul H. 1994. *News and the Culture of Lying. (Haberler ve Yalan Söyleme Kültürü)* New York: Free Press.

GAZETECİLER SADECE TERK EDER: KURAL TANIMAZ BİR MESLEĞİN AHLAK SİSTEMİ*

James Carey**

Geçtiğimiz yıllar içinde profesyonel ahlak bilimi üzerine dikkate değer bir ilgi artışı olmuştur. Böyle bir ilgiyi saf bir lütuf olarak farz etmemeliyiz. Olumlu tarafı siyasi felsefede şaşırtıcı bir yeniden uyanışın olması, bir yeniden uyanış ki tarih vermek gerekirse 1961'de H. L. Hart'ın *Hukuk Kavramı*'nın ya da John Rawls'un *Adalet Teorisi*'nin yayımlanmasından bir on yıl daha sonrasına kadar uzanıyor. Politikaya ve adalete olan bu ilgi mesleklerin ahlaki kaynaklarının adaletin ilerletilmesinde ya da bozulmasındaki ve gerçekten demokratik bir politikadaki rolleriyle yeniden değerlendirilmesi üzerine yayılmıştır. Bu ilgi, sırasıyla, yakın geçmişimizde çok fazla olduğu gibi, Vietnam Savaşına ve onu kuşatan sosyal ayaklanmalara kadar uzanıyor. Bu ayaklanmalar bizi adalet ve demokratik politikanın somut kaynakları üzerine yeniden düşünmeye itmiştir. Öyleyse profesyonel ahlak bilim ile ilgilenmemiz için pek çok iyi sebebimiz var.

---

* *Ahlak Bilim ve Medya*'dan, Maile-Gene Sagen, 1987, bir Humanities Iowa yayını

** Prof. Dr. James Carey, Columbia University.

Tabii birkaç kötü sebebimiz de var. (Profesyonel ahlak bilim üzerine) Konferanslar... Bence mesleklere saldırıları savuşturmak için ve gerçekte çok az ahlaki davranış ya da endişenin var olduğu bir yerde ahlak bilimin belagatlı söylemini bir boşluğa sürmek için, üstü kapalı bahanelerden biraz daha fazlası var gibi. Geçtiğimiz yıllarda meslekler çözümden çok sorun niteliğinde yaygın saldırılar altındaydı. Bu saldırılara karşı savunucu tepkilerden biri de mesleklerin gerçek ahlak bilimini araştırmaya, Amerikan yaşamındaki olumlu rollerini kutlamaktan daha az hizmet eden bir gelenek olan konferanstı. Bu gelenek sosyal açıdan uygun olduğu sayılan herhangi bir konu arayan entelektüeller tarafından akademik alana sürülmüştür. Dolayısıyla bir filozof profesyonel ahlak bilimin sadece bir pazarı olduğu için var olan bir konu olduğunu beyan edebilir.

> "Nasıl ki başarısız pop şarkıcıları Catskills'de biterse, başarısız metafizikçiler de öyle profesyonel ahlak bilimde biter."

Profesyonel ahlak bilim ile ilgili bu şüpheciliğin bir kısmına katılıyorum. Bu çoğu kez araştırma konusu arayan profesyoneller ve savunulamazın bir savunmasını arayan meslekler için bir arenadır. Gazetecilik açısından ahlak bilim konusu çoğu kez gazetecilerin gerçek davranışına değil ama basın güvenilebilirliğinin kriz olarak adlandırılmasına karşı bir cevaptır. Bir kriz ki bugünlerde hemen hemen her profesyonel toplantıda en yüksek mevkii işgal ediyor. Basının güvenilebilirlik kaybı First Amendment'in terk edilmesine ya da yeniden köklü bir yorumuna başlangıç olarak ve basının gücünde, ayrıcalıklarında ve itibarında düşüş olarak görünüyor. Böyle ifade edersek, profesyonel ahlak bilim sorunu eski bir görüşü hatırlatıyor: "meslekler yoktur; sadece kazanılmış haklar vardır."

Gazetecilik ahlakiliği tartışması diye bahsedilenlerin çoğu - hediyeler, ziyafetler, menfaat çatışmaları, özgür

basın, adil yargılama, yargısız infaz, Janet Cooke* olayı, sansasyonellik, belirtilmemiş kaynaklar - bana maksadın ötesine geçmek gibi geliyor. Bu ikilemlerin zorluğunu küçümsemiyorum ama böyle sorunların tartışması uygulamayı ve mesleği, gerçekten profesyonel hayat yapısının tümünü malum olarak kapsar. Gazetecilik ahlakiliği genellikle, zayıf da olsa bir kapak olarak görünür, üzerinde genel olarak anlaşma sağlanan birkaç probleme yoğunlaşmak için, uygulama olarak gazeteciliğin derinlemesine sorgusundan sakındıran bir araç olarak görünür. Oldukça iyi bilinen bir Doğu Avrupa şakasında denildiği gibi, "sol gösterip sağ vuran" bir araçtır.

Bu istisnaları verdikten sonra, tartışmamı geniş bir açı üzerinde tasarlamak istiyorum ve bir iki ikaz ile başlamak istiyorum. Gazeteciliğe meslek olarak saygı duyduğumu ve bağlılığımı itiraf ederek başlıyorum. Söyleyeceklerimin çoğu gazeteciliğin eleştirisi olarak algılanacaksa da, hayatımın yetişkinlik döneminin büyük kısmında beni beslemiş olan eli ısırıyormuşum gibi görünse de, bu eleştirimin yanlış yorumlanmasını istemiyorum. Ahlak bilim hakkında, saatlerce gazetecilere takıldıktan sonra akademinin salonlarında öğrendiğimden çok daha fazla şey öğrenmiştim. Gazeteciler, bir sınıf olarak, en düşünceli ve işlerinin ahlakiliğiyle ilgilendiklerini en çok yansıtan insanlar arasındadırlar - en azından onlarla özel olarak konuşabildiğiniz zaman. Bununla beraber bu ahlakiliğin kaynağı gazetecilik değildir. Sahip oldukları bu ahlakilik - etnik, dini, muhit gibi-

* Janet Cooke 1981'de sekiz yaşındaki bir eroin bağımlısını anlatan "Jimmy'nin Dünyası" adlı öyküyle Pulitzer Ödülünü kazandığında bir *Washington Post* muhabiriydi. Ödülü aldıktan hemen sonra Cooke gözlemlediği durumları ve pek çok çocuğun bir karması olarak Jimmy'yi ortaya çıkardığını itiraf etti. Pulitzer ödülünü geri dönüp iade etti.

özel yaşamlarından, yetiştikleri toplumlardan kaynaklanıyor ve asıl anlaşmazlık bu özlerinde olan kaynaklar ile çalışmak zorunda oldukları durumlar arasındadır. William Buckley'e katılıyorum, Harvard fakültesinden ziyade Boston telefon rehberindeki ilk yüz kişi tarafından yönetilmeyi tercih ederdim, gerçi bana kalsa *Boston Globe*'un personelini her ikisine de tercih ederdim. Gazetecilik ahlakiliği ilkel bir konu ise de akademik ahlakilik konusundan daha çok gelişmiştir. Eğer gazetecilik ahlakiliği felsefe profesörleri tarafından düşünülmemiş olsaydı, akademik ahlakilik hiç kimse tarafından düşünülmemiş ve uygulanmamış olacaktı. Akademi ışığını iç analize yönelttiğinde, kendi ahlaksal sorunlarını ciddi olarak ele aldığında, profesyonel ahlakbilim konusu için umudum olacak. Bu sunuşun içine saplanmış her ne eleştirel not var ise, basına ve gazeteciliğe karşı genel olarak olumlu tutumumun geniş içeriği içinde yorumlanmalıdır. Ama bundan da çok, bunu başka bir çeşit alışkanlık haline getirmekten sakınmamızı öneriyorum. Basını vurmak için ve bu suretle gazetecileri tamamen ve zararlı bir şekilde hukukla, tıpla ve akademi ile karşılaştırmak için bir araya gelmemizin bahanenin biraz ötesinde olan bir alışkanlıktan sakınmalıyız. Doğrusu, Amerikan yaşamında yanlış olarak görünenlerin çoğu, bütün mesleklerimizi ve enstitülerimizi, gazetecileri ve basını diğerlerinden ne daha fazla ne de daha az üzen genel sistematik zayıflıkla dürüstçe yüzleşmektense, sürekli prestij dağılımı üzerine yarışan seçkin sınıfının içten bölünmesidir. Son olarak, bu tartışmayı teknik ve anlaşılmaz dile başvurmadan olabildiğince açık sözlü bir tavırla ortaya koymak istiyorum. Bir dereceye kadar gazeteciliğin en güçlü ve şerefli ahlaksal zorunluluğu her şeyi açıkça anlaşılır yapma gereğidir ve ben bunu yapmaya ciddi şekilde çalışacağım.

BÖLÜM 1

Yazımın başlığı, "Gazeteciler Sadece Terk Eder"i, Hastings-on-Hudson Enstitüsü kurucu müdürü Arthur Caplan'dan aldım. Bu enstitü, hatırladığım kadarıyla yirmi yıl kadar önce tıbbi teknolojide ilerlemelerin ahlaksal sonuçları ile, kürtaj, ötenazi, organ nakli, vb. konularda ahlaksal ikilemler ile ilgilenmek için kurulmuştur. Enstitü başlangıçtaki tıbbi ahlakilik ilgisini hemşirelik, hukuk, iş dünyası, askeriye, sosyal iş sınıfı ve en sonunda gazetecilik alanına kadar genişletti. Enstitü bütün bu alanlarda kısmen başarı sağladı ancak gazeteciler bütün meslekler içinde ahlaksal söyleme en dirençli olanlardı. (Bu anlamda karşılaştırılabilecek tek grup politikacılardı.) Arthur Caplan enstitünün başarısını ve başarısızlığını endişeli bir halde şu şekilde özetledi:

> "Hastings'e gelen doktorlarımız var ve onlar buradan gittiklerinde tıbbi ahlakbilim üzerine bir dergi çıkarırlar; avukatlarımız var ve buradan gittiklerinde konuyla ilgili çalışma grupları kurar, akademik programlar ve profesyonel kurumlarda bölümler açarlar; hemşirelerimiz var ve buradan ayrıldıklarında esaslı profesyonel kurumlar oluştururlar; sosyal işçilerimiz vardır, onlar buradan ayrıldıklarında pek bir şey yapmayabilirler ama en azından suçluluk hissederler. Ancak burada gazetecilerimiz de vardır ve *gazeteciler sadece terk eder*. Hiçbir şey olmaz."

Profesyonel havuza bir çakıl taşı düştü ama etrafına hiçbir dalga yayılmıyor. Hastings Enstitüsünü şaşırtan soru neden gazetecilerin sadece terk ettiği ve ahlaksal söyleme karşı bu kadar dirençli oldukları? Hastings'deki toplantılardan neden açıkça rahatsız oluyorlar, en azından diğer meslek gruplarıyla karşılaştırıldığında? Her şeyden önce neden gazetecilerin sadece terk ettiğinin bazı sebeplerini ortaya koymak için Hastings personelinin bu sorusuna cevap vermeye çalışacağım.

Birincisi, ne gazeteciler ne de filozoflar gazetecilik ahlakiliği hakkında nasıl konuşacaklarını bilmiyorlar ve sonuç olarak konu üzerine konuşmak sadece kaçamaklı ve cesaretsizce oluyor. Mazur görülebilirler. Gazetecilik ahlakiliği hakkında gerçekten önemli hiçbir şey yazılmamış. Konu hakkında ciddi olarak yazan tek büyük filozof merhum George Herbert Mead ve o da sadece haberlerin estetiği üzerine tek bir deneme yazısı. Mead'ın arkadaşı John Dewey'in çalışmasında gazetecilik ve halkla iletişim hakkında izler bulabilirsiniz ama konuyla doğrudan hiç yüzleşmemiştir ya da üzerine pek düşünmemiştir. Profesyonel ahlakbilim hakkında en çok bahsedilebilecek son çalışma olan Alan Goldman'ın *Profesyonel Ahlakbilimin Manevi Esasları*, bir iki yönü haricinde gazeteciliği hiç hesaba katmamıştır. Filozoflar tarafında gazeteciliğin sakınılması bana göre ilgi çekebilecek ciddi bir gelenek ve edebiyat yapısının yokluğundan ve daha açık ifadesiyle gazeteciliğin hiçbir açık esasının olmamasındandır. Filozoflara göre bir mesleğin ciddi ahlaksal ve felsefi uygulamasını maruz görmek için bir amacı, bir esası olmalı; bir anlamda evrensel bir değer üzerine kurulmuş olmalı. Hukukun amacı ya da esası nedir? Adalet. Tıbbın amacı ya da esası nedir? Sağlık. Ama söyleyin lütfen, gazeteciliğin amacı ya da esası nedir? Bu soruyu sormak toplantı masasındaki bütün uyuşturulmuş tebessümleri uyandırmak demektir. Biri çıkıp gazeteciliğin amacı ya da esasının "Hakikat" olduğunu iddia edecektir. Şu durumda o amacı gazetecilik için ayırt edici olduğunu söylemek ve özel bir profesyonel ahlakbilimin temelini oluşturabileceğini söylemek oldukça zor. Doğruyu söylemek bir nevi annelerimizin yapmamızı söylediği şeyleri yapmak gibidir. Hakikat genel bir insanlık zorunluluğudur ve gazetecilerin bunu nasıl anladığıdır. Ama gazeteciler asil ruhlu profesyonellerin "Hakikat" hakkında söylemlerine karşı biraz şüphe-

ci gibiler. Karakollarda, mahkemelerde, hastanelerin acil servislerinde, siyasi meclis salonlarında bir ömür geçirmek, hakikati tam olarak yaşayan birine küçük bir rahatsız edici düşünceden çok daha fazlasını bırakacaktır. Aynı zamanda insanı adalet, sağlık, sosyal refah ve diğer mesleklerin var sayılan esasları hakkında biraz daha şüpheci yapacaktır. Dahası, bazı gazeteciler hatırlar, soylarının en asil ruhlusu merhum Walter Lippmann, yarım yüzyıl önce gazeteciliğin hakikat ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını beyan etmiştir.

Kamuoyu'nda Lippmann haberlerle hakikat arasında hiçbir ilişki olamayacağını çünkü artık içe dönük bir demokrasi yaşadığımızı; kendi içeriği olan küçük bir kasaba demokrasisi yaşadığımızı ortaya koymuş. Uluslararası bir toplumda yaşarken, haberler dışarıdaki dünyayı ve beyinlerimizdeki resimleri bir araya getiremez. Her şeyde, her yerde ilgimiz var. Yerel ve şu andaki dünyamızdaki deneyimimize dayanarak bunu daha geniş alanda rehber edinemeyiz. Lippmann, haberin ancak yeterli bir istatiksel kayıt mekanizması olduğunda - dünya bir masaya indirilebildiğinde, hakikate yaklaşabileceğini iddia ediyor. Yoksa haberler sadece bir uyarı, bir "eko", orada bir şeyler olduğunu haber veren bir alarmdır. Ama gazetecilik dünya hakkında hakikati bulabileceğimiz güvenilebilir bir yol vermiyor bize, Lippmann'ın görüş noktasından bakınca, haberler ile hakikat arasında kaçınılmaz bir bölünme var ve bu bölünme filozofları güçsüz hale getiriyor.

Eğer gazeteciliğin temeli olarak hakikatten vazgeçerseniz, geriye ne kalıyor? Westmoreland* meselesinin

---

* General William C. Westmoreland Vietnam Savaşı sırasında Amerikan askeri operasyonlarının müfettişi idi. 1982'de CBS, *Sayısız Düşman: Bir Vietnam Hilesi* başlığında, Westmoreland ve diğerlerinin düşman güçlerinin gerçek gücü hakkındaki detayları ört bas ettiklerini öne süren bir doküman ilan etti. Westmoreland CBS'ye

yayınında CBS kanalının iç denetimini yöneten yapımcısı Bud Benjamin, geçmiş bir toplantıda gazetecilik ahlakiliğinin üç esası olduğunu beyan etti: doğruluk, doğruluk, doğruluk. Yeterince doğru ancak asla bir haber öyküsü yazmamış olanlar doğruluk sorununu küçümseyebilir. Ama doğruluk pek ciddi bir felsefi sorun gibi gelmiyor kulağa; profesyonel ahlakbilimi ayakta tutacak bir temeli pek yok gibi görünüyor. Doğruluk denince daha çok, insanın yaşını doğru vermek, ismi doğru yazmak, adresi ve numarayı telefon rehberine uygun yazmak; kısaca gerçekleri düzgün vermek gibi geliyor. Doğruluk önemlidir, başarmakta her zaman kolay değildir ve gerçekleri tahrif etmek için sürekli bir dürtü vardır. Ama eğer gazetecilik ahlakiliğinin esası doğruluk ise, konferansların konu üzerine yazılmış tek tük eserleri yalnız bırakmasına pek ihtiyacımız yok.

Bu meseleyi biraz değişik bir yolla izah edeyim. Çoğuna göre gazetecilik ahlakiliği kesin bir asil ruhluluk ürünüdür ve bu yüzden bir ruh hali olarak gazeteciler daha çok kuşkucudurlar. Gazeteciler, bu şekilde pek söylemeseler de "kuşkunun tefsircileri" hakkında her şeyi, bu söylem sosyal bilim yazınına geçmeden çok önceden beri biliyorlardı. Gazetecilik ülkenin düşük yaşamının bir parçası; hapishanede ve mahkemelerde başlıyor. Önceleri gazeteciler gerekli bir koruyucu kalkan olarak insan güdüleri hakkında kesin bir kötümserlik felsefesi geliştirir ama bazı deneyimleri böyle bir görüşten onları vaz geçirir. Gazeteciler insan güdülerini aramaya devam ederken, doğal olarak bencil insanları bulurlar ve hemen sosyal hayatın daha çok kimin öküzünün boynuzlandığının meselesi oldu-

iftira atmaktan dava açtı ve 1984 duruşmasında tanıklar CBS'yi tercih etti. Ama jüri kararını vermeden kısa bir süre önce, Westmoreland birdenbire davayı geri çekti ve CBS'den ılımlı bir düzeltme metniyle teskin oldu.

ğu görüşüne varırlar. Bir gazeteciye birinin adalet ya da şeref ya da güzellik ya da hakikat sevgisinin dışında hareket ettiğini söyleyin, hemen bakışları donuklaşacaktır. Görüşlerin en asili bu değil ama gözyaşı dökmek o kadar kolay değil. Sonuç olarak, gazeteciler merasimli durumlarda yalandan da olsa ilgi göstermek zorunda olabileceklerine rağmen, hakikat tartışmalarını ciddiye almıyor gibiler, hatta kendi meslekleriyle bağlantılı olarak bile.

Gazetecilerin sadece terk etmesinin ikinci bir sebebi, *New York Times*'ın Milli Haber Kurulu'na karşı tepki verdiği şekilde onlar da ahlakbilime karşılar: ahlakbilim istilacı bir zulüm, eyalet tarafından kontrol ve yönetmelik yoluna ilk adım olarak görünüyor. Bu görüşte ahlakbilim önemsiz bürokratların ve esirlerin silahsız editörleri basmak için sevk edilecekleri Truva Atı'dır.

Amerika'daki basın özgürlüğü geleneği istisna olarak olumsuz anlamdadır: " Millet Meclisi kanun yapamaz ..." Ahlakbilim dili tezat olarak kaçınılmaz bir şekilde görevin, zorunluluğun, sorumluluğun ve muhalifliğin dilidir. Ahlakbilim insan ilişkilerinin ahlaki kelime hazinesinden oluşuyor ve böyle bir kelime hazinesi, gazetecilerin özgürlükten aldığı ifade özgürlüğüne muhtemelen karşı görünüyor. Nesnellik ve tarafsızlık dili gazetecileri ahlakbilimi öznel, tehlikeli bir mesele ve hatta biraz "pısırıkça" ve korkak, katı kalplilikten çok yufka yürekli olarak düşünmelerine yönlendiriyor. Aynı zamanda ahlakbilim bir korku öyküsüne tehlikesiz ve iyi niyetli bir girişmiş gibi - sansür, yönetmelik ve hükümetsel müdahale - ve sonuç olarak muhaliflik sadece basının menfaatlerine değil, aynı zamanda genel olarak özgür topluma karşıymış gibi görünüyor.

Bu meseleyi gene biraz farklı bir şekilde izah edebilirim. Harvard tarih profesörü merhum Louis Hartz'ın et-

ki yapan harika bir lafı var; "Amerika hukuku felsefenin cesedinden besleniyor." Ahlakbilim felsefesi bir söylem; özgürlük ise yasal. Özgürlük bir nevi ahlakbilim cesedinden besleniyor. Sonuç olarak tüm felsefi ve ahlaki sorular yasal sorulara, First Amendment'i yorumlama sorularına dönüştürülüyor. Diğer bir deyişle, First Amendment ahlakbilim tartışmaları için uç sınırı çiziyor. Mesleki uygulamanın kurallarının kaynağı ahlakbilim değil First Amendment'tir, ama First Amendment görevler ve zorunluluklar yüklemek ile değil, özellikle basından sınırlamaları kaldırmak ile ilgileniyor. Gazetecilere herhangi ahlaksal bir soru yöneltmek, First Amendment'ın ihlal edilmesinin neticesini düşünerek cevaba davet etmek demektir.

Gazetecilerin neden sadece terk ettiklerinin üçüncü bir sebebi var. Eski bir görüş vardır, doktorların hatalarını yaktıkları, avukatların astıklarına dair, ben de buna akademisyenlerin özel sınıflarda, sosyal işçilerin müşteri kabinlerinde hapsettiklerini ekleyebilirim. Gazeteciler ise maalesef hatalarını neşrediyorlar. Kolayca yeniden bakılabilecek bir kamu kaydı yapıyorlar. Sonuç olarak alışılmışın dışında saldırılara açık bir sosyal gruplar ve bunun sonucunda yaptıkları işlerin kamuoyu tartışmalarında çekingenler. Halk toplantılarında, gazeteciliğin bütün sorunlarından ve o gün yayınlanmış öğrenci gazetesinden CBS'ye kadar her şeyden bir nevi sorumlu olduğumdan daima şaşırıp kalmışımdır. Hukuk fakültesi dekanı *Başkanın Tüm Adamları*'ndan sorumlu değildir. İşletme dekanı da Robert Vesco'dan ya da mühendislik dekanı artık çalışmayan herhangi bir şeyden. Ama gazetecilik bir kamu aktivitesi olduğundan - ortak paylaşıldığından, kolayca eleştirilebilir olduğundan, eleştirmek zor olmadığından, anlamak çok zor olmadığından, aldatmak oldukça zor olduğundan - gazeteciler eleştirilmeye karşı savunmasız kalıyorlar ve bu da onların meslekleri hakkındaki kamu

tartışmalarında ihtiyatlı olmalarına sebep oluyor. Dahası gazeteciler eleştiri aldıklarında pek hoş karşılamıyorlar. İçlerinde hiçbir durum buna hazırlamıyor onları. Bazı durumlarda halk adamı ya da kadını tipinde olmalarının dışında halk arasında pek rahat değillerdir. Edward R. Murrow'un sıkça alıntılanan "gazetecilerin ince değil, aslında hiç derileri yoktur" sözünde dediği gibi gazeteciler en yumuşak serzenişe bile savunurcasına ve düşmanlıkla tepki veriyorlar. Örneğin Roger Tartarian otuz dört yıl UPI ile çalışmış, on yıl başyazarlık yapmış, Fresno State Üniversitesi'nde öğretmenlik yapmak üzere emekli olmuş. Colby College tarafından Elijah Parish Lovejoy ödülü verildiğinde yaptığı konuşmasında gazeteciler ve mahkemelerdeki kameralar için kalkan kanununa karşı fikirlerini beyan etmiştir. Bunlar gazeteciler arasında tam olarak radikal kavramlar değil. Gene de *Editor and Publisher* konuşma raporunun başlığını "Eski UPI Başyazarı Basın Haklarına Karşı Çıktı" olarak verdi. Editöre gelen müteakip mektuplar Tartarian'ı bir dönek, First Amendment'ı tehlikeye koyan, mesleğinden dönen bir akademisyen olarak suçladılar. Gazeteciler basına yapılan eleştirilere sanki First Amendment adına yapılıyormuş gibi tepki gösteriyorlar, hatta eleştiri gazetecilerin kendi aralarındaki tipik ukalalıklarına bile olsa.

Gazeteciliğin ahlaken usulsüz olmasında son bir mana da profesyonel ahlakbilim modellerimizin doktor, avukat, bakan gibi; bireysel müşteriye hizmet eden bağımsız pratisyenlerin örneklerinden türemiştir. Profesyonel ahlakbilimde modeller; bir hukuk problemiyle karşılaşan tanıdığı bir müvekkiline özel hizmet eden avukat, muayenehanesinde hastasıyla doktor, günah çıkarma odasında perdenin arkasında manevi problemi olan biriyle rahip. Buna karşın gazeteciler daima kurumlar için çalışmışlardır; başlangıçta aile şirketleri, sonra anonim şirketler, git-

tikçe türlü türlü şirketler grubu. Bağımsız pratisyenden ziyade kiralanmış ellerdiler. Ve gazetecilerin müşterisi kim? Halk? Söylemesi basit ama halk kim? Halk, sorunu olan biri kadar; sanık sandalyesinde bir davalı, ameliyat masasında bir hasta, manevi karışıklık içindeki bir günahkar gibi canlı olarak belli değil. Şu halde belki toplum müşteridir. Boone, Iowa için bu doğru olabilir ama New York City ya da Chicago için mümkün değil; Iowa City kadar büyük bir kasaba içinde umulmaz. Gazetecilerin çalışanlar olduğu bir gerçek ve gazeteci ile müşterinin arasındaki ilişki açık değil ve bu da gazetecilerin ahlaksal zorunluluğunu çözmeyi zorlaştırıyor. Halk orada ama bir gazetecinin çalışma kültürünün bir parçası değil. Biri var orada, tanımlanamayan, kendini editöre bir mektup göndererek belki bir ya da iki kere arayarak gösteren biri ama canlı, sürekli ve diğer mesleklerdeki gibi varlığı anlaşılabilir bir müşteri değil.

Bu ikilemin ilk bölümüne geri dönersek, gazeteciler daima kurumların işçileri olmuştur ve işçilerin durumları ya da şartları üzerinde çok az kontrol hakları vardır. Akademik özgürlük ya da doktorların, avukatların, rahiplerin imtiyazlı tebliğ hakkı gibi özellikle ortaçağa ait geleneklerle asla korunmamışlardır. Basın özgürlüğü modern varlık fikri içinde yerleşmiş bir yasal haktır. Eski bir sözde dendiği gibi, basın özgürlüğü sadece basın sahiplerine uzanır. Dahası, gazetecilik son zamanlara kadar işçi sınıfı ve alt orta sınıf için yukarıya doğru hareketi sağlayan bir araç olmuştur. Gazetecilikte ve gazetecilik eğitiminde ahlakbilime yapılan vurgu cumhuriyetin yüksek ruhlu tavrından daha çok muhabire sosyal baskı kurmak, işçi sendikalarını caydırmak ve çalışan sınıf gazetecilerini gösterişsiz, sorumlu, patronların ve idarenin ayrıcalıklarını sorgulamayacak erkek ve kadın çalışanlar yapmak ihtiyacından kaynaklanıyordu. Gazetecilik eğitiminin üni-

versite rektörlerinin, konunun ve mesleğin akademi tasdikini hakkettiğini düşündükleri için değil, öğrenci gazetesinde personelin politik ve dini radikalliklerini kontrol etmekte zorlandıkları için başladığını kendinize hatırlatmak aklımızı başımıza getirecektir. İlk gazetecilik profesörleri danışmanlardı - sansürleri okurlar - öğrencileri ahlaklı yapmak için verilen öğrenci yazılarını - uysalca okurlar. Artık gazetecilik eğitiminin geniş akademik işletmesi çıkmıştı çünkü bazı üniversite rektörleri öğrenci gazetesi üzerinde sosyal kontrolü uygulamak zorunda olduklarına karar verdiklerinde yol arkada kalmıştı. Bu basın durumunda da genel olarak pek farklı değil. Gazetecilik ahlakbilimlnin gelişimi genelde derbeder muhabir üslubuna ve çalışan sınıf ile göçmenlerin sansasyonel ilgileriyle üsluplarına bir tepki idi. Bu anlamda ahlakbilim, tatmin eden manevi bir kuralı telaffuz etmek için yüksek ruhlu bir teşebbüsten çok, orta-sınıf iş sahipleri ve okurları ile işçi sınıfı arasındaki mevki ve sınıf uyuşmazlığını yansıttı. Sonuç olarak gazetecilik ahlakbilimi, kasten maskeleyemediği zaman, servet ahlakiliğinin, kazancı idare etme, kullanma ve halkın güvendiği bir kurumda tasarruf etme ahlakiliğinin derin sorunlarını dışlıyor. Bu tartışmanın ne kadar münakaşalı olduğunu biliyorum ama karşıtlık ile yüzleşmeliyiz. Gazeteciliğin belli başlı vurgulamaları özel varlık ve kapitalist emirlerin temelinde haklı çıktı; izleyici oluşturmak için yarışma, hissedarları koruma, fırsat bedellerinden yararlanma, yarışanları endüstri içinde yenme ve diğerlerini dışarıdan savuşturma ihtiyacı. Hiç kimse bu gerçekleri inkar etmese de ya da özellikle farklı bir düzenleme istemese de basın gene de birleşmiş toplumda özel bir pozisyon için ısrar ediyor çünkü kamu güveni ile dolu özel bir iştir bu. Bununla beraber bu halk ilgisi için asıl sorumluluk, iş durumlarında en az kontrol ve en çok emniyetsizlikleri olan en alt seviyede çalışanların

üzerine yüklenmiştir. Gazetecilik ahlakiliği hakkındaki tartışmalar hemen hemen yalnızca muhabirlerin ve editörlerin idaresi ile ilgileniyor, patronların ve servetlerin ahlakiliği ile değil. Gazeteciliğin belli başlı ahlak problemleri en derin patron seviyesinde ortaya çıkar ama muhabir ve editör seviyesinde "çözülür." Tüm uygulamalı amaçlar için profesyonel ahlakbilime profesyonel olarak muhabirler maruz kalır, patronlar değil.

BÖLÜM II

Bir katalog dolusu sebep çıkarmak bir tartışmayı ortaya koymaz, bu yüzden şimdi lensleri değiştirip sorun üzerine yeniden odaklanacağım. Gazeteciliğin ana terimi, her şeyin başı ve sonu, onsuz tüm teşebbüsün anlamını yitireceği terim halktır. Gazetecilik kurulduğundan beri halk içinde kurulmuştur; ve gazeteciliğin müşterisi olduğundan beri bu müşteri halktır. Basın kendini halk adına haklı çıkarıyor: halkı bilgilendirmek için, halkın yayılmış gözü, kulağı olmak için, halkın bilme hakkını korumak için, halkın menfaatine hizmet için var oldukları söyleniyor. Gazetecilikte ahlakilik basın ilişkisinde ortaya çıkıp halka doğru akar. Halk totem ve tılsımdır; geleneksel sadakat yemininin hedefi ve modern vampirleri savuşturmak için birbirine geçirilmiş anlamlı bir çarmıh.

Halk aynı zamanda tüm liberal gelenek içinde en derin ve en belli başlı kavramdır. Liberal toplum dürüst halk kavramı üzerine tesis edilmiştir. John Locke için halkın bir ferdi olmak bir mesleği kabul etmek demekti. Ama gazetecilik belagatında halkın tüm geleneksel büyüsü için halkın ne olduğunu ya da nerede bulunabileceğini hatta artık var olup olmadığını hemen hemen hiç kimse bilmiyor. Bu meselelere devrinin en çok bilinen gazetecisi Walter Lippmann'dan daha iyi bir şahit yoktur. 1914'de Lipp-

mann, *Sürüklenme ve Hakimiyet* adında, başlığıyla yılın ruh haletini bize yansıtan bir kitap yayınladı. Ülke, tüm Batı dünyası sürüklenmedeydi: her şey kontrol dışında, Büyük Dünya Savaşı başlamak üzereydi. Sürüklenmekten kurtulup hakimiyeti tekrar nasıl kazanacaktık; insan olaylarının akışı tekrar insan kontrolü altına geri nasıl alınacaktı? Savaş esnasında Lippmann, Woodrow Wilson için çalışmaya gitti, barış anlaşmasının temelini oluşturan On dört Madde'nin ilk taslağını hazırladı ve daha sonra Versay'de müzakerelere katıldı. Diğer pek çokları gibi o da müzakerelerden çıkan sonuçla ve Milletler Cemiyeti'nin müteakip başarısızlığıyla hayal kırıklığına uğramıştı. Versay'deki karmaşık sahneyi şöyle yazmıştır:

> Konferanstaki delegelerin acınacak derecedeki sınırlı eğitimi, hayatın tembel ve memnun edici yollarını öğrenmiş olmaları önlerindeki korkunç dünyayı görmelerini ve anlamalarını engelliyordu. Tüm bildikleri, tüm ilgilendikleri, onlar için hayatın tüm anlamı, kızıl enkazdan sıvışıp kaçmak gibi görünüyordu. Ve böyle panikle muhabir olmayı bıraktılar ve evden dedikoduyla ve çılgın açıklamalarla elçilikleri bombalamaya başladılar. Yaygara Paris'e doğru çevrildi ve doktrin ile ilgili tüm rüzgarlar savrularak gönderildi. Her yemek sofrası, her lobi, hemen hemen her özel röportaj, her ikincil delege, her uzman danışman entrikanın, yüksekten atmanın, uydurma dedikodunun odağı olmuştu. Oteller dünyadaki her grup insanı temsil eden, temsil etmeye kalkışan ve temsil etmeyi uman delegelerle dolmuştu. Bu aldatıcı ve her tarafa yayılmış kaos ile mücadele eden gazete muhabirleri okuyucularının haber tatları ile kararları, müzakereleri bu tahrip kasırgasına atmamaya dayanan adamların tutkuları arasında sıkışıp kalmışlardı.

Lippmann'ın 1922'de yayınlanan, modern gazeteciliğin kurucu kitabı *Kamuoyu*, Paris ve Versay'daki deneyimlerinin geniş bir yansımasıydı. Sert bir sonucu vardı. Halka ya da gazetelere dayanarak sürüklenmeden kurtulup hakimiyeti elde edemeyeceksiniz. Kamuoyu diye bahsedilen şey aslında yok ve bu yüzden bu düşünce olaylara hükmedemez. Seçmenler halk işlerini yönetmekte fıtraten beceriksiz.

> "Üçüncü perdenin ortasında gelip, kimin kahraman kimin kötü adam olduğuna karar verecek kadar kalıp son perdeden önce gidiyorlar." Şöyle bitiriyor: "Hayattaki ortak menfaat kamuoyundan tamamen sıyrılır ve ancak özel bir sınıf tarafından idare edilebilir. Kitlelerin hareketiyle ya da kamuoyuyla ne yapılabileceğine pek önem vermem."

Sürüklenmenin ötesindeki, hakimiyete doğru uzanan yol halktan geçmiyor, kamuoyundan ve gazeteden geçmiyor. Tek umut, vasat vatandaşın ne kapasitesinin, ne ilgisinin ne de becerisinin toplumu yönetmeye yetmeyeceğinin farkına vararak halkın omuzlarından yükü almaktadır. Hakimiyet ancak, halkın düşüncesine ve karakterine biçim verecek bir yeni düzen samurayı, bir uzman sınıfı; kitleler istese de istemese de onlar için demokrasi üretmeye kendilerini adamış kadınlar ve erkekler sayesinde elde edilebilir.

Lippmann doğrusu halkı politikadan politikayı da halkın hayatından çıkarıyor. Önemli bir ifadede halk sahasını politikadan uzaklaştırıyor. Lippmann politik dünyayı kendi yeni samuray sınıfı tarafından düzenlenmiş özel menfaatlere çeviriyor. Tabii Lippmann bilimin en parlak devrinde, bilim bütün olarak bir kültür timsali olarak alındığı dönemde yazdı. Bilim adamlarını menfaatleri ve hedefleri olmayan üstün bir sınıf olarak farz ediyordu: yeni dünyanın filozof kralları.

> Dünyanın işini, icat etmeyi, üretmeyi, adaleti sağlayıp yürütmeyi, kanunlar ve ahlaki kurallar koymayı,

> teknik işlerle uğraşmayı taşımanın yükü kamuoyunda ve hükümette değil, bu işlerle görevli olarak makul olarak ilgilenen kimselerin üzerindedir. Sorunların çıktığı yerde, ideal olan özel ilgili kimseler tarafından bir tanzimdir. Onlar tek başlarına gerçek sorunun ne olduğunu bilirler.

Lippmann'ın tasavvur ettiği işlerin durumunda gazetecinin ve gazeteciliğin rolü nedir? Daha önce de belirttiğim gibi hakikati söylemek değildir, çünkü gazeteciliğin hakikat ile hiçbir işi yoktur. Haberler sosyal radarda bir ses, bir şey olduğunu önceden uyaran bir sistem. Yoksa gazeteciler asıl olarak başka yerden gelen: laboratuarlarında uzmanlardan, bilim adamlarından, bürolarında bürokratlarından gelen hakikati yeniden kurma kanalları olarak çalışıyorlar. Gazeteciler uzmanların esrarengiz dilini kitleler için halkın kullanabileceği dile çeviren sembolik aracılardır. Uzmanların hükümlerini nakleder ve halktan ya da halkın temsilcilerinden değil ama o sınıftan gelen kararları tasdik ederler. Bunun ötesinde haberlerin ana fonksiyonu propagandadır. Haberler uzmanları dürüst olarak aldı; onları halkın menfaatiyle özel menfaati karıştırmaktan şiddetli aleniyet ışığı altına iterek korumuş oldu. Lippmann haberlere ya da halkın bilgilenmesine olan inançtan daha çok aleniyete inanıyor:

> "Aleniliğin en büyük iyileştirici etkisi, insanın tabiatını ortaya koyarak, onları medenileştirmesidir. İnsanlar açıkça ne isteyip ne istemediklerini beyan ederlerse, hepsi birden merhametsiz olamayacaktır. Açıkça söylenen bir özel menfaat demokrasiye karşı gözdağı değildir, aleniyetle tarafsızlaştırılmıştır."

Kamuoyu'ndaki mesajı tam olarak anlaşılamadı, bu yüzden birkaç yıl sonra *Hayali Halk* adı altında tekrar yayınladı. Kitabın hükmü şu:

"olayların akışını idare eden bir halkın olduğu inancına dayanan halk hükümeti teorisinin kabul edilmesi yanlıştır. Böyle bir halk ancak hayal ürünüdür."

Lippmann'a göre politikanın sorunu, doğru seçkinleri seçmek, onları bilgilendirme araçlarının kontrolüne yerleştirmek, yeni bilimlerle eğitmek ve bu seçkinlerin merhametsizce hareket etmemeleri için aleniyetin şiddetli ışığını üzerlerinden ayırmayacak bir basın yaratmaktır.

Lippmann'ın oldukça karamsar ve anti-demokratik kitaplarının mesajını bir kişi anlamıştı. John Dewey *Kamuoyu*'nu tetkik etti ve "demokrasinin en büyük şikayetnamesi artık yazılmış" diye nitelendirdi. Lippmann gazetecilik mesleğinin numunesi olarak kabul edilmiştir ve modern gazetecilik ideolojisinin biçimlendiricilerinden biri olmuştur. Ancak, kitabı halka karşı, gazetecilik ahlakbilimini tesis etmede tek umut oldukları mefhumuna karşı bir saldırıdır. Ronald Steel'in, Lippmann'ın hayatını, güçlünün iş birlikçisi ve eyalet başkanlarına danışman olarak geçirdiği açıklamaları şöhretini lekelemiştir ama bu Lippmann'ın sadece anlatmayıp aynı zamanda müdafaa ettiği gazeteciliğin aristokrat görüşünü değiştirmemiştir.

Lippmann'ın gazetecilik fikrini ve tamamen bu fikirden çıkan gazeteciliğin ahlaki ikilemlerini miras aldık ve müesseseleştirdik. Yeni samuray düzenimiz var ama David Halberstan'ın tarif ettiği gibi "en iyisi ve en parlağı." Gerçeğin ve nesnelliğin kutsallığına adanmış bilimsel bir gazeteciliğimiz var ama öyle ki aleniyetin şiddetli ışığı özel hayatın her alanını istila ediyor. Önceden uyaran bir sistem olarak gazeteciliğimiz var ama halkı heyecan ya da can sıkıntısı durumlarında sabit tutuyor. Uzman düşüncesinin sürekli akışını haber veren bir gazeteciliğimiz var ama uzmanlar arasında bir anlaşma olmadığı için bu, hakikate şahit olmaktan daha çok talk show dedikodularını

ve önemsiz idareleri gözlemlemek gibi oluyor. Hareketsizleştirilen ve sadece yüksekten gelen uzmanların hükümlerini tasdik eden halkı umursamayan gerçekçi bir gazeteciliğimiz var. Hepsinden öte kendini halk adına haklı çıkaran ama halkın bir dinleyici; uzmanlar tarafından bilgilendirilen bir kap, propaganda uygulaması için bir bahaneden başka bir rolü olmadığı, bir gazeteciliktir bu.

BÖLÜM III.

Gazetecilik ahlakbilimi genel olarak anlaşıldığı kadarıyla olumsuz bir teşebbüs. Gazetecilerin yanlış uygulamalarını, basının güvenilirliğini zedelemeye ya da haksızlığa götüren uygulamaları ortadan kaldırmak ya da düzeltmek için çalışır. Bu girişimin cesaretini kırmak istemiyorum. Gazeteciler doğru olmak zorunda, suçluların haklarını tanımalılar, özel hayatın meşru alanına saygılı olmalılar, sansasyonellikten kaçınmalılar, menfaat tartışmalarından sakınmalılar. Kısacası medeniyetin birer parçası olan iyi olarak bilinen ahlakî zorunlulukları uygulamalılar; Altın Kural ile gurur duyuyoruz, doğruyu söyleyip, sözlerimizi tutuyor ve günahlarımızı itiraf ediyoruz. Ama bunların hiç biri gazeteciliğin asıl sorunlarını çözmeyecektir. Aslında, o sorunlar çözülemez; ancak yeni bir grup uygulamalarla, gazeteciliğin ne olduğu ve nasıl bakılması gerektiğini düşünen yeni bir yol ile çözülebilir.

Diğer bir deyişle, şu anda var olan kötü uygulamayı gazetecilikten kaldırmak gazeteciliği tamamen sağ bırakır. Gazeteciliğin asıl sorunu temelinde olan halk teriminin gazetecilik tarafından kısmen çözülmüş olması. Gazetecilik sadece halk ile halkın yaşamı arasındaki ilişkiye anlam veriyor. Bu yüzden gazetecilikteki belli başlı ahlaksal sorun halkı yeniden yapılandırmak, yeniden var etmektir. Nasıl yapacağız bunu?

Maalesef, sorularım cevaplarımı geçiyor. Halka Amerikan politikasında ve Amerikan gazeteciliğinde nasıl zaruri bir rol vereceğimi bilmiyorum. En azından nasıl yapabileceğimizi düşündüğümüzü sorabilirim. Biliyorum ki Walter Lippmann tarafından ifade edilen oldukça kusurlu bir kişisel gazetecilik anlayışını miras aldık. Kişisel anlayışı kökünden çıkarıp atıp, kullandığımızda gazeteciliği düşünüp uygulayabileceğimiz yeni bir kelime grubu, yeni bir metafor geliştirmeliyiz. Bu kelime grubunu birkaç dakikada tarif edemem - belki birkaç saatte de tarif edemem - ama yeniden düşünmek gerektiği gibi bir iki noktaya işaret edebilirim.

Bir uzman gazeteciliği, bir bilgilendirme, gerçekçi, nesnel ve açık gazeteciliği birkaç kelimeye daraltmak üzere miras aldık. Bu gazeteciliğin bilimsel düşüncesidir: gazeteci ve uzman tarafından bilgilendirilen, eğitilen bir dinleyici var sayıyor. Gazeteci ve uzman farklı yollarıyla, metotlarıyla hakikati garantiliyor ve basın uygulamalarını tasvip ediyorlar. Bu kelime gruplarını fırlatıp atmayı ve yerine gazeteciliği bir kayıt, bir diyalog ve şiir ve ütopik politikada bir alıştırma olarak düşünmeyi tavsiye edeceğim.

Gazetecilik hakkında hatırlanacak ilk şey ismini Fransızca "gün" kelimesinden aldığı ve bu yüzden bir günlük, gün içindeki halk olaylarını kaydeden bir toplu halk günlüğü diyebiliriz. Gazeteciliğin önemi haberleri ve bilgiyi yaymasından daha çok kültürün kaydedilip saklanabildiği ve bu yüzden tekrar baş vurulabilecek başlıca araçlardan biri olmasından geliyor. Bu, Jefferson'un basın özgürlüğü için belirlediği temel hükümdür: çıkarılan gazete, insan hafızasıyla ve el yazısıyla karşılaştırıldığında toplum hayatındaki önemli olayların gerçekten yıkılmaz kaydıdır.

İkincisi gazetecilik bilgilendirme modelinden çok sohbet modeli üzerinde düşünülmelidir. Kenneth Burke'ün bu konuyla alakalı şöyle harika satırları vardır:

"Hayat bir sohbettir. Biz geldiğimizde önceden başlamış devam ediyordur. Anlamını yakalamaya çalışırız. Sohbet bitmeden önce biz gideriz."

Gazeteciler kültürümüzün sohbetinin sadece bir parçası, hepimizin bir eşi - ne daha fazlası ne de daha azı. Bu gazetecilik için alçakgönüllü bir rol - ya da ilk bakışta öyle gözüküyor - ama aslında ihtiyacımız olan da alçakgönüllü bir gazetecilik. Lippmann haklıydı. Gazetecilik doğruyu söyleyemez. Çünkü doğruyu kimse söyleyemez. Gazeteciliğin tüm yapabileceği kültürümüzün sohbeti içinde başkanlık yapmaktır; canlandırıp, düzenlemek, hareketli olmasını sağlamak ve diğer sohbetlerin -sanat, bilim, dinyararlanabileceği bir şey olabileceği düşüncesiyle bir kaydını bırakmak. Halk sohbet eşi olarak muhatap alındığında yeniden uyanmaya başlayacaktır ve gazetecilerle uzmanlar tarafından yapılan bir tartışmanın önünde pasifçe gözlemci olarak oturmaktansa konuşmaya katılmaya teşvik olunacaklardır.

Son olarak, gazeteciliği bilimin ve Aydınlanma'nın bir neticesi olarak değil, şiirin, insan bilimin ve politik ütopyacılığın bir uzantısı olarak düşünmeliyiz. Eğer gazeteciliği şiirin içinde temellendirseydik, nesnellik ve bilimsellik ifadeler yerine edebileştirmeye çalışsaydık neye benzeyecekti? Gerçekten şu an ki bazı ikilemleri çözebilecek yeni bir ahlaki kelime grubu üretecekti. Böyle bir kelime grubunun varolması için çağıracak büyülü bir gücüm yok ama eğer gazeteciliğin başlarına doğru geri gidersek, gazetecilik ile roman arasındaki ilişkilere, ilk büyük politik gazeteci Samuel Johnson'a doğru, oldukça yaklaşabiliriz. *Batı Adalarına Bir Seyahat* adlı ilk büyük gezi kitabında Johnson ve arkadaşı Boswell İskoçya'da Bamff kasabasına gelirler. Johnson İskoçları pek sevmezdi ve kasabalarını pek düşünmemişti. Genelde sınırlı anlatıyor ama İskoçların oldukça kötü mobilyacılığını ve Bamff'ın kaba

evlerini detaylı bir şekilde anlatıyor. Nasıl pencere yapacaklarını ya da düzgün cam kullanacaklarını bilmiyorlardı ve bunun sonucu evleri çok kötü kokuyordu ve misafir olmak için oldukça rahatsız yerlerdi. Bu mizaçta anlatmaya devam ederken birden sesinde bir iç çekiş ortaya çıkar:

> "Bu küçük gözlemler yazmanın yüksek haysiyetinden bir şeyler alıp götürecek gibi görünüyor ve tereddütle, biraz küçük görme, hakir görme korkusuyla söylenilenler dışında bir şey nakledilemedi."

Johnson düşük yaşam tarzını - İskoç evlerinin görünüşünü ve kokusunu - tartışmak için kendini büyük yazma aleti ile bulunca durakladı ve utandı. Yazmak Tanrı'yı ve yüksek erdemleri düşünmek içindi ve burada onu adi bir yerde kullanıyordu. Utanmasına rağmen devam ediyor ve ehemmiyetsiz şeylerin önemi için müdafaada bulunuyor:

> "Hatırlanmalı ki hayat, şanlı davranışlar ve zarif neşelerden müteşekkil değildir. Zamanımızın çoğu, günlük görevlerimizi yerine getirmenin, küçük rahatsızlıkları uzaklaştırmanın, önemsiz zevklerin satın alınmasının gereklerine göre geçiyor ve hayatın akışı düzgünce süzülürken ya da küçük engeller ve nadir kesintilerle bu düzgünlüğün bozulmasında ya memnun ya da huzursuz."

Johnson tekrar ani bir iç çeker ve demokratik bir gazeteciliğin savunmasını yapar:

> Her milletin gerçek durumu günlük hayatının durumudur. İnsanların tavırları milli kişiliğin seyahatle ya da eğitimle, felsefeyle ya da beyhudelikle yok edildiği ya da silindiği büyüklük saraylarında ya da öğrenim okullarında bulunamaz, halkın mutluluğu zevk düşkünlerinin meclisleriyle ya da zenginlerin ziyafetleriyle değerlendirilemez. Milletlerin büyük çoğunluğu ne zengindir ne de zevk düşkünü; birleş-

tiklerinde halkı oluşturan kimseler caddelerde, köylerde, dükkanlarda ve çiftliklerde bulunur ve toplu olarak düşünülünce genel refah ölçüsü bu insanlardan çıkarılmalıdır; hassaslığa yaklaştıklarında arıtılmış bir millet olurlar. Bir millet, en azından ticari bir millet, konforları arttığında varlıklı olarak adlandırılmalıdır.

Bu söylem günlük hayatın demokratik bir gazeteciliği için dilimizdeki ilk büyük müdafaadır. Johnson gazeteciliğin gerçekten en büyük ahlaki zorunluluğunun ne olduğunu ilk söyleyen kişidir: acı çekenleri rahatlatmak ve rahatlara da acı vermek. Ama eğer sizin tek ilgileriniz açıklık, nesnellik ve gerçeklik ise ne acı verebilirsiniz ne de rahatlatabilirsiniz.

Bilim bir zaman kültürümüzün temsilcisi olarak hizmet edebilir ve bilim adamı bir müddet kahramanımız olabilirdi. Bilim liberal demokrasinin kaynaklarının elde edilmesinde büyük ve önemli bir iş yapmıştır. Ve gazeteciliğin bilimi model olarak alıp bozulmuş şekliyle de olsa taklit etmeye çalışması şaşırtıcı değildir. Ama o devir kapanmıştır.

Günümüzde, kültürümüzün en önemli bölümleri sanatta, şiirde, politik ütopyacılıkta, insan bilimindedir. Bu yeni menfaatlerden çekinmemeliyiz. Sonuçta sosyal hayat büyük metaforların başarısıdır. Bu yüzyılda gazetecilik anlayışımıza hükmeden metafor sorunla yüz yüze kalmıştır. Bu gibi konferanslar sadece sorunlarımıza delildir. Gazetecilik ahlakiliği, gazeteciliğin ne olduğunu yeniden düşünmezsek yeniden açıklamazsak, yeniden yorumlamazsak ileriye gitmeyecektir. Gazetecilik bilim ya da kültürümüzün bilgisi değil ama onun yerine kültürümüzün şiiri ve sohbetidir.

MEDYA KALİTESİ İÇİN BİR ARAÇ OLARAK AHLAKBİLİM*

Andrew Belsey** ve Ruth Chardwick***

KALİTE VE MEDYA

Sosyal psikolog Une Bronfenbrenner bir keresinde şöyle yazmıştı;

> "profesyonel ahlakbilimin kurallarını ihlal etmekten kaçınmanın tek emin yolu büsbütün sosyal bilim araştırması yapmaktan sakınmaktır."

(Bronfenbrenner, 1952,453; Barnes'tan alıntı, 1979,5) Gazetecinin böyle bir tercih hakkı yoktur. Belki geleneksel yayın pahasına elektronik medya rolünün arttırılmasıyla medyanın yapısı değişebilirse de, medyanın daimi hayatta kalacağı mantıklı bir tahmindir. Medyanın önemi bir bütün olarak topluma verilirse, medya kalitesi nasıl korunup yükseltilecek? Medyada kalite teminatı profesyonel ahlakbilimin meselesi midir?

Medya demokrasi ile yakın bağlantısı sebebiyle toplum için önemlidir. (bakın Liehtenberg, 1990; Keane;

---

* European Journal Of Communication © 1995 SAGE (London, Thousand Oaks, Calif, New Delhi), Cilt 10 (4): 461-73.

** Prof. Dr. Belsey, felsefeci, University of Wales.

*** Prof. Dr. Ruth Chardwick, ahlak felsefecisi, University of Central Lan'cashire.

1991) Genellikle özgür medyanın demokratik bir toplum için gerekli olduğu kabul edilmiştir.[1] Demokrasi, gerçekte politika dahil geniş bir sosyal süreç alanına katılan vatandaşların bir iştirakidir. Demokratik siyasi katılım bilgili bir vatandaşlığı gerektirir ve medyanın rollerinden biri bilgi, düşünce, yorum sağlayarak ve geniş sosyal, politik meseleler alanı üzerine münazara sağlayarak katılım seviyesini arttırmaktır. (Açıkçası demokratik bir rol almada medya yalnız değildir ama mesela eğitim sisteminin çalışmasına dayanır.) Bununla beraber, medya demokratik rolünü yerine getirse de özgürlüğe gerek duyar, bu yeterli değildir. Aynı zamanda medyanın halkın elde edebileceği bilgi ve düşüncenin kaliteli olması meselesi vardır. Burada parola kelime olarak "çeşitlilik" öne çıkıyor, özellikle düşünce dolaşımı söz konusu oldukça.

Bu kulağa modern demokratik teorinin klişe sözü gibi gelse de sorunsuz değildir. Medyanın demokratik bir toplumdaki rolü teorisi ile dünyada özellikle doğu Avrupa, kuzey Amerika ve Avustralya'yı kapsayan, genelde sosyal ve siyasi kurumlarda demokratik bir yaklaşım örnekleri olduğu var sayılan bölgelerdeki politik ve ekonomik uygulamaya hükmeden piyasa ideolojisi arasındaki fikir ayrılığı özellikle tartışılabilirdi. Hüküm süren bu ideolojiye göre medya ve içeriği herhangi diğer bir ürün gibi arz ve talep kanununa tâbi mallardır, ve böylece devlet tüzüğü sahasının dışında olmalıdırlar.

Kanunsuzluğun ve pazar güçlerinin hakim olduğu yerde medya kalitesi meselesi için iki yaklaşım vardır. Birincisi, pazar dışı güçlerin serbest pazara izinsiz girişini göstererek meseleyi tamamen ortaya koyacaktır. İkinci yaklaşım biraz daha karmaşık, satışlar ve izleyici tipleri

1. Bu iddiayı burada incelemiyoruz ama eleştirel bir görüş için Curran'a bakın. (1991)

ile ölçülerek ortaya çıkan müşteri tercihlerinin memnuniyeti açısından kalitenin sorgulanmasının yeniden yorumlanması. Bu suretle en iyi gazete en çok satış yapan, en iyi televizyon kanalı en çok seyircisi olan, vs. olacaktır. Diğer bir deyişle "kalite" pazar tarafından belirlenecektir.

Bu yaklaşımların her birinin medya kalitesi sorusuna uygun cevap olup olmadığı tartışılabilir. Birincisi meseleyi tanımayı hepten reddediyor, ikincisi ise "kalitenin" nicelikli bir yeniden tanımlanması ile sorudan kaçınıyor. Her iki yaklaşım dar düşünceli bir düzenleme fikrini benimseyerek, yanlış bir şekilde kanunun medyaya düşman olması gerektiğini varsayıyorlar ve böylece düzenleme fikrinin anayasaya uygun; yasal çerçevede, medyanın işleyebileceği, kendi içinde tarafsız olabileceği bir düşünce olduğunu fark edemiyorlar. Düzenleme sonuçları uygulamada bazı özel durum ve yargılama hakkı çerçevesine has içeriğe dayanır. Bazı içerikler, gazetecilerin yasal basın özgürlüğü garantisinin izniyle ahlaki anlamda kalite sorgulamaları üzerine odaklaştıkları Amerikan Anayasasındaki First Amendment kapsamında tartışılabildiği gibi oldukça olumlu olabilir. (bakın Klaidman ve Beauchamp, 1987; Belsey 1995). Diğer içerikler ise, hem zalim bir sonuç olasılığının hem de belirsizliğin editör yorumu ve araştırıcı gazetecilik üzerine şiddetli men edici bir etkisi olduğu İngiliz iftira edici neşriyat kanunu kapsamında tartışılabildiği gibi oldukça olumsuz olabilir. (bakın Robertson ve Nichol, 1992, 102-103)

Bundan başka, daha esaslı bir seviyede bu pazar yaklaşımı sadece kalite sorgulamalarını önemsemedikleri için değil, aynı zamanda tamamen demokratik medyaya geçmeyi başaramadıkları için eleştirilebilir. Örneğin, John O'Neill serbest pazar ile özgür basın arasındaki varsayılan bağlantıyı, "pazar, bilgi neşrine ve demokratik toplumun gerektirdiği çeşit çeşit düşünceye mani oluyor" (O'Neill, 1992,15) fikrini öne sürerek eleştirmiştir. Medya-

daki patron ve kontrolün sınırlandırılması, patronlu ve kontrollü olanların menfaatlerini yansıtan haksız bir sınırlı randımanla sonuçlanır.

Pazar yaklaşımı, demokrasinin medya kalitesi sorularına karşı kaygısız olamayacağı problemiyle yüzleşmiyor. Pazar standartlarında özgür bile olsa medya kurumlarının hiç biri, kalite sorgulamasıyla karşılaşmadıkça demokratik beklentileri başarmaya yardımcı gibi görünmüyor. Aslından farklı haberlerin, taraflı tartışmaların ve dalavereci düşüncelerin demokrasiye hizmet edemeyeceği açıktır.

Öyleyse geriye medya kalitesinin sorgulanması kalıyor. Ama doğrudan buna değinmeden önce, daha önce bahsedilen ve bu makalede çeşitli görüşlerle tekrar bahsedilecek bir ayrıma, kalite teminatının olumlu ve olumsuz durumları arasındaki ayrıma kısaca dikkat çekmek faydalı olacaktır. Bu ayrım sağduyuyla oldukça uyumludur. Genel ifadelerle medyanın ne yapması ne yapmaması gerektiği, medyada neyin yer alıp neyin yer almaması gerektiği konusundaki ayrımdır. Medya kalitesinin olumlu yönü, medyanın derinlik, çeşitlilik gibi bilgi, düşünce neşri alanlarıyla demokrasiye yardımı ile ilgilidir. Medya kalitesinin olumsuz yönü ise nelerden sakınılacağı ile ilgilidir: Örneğin, dalavere, istismar, müstehcenlik, pornografi gibi.

Medya kalitesinin sorgulanmasına ana hatlarıyla iki yaklaşım olduğu ortaya çıkıyor: yasal ve ahlaksal. Öyleyse hangisi kalite teminatı için en iyi takip edilecek yoldur, yasal yol mu, ahlaksal yol mu? Ya da her ikisi de aynı hedefe mi götürüyor?

MEDYA KALİTESİ İÇİN YASAL YOL

Medya kalitesi için yasal yolun hem olumlu hem olumsuz yönleri vardır. Olumlu yönü doğrudan kalitenin sorgulamasına hitap etmektense, iyi gazeteciliğin uygula-

nabilmesine imkan veren yapıyı sağlama düşüncesi olmasıdır. Bunun açık örneği daha önce bahsedilen Amerikan Anayasasının First Amendment ile "konuşma ya da basın özgürlüğünü kısıtlayarak... meclis kanun koyamaz" hükmüdür. Başka önemli bir örnek ise bilgi özgürlüğü kanunlarıdır, bu sadece bilgiyi erişilebilir yapmıyor aynı zamanda politik ve sosyal meselelerde bir açıklık ve tartışma atmosferini teşvik ediyor. Basın özgürlüğünü garantileyen ve serbest bilgi akışını ilerleten bir yasal çerçeve sadece iyi gazetecilik sınırlarına değil aynı zamanda demokrasinin sınırlarına da hizmet ediyor.

Medya kalitesi için yasal yolun olumsuz yönü yayınlanabileceklerin sınırlanması ya da yasaklanması ile alakalıdır ve polis zırhını, suçluyu ya da sivil zabıtaları, mahkeme emirlerini, hukuki kararları, yaptırımları, cezaları ve diğer yasal süreçleri hep burada sunar. Bu asker devleti imajını hatıra getiriyor gibiyse de demokratik ülkelerde bile derece olarak farklı olsa da ve genelde tarih ile geleneğin kazalarını yansıtsa da medyayı bir şekilde sınırlayan ya da düzelten kanunlar vardır. Medya kanununun olumlu ve olumsuz yönü arasında ters orantılı bir ilişki olacak gibi görünüyor: basın özgürlüğünün yasal garantisi olan bir ülke ve haber özgürlüğü kanunlarının medyayı sınırlayan birkaç kanunu olacak. Diğer taraftan, yasal basın özgürlüğü ve haber verme özgürlüğü olmayan bir ülke medyayı sınırlandırmada daha az önlemler alacaktır ve mesela memur gizliliği, güven, mahkemeye itaatsizlik, ırk düşmanlığı, kutsal şeylere saygısızlık, müstehcenlik, iftira ve başka pek çok meseleler üzerine önemli derecede kanunları ile maalesef İngiltere bir örnek teşkil ediyor.[2] Böy-

2. İngiliz medya hukukunun geniş bir gözden geçirilmesi ve tartışması Robertson ve Nichol (1992) tarafından sağlanmıştır; Medya bakış açısından son gelişmelerin bir listesi için Stephenson'a bakın (1994)

le bir sistemde medya özgürlüğü yasal çerçevenin çatlaklarında yer alıyor, tabii bu çatlaklar tek partili hükümetlerde olanlardan daha da geniş.

Yasal yol medyada kalite teminatının gerekli bir parçası mı? Açıkçası, evet, hem olumlu hem de olumsuz yönleri medya kalitesini ilerletmeye yardımcı oluyor. Muhakkak olumsuz yasal sınırlamaların bazı alanları oldukça ihtilaflıdır - örneğin kutsal şeylere saygısızlık ya da memur gizliliği üzerine sert sınırlayıcı İngiliz kanunu gibi. Ama iftira, pornografi ya da ırkçı materyal yayınlanması üzerine bazı yasal sınırlamalar medya kalitesiyle ve demokrasiyle uygun olabilir - sorun sınırın nerede çizileceği, mazur görülebilir haber aktarımı ya da düşünce ifadesini boğmadan sakıncalı olanları ortaya çıkaran kanunların nasıl çerçeveleneceğidir. Ama belki de, olumsuz sınırlamalar bir taahhüt ile dengelenirse, medyanın demokratik bir hükümete yardımını engelleyiciden çok kolaylaştırıcı yapıda olumlu bir çerçeveye kanunlarla muhafaza edilirse mesele daha açık olacaktır.

Ama gerekli ve makul olsa da, medya kalitesi için yasal yol yeterli olmayacaktır. Ne gazeteciler için yasal haklar ne de medya üzerinde yasal sınırlamalar iyi gazeteciliği üretemeyecektir. Medyada kalite bir ek yolu gerektirir, ahlaki yol.

MEDYA KALİTESİ İÇİN AHLAKİ YOL

Hukuk bazı davranışları teşvik edici bazılarını ise men edici bir alan sağlasa da, hayatın hiçbir alanında hiçbir yasal çerçeve ahlaki davranışı garantileyemez. Cezalar ve yaptırımlar şeklinde engelleyiciler olacaktır ama sonuç olarak bir toplum, fertlerinin ahlak ve sorumluluk anlayışına dayanır. Bu demokraside olması gerekendir. Bunun gibi yasal yolun da ne olumlu ne de olumsuz yönleri medya ka-

litesini garantilemeyecektir. Medya çalışanlarının ahlak ve sorumluluk anlayışı olmadan da kalite eksik kalacaktır. Ama medya ile ilgili olarak hukuk ve ahlakbilim arasında önemli bir karşılıklı etki vardır. Meseleyi basitçe ortaya koymak gerekirse; çok fazla yasak ve sınırlamalar gazetecileri yasal terimler içinde kapıp götürebilecekleri ne varsa ona yönelmeye itiyor ve böylece dikkatlerini ahlakbilim meselelerinden uzaklaştırıyor. Bunun medyanın veriminde kalitenin zararına çarpıtıcı ve önemsizleştirici bir etkisi var.[3] Diğer taraftan, gazetecilere yasal haklar ve özgürlükler vermek onları mesleklerindeki ahlaki meselelere dikkat etmeleri zorunluluğu altında bırakacaktır. Klaidman ve Beauchamp'ın medya ahlakiliği tartışmalarında belirttikleri gibi;

> "yasal zorlamalardan özgürlük daha çok ahlaki zorunluluk bilinci gerektiren özel bir ayrıcalık hakkıdır." (Klaidman ve Beauchamp, 1987,12)

Yayın yapmanın yasal bir hak olması ahlaken de doğru olduğu anlamına gelmez. Kanun tatmin etse de müstehcenlik, suikast, özel yaşam, gizlilik, aldatma, cinsellik ve benzer korku alanlarında hala ahlaki sorular var. Gazeteciler mümkün haber kütlesi içinden neyin dahil edilmesi, neyin edilmemesi gerektiğini seçmeliler ve neyin önemli, önemsiz olduğu hakkındaki hükümler esasen ahlaki hükümlerdir. Bunun gibi, bir tarafta hassaslık ve tat meseleleri diğer tarafta sansasyonellik ve bayağılık meseleleri çoğaldıkça sunuş ile ilgili hükümler de ahlaksaldır. Tüm bu ahlaki meseleler profesyonel yetki kavramı içinde toplanabilir, çünkü bu sadece teknik yeteneklerin bir idaresini gerektirmiyor aynı zamanda ahlaki özellikleri yayma kabiliyeti de gerektirir. (Klaidman ve Beauchamp, 1987,12) Bu yüzden, örneğin bir doğruyu söyleme taahhü-

3. Bu nokta ve bunu takip eden bazı tartışmalar Belsey'de daha detaylı hazırlanmış tartışmalara dönüyor.

dü sık sık gazeteciliğin aslı olarak öne sürülüyor (ve bu sebeple gazetecilik yetisine temeldir) ve dürüstlük, doğruluk, azimlilik ve şüphesiz diğer ahlaki özellikler de gazeteciden bekleniyor.

Medyada ki ahlaki yeti kavramına daha neyin dahil olduğunu söylemenin ilginç ve önemli bir yolu, Klaidman ve Beauchamp'ın gazetecilik için erdemlik kapsamında; her gazetecinin "erdemli gazeteci" olması gibi reçetelerine bakmaktır. (Klaidman ve Beauchamp,1987) Erdemli gazeteci adillik, doğruluk, dürüstlük, nesnellik, iyilikseverlik, hassaslık, güvenilebilirlik, mesuliyet ve mizah gibi pek çok erdemi taahhüt edecek. Belirli bir erdem listesinden daha da önemlisi ise erdemin kendisidir; erdemli gazeteci erdemli bir kişiliğe sahip olan kimsedir, sadece bilinen değil yepyeni durumlarda da erdemli hareket etme mizacında olan kimsedir. Bu alanda yetenekli gazeteci erdemli gazetecidir ve aynı zamanda kaliteyi taahhüt eden gazetecidir.

Öyleyse bu şekilde ahlakbilim medya kalitesi için bir araç olabilir. Daha önce bahsedildiği gibi, ahlaki yolu medyadaki kaliteyi sağlamak için ahlaki gerekleri vurgulayan olumlu bir yönü (doğruyu söyleme gibi erdemler) ve yasakları vurgulayan olumsuz bir yönü (yalan söyleme gibi haber verme kusurları) ile iki şekilde gezebilecek bir araçtır.

UYGULAMA YÖNERGESİNDEN GEÇEN AHLAKİ YOL

Medya kalitesi için ahlaki yol bireysel gazeteciler ve diğer medya çalışanları tarafından belli ahlaki prensiplere ve standartlara uyma taahhüdü gerektirir - "erdemli gazeteci" kavramı ile ifade etmenin uygun olabileceği bir taahhüt. Ama bu taahhüt ahlaki bir "uygulama yönergesine" yapışarak, çeşitli prensipleri ve standartları birleştirerek mi gösterilmeli?

Önemli olmasa da böyle bir yaklaşımın yararları vardır. Gazeteciliği uygulama kodlarını yürürlüğe geçirmiş diğer meslekler ile birleştirir ve sırf mesleğin ötesinde profesyonel statüye geçmek için bir istek gösteren hareketlerden biridir. Bir yönergeye bağlılık gazetecileri belli amaçların ve ilgilerin farkına varan ve topluma karşı sorumlulukları kabul eden profesyoneller olarak bir araya getirir. Bu yüzden bir yönergeye bağlılık, ahlaki meseleler hakkında sadece saf bir vicdanlılıktan çok, doğruluğu ispatlanmış ahlaki prensipler ve standartlar için bir toplu halk taahhüdü gösterir. Ahlaki prensipleri ve standartları yayınlanmış bir yönerge içine koymak, hem profesyonellere hem de halka bir kalite taahhüdü olduğunu ve kaliteyi elde etmek için davranış ve uygulama standartları gerektiğini ilan eden bir kolaylıktır.

Ahlaki bir uygulama yönergesinin neyin gerektiğini ve neyin yasaklandığını detaylandıran hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Her iki yönün de medya kalitesini sağlamak için açıkça bir yardımı vardır. Medya için bir uygulama yönergesi, gazetecilerin her meselede dürüst ve doğru olmasını, haberleri sunarken tarafsız ve nesnel olmasını, düzeltmeleri yayınlamalarını, cevap hakkı tanımalarını, gizli kaynakların kimliğini korumalarını gerektirebilir. Aynı zamanda aldatmayı, tacizi, özel hayata ihlalleri, travmatik olay kurbanlarını sık sık rahatsız etmeyi, çocukları sömürmeyi, suçluların öykülerini satın almayı yasaklar. Bu yasakların olumlu şartlardan daha belirli olduğu açıkça fark ediliyor.

Bununla beraber, bir uygulama yönergesinin sadece gerekenleri ve yasaklananları listelemekten başka işlevleri var olduğu görülebilir. Öncelikle bir yönergenin, gerekenler ve yasaklananların ihlallerini cezalar ile birleştiren bir disipline ait işlevi olabilir. Bir yönergenin aynı zamanda bir gazeteciden ne beklediğini öğretecek, gazeteci-

liği profesyonel uygulama olarak yapılandıran düşüncenin ve yetkinin standartlarını belirleyip teşvik edecek eğitici bir işlevi olabilir. Medya için bir yönerge durumunda basın özgürlüğünü demokrasinin gerekleriyle birleştirerek böyle idealler First Amendment amaçlarına geri dönebilir. (Daha fazla yönergelerin tartışması için bakınız Belsey ve Chadwick, 1992; Herris, 1989,1992)

BİR ÖRNEK: BASIN ŞİKAYETLERİ KOMİSYONUNUN UYGULAMA YÖNERGESİ

(İngiliz) Basın Şikayetleri Komisyonu'nun (PCC) Uygulama Yönergesi yoklaması, bir kuralın içine açıkça ahlaki davranışı koymaya kalkmanın yararları ve zararları üzerine biraz ışık saçabilir. Ama ilk önce, PCC Yönergesi'nin tarihi, medyanın yasal ve ahlaki düzenleme arasındaki ilişki meselesini aydınlatıyor. Basın Şikayetleri Komisyonu yasal olmayan bir yapıdır, çoğunlukla gazeteciler ve sürekli yayın yapan köşe yazarlarından, bağımsız bir başkan ve diğer üyelerden oluşur. Yönergesi tam olarak daha sınırlayıcı kanunlardan sakınmak için kendi kendini düzenleme teşebbüsüdür. Geçtiğimiz yıllarda İngiliz basını, hükümetin otoritesine sağlıksız bir itibarsızlık olarak baktığını gösterdi. Bu durumda basın, *Casus Yakalayıcı* olayında ve gizli istihbarat servislerini kapsayan diğer meselelerde, hükümetin sırları olarak gördüğü meselelerde önemli bir ilgi gördü.[4] Basın, ünlü kişilerin - çoğu kıdemli politikacıların hatta başkanların - seks hayatlarına daha sağlıksız bir ilgi göstermeye devam edince hükümet bunu, basın ve özel hayat konuları için yasal bir dü-

4. İngiliz Resmi Sırlar Anlaşması üzerine ihtilafların eleştirel söylemleri için Ewing, Gearty'e (1990, bölüm 5) ve Thornton'a (1989, bölüm 2) bakın. Bu mesele üzerine daha fazla arka plan için Hooper'a bakın (1987)

zenleme yapısı olarak bazı mekanizmalardan geçirerek medyanın aşırılıklarını dizginlemeye çalışmak için bir şans olarak gördü.[5] Sorun, böyle mekanizmaların asıl suçlular olan tabloit gazetelerin ötesine erişememe, ciddi ve sorumlu araştırıcı gazeteciliği yasaklama tehlikesi olmasıdır ve şimdiye kadar çözüm olası kanun taslaklarından sıyrılmıştır.[6] Ama basın - kabul edilmeli ki heyecansız bir şekilde - ileriki yasaklayıcı kanun tehlikesine karşı PCC'yi kurarak ve kendilerine yönelik Uygulama Yönergesi'ni koyarak "kendi evini düzene koyma" (politikacıların çeşitli durumlarda kullandıkları ünlü klişelerinden) teşebbüsüyle cevap verdi.[7]

Yönerge oldukça kısa, bir kağıdın iki tarafını dolduruyor ve on sekiz maddenin takip ettiği bir önsözden oluşuyor:

1. Doğruluk;
2. Cevap hakkı;
3. Yorum, tahmin ve gerçek;
4. Mahremiyet;
5. Dinleme aletleri;
6. Hastaneler;
7. Yanlış yansıtma;
8. Taciz;
9. Makalelere telif ödeme;
10. Üzüntüye ya da şoka sokma;
11. Masum akrabalar ve arkadaşlar;
12. Çocuklarla röportaj ya da resimlerini çekme;

5. Özel yaşam kanunlarına baskının son yapılanması tartışması için Stephenson'a bakın (1994)
6. Stephenson (1994) kendi kendini düzenleme sisteminin bir savunmasını sunuyor.
7. Yönerge ilk halinden sonra yeniden gözden geçirilmiştir. Şimdiki versiyonu Basın Şikayetleri Komisyonu'dur (1994).

13. Seks olaylarında çocuklar;
14. Cinayet kurbanları;
15. Ayrımcılık;
16. Maddi gazetecilik;
17. Gizli kaynaklar;
18. Halkın menfaati.

Yönerge metni böyle kuralların bir sorununu hatıra getiriyor, tutarlı bir teorik temel ile iyi düzenlenmiş bir yönerge yapmak için çok az düşünce ortaya çıkıyor. Temelinin ya da amacının ne olduğunu belirtmek için ya da şartların bireysel olarak gerekli ve yönergenin amaçlarını başarmak için yeterli olduğunu ispat etmek için çok az teşebbüs var. Doğruyu söyleme ve nesnellik gibi açık erdemleri kesin olarak belirtmiyor ve halka nasıl sunulduğundan çok materyallerin toplandığı yol ile ilgileniyor, oysa gazeteciliğin bu her iki yönü de bir şekilde düşünülmelidir.

Önsöz bilinç altlarındaki amaçlarının ne olduğu hakkında birkaç ip ucu veriyor:

> Tüm basın üyelerinin en yüksek profesyonel ve ahlaki standartları muhafaza etmek görevi vardır. Böyle yaparak Uygulama Yönergesi'nin hükümlerini ve halkın bilme hakkını korumayı göz önünde tutmalılar.

Burada halkın bilme hakkına değinmek medya ile demokrasi arasında bağı gösteriyor, ama işaret edilen nokta daha önce değinilen profesyonel ve ahlaki standartlarla bilme hakkı arasındaki bağ gibi belirsiz bırakılmış ve açıklanmamıştır.

> Yönerge açıklamasında yeterince açık değil: "Bunun (yönergeyi kast ediyor) esas olarak editörlerin ve gazetecilerin kendi kendilerini sınırlama unsuru taşıdığının farkına vararak, bir kendi kendini düzenleme sistemi kapsamında kabul edilebilir olarak tasarlanmıştır."

Bu ifadenin söz dizimi biraz muğlak, yuvarlaklığın önemli bir unsurunu ya da popüler ifadeyle aynı şeyi farklı kelimelerle tekrarlama içeriyor gibi görünüyor. Sonuç olarak yönerge, sırt üstü düşerse esaslı bir temeli olmayan, bocalayan vaziyette kalıyor. Özellikle yönergeyi kullananın ya da okuyanın her bir şartın tutarlı bir yol içinde nasıl geliştiğini görmeleri için temelin ve prensibin daha açık bir ifadesi sağlansaydı daha yararlı olurdu.

Maddeler kendileri olumlu şartlar ile olumsuz yasaklamaların bir karışımı olarak açık bir sıralama ile sunulmuyor ve yapılması ve yapılmaması gerekenler bağımsız bir seri şeklinde sunuluyor. Şöyle özetlenebilir: doğru ol; hatalar için özür dile; cevap hakkı ver; gerçek ile yorum arasını ayır; gizli kaynakların kimliğini koru; - ama özel yaşama tecavüz ve halka rahatsızlık verme, özellikle hastanedeki hastalar, kurbanlar ya da çocuklar varsa; gizli dinleme yapma; yanlış yansıtma; mahkeme olaylarında suçlulara ya da şahitlere para ödeme; seks düşkünü ya da ırkçı olma; eğer finansal bir gazeteciysen içerdeki bilgiden kâr elde etme.

Maddelerin yönergede yer aldığı şekliyle iki başka sorunu daha var. Birincisi belirsizlik ve genellilik ve sonuç olarak reçetelerin çoğunun gerçekten etkin olabilmesi için daha fazla yorumlanması ya da tertibi gerekecek. "Uygun olduğunda" bir özür gerekir; cevap hakkı için "adil" bir fırsat verilmeli; travmatik olayların kurbanlarına yaklaşımlar "sempati ve ihtiyatla" yapılmalı; ve bunun gibi.

İkinci sorun ise diğer şartların bazılarına istisnalar 18. maddede yer alıyor. Yani mahremiyet tamamen korunmuyor, hem de gizli dinleme, yanlış yansıtma, rahatsızlık verme, şahitlere ve suçlulara para verme tamamen yasaklanmıyor, diğer şartların hükümlerine riayetsizlik için halkın menfaati savunması yapılıyor. Halkın menfaati,

suçu ve ağır suçu ortaya çıkarıp halkın bireyler ve kurumlar tarafından yanlış yönlendirilmesinden korumak ve halk sağlığı ve rahatını muhafaza etmek olarak tanımlanıyor. Bir kere daha ayrıntılı yorumlama ve tertipleme için çok fazla mevzu var.

Bununla beraber, sadece yönergeye eleştiriler yapılabildiği için, yönerge değersiz demek değildir. Böyle bir yönergenin pek çok yararı da vardır. İlk önce, gazetecilere uygulamada sorun olabilecek bazı alanlarda rehberlik sunuyor ve bireysel olarak yapmaları gerekenlerle yasaklananları kendi içlerinde iyice duyuyorlar. Şartların bir kısmı detaylı yorumlanmadan uygulanamazsa da yönerge en azından gazetecilerin özen ya da yansıtma gerektirebilecek durum tiplerine dikkatlerini çekiyor. Hatta gazetecilerin ahlaki sorunlara ilgi duymalarına ve yansıtma ile karşılıklı tartışmalarda daha fazla yorumlama aramalarına teşvik edebilir - ve böyle bir süreç ile yönergenin kendisi de gelişecektir.

Yönergenin aynı zamanda profesyonel uygulamada ve halkın menfaatine hizmette yüksek ahlaki standartları sağlamaya ek olarak bir kamu duyurusu olma yararı var. Yönerge tarihsel ve politik bağlamda düşünüldüğünde bu özellikle önemlidir. Tabii ki, bu bağlamda verildiğinde halkın pek çok ferdi yönergeyi, sadece detaylı sınırlayıcı konulardan sakınmak için yapıldığına ve basının bu hükümlerle yaşamak için herhangi büyük bir çaba sarf etmeyeceğine inanarak bir nevi kötümserlikle karşılayacak.

Yönergenin üçüncü yararı halkın kötümserliğiyle mücadelede biraz başarılı olabilecek bir disiplin işlevinin olmasıdır. Kendi kendini düzenleyen bir sistemin yaptırımları çok büyük bir şey çıkarmaz ortaya ama yönergenin önsözü PCC'den Uygulama Yönergesini "zorla icra ettiren" diye bahsediyor. Ana yaptırım, PCC tarafından yö-

nergeye riayetsizliği saptanan herhangi bir yayının eleştiri kararını tam bir önem ile yayınlaması gerekmesidir. Bu ve buna bağlantılı olarak suç işleyenin kötü şöhreti olması yaptırımı PCC'nin kendi kendini denetim sisteminin, medyanın yüksek ahlaki standartlarla hareket etme zorunluluğu hissedeceği bir "utanç" kültürü işletme hesabına geleceğini gösterir.

Dördüncü yararı kendi kendini düzenleme sisteminin bir parçası olarak yönerge, sadece zayıf yaptırımlarla desteklense de, elbette hukuksal düzenlemeden daha iyidir. Bir demokraside kendi kendini düzenleme tercih edilir - ya da belki de bu daha fazla tercih edilmeli: kendinin demokratik olarak bilinmesini uman bir toplumun, kendi kendini düzenlemesi gerekli bir parçasıdır.

AHLAKBİLİM VE MEDYA KALİTESİ

PCC Yönergesi'nin incelenmesi, medya kalitesi için uygulama yönergesinden geçen ahlaki yol almada bazı sorunların olduğunu gösteriyor. Olumlu ve olumsuz kurallar dizisi içeren bir yönerge her türlü olayın her durumunu kapsayamaz. Hayat genelde ahlaki olarak sorunlu yepyeni durumlar çıkarıyor ve işte herkes için en ciddi sorunları yaratan da bunlar ve profesyoneller de uygulamalarında istisna değiller. Gazeteciler sıradan materyal toplarken hile kullanmaları gerektiğini zaten biliyorlar (umuluyor) ama ciddi bir bozulma sorunuyla karşı karşıya geldiklerini düşünürlerse ne yapmalılar? Bir yönerge yardım edebilir ama daha önemlisi bir yönergenin hangi prensipler ve standartlar üzerine temelleneceğidir.

İyi düşünülmüş, iyi yapılanmış, ahlaki duyarlılıkta açıkça yeterli ahlaki prensiplere dayanan bir yönerge, bir yönergenin yapması gerekeni yaparken daha başarılı olacak demektir: gazeteciler içinde iç yeterlilik üretmek için

ahlaksal alanda yeterlilik de dahil, diğer bir deyişle (erdem dili burada yardımcı olduğundan) erdemli bir karakter, kalite vaadi içeren bir gazetecilik anlayışında erdemli hareket etme düzenine sahip biri üretmek için. Aynı zamanda bir prim olacaktır ki böyle bir gazetecinin ahlaken yeni olan sorunlarla uğraşma ihtimali büyük olacaktır.

Gerekli olan erdemli düzendir, yönerge değil. İyi, düzgün temellendirilmiş bir yönerge yararlı olabilir ama yönergenin kendisi sadece birlikte bilgilendirilmesi gereken prensipleri ve standartları nakletmenin uygun bir yoludur. Eğer bu kalitenin kendisinden ayrı bir mesele olarak görülürse, medyada kalite için ahlaki yolu oluşturan prensipler ve standartlardır ve ahlaki yolun kalite teminatı için en iyi şansı önerdiği açık ve yansıyan bir kabuldür.

Medya ahlakbiliminde daha fazla araştırma ve açıklama gerektiren pek çok alan var hala. İlk önce ahlaksal teoride temellenmiş prensiplere gerek var, ikinci olarak bu prensipleri gazetecilik uygulamasında gerçek meselelere ve durumlara tatbik etmek gerekir. Üçüncüsü, medya kalitesini yükseltmek için ahlaki prensiplerin nasıl uygulanacağı meselesi var ve son olarak gazetecilikte kalitenin ve ahlaki yeterliliğin istenilen seviyede başarılmasında açık bir uygulama yönergesinin rolü sorusu var. Bu yüzden medya kalitesi için ahlaki yol, hala kayalık bir yol ama daha fazla ahlaki yansıtma ve tartışma ile bu yolda yürümenin daha kolaylaşacağı umudu var.

KAYNAKLAR

Article 19. 1991. *Freedom of Expression and Information in the United Kingdom.(İngiltere'de İfade ve Bilgi Özgürlüğü)* London: Article 19, The International Centre against Censrship.

Barnes, J. A. 1979. *Who Should Know What: Social Science, Privacy and Ethics. (Kim Neyi Bilmeli: Sosyal Bilim, Mahremiyet ve Ahlakbilim)* Harmondsworth: Penguin.

Belsey, Andrew. 1995. "Ethics, Law and the Quality of the Media" ("Ahlakbilim, Hukuk ve Medya Kalitesi") syf: 89-103, Brenda Almond, *Introducing Applied Ethics. (Uygulanan Ahlakbilime Giriş).* Oxford: Blackwell.

Belsey, Andrew ve Ruth Chadwick. 1992. "Ethics and the Politics of the Media: The Quest for Quality" ("Medyanın Ahlakiliği ve Politikası: Kalite Soruşturması") syf: 1-14, Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, *Ethical Issues in Journalism and the Media. (Gazetecilik ve Medyada Ahlaki Meseleler)* London: Routledge.

Bronfenbrenner, U. 1952. "Principles of Professional Ethics: Cornell Studies in Social Growth" ("Profesyonel Ahlakbilimin Prensipleri: Sosyal Gelişmede Cornell Çalışmaları), *American Psychologist 7:* 452-55.

Curran, J. 19991 "The Liberal Theory of Press Freedom" ("Basın Özgürlüğünün Liberal Teorisi") syf: 277-94, J. Curran ve J. Seaton, *Power without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain. (Sorumluluksuz Güç: Britanya'da Basın ve Yayıncılık)* London: Routledge.

Ewing, K. D. Ve C. A. Gearty. 1990. *Freedom under Thatcher: Civil Liberties in Modern Britain. (Thatcher yönetiminde Özgürlük: Modern Britanya'da Sivil Hürriyetler)* Oxford: Oxford University Press.

Harris, Nigel G. E. 1989. *Professional Codes of Conduct in the United Kingdom: A Directory. (İngiltere'de Profesyonel Davranış Yönergesi: Bir Kılavuz)* London: Mansell.

Harris, Nigel G. E. 1992. "Codes of Conduct for Journalists" ("Gazeteciler için Davranış Yönergesi") syf: 62-76, Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, *Ethical Issues in Jour-*

nalism and the Media. (Gazetecilik ve Medyada Ahlaki Meseleleri). London: Routladge.

Hooper, D. 1987. *Official Secrets: The Use and Abuse of the Act. (Resmi Sırlar: Anlaşmanın Kullanımı ve Suistimali)* London: Secker and Warbug.

Keane, John. 1991. *The Media and Democracy. (Medya ve Demokrasi)* Oxford: Polity.

Klaidman, S. Ve Tom L. Beauchamp. 1987. *The Virtuous Journalist. (Erdemli Gazeteci)* New York: Oxford University Press.

Lichtenberg, J. 1990. *Democracy and the Mass Media.(Demokrasi ve Kitle İletişim Araçları)* Cambridge: Cambridge University Press.

O'Neill, J. 1992. "Journalism in the Market Place" (Pazardaki Gazetecilik) syf:15-32, Andrew Belsey ve Ruth Candwick, *Ethical Issues in Journalism and the Media. (Gazetecilik ve Medyada Ahlaki Meseleler)* London: Routladge.

Press Complaints Comission. (Basın Şikayetleri Komisyonu). 1994. *Codde of Practice. (Uygulama Yönergesi)* London: Press Complaints Comission.

Robertson, G. Ve A. Nichol. 1992. *Media Law (Medya Hukuku)* 3. baskı Harmondsworth: Penguin.

Stephonson, h. 1994. *Media Freedom and Media Regulation: An Alternative White Paper. (Medya Özgürlüğü ve Medya Düzenlemesi: Alternatif bir Beyaz Sayfa)* Birmingham: Association of British Editors, Guild of Editors and International Press Institute.

Thornton, Peter. 1989. *Decade of Decline: Civil Liberties in the Thatcher Years. (Düşüşün On Yılı: Thatcher Döneminde Sivil Hürriyetler)* London: National Council for Civil Liberties.

MODERN DÜNYADA İLETİŞİMİN ROLÜ VE İLETİŞİM PROBLEMİ*

Edibe Sözen**

Modernliği bir sıçrama ve dönüşüm olarak 19 yüzyıl için mi, yoksa bir durum ve tecrübe olarak 20 yüzyıl için mi, tanımlayacağız? (Wagner, 1996: 22). Modernlik bir sıçrama ve dönüşüm olarak modern bilimin doğuşu, olguların keşfi, objektif gerçeklikler, evrim teorisinin ilerleme fikrinin temel taşı olması, sermaye birikimi, doğanın istismarı, hayatın rasyonelliği, kurumsallaşma ve şehirleşme / şehirlileşme sürecidir. İşbölümü, rasyonalizasyon ve bürokrasi modernleşmenin temel taşlarıdır. Modern toplum, devlet ve teknik tarafından teminat altındadır.

Ben bu tebliğde, moderniteyi bir sıçrama ya da dönüşüm olarak değil, tecrübe edilen bir süreç olarak ele alıp, bu süreci 'geçmişi unutma', 'hümanist ideoloji' ve 'çocukluktan kurtulamama' tavrı ile değerlendireceğim.

ABD'li dilbilimci S. Cavell, "trajediden kaçınabilirsen, aşktan kaçın; aşktan kaçınamazsan, doğruluktan kaçın; doğruluktan kaçınamazsan, dünyadan kaçın; dünyadan kaçınamazsan da onu tahrip et" der. Cavell, insanlı-

---

* 1. İletişim Kongresi, Mart 2000.

** Prof. Dr. Edibe Sözen, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

ğın trajedisinin böyle bir zinciri takip etmekten ziyade, 'unutmak' olduğunu ve munun trajedinin ne olup olmadığını bilip bilmemekten daha önemli olduğunu belirtir. Esas problem ise der, Cavell, "toplumumuzun artık kendi feryadını duyamamasıdır" (Cavell, 1995: 349-350).

Modernite, birçok Batılı filozofunun hemfikir olduğu biçimde, unutmak üzerine inşa edilmiş bir tecrübedir. Yok edilen geçmiş ve yok edilen doğayı hatırlatacak tek yer, müze / lerdir. Avrupalı toplumlarda olduğu gibi, tarihi eser müzeleri, Amerika'da da doğa müzeleri ya da müzeleri andıran orijinal mimari yapılanmalardır.

"Modernite en iyisiyle aklın kutsandığı, en kötüsüyle de bir bataklık durumdur. Modern tarihin en belirgin özelliği ulaşım ve iletişim araçlarındaki artıştır" (Bauman, 1999: 25). Enformasyon/malumat, iletilen bir şey olarak modern toplumların merkezinde yer alır. Temel ideolojiler liberalizm ve sosyalizm olarak görünmekle birlikte, esas olan hümanizm/hümanist ideolojidir. Moderniteyi besleyen bir ideoloji olarak hümanizmanın temelleri "çocukluk"tan kurtuluş üzerinedir. Modern toplum, siyaseten ve sosyolojik olarak çocukluktan kurtuluşu esas alır.

Günümüzde devam eden hümanist anlayış ise, artık Aydınlanma hümanizması değil, US hümanizmasıdır. Disneylandlarla, Mc. Donaldslarla, festivallerle Amerikanlaştırılmış bir hümanizma... Böylece, Aydınlanma geleneğine bağlı bir biçimde çocukluktan kurtulma isteğinde bir mesafe katedilmemiş, US hümanizmasının getirdiği çocuklukla, adeta bir geri tepme hadisesi yaşanmaya başlanmıştır.

Modern toplumda sıklıkla zuhur eden acımasızlığı dahil olmak üzere, karakteristik kötülüklerinin birçoğundan hümanizm sorumlu tutulur (West, 1998: 223). Bu sebepten ötürü Nietzsche ve Heidegger başka olmak üzere yorumcu yaklaşımları öne sürenlerin çoğu anti-hümanistik bir düşünme içindedirler. Sömürgeci, kendini beğen-

miş, soykırımdan sorumlu tutulan hümanizmanın getirdiği en son nokta ise kitleselleşmektir. Modernite diye adlandırılan süreç aynı zamanda gözün ve görmenin hegamonyasını kurduğu dönemdir (Arslan, 1999: 57).

Bu yüzyıl hem büyük bir kurumsallaşma hem de büyük bir görselleşme yüzyılıdır, bunların her ikisi daima birarada gerçekleşir (Ellul, 1998: 230). Kurumlar görselleşmenin olağan sonucudur. Gösterecek birşeye sahip olmamız gerekir. Bu ihtiyacı kurumlar karşılar. Olağanüstü ve gözalıcı birşeye sahip olmamız gerekir ve kurum bizim popüler kutlamalar ve havai fişeklere sahip olmamıza imkan sağlar. Toplu ayinler görkemli hale gelir. Kişi bütünüyle görmeye, görülmüş olmaya indirgenmiştir ve teknik bunu doğrular (Ellul, 1998: 188).

Modern dünyayı üç safhada değerlendirmek mümkündür: Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkan modernlik, Amerikan sinemasının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan modern kitle kültürü ve evrenselliğin yeni bir versiyonu olarak globalizm (Crelinsten, 1999).

MODERNİZM

Modernite tasviri, imparatorlukların düşüşüne alternatif olmayı isteyen bir tasvirdir (Price, 1995: 192-193). Modern toplumun süreçleri, Hristiyan Ortaçağ'dan ve cemaatlerden kopuş ve ulus devletlerin inşasıyla hayali cemaatlere geçiş ve makine-insan ilişkisinin egemen olmasıyla ilgilidir. Modern dünyada toplumlar ulus devletlerdir. Global sistemde ise, ulus devletler diğer ulus devletlerle sınırlandırılmıştır (Giddens, 1987: 25). Modern devletler enformasyon organizasyonundan ve enformasyon üretiminden mesuldürler ve bunları hızlandırmak onların görevidir (Giddens, 1987: 27).

Moderniteyle beraber sözlü kültür yerini yazılı kültüre; gelenek yerini modaya; dayanışma yerini, işbölümüne;

geniş aile yerini çekirdek/nükleer aileye ve sınırları belirlenmiş 'ev'e bırakmıştır. Çalışma zamanı dışında kalan zamanlar boş zaman şeklinde nitelenir olmuş ve "yapmak" fiili diğer bütün fiillerin önüne geçmiştir. Öncelik ve sonralığı ortaya koyan, geride bırakmayı esas alan modernlik fikri toplumsal dinamiğini devrimlerden alır: Bilimsel devrim, siyasal devrim, kültürel devrim, endüstri devrimi.

Özellikle 1970'li yıllara kadar olgular üzerine oturan modernlik fikri dünyada yaşanan muhtelif olaylar, modern dünyayı açmaza sokmuş ve eleştirel süreç yaygın bir şekilde işlemeye başlamıştır: 1979 yılı petrol krizi, Batı'daki çift yönlü enflasyon, üçüncü dünya ülkeleri krizi, Japonya'daki gelişmelerin dünyayı etkisi altına alması, Batılı demokrasilerde muhafazakar kanadın yükselişi, 1979-1981 yıllarında vukubulan İran, Nikaragua ve Polonya'daki devrimler, Afganistan'da yaşanan olaylar, Bosna Hersek, Kosova ve şu günlerde de Çeçenistan'da yaşanmakta olan olaylar, modern dünyanın içe kapanmış yönlerini bir enerji patlaması şeklinde ortaya çıkaran olaylardır.

MODERN OLAN MODA OLANDIR

Hem Ortega Y Gasset hem de Baudrillard, "modern" ve "moda" arasındaki yakın ilişkiyi vurgularlar: Modern olan moda olandır.

Pek çok kullanımında modern sözcüğü, aynen moda gibi bir değer yargısı, önyargı, peşin kabul, olumluluk - olumsuzluk vurgusu içermeyen, nötr bir sözcük görünümündedir (Kolakowski, 1999: 15). Ortega Y Gasset, "modern ve modernlik" kelimelerinin asıl manalarının zamanın yüksekliğiyle alakalı olduğunu belirtir. Yeni bir moda, mazide geçerli olan eski geleneksel moda üzerindeki değişikliktir (Gasset, 1996: 43). Eskisine üstün bir hayat bilinci ve aynı zamanda bir kimsenin yaşadığı devrin tepesinde bulunduğunu gösteren bir emir çağrısı!.

Modern ol! çağrısı. Modern insan için, modern olmamak tarihi seviyenin altına düşmek manasını taşır: "Aynı seviyeye gelme çağındayız." Baudrillard simülasyon düzeninde; ileri teknolojinin egemen olduğu düzende, modaya ilişkin yumuşak göstergelerin giyim kuşam, beden ve şeyler nesneler olduğunu, sert göstergelerin ise politika, ahlak, cinsellik, ekonomi ve bilim olduğunu ileri sürer (Baudrillard, 1995: 87).

Herşey bu dünyadadır ve bu dünyaya aittir. Çağdaş olan, bu çağda olandır, ancak burada bir ironi sözkonusudur. Modern olanın en iyi bir biçimde mercek altına alındığı filmlerden biri C. Chaplin'in Modern Times/Asri zamanlar filmidir. Film, makine hakimiyetini ve işbölümünü eleştirir. Moskova'da bile soğuk bir edayla karşılanan film, hem kapitalizme hem de sosyalizme karşıdır. Film, teknik ve makinayla karşı karşıya kalan 20. yüzyıl insanını düştüğü bunalımın fabl türü bir gösterimi (Bazin-Rohmer, 1989: 28, 29, 31) dir.

Filmde, asri zamanlar, endüstri ve insanlığı mutluluğa ulaştırmak için yapılan mücadeleler (Bkz. Asri Zamanlar filmi) şeklinde tarif edilirken, teknolojik düzen ve işleyiş görme üzerinedir. Patron en büyük gözdür. Hayatın dinamizmi çalışmaya, çalışma ise hıza bağlıdır. Çalışma hayatına ayak uyduramayanların, daha doğru bir deyişle rasyonaliteye ayak uyduramayanların yeri akıl hastaneleri veya hapishane türü kurumlardır.

Film kahramanı Şarlo akıl sahibidir; lakin hayatın akılcılığı, düzenin akılcılığı karşısında şaşkındır. Bu sebeple rutin çalışma hayatının dışındadır; yani işsizdir. İşsizlik, paradoksal bir biçimde çalışma hayatının bir ürünüdür. Bunalan insanın tedavisi, herşeye boşvermek ve heyecandan kaçınmaktır (Bkz. Asri Zamanlar filmi). Çünkü teknolojiyi kullanmak için heyecana hiç, ama hiç ihtiyaç yoktur.

MODERNLİK YAPMAK DEMEKTİR

Modernite yapmaktır, anlatmak değil. Bu sebepten ötürüdür ki, yazmak yüceltilir ve teorize edilir. Modern dünya yazmayı teorize eder, okumayı değil (Agger, 1992: 192). İnsanlardan sadece işlerini yapmaları istenir.

Geleneksel toplumda icat ya da yenilikler kültür tarafından meşrulaştırılır; kültür yenilikleri masseder. Yapmak fiiline uygun bir şekilde modern toplumda araca bağlı yenilikler ise kendi kendilerini meşrulaştırır. Modern dünyada toplumların sosyolojik ve psikilojik seviyelerinde bir gerilim başgösterir ve bunlar arasında bir dengesizlik mevcuttur. D. Bell, bu sürece "mesafe tutulması" adını verir. Mesafe tutulması benin tanrılaştırılmasıyla belirginleşir ve hayatın diğer bütün alanlarına yansır (Stivers, 1982: 143).

BUGÜN CANIM SIKILIYOR, NE YAPSAM ACABA?

Bu türden bir soru modern toplum insanının hemen her gün sorduğu sorulardan biridir. Cevap ise genellikle belirsizdir. Can sıkıntısını atmak isteyenler yine birşeyler yapmak durumundadır. Modernitenin rasyonalitesinin ve sebep fikrinin cevap bulamadığı sorunun karşılığı, ancak gündelik hayatın irrasyonalitesiyle karşılık bulabilir.

İletişim dünyasında bu sorunun cevabı enformasyondur. Enformasyona eğlence ilave edilir. Herkesin derdine deva türünden bir ilaçtır eğlence. Modernite, eski seçkinci tavrını bir yana atıp, kitleselleşmeye başlar. Bunun adı da modern kitle kültürüdür.

MODERN KİTLE KÜLTÜRÜ

Modern kitle kültürü, toplumsal farklılaşmanın yapısını bozar. Değersizleştirme süreci işlemeye başlar. Seç-

kin kültürü, klasik müzik, klasik mimari yerini Amerikan popüler kültürüne terkeder. Tolstoy, Dostoyevski kaset ya da CD'lerden dinlenirken, gelecek resimli, Tarot kartlarına sorulur. Konuşmalarına bir kez bile şahit olmadığımız J. Dean, R. De Niro, Robert Redford ya da Madonna'yı tek bir pozu, tek bir bakışla ilahlaştırırız.

Enformasyon başlı başına bir güçtür. Gücün yumuşak yönü popüler diziler, sert yönü Pentagon'dan dünyaya iletilen mesajlardır. Enformasyon serbest bir şekilde ticari mallarla/tüketim maddeleriyle, stratejik bir biçimde de medyalar aracılığıyla yaygınlaşır. Görselliğin doruk noktasına ulaştığı bu dönemde, herşey imajlara bağlıdır. Fakat insanların müşterekẹn paylaştıkları şeyler yok denecek derecede azalmıştır. Çünkü imajlar, paylaşımı azaltır.

BUGÜN NE SEYRETSEM ACABA?

İleri modern toplumlarda yapacak fazlaca bir şey yoktur, eylemler 'yapmak' fiilinin ötesine geçmiştir. Yapılacak şeyler, bugün daha farklı olmak, bugün daha çok eğlenmektir. Bugün ne seyretsem acaba? (Marcus, 1999: 67) insanların temel sorusudur. Boş zaman, eğlenilecek zamandır; giderek genişleyen, giderek hayatın bütününü kuşatan bir olgudur eğlence.

GLOBALİZM

Globallik, liberalist/kapitalist düzen fikridir. Çalışma hayatının rasyonalizasyonu değil, paranın rasyonalitesi egemendir. Global düzendeki bakış, insani değil, en uç noktalarına kadar gören, tepeden bakan bir bakış, yani kartal bakışıdır. Burada yerel olana, etnisiteye, çokkültürlülüğe yaşama imkanı vardır, fakat sistem istediği sürece. Küresel manzara, devletler arasında değil, devlet grupları arasında karşılıklı varoluşun ve rekabetin sahnesi olarak görülür. Ulus

devlet, mega şirketlerin basit bir güvenlik birimi haline gelmiştir (Bauman, 1999: 77). Herşey tüketime endekslidir.

BUGÜN NE ALSAM ACABA?

Bu toplumun şiari şudur: Kendini kötü hissediyorsan ye!.. Tüketicinin tepkisi melankoliktir; ihtiyaç duyulan şey aslında yiyecek değildir. Kurtuluşa giden yol gırtlaktan geçer; tüket ve kendini iyi hisset! (Bauman, 1999: 95). Aynı şekilde bir huzursuzluk, sürekli değişim, hareket ve farklılık maniaklığı vardır. Sükunet ölüm demektir... (Bauman, 1999: 95).

1950 ve 1960'lı yıllarda Amerikan dizilerinde evin sıcaklığına duyulan özlem dile getirilirken, tüketim, tolerans ve pluralizm fikirleri ön plana çıkarılmıştır. İdeolojilerin sonu nosyonuyla boşalan alana, yeni bir konsensüs olarak orta sınıf aileler geçmiştir (Taylor, 1989: 30). Bizde, mahalle dizilerindeki artıştan da görüleceği gibi, boşalan ideolojik alan yerini aile dizilerine bırakmıştır.

1980'li yıllarda ise özellikle ABD dizilerinde görüldüğü gibi uyuşturucu kullanımı, erkeklerde yaşlılık, iktidarsızlık, kadınlarda menapoz, kanser türleri tecavüz olayları başat konular arasındadır (Taylor, 1989: 74). Yerellik veya yerlilik söylemleri ön plana geçer. Enformasyon da böyledir. Etnik meseleler, ulusal meselelerden önde gelir. Konuşturulan yerelliklerdir bunlar. Suflörler ise her zaman için, devletlerüstü birimler veya şirketlerdir, global sistemde.

SONUÇ

İletişim herşeyden önce toplumsallığın temel ilkesi ve ilk biçimi olan cemaatle ilişkilidir (Yelken, 1999: 238). Merkezi bir durum yoktur, mevziler vardır. Modern toplum ise enformasyonu/malumatı merkeze alır. İmparatorluklar mevzi cemaatlerle, modern toplumlar ise ulus dev-

letlerle, yani hayali cemaatlerle, medyalar da sanal cemaatlerle iletişim alanı oluşturur.

Modern dünyanın anlamı imajlara bağlı olmaktır. Genel amaç ve genel inançları paylaşmak için iletişime uygun olan sağduyuya ihtiyacımız var (Stivers, 1982: 155). Modern dünyada iletişim rolü, haber almak ve vermektir.

Modern dünyanın iletişim açısından en büyük problemi, imajların paylaşım getirememesi, rasyonel düzenin sağduyuyu görmezden gelmesi, insanlığın gerçek iletişim mevzilerinden (kişilerarası iletişimde yaşanan problemlerde olduğu gibi) kopma noktasına gelmiş olması ve iletişim stratejilerinin geliştirilmesi konusunda insani becerilerin kullanılamamasıdır.

KAYNAKLAR

Agger, Ben (1992) Cultural Studies as Critical Theory, The Falmer Press, London.

Anthony Giddens (1987) Social Theory and Modern Sociology, Stanford University, Polity Press, Stanford, 1987.

Arslan, Hüsamettin (1999) Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar, Doğu Batı Dergisi, Akademi ve İktidar, s. 7, Mayıs/Haziran/Temmuz, ss. 55-79.

Baudrillard, Jean (1995) Symbolic Exchange and Death, 2nd. Edn. Trans.by. Hamilton Grant, Sage Publications, London.

Bazin, Andre-Rohmer, Eric (1989) Charlie Chaplin, Çev. İlkay Kurdak, Afa Yayınları, İstanbul.

Bauman, Zygmunt (1999) Küreselleşme, Toplumsal Sonuçlar, İng. Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul.

Cavell, Stanley (1995) Must We Mean What We Say? A Book of Essays, 8th. Edn, Cambridge University Press, Cambridge.

Crelinsten, Ronald. D (1999) From Cyber- Diplomacy to Information Warfare: The Impact of Electronic Media of International Relations, 24th Annual American Studies Seminar, October 20-23, Cappadocia, Turkey (presentation).

Ellul, Jacques (1998) Sözün Düşüşü, Tercüme: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Gasset Ortage Y (1996) Kütlelerin İsyanı, Çev. Nejat Muallimoğlu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.

Kolakowski, Leszek (1999) Modernliğin Sonsuz Duruşması, Türkçesi: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul.

Kumar, Krishan (1999) Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Çev. Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara.

Marcus, Greil (1999) Ruj Lekesi, Yirminci Yüzyılın Gizli Tarihi, İng. Çev. Gürol Koca, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Price, Monroe. E (1995) Television The Public Sphere and National Identity, Clarendon Press, Oxford.

Stivers, Richard (1982) Evil in Modern Myth and Ritual, The University of Georgia Press, Athens.

Taylor, Ella (1989) Prime Time Families, Television Culture in Postwar Amerika, University of California Press, Berkeley.

Wagner, Peter (1996) Modernliğin Sosyolojisi, Özgürlük ve Cezalandırma, Çev. Mehmet Küçük, Sarmal Yayınevi, İstanbul.

West, David (1998) Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya, Çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Yelken, Ramazan (1999) Cemaatin Dönüşümü, Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi, Vadi Yayınları, Ankara.

TELEVİZYON - HAYALİ GERÇEKLİK*

David Chagall**

...TELEVİZYONUN GELENEKSEL DEĞERLERE KARŞI SAVAŞI

Tarih duyarlılığını kaybetmemiz, TV laçkalığının sadece bir parçasıdır. TV'nin boy gösterdiği ilk zamanlarda TV programları geleneksel aile hayatı ve bu hayatın üzerinde yükseldiği değerleri takviye edici bir niteliğe sahipken, bugünün televizyonu aynı değerleri tahrip etmekte ya da açıkça kaale almamaktadır. *Prime Time* adlı kitaplarında her biri bir sosyolog olan Robert Richter, Linda Richter ve Stanley Rothman, bugün karşı karşıya kaldığımız ikilemi çok doğru bir şekilde tespit etmekte ve şunları yazmaktadırlar:

> "Televizyon bir zamanlar bir sosyal kontrol faktörü olarak hizmet vermekteydi. Fakat günümüzde sosyal değişim faktörü haline gelmiştir. Artık geleneksel değerlerin ve yapıların doğruluğuna ve gerekliliğine yönelik kuşkuları besleyen bir eğilim içindedir. Tüm bunların bir uzantısı olarak Televizyon günümüzün dünyasında çok değil sadece bir nesil önce toplumun içtenlikle benimsemiş olduğu değerlere karşı son derece karanlık bir bakış açısına sahiptir."

---

* David Chagall, *Surviving the Media Jungle (Medya Karışıklığında Yaşamak)* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1996).

** David Chagall, yazar.

Televizyonun günlük hayatta yol açtığı tahribata bir örnek olarak üzerinde çokça tartışılan konulardan biri olan "cinsel taciz" sorununu ele alalım. ABC, NBC, CBS ve Fox kanallarının prime-time kuşağında yayınladıkları komedi programları içinde geçen cinsel temalar üzerinde Dayton Üniversitesi tarafından yürütülen araştırmalar, programların beşte ikilik bölümünün cinsel taciz içerdiğini ortaya koymuştur. Programlarda bu tür tacize muhatap olan kadın sanatçıların rolleri gereği yüzde 40'ı kendilerine yönelik yaklaşımı hoş karşılamamakta; yüzde 36'sı kabullenmekte ve yüzde 24'ü ise herhangi görünür bir tepki vermemektedir. *Roseanne, Murphy Brown, Married... With Children* gibi popüler dizilerde sürekli olarak yinelenen cinsel temalar, şehvani bakışlar ve jestler, taciz çağrıştıran hareketler sanki zararsız bir takım komikliklermiş gibi sunulmakta böylece kabul edilebilir ve alışılmış davranışlar haline gelmelerine neden olunmaktadır. Dolayısıyla televizyon yayınlarının vermeye çalıştıkları ana mesaj açıkça şudur:

> "Delikanlılar delikanlı gibi olurlarsa kızların çoğunu cezb edebilirler."

Bu bahsedilen araştırmaları devlet okullarındaki cinsel taciz meselesini konu edinen başka bir çalışma desteklemektedir. Louis Harris ve Grubu tarafından devlet okullarında okuyan 1600 öğrenci arasında yapılan araştırmalar, 8 ila 11. sınıflar arasındaki her beş öğrenciden dördünün okulda bulundukları süre içerisinde cinsel tacize muhatap olduklarını göstermiştir. Araştırmayı yapan uzmanlardan birinin ifade ettiği gibi

> "Amerikan okulları, öğrencilerin her gün tacize uğradıkları tehlikeli koridorlarla doludur. Çocuklarımız çok erken yaşlarda cinsel tacizin günlük hayatın bir parçası olduğu fikrine alıştırılmaktadır."

Bu görüşleri son zamanlarda haber konusu olan bazı olaylar da doğrulamaktadır. New York'ta halka açık bir yüz-

me havuzunda yaşları on iki ila on yedi arasında değişen yirmi delikanlı yalnız başına bir kızı ortalarına alarak "girdap" adını verdikleri bir oyun oynamakta ve kıza çeşitli şekillerde elle tacizde bulunmaktaydılar. Forth Worth, Texas'da öğrencilerle dolu bir otobüste on iki ila on dört yaşları arasında altı çocuk on üç yaşlarındaki bir kız öğrenciye cinsel saldırıda bulunmuş, bunlardan biri arkadaşlarının tezahüratı altında kıza tecavüze yeltenmiştir. Lakewood, California'da cinsel tacizi zafer olarak gören ve bu konuda rekabet eden dokuz lise öğrencisi zafer sayılarını arttırmak amacıyla bir kız öğrenciyi zorla alıkoymuş ve tecavüz etmişlerdir.

New York Times gazetesinin New York gençleri arasında yaptığı bir anket, bu gençlerin ne kadar terbiyeden yoksun ve pespaye bir yaşantıya sahip olduklarını iyice gözler önüne sermektedir. Duygusallığın emaresine rastlanmamakta, onun yerini çoktan hayvani cinsel tatmin ve adi bir konuşma tarzı almış bulunmaktadır. Ahlaksızlıktan cinsel tacize ve ister isteyerek ister zorla olsun evlilik dışı cinsel ilişkiye kadar bir çok konuda hem yetişkinler hem de gençler görüşlerini televizyonun reytinge endeksli özel "ahlak" anlayışına göre şekillendiriyorlar. Sabah programlarından öğleden sonra yayınlanan pembe dizilere ve prime-time kuşağındaki programlara varıncaya kadar bütün bir günlük yayın içinde cinsellik adeta parlak yapışkanlar gibi seyircileri çekip televizyon başına tutkallamaktadır.

PRIME-TIME KUŞAĞINDA SERGİLENEN BAYAĞILIKLAR

Günümüz pembe dizilerindeki kadın kahramanlar üzerinde yapılan bir anket bu dizilerdeki genel eğilimi açığa çıkarmaktadır. Ashley kürtaj yaptırmak istemekte fakat bu duygu onu deli etmektedir; Maria at gezintisi sırasında düşük yaptığını tahmin etmektedir; Vivian sevgilisinin bebeğine sahip olmak için başka bir kadının yumur-

talıklarını çalmaktadır; Adam'ın üç ayrı kadından olma üç çocuğu vardır ve dördüncü bir kadından yenisini beklemektedir; Michelle ise sehpanın üzerinde günlük kullanım için bir kavanoz prezervatif bulundurmaktadır.

On yıl önce "Blue TV" gibi sakıncalı yayın yapan özel kanalları seyretmek için kablolu yayına para ödemek zorunlu idi; bugün ise bir TV'si ve çatı anteni olan herhangi biri kolaylıkla normal yayınlar vasıtasıyla bu tür kanalları seyredebilmektedir. Günün ya da gecenin her vaktinde kanallar arasında gezen her yaştan insan birbirine sarılmış insan vücutları ile talk-show programlarında seksiliklerini ön planda tutan kişilerle karşı karşıya gelebilmektedir. Bugünlerde insan doğasının şehvet hislerini suiistimal etmeyecek tarzda bir film ya da tartışma programı bulmak neredeyse bir maharet haline gelmiştir.

Rolanda, Jerry Springer, Richard Bey ve *Leeza* gibi sabah söyleşi programları, insanları öğleden sonra yayınlanacak pembe dizilere hazırlamaktadır. Öğleden sonraki *Donahue, Geraldo* ve *Oprah* gibi talk-showlar ise kendilerinden sonra gelecek haber programlarına bağlantıyı sağlamakta ve bunları akşam prime-time dizi ve dramaları takip etmektedir. Amerikalılar bütün bir gün boyunca TV cihazının olduğu her mekanda, eğlence haline getirilmiş zinayı, cinsel sapıklıkları, çocuk çağı cinsel ilişkilerini, çocuk tecavüzlerini, cinsiyet değiştirenleri ana tema olarak işleyen programların sağınağına maruz kalmaktadırlar. Tüm bu yozlaştırıcı görüntüler ve bunların yol açtığı sorunlar iki yüzlü bir "nesnellik" perdesiyle örtülmekte ve öylelikle yozlaşma ve bayağılaşmanın toplumsal kabulü amaçlanmaktadır.

REYTİNG OYUNU

Televizyon endüstrisini yöneten reyting düzenine dikkatleri çekmediğimiz sürece mevcut kanalların ve TV

yapımcılarının bu pis işi neden bu kadar şevkle yaptıklarını tam anlamıyla kavramamız gerçekten de imkansız olacaktır. Televizyon kanallarının para kaynaklarını, reklamlardan kazandıkları gelirler oluşturur, bu yüzden para ödeyerek herhangi bir TV kanalında zamanı satın alan şirketler ürünleri ile ilgili tanıtımın muhtemelen kaç seyirciye ulaşacağını doğal olarak bilmek isterler. Daha fazla sayıda insana ulaşmak daha çok mal satmak anlamına gelir tabii ki. Kendilerinin en çok seyredilen kanal olduğunu reklam müşterilerine ispatlamak isteyen TV kanallarından oluşan tüm TV endüstrisi, seyirci sayısını tespit eden ve merkezi Northbrook, Illinois'de bulunan A.C. Nielsen şirketine şirin görünme çabası içindedir.

> Reyting ölçümleri bütün ulusal ve yerel kanalları değerlendiren ve hangisinin en yukarıda hangisinin de en aşağılarda olduğuna karar veren bir mahkeme gibi işlev görür. Bu ölçümler genel olarak nüfus sayım bürolarından alınan listelerin içinden rast gele seçilen adreslerde ikamet eden yaklaşık 1500 izleyici üzerinden yapılır. Nielsen firmasının bölge temsilcileri, adresler belirlendikten sonra tek tek bu ailelere ulaşarak onları şirketin reyting panellerine katılmaya ikna etmeye çalışır. İzleyici ailelerin bu panellere katılımını teşvik etmek için de bir formül bulunmuştur: Anlaşma imzalamanın karşılığı olarak 50 $, panellere katıldıkları beş yıl boyunca her yıl için 50 $ ve ek olarak bu süre içinde arızalanan televizyon cihazlarının tamir masraflarının yarısının karşılanması.

Seçilen izleyici aile bu teklife evet der demez donanımlar kurulmaya başlanır. Evdeki her bir TV cihazına özel ölçüm aletleri bağlanır, bu ölçüm aletleri televizyonun ne zaman açılıp ne zaman kapandığını ve hangi kanalların seyredildiğini tespit eder. Ölçüm cihazları özel telefon hatları vasıtasıyla verileri bütün TV kanallarının durumlarının

bilgisayarlarla günde iki kez değerlendirildiği Nielsen'in Florida'daki merkezine iletir. İzleyici aileye düzenli olarak program kitapçıkları, mektuplar vb. gönderilir ve Nielsen'in bölge temsilcileri periyodik olarak telefonla aileye ulaşırlar. Bu ev artık "Nielsen ailesinin" bir ferdi olmuştur.

İki haftalık reyting süresi boyunca elbette ki Nielsen ailesinin bütün üyelerinden veri almak mümkün olmamaktadır. Bir kısım izleyiciler, evlerine ölçüm donanımlarının kurulmasına izin vermiş olmakla beraber henüz bölge temsilcisi tarafından ziyaret edilmemişlerdir ve dolayısıyla evlerine ölçüm cihazları şimdilik girmemiştir. Diğer bir kısım izleyici aileler ise telefon hatlarında ya da ölçüm cihazlarında ortaya çıkan arızalardan dolayı geçici olarak kayıp durumundadırlar. Netice itibariyle Nielsen şirketi normal bir günde yaklaşık 1200 izleyiciden reyting verisi temin edebilmektedir. Reyting sayısı bu 1200 ailenin yüzde kaçının aynı programı seyrettiği ile bağlantılıdır.

Örnek vermek gerekirse *Roseanne* gibi en çok seyredilen programlardan birinin oranının 13 olması, izleyici ailelerin yüzde 13'ünün en az altı dakika boyunca *Roseanne*'yi izlediklerine delalet eder. Bu da bütün ABD sathında 156 televizyona tekabül etmektedir. Bu veri üzerine Nielsen şirketi elde ettiği yüzde oranını bütün ülkedeki yaklaşık 93 milyonluk bir izleyici sayısına tatbik ederek, 12 milyon izleyicinin *Roseanne*'yi seyrettiği tahmininde bulunur ve bunu yayınladığı reyting raporları vasıtasıyla duyurur. Elbette ki bu hizmet bedava verilmiyor. Nielsen bu reyting hizmetini TV kanallarına, program yapımcılarına, reklam ajanslarına ve reklam verecek müşterilere satmakta ve hizmetinin bedeli olarak müşterilerinin toplam cirosunun belli bir yüzdesini almaktadır. Bu ilk on içindeki bir reklam ajansının yılda 500,000 $ gibi bir parayı Nielsen'e ödeyeceği anlamına gelmektedir. Nielsen'in müşterileri arasında en çok para ödeyenler, doğal olarak TV ka-

nallarıdır. Paralarının karşılığında bu hizmetten yararlanan kuruluşlar, Nielsen'in TV programlarının popülerliği konusundaki tahminlerini yansıtan reyting sıralamaları ile dolu bir yığın rapor almaktadırlar.

Basında çıkan ve mesela 20.1 puanıyla ABC'nin 19.6 puanda kalan NBC'yi ve 18.3 puan alan CBS'yi nasıl yendiğini açıklayan hikayeler ya da eğlence sayfalarında görünen "Seinfeld Yine Birinci" gibi manşetler, reyting buzdağının halk tarafından görünen su üstündeki küçük kısmını oluşturmaktadır. Halka yansımayan büyük bölümde ise paralar el değiştirmekte ve tamamen Nielsen'in vereceği rakamlara bağlı olan prestij için kimin ne kadar para ödeyeceğine dayalı bir oyun oynanmaktadır. Ulusal ve yerel kanallar elbette ki ödedikleri parayı, reytingi yüksek programların arasına sıkıştırdıkları reklamlardan çıkarıyorlar. Seinfeld gibi en çok reyting alan bir programın arasında verilecek bir reklamın dakikası reklamı veren şirkete 500.000 $'a mal olabilmekte iken bu rakam daha düşük reyting oranlarına sahip yayınlar için 60.000 $ ya da daha aşağısı olarak tespit edilmektedir.

Bu, neden yeni programların genellikle altı hafta gibi kısa bir süre sonra yayınlarına son verdiklerini, buna karşın eski programların nasıl olup da uzun bir yayın ömrüne sahip olabildiklerini bize açıklamaktadır. İlk onda yer alan bir reklam ajansının yetkilisi "Ajansların hayatiyetlerini sürdürmelerinin Nielsen'in vereceği reyting rakamlarına bağlı olduğu ve hiç kimsenin bu rakamların doğruluğunu sorgulayamadığı" yolunda serzenişte bulunmuştu. NBC-TV eski başkanı Grant Tinker de aynı durumdaki pek çok kişinin duygularına tercüman olmuş ve durumu şu sözleriyle özetlemişti:

> "Hayatımın kırk yılını televizyonda geçirdim. Tüm bu süre boyunca, meslek hayatım tamamen Nielsen'in yayınladığı oranların şiddetli tesiri altında kaldı. Ka-

liteli programlarımız, yerin dibine batırılıyordu çünkü Nielsen bu programlarımızı kimsenin izlemediğini söylemişti. Tüm bu yıllarımın koca bir yalandan ibaret olduğunu düşünmek beni deli ediyor."

Tinker ve aynı durumdaki diğer kişilerin reyting meselesinde "bir yalan yaşamış" olmaları işin üzücü gerçeğidir. Şimdi istatistiklerin "genelleştirme hatası" dedikleri kavrama göz atalım. 93 milyonluk bir kitleyi 1,200 izleyiciyle eş değer tuttuğunuzda genelleştirme hatası teorisi 13 puanlık bir reytingin aslında olduğundan 2.5 puan daha düşük ya da yüksek olabileceğini ifade etmektedir. Bu da *Roseanne*'nin13 yerine 10.5 puan alarak sıralamada 6. konumdan 15. konuma düşmesi anlamına gelir. Nielsen'in reyting ölçümleri ile ilgili daha ciddi bir problem ise ne tür evlerin izleyici olarak seçildiği sorusudur.

Ailelerin yarıya yakını Nielsen'in tekliflerini reddetmekteler. Amerikanın gelir düzeyi birbirinden çok farklı olan yüksek ve düşük gelirli aileleri genellikle evlerine kayıt cihazları ve makineleri yerleştiren kişilere kuşku ile bakma eğilimindedirler. Diğer bir önemli faktör ise muhafazakarlığa karşı liberalizmdir. Liberal düşünceli insanlar bu tür "deneylere" daha olumlu bakarken, muhafazakar kitle ise tam tersi bir tutum izlemektedir. Nielsen ile çalışmayı kabul eden aileler genellikle daha kolay ikna edilebilen orta sınıfa ait ailelerdir. Bölge temsilcileri seçilmiş ailelerle mülakata gittiklerinde TV izleme süresini minimum düzeyde tutanları elemektedirler dolayısıyla reytinglerin gerçekte yansıttığı, duygulara ve hevaya hitap eden -kısaca seks, korku ve muzur komedi içeren- programları seyretmeye herkesten daha fazla eğilimi olan seçilmiş TV müptelalarının görüşlerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla TV endüstrisi reytinglerini arttırmak isteyenlere bunu yapmanın yegane yolu olarak yayınladıkları programlara sansasyonellik, kan, dedikodu ve para enjekte etmeyi göstermektedir.

ÇOCUKLARIMIZ SEYREDİYOR

Kendilerini TV'nin yozlaşma çemberinden uzakta tutmayı başarabilmiş nadir insanlardan olan okuyucular için bir pembe dizi hikaye örgüsünün kısa bir özeti, mekanizmanın nasıl izlediğini göstermek açısından faydalı olabilir. Gazetelerin, bu dizilerin konuları ile ilgili haftalık olarak yayınladıkları özetlerden alıntılanmış aşağıdaki pasajları bir gözden geçirelim:

- *All My Children (Bütün Çocuklarım):* "Julia erkek arkadaşı Louie'nin korunmasız sekste ısrar etmesi nedeniyle hamile kalmaktan ya da AIDS'e yakalanmaktan korkmaktadır. Noah yakınlarda düzenlenecek bir eroin partisinin haberini alır ve bunu Louie'ye iletmek için sabırsızlanmaktadır. Noah, Louie'nin Julia'yı zorlamasını bırakması için tam zamanında varır. Julia Noah'a sokaklarda sürten bir fahişe olmak istemediğini söylediğinde Noah cevap olarak sokaklarda çalışmak zorunda olmadığını, kendisinin yanında istediği kadar kalabileceğini söyler."
- *Another World (Başka Bir Dünya):* "Ian, Josie'ye model olması konusunda kendisini desteklediğini söyler. Tam birlikte olmak üzere iken Josie Ian'ı durdurur, sebep olarak da cinsi temas yoluyla bulaşan bir hastalığı olduğunu öğrendiğini ve son test sonuçlarını beklemek zorunda olduğunu söyler. Donna erken menopoz olduğunu düşündüğü hastalığının aslında hormon dengesizliğinden kaynaklandığını öğrenince endişeye kapılır."
- *As The World Turns (Dünya Döndükçe):* "Tom, Barbara'nın Margo'ya kendisiyle Dawn arasındaki ilişkiden bahsettiğini öğrenince çılgına dönmüştür."
- *The Bold and The Beautiful (Cesur ve Güzel):* "Karen, Macy'e Connor'a aşık olduğunu söyler. Karen

Connor'u beklediği sırada Connar kendisiyle ilişkiye girmek isteyen Brooke ile beraber olmaktadır. Ertesi sabah tesadüfen Brooke'un evine uğrayan Karen, Connor'un banyodan çıkmakta olduğunu görür ve beyninden vurulmuşa döner."

- *Days of Our Lives (Yaşadığımız Günler):* "Billie, Bo'yu baştan çıkarmayı planlamaktadır. Alan duruşma öncesi görüşmede Alice'i tehdit etmiş, bu yüzden Alice tanık sandalyesinde bir kere randevularından sonra Alan'ın çok nazik biri olduğu yalanını söylemek zorunda kalır. Alan'ın avukatı Carrie'yi Sami'nin hayatının yalanlarla dolu olduğunu söylemeye zorladıktan sonra yargıç Sami'nin Alan'a yönelttiği tecavüz suçlamasını hiç kaale bile almamıştır."
- *Guiding Light (Yolumu Aydınlatan Işık):* "Matt, Vanessa'yı Sumit Gölünde yaşadıkları romantizmden utanmakla suçlamaktadır. Alan, Vanessa'nın Matt'den anahtarları iade etmesini istediğini duyar. Matt'ın patronu Dylan ona Vanessa'nın evinde yapılmasını istediği bir dekorasyon işi vermiştir. Tangie ve Alan-Michael Cutler'ın tuttuğu günlüklerini görürler ve böylece Harry'nin ona saldırmış olduğunu öğrenmiş olurlar."

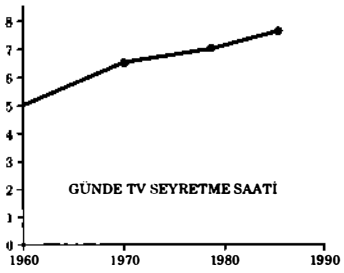
Married... With Children gibi baştan aşağı cinsel komiklikler içeren diziler her ne kadar akşam 9'dan sonra yayınlanmak üzere planlanmışlarsa da bu tür programlar öğle ya da öğleden sonraki çocuk kuşağı zamanlarında tekrarlanmaktadır. Dolayısıyla haftanın her günü milyonlarca çocuğun bu türden programları izlediklerini söylemek hiç de abartılı olmaz. A. C. Nielsen şirketinin raporlarına göre öğleden sonra ve akşam kuşağında yayınlanan bu ve benzeri diziler yalnızca on iki ila on yedi yaşları arasındaki çocuklar tarafından değil, aynı zamanda daha yürümeye yeni başlamış iki yaşındaki çocuklardan on bir

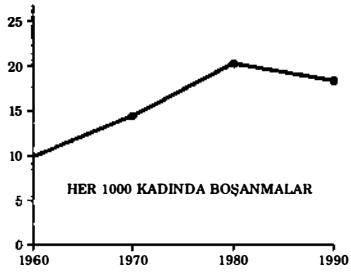
yaşlarındakilere kadar bütün bir çocuk kitlesi tarafından en çok seyredilen programlar arasında yer almaktadırlar.

UZUN SÜRELİ ZARAR

Eğer okuyucular arasında böyle dizileri seyretmenin uzun süreli zararlı etkilere sebep olmadığını düşünecek kadar safdil olan var ise ABD Bulaşıcı Hastalıklar Kontrol Merkezi'nin yayınladığı ve hali hazırda her beş Amerikalıdan birinin cinsel yollarla bulaşan hastalıklara yakalanmış olduğunu ortaya koyduğunu belirtelim. Söz konusu merkez 56 milyon Amerikalı'nın Hepatit B, Frengi, Bel Soğukluğu, HIV gibi salgınlardan etkilenmiş olduğunu tahmin ediyor. Bütün nüfusun sekizde birine tekabül eden yaklaşık 31 milyon Amerikalı tedavi edilemeyen ve herhangi bir anda ortaya çıkabilen Genital virüs taşıyıcısı durumundadır. Durum her geçen gün daha da kötüye gitmektedir. Yaşadığımız dönemde her yıl yaklaşık 12 milyon yeni hastalık vakasıyla karşılaşılmakta, bu vakaların üçte ikisi yirmi beş yaş altı gençlerde ortaya çıkmakta, bu oranın ise maalesef dörtte birini yaşı yirminin altındaki gençler oluşturmaktadırlar.

Televizyondaki cinsellikle ilgili bölümümüzü, aşağıdaki tablolara kısa bir bakışla tamamlayabiliriz:

Geçen otuz yıl boyunca boşanma adedindeki yüzde 265'lik artış ile çoğunluğu yozlaşmış, cinsel temalar işleyen programlara yer veren TV'lerin seyredilme oranındaki yüzde 40'lık artış arasında somut bir sebep-sonuç ilişkisi kurmak belki çok mümkün görünmüyor. Ancak TV'lerin 1970'lerden bugüne kadar amansız bir cinsel serbestlik aşılamaya yönelik tutumları ile günümüzde artık gayri meşru ilişkilerin ve zinanın Amerikan toplumunda neredeyse genel kabus görme durumuna gelmesi arasındaki bağlantıyı görmemek için insanın başını deve kuşu misali kuma gömmüş olması gerekir.

Sonuç olarak, yüzyılımıza damgasını vurmuş bulunan iki eğilimin görüşlerimizi doğruladığını belirtmeliyiz. Birincisi ABD Nüfus Sayım Bürosu 1993 yılında ortalama evlilik yaşının kadınlarda 24,5 erkeklerde ise 26,5 olduğunu tespit etmiştir. Aile terapisti Thomas Serbt, çiftlerin evlenmeden önce birlikte yaşama tercihinin günden güne popülerlik kazandığını belirliyor. İkinci olarak başka bir hükümet kaynaklı rapora göre, her yıl on üç ila on dokuz yaşları arasındaki yaklaşık yarım milyon genç kız doğum yapmaktadır ve Amerika bu sayı ile bu yaş grubu arasındaki doğum sıralamasında bütün gelişmiş ülkeler arasında birinci sırada gelmektedir. Bu durumdan tamamen ve sadece TV mi sorumludur? Bunu söylemek doğru olmaz. Ancak soruyu "Amerikada yaşanan cinsel yozlaşmada TV'nin rolü var mıdır?" diye değiştirilirse cevabı evet olacaktır.

Children Now isimli bir hayır kurumu araştırmacıları yazları on ila on altı arasında değişen 750 çocuk ile bir anket yapmış ve onlara televizyonun hayatlarında ne gibi bir etkisi olduğunu sormuştu. Sonuçlar oldukça şaşırtıcıydı. Her üç çocuktan ikisi televizyonda gördükleri şeylerin kendilerini oldukça fazla etkilediğini belirtmişti. Çocukların yüzde 77'si evlilik öncesi cinsel ilişki temalarının çok sık işlendiğinden yakınırken, her üç çocuktan

ikisi TV'nin ve sinema filmlerinin akranlarını çok genç yaşlarda cinsel ilişki kurmaya yönelik etkilediğini ifade etmişlerdi. Diğer bir üçte ikilik grup da TV'nin çocukları ebeveynlerine karşı saygısız ve asi olmaya özendirdiğini belirtiyordu. Ayrı bir çalışma yürüten Illionis Üniversitesi araştırmacılarının bulguları ise TV'nin çocukların karakter oluşumlarını ve değişimlerini aileleri dahil olmak üzere diğer bütün toplumsal faktörlerden çok daha fazla etkilediğini göstermiştir.

ŞİDDET DURUMU

Televizyonun savunucuları, onun cinsel yozlaşma konusundaki etkisini inkar edebilirler ancak iş televizyonda şiddet konusuna gelince, savunacak hiçbir şeyleri olmadığı görülür. Amerikan Psikoloji Derneği tarafından yapılan bir çalışmada ilkokuldan mezun olana dek ortalama her çocuğun TV'lerden 8.000 cinayet ve 100.000 de şiddet olayı seyretmiş olduğu belirtilmektedir. Çocuklar liseden mezun oluncaya kadar ise, bu rakamlar nerede ise ikiye katlanmaktadır.

Fox firmasının başkan yardımcısı olan ve şiddet suçlamalarına karşı TV'leri savunan George Vradenberg, işi tavuk yumurta argümanına çevirmekte ve şöyle söylemektedir:

> "Şiddet görüntülerini seyreden insanların mı şiddete meylettiklerini, yoksa zaten şiddeti seven kişilerin mi, TV deki şiddet görüntülerini seyretmekten hoşlandıklarını kesin olarak bilemiyoruz"

Bir başka TV savunucusu Hogwash ise, APD derneği araştırmalarının üç yazarından biri olan Leonard Erons'a "bilimsel tartışma bitmiştir" diye karşılık vermektedir.

Eron, otuz beş yıldan fazla, TV'deki şiddet konusunda araştırmalar yapmaktadır ve bu kapsamda, sekiz ya-

şından otuz yaşına kadar 875 erkek ve kadını sürekli gözlemlemiş bulunmaktadır. Eron'un analiz sonuçlarına göre, çocukluklarında diğerlerine göre, şiddet içeren TV programlarını daha fazla seyretmiş olanlar, ciddi suçlar işlemeye daha yatkın olmakta ve kendi çocuklarını yetiştirirken, şiddeti disiplin unsuru olarak kullanma eğilimi taşımaktadırlar. Eron, sonuç olarak, "kişilerin TV ekranından öğrendiklerini, aynen kendilerinden sonraki kuşağa da aktarmakta olduklarını" ifade etmektedir.

Basın ve Halkla İlişkiler Merkezi, yakın zamanlarda, tipik bir Haziran gününde, TV programlarını, şiddet görüntülerini incelemek amacıyla gözleme tabi tuttu. Gözleme tabi tutulan kanallar arasında, ABC, NBC, CBS ve Fox, PBS, yerel Washington kanalı WDCA ve kablolu yayın yapan WTBS, USA, HBO ve MTV bulunuyordu. Kaza ya da kasıtsız şiddet, şiddete dayalı spor, doğa programlarındaki hayvanların dünyasına özgü yabanıl şiddet görüntüleri ayıklandıktan sonra, TV kanallarında on sekiz saat içinde, senaryo gereği, kasıtlı ve senaryo dışı gerçek hayata ait olmak üzere 2.000 şiddet görüntüsü sayıldı. İşin en kötü yanı da, bu şiddet görüntülerinin saat başına en az yirmi beş adet olmak üzere, çocukların seyretmesi için hazırlanan çizgi filmlerde de bulunması idi.

Bu vakıanın uluslararası boyutu üzerinde bir çalışma yapan *Amerikan Tıp Derneği Dergisi*nde yayınlanan bir makalede, televizyonun ABD, Kanada ve Güney Afrika'ya girişi ve yaygınlaşması ile, bu ülkelerdeki cinayet vakaları sayısındaki artışın paralel olduğu vurgulanmaktadır. 1945 ile 1970 yılları arasında, ABD'deki cinayetlerde %92, Kanada da ki cinayetlerde ise %93'lük artış kaydedilmiştir. Her iki ülkede de TV sahiplerinin sayısındaki artış ile, adam öldürme vakalarındaki yükselme neredeyse aynı oranda seyretmektedir.

Güney Afrika da ki ırkçı ortam, bu araştırmaların sadece beyazlar arasındaki cinayet oranı üzerinde yoğunlaşmasını gerektirmekteydi. Analizlere göre, bu ülkede 1945'lerden 1970'lere kadar azalan bir seyir izleyen ve 1970-75 arası sabitlenen bir oran söz konusu idi. 1975'te bu ülke TV ile tanıştı. Arkasından, 1983 yılına kadarki kısa süre içinde cinayet oranı adeta patlama yaptı ve %130'lara ulaştı. ATD dergisindeki bir dipnota bakılacak olursa, bu cinayetlerin yarısından fazlasının TV'den esinlenerek ya da etkilenerek gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bu tahminleri kuvvetlendiren bir başka olay da, bir Fransız annenin, Amerikan TV dizisi *MacGyver*'deki detaylı bir bomba yapım sahnesinden etkilenen oğlunun, evde bomba yapmaya çalışırken ölmesi üzerine, Fransız Televizyonu aleyhine dava açmasıdır.

CADDELERDE KAN DİZ BOYU

Sokaklarda, gençlerin karıştığı kanlı olaylar, nerede ise salgın boyutuna ulaşmış bulunuyor. Kaliforniya'da, on üç ila on dokuz yaş arası genç ölümlerinin sebepleri arasında cinayet, ikinci sırada gelmektedir. Bulaşıcı Hastalıklar Kontrol Merkezinin ülke çapında yaptığı bir inceleme sonucu hazırladığı rapora göre 1985-1991 arasında, on beş ila on dokuz yaşları arasındaki gençlerin bulaştığı cinayet vakaları nerede ise üçe katlanmış durumdadır. On sekiz yaş altı çocuklar içinde şiddet suçları dolayısı ile tutuklanma oranı ise, 1970-1992 arasındaki dönemde, ikiye katlanmıştır.

Gençler arasında, şiddet suçlarından dolayı tutuklanma yaşı her geçen gün daha da aşağılara inmektedir. 1982'de yaşları on üç ve on beş arasında değişen 390 genç, cinayetten dolayı tutuklanmış; bu sayı 1992'ye gelindiğinde 740'a sıçramıştır. On üç- on dokuz yaşları arasındaki gençlerin şiddete kurban gitme oranı, yirmi yaş ve üzerin-

dekilere göre 2.5 misli daha fazladır. Amerika'daki okullarda artık her yıl üç milyon adet hırsızlık ve şiddet suçu vakası yaşanmaktadır. Her beş öğrenciden biri, okula silah getirmektedir, bunun doğal bir uzantısı olarak, okullarda metal dedektörlerin ve üst arama cihazlarının bulunması, yangın söndürme ekipmanları ya da sıradan öğrenim metallerinin bulunması kadar normal hale gelmiştir. On üç-on dokuz yaş arasındaki 65,000 öğrenci arasında yapılan anketler, çocukların okulda kendilerini güvende hissetmediklerini ortaya koyuyor.

KATLİAMLARIN YAYGINLAŞMASI

Tehdit, bugün, gençlerin arasındaki tartışmalarda ya da bir başkasına ait bir eşyaya el koymada kullandıkları en yaygın unsur halini almıştır. Los Angeles'ta bir çocuk arkadaşını portatif müzik seti için silahla vurarak öldürmüştü. Oakland'da ise bir başka okul çağı çocuğu, arkadaşını yirmi beş sent borcunu ödemediği için bıçakladı. Monrovia'da, yirmi yaşındaki genç, bisiklet çalmak istediği bir mağaza sahibini öldürdü. On dört yaşındaki bir diğeri, aracını çalmak istediği yaşlı bayanı, yürüyen aracından aşağı atmıştı. Riverside'daki bir kilise okulunda, on üç yaşındaki öğrenci önce okulun müdürünü silahla vurarak öldürmüş daha sonra da intihar etmişti.

Georgia, Harlem'de dokuzuncu sınıf öğrencisi genç, okul koridorunda, bir arkadaşını öldürdü bir diğerini de yaraladı. Atlanta Lisesinde de, öğle yemeği sırasında on beş yaşındaki genç, münakaşa ettiği arkadaşı tarafından silahla vurularak öldürüldü. Dallas'ta yaşanan benzeri bir olaydaki kurban da on beş yaşındaydı. Dartsmouth, Massachusetts'de ise, bir dokuzuncu sınıf öğrencisi, diğer üçü tarafından bıçaklanarak ağır şekilde yaralanmış, saldırganlar işlerini bitirdikten sonra kurbanlarının paralarını

alarak ve gülerek olay yerinden uzaklaşmışlardı. Portsmouth, New Hampshire'da, on altı yaşında bir çocuk, tecavüz amacıyla yirmi sekiz yaşında bir kadına saldırmış, zavallı kadın aldığı bıçak darbelerine rağmen mucize eseri hayatta kalabilmişti.

Zannedildiğinin aksine, kavgaya ve şiddete düşkün olanlar sadece fakir aile çocukları da değildir. New Hampshire'daki bir hazırlık okulunda, on dört ve on beş yaşlarındaki iki çocuk, bir arkadaşlarının kafasına alüminyum beyzbol sopası ile vurarak fena halde yaralanmasına neden olmuşlardı. Portsmouth Polis Teşkilatından teğmen Paul Famulari şöyle söylüyor:

> arasında, şiddetin salgın haline geldiğini görüyoruz. Artık gençler, her tartışmada silah kullanacak kadar çılgın hale geldiler."

TELEVİZYON ENDÜSTRİSİ SUÇUNU İTİRAF EDİYOR

Televizyon kuruluşlarından bazı kişiler bile, TV'deki şiddet ile çocukların saldırgan duygularını hayata geçirmeleri arasındaki bağlantıyı istemeyerek de olsa teyit ediyorlar. *U.S. News & World Report* gazetesinin, TV yapımcıları, senaristler, sanatçılar ve yönetmenler arasında yürüttüğü bir anketten, Hollywood seçkinlerinin %63'ünün, TV'lerin şiddeti yücelttiğini düşündüğü sonucu çıkmıştır. Bu kişilerin çoğu, kendilerinin bile şiddet içeren TV filmlerini seyretmekten kaçındığını itiraf etmişlerdir. Ancak iş, vahşetin durdurulmasına dair somut bir takım tedbirler alınması noktasına geldiğinde, Hollywood'un yapabildiği tek şey, ölümcül bir yaranın tedavisini pansumanla geçiştirmekten öteye gitmiyor.

TV kanallarının dördü, şiddet içeren programlar hakkında ebeveynleri uyaran ekran ibareleri kullanmaya

başladıysa da, bu kanallardan sadece ABC televizyonunun kullandığı *NYPD*'nin mavi renkli simgesi gerçek anlamda bir uyarı niteliği taşımaktadır.* Daha da kötüsü, bu tür uyarıların hiçbir çizgi filmde ve spor programında yer almaması; ilave olarak da, kablolu yayınlar ile bağımsız TV istasyonlarının tamamen bu uygulamanın kapsamı dışında kalmasıdır. Bu gün geçerli olan uygulamada, zorunlu şiddet uyarıları sadece TV filmleri ve mini diziler için geçerli görünmektedir.

Hollywood'un saygıdeğer yapımcılarından Aaron Spelling, oyuncu karakterlerinden birinin, öldürme amacı ile bir silah satın aldığı sahneyi içeren *Beverly Hills 90210* formundaki bir pembe dizi için, "bu tür şeyler hali hazırda toplumumuzda zaten bolca yaşanıyor" yorumunu yapmaktadır. Ona göre, senaryolarda silah, bir şiddet unsuru olmaktan çok, bir tehdit unsuru olarak kullanılmalıdır. Başka bir yapımcı, Arnold Shapiro'nun CBC için çektiği ve *Kids Killing Kids (Çocuklar Çocukları Öldürüyor)* isimli birbirinden bağımsız dört bölümden oluşan kısa dramaların her biri şiddet sahneleri ile bitmekteydi. Ancak, yapımcının amacı, şiddeti özendirmek değil, tam tersine şiddetin kötülüğünü vurgulamaktı ve bunu bir ölçüde başarıyordu. Şiddeti sınırlama eğilimi taşıyan bu türden programların ömrü çok olmadı. Meclisin TV'de şiddeti ele alan oturumları, TV'leri rahatlatan kararlarla sonuçlandı ve üzerlerindeki baskının azaldığını gören TV kanalları, yeniden eski alışkanlıklarına dönmekte gecikmediler.

Televizyon vahşeti ile samimi olarak mücadele etme girişimleri maalesef hep etkisiz kaldı. Örneğin Harvard Üniversitesinden bir grup araştırmacı, TV'de şiddeti protesto eden ve sloganı "Ez onu" olan bir kampanya başlat-

* Rating sisteminde yapılan en son değişikliklerden beri, daha çok sayıda prime-time yayını şiddet uyarıları yöntemini kullanır olmuştur.

mışlardı. Kampanyanın sloganı, dizilerde, rakipleri ile kavga için onların üzerlerine yürüyen karakterlerin birbirlerine "Ez onu!" demelerine göndermede bulunuyordu. Yine Harvard'dan bir başka araştırmacı grubu, okullarda, çocuklara öfkeyi yenme yollarını ve kavga etmeden tartışabilmeyi öğreten derslere yer verilmesini önermiş. Böylece televizyonun teşvik ettiği şiddete karşı panzehir etkisi oluşturabileceği düşünülmüştür. Bu yöndeki çalışmalardan bir diğeri de, büyük kilise cemaatlerinin şiddete karşı kurdukları ve "Barış için hayatınızdan vazgeçmeye var mısınız?" vecizesi ile üye topladıkları Hıristiyan Barış Birlikleri isimli faaliyetleri idi. Bu "barışçı birlikler" şehrin caddesine dağılıyor ve "İnsanlara Tanrının çocukları imiş gibi" davranmayı amaçlıyorlardı. Ne var ki, böyle ulvi amaçlarla yola çıkan bu hareket, altı yıl gibi kısa bir süre sonra etkisini iyice kaybetti, çünkü sözler ve barışçılık, uzun bıçaklar, yarı otomatik silahlar ve onları taşıyan kibirli barbarlar kadar güçlü değillerdi.

Amerikan toplumunun her kesimi, caddelerdeki şiddete karşı çaresiz kaldığını hissetmeye başladığında ve belki de artık iş işten geçtiğinde, gerçekçi olmayan bahaneleri bir yana bırakıp, sokaklardaki vahşetin dolaysız bir şekilde, televizyondaki şiddet bolluğu ile ilgili olduğunu gördü. *Los Angeles Times* tarafından yapılan bir kamuoyu araştırması artık her beş Amerikalıdan dördünün, televizyon programlarının toplumdaki şiddet düzeyini ilk elden arttırdığına inandığını göstermektedir. Aynı orandaki toplum kesimi, hükümetin, televizyon vahşetine karşı önlem almasının zamanının geldiğini düşünmektedir.

Okyanus ötesindeki dünyada, televizyondaki şiddet içerikli programlara karşı alınan tedbirler, Birleşik Devletlerdekilerle kıyaslanmayacak kadar fazladır. İngiltere, Almanya, İsveç ve Avustralya'da, günün en çok TV seyredilen saatlerinde şiddet içeren programlarını yayınlanma-

sına kesinlikle izin verilmiyor, seyirciler bu tür programlara karşı uyarılıyor ve bu yasakları ihlal eden kanallara büyük cezalar veriliyor. Bu tür ülkelerdeki reyting kuruluşlarında sosyal bilimciler ve çocuk gelişim uzmanları bulunurken, Amerikan reyting kuruluşu MPAA, kurul üyelerinin sadece ebeveyn olmalarını yeterli görmektedir. Aslında MPAA üyeleri, televizyon endüstrisine göbeklerinden bağlı kişilerdir, bu da kuzuları kurtlara emanet etmekten başka bir şey değildir.

TV'NİN HRİSTİYAN DEĞERLERİNE VE HAKİKATE YÖNELİK SALDIRISI

Televizyonun şiddete kucak açması kadar zararlı olan ve felsefi boyut taşıyan bir yanı vardır ki, onu anladığımızda, nasıl olup da modern toplumu bu denli tahrip edebildiğini de anlamış olacağız. Bahsettiğimiz şey, televizyonun aşıladığı hayat anlayışı ve değerleridir. Bu hayat anlayışı, dini değerlere karşı olmayı yüceltmektedir ve batı medeniyetinin içinde bulunduğu çözülmenin ana sebebidir.

ABC Televizyonu için çalışan ve bir evangelik Hıristiyan olan Peggy Wehmeyer şu tespiti yapmaktadır:

> "Bu ülkenin elitleri; hukukçular, eğitimciler, yayıncılar ve sanatçılar, dini inançlarını çok ciddiye alan sıradan vatandaşa, kibirle ve küçümseyerek bakma eğilimi taşıyorlar."

Harvard'ın hukuk profesörlerinden Alan Dershowitz, Milli Halk Radyosu dinleyicilerine bu görüşü doğrularcasına, Harvard Hukuk Fakültesi'nin asla bir evangelik Hıristiyan istihdam etmeyeceğini çünkü evangeliklerin, bütün çalışanlara işe girişte uygulanan ve adına "kabul edilebilir ideoloji testi" denen sınavdan, inançlarına aykırı unsurlar taşıdığı için geçemeyeceklerini ifade etmektedir.

Ilımlı kanattan olan ünlü Yahudi yazar Irving Kristol'un uzmanlık alanı solcu laikler ile Judeo-Hıristiyan gelenekçiler arasındaki "kültür savaşları" tarihidir. Kristol savaşta galip gelen tarafın solcular olduğunu kesin bir dille ifade etmiş ve bu kültür savaşlarının artık bittiğini öne sürmüştür. Şöyle söylemektedir:

> "Sol kazandı. Bugün sol, eğitim alanındaki, eğlence endüstrisindeki üniversitelerdeki ve medyadaki yapılanmayı tamamen kontrolü altına almış durumda. Artık bu alanlara, aile değerlerini aşılayabilmek mümkün değildir. Sol, sözüm ona bu değerlere sahip çıkar görünürken, aslında tam tersini yapacak ve onları ortadan kaldırmak için elinden geleni yapacaktır."

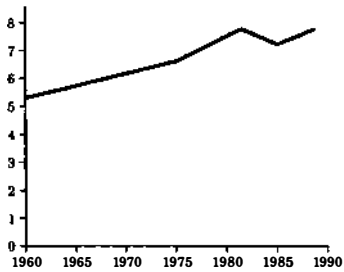
Bütün bu görüşler acaba, bugün içinde bulunan ahlaki düzeyi tam olarak ve doğru şekilde resmedebiliyor mu? Maalesef, yeterince ediyor. Bugün her dört Amerikalıdan üçü mutlak sadakat diye bir şeye inanmıyor. Daha da sarsıcı olan ise, Hıristiyan olduğunu vurgulayan insanların yaklaşık üçte ikisinin mutlak sadakat anlayışını reddetmeleridir. Bu durumun sebeplerini anlayabilmek için, geleneksel aile yapısını tahlil etmeliyiz. Batı dünyası binlerce yıldır, kutsal kitabın öğretilerine uyan bir yaşama tarzını ideal olarak benimsemişti. Buna göre, olgunluk yaşına gelen her erkek ve kız, ailelerinden ayrılarak bir evlilik bağı içinde yek vücut olurlar, ebeveynlerine saygıda kusur etmezler, çocuklarını, kutsal kitabın gereklerine uygun olarak yetiştirirler, zina dışında hiçbir sebeple boşanmazlar ve Tanrının kitapta bildirdiği sözleri ile belirlenen değişmez değerlere tam bir sadakatle bağlı kalırlardı.

Bu, TV'nin icadına kadar büyük ölçüde geçerli bir yaşama tarzı idi. TV'nin icadı ile birlikte, kadim Hıristiyan hayat anlayışı ve İncil'i temel alan manevi yapı çözülmeye başladı. 1962'ye gelindiğinde, toplumun her kesiminde,

değerler erozyonu etkisini göstermeye başlamıştı. Ertesi yıl, Anayasa Mahkemesi, ateist Madalyn Murray O'Hair'in açtığı davayı sonuçlandırırken, bütün devlet okullarında ve kuruluşlarında, dini öğretilere dayalı her türden faaliyeti ve görüntüyü yasaklama kararı aldı.

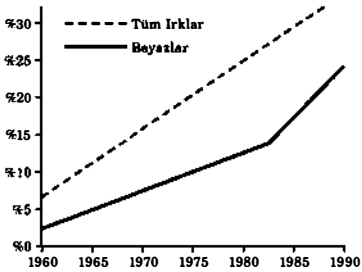
O tarihten bu yana, çözülme felaket boyutuna varmış bulunuyor. "On resim on bin kelimeye eşdeğerdir." deyimini hatırlayarak, durumu, Birleşik Devletlerdeki gerileme ve çöküşü medyanın nasıl hızlandırdığını çok açık bir şekilde gösterdiğini düşündüğümüz bir grup tablo ile izah edelim:

GÜNLÜK TELEVİZYON SEYRETME
Ev Başına TV Seyretme Saati

Kaynak: Nielsen Televizyon Araştırması

GAYRİMEŞRU DOĞUMLAR
Yüzde olarak Tüm Irklar/Beyazlar

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Milli Merkezi

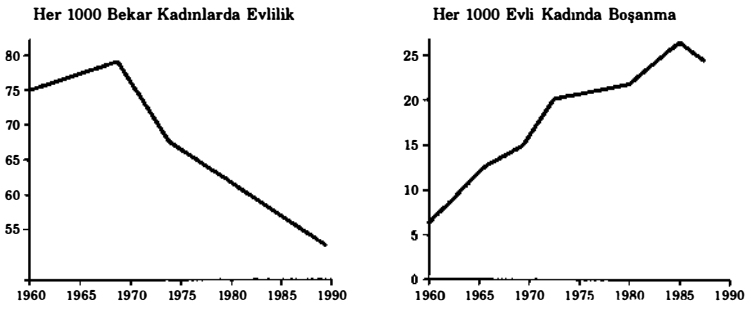
YALAN VE AŞK ÜZERİNE KURULU BİR HAYAT

Josephson Ahlakbilim Enstitüsü'nün yaptığı bir anket, lise ve üniversite öğrencileri arasında, yalan kopya çekme ve hırsızlığın "yaygın kabul gören davranışlar" olduğunu ortaya koymuştur. Bu ankete göre lise öğrencilerinin beşte üçü ile üniversite öğrencilerinin tamamı geçen yıl en az bir sınavda kopya çektiklerini itiraf etmiş, hazırlık sınıfı öğrencilerinin tamamı ve üniversitelilerin yüzde

16'sı aynı dönemde hırsızlık yaptıklarını saklamamış ve liselilerin yüzde 16'sı ile üniversitelilerin yüzde 32'si özgeçmişlerini yazarken ya da iş başvurularında yalan söylediklerini bildirmişlerdir.

İnsanlar her zaman yalan söylemişlerdir ancak bu elektronik köy çağında gençler ve yaşlılar tüm TV renklerinde zengin sayıda ve ünlü yalanları görüp duymaktadırlar. George Bush'tan ("dudaklarımı oku"), Richard Nixon'a ("ben bir sahtekar değilim"), Menendez kardeşlere ("biri ebeveynlerimi öldürdü") ve Susan Smith'e (bir adam çocuklarımı çaldı") kadar yalanın taktik bir iletişim aracı haline nasıl yükseltildiğinin örneğini sergileyenlere bütün bir millet şahit olmuştur. Jack Benny yıllardır otuz dokuz yaşındadır, aktör David Leisure "Joe Isuzu" takma adıyla yalanı ısuzu araçlarının satışları için bir araç olarak kullanmaktadır. *Saturday night Live* programında Tommy Flanagan adında patolojik bir yalan söyleme hastası ekrana çıkarılmıştır, Olimpik patenci Tonay Harding'in rakibi Nancy Kerrigan'ı sakatlama planlarını gözyaşları içerisinde reddetmesi ise hala canlı bir hatıradır.

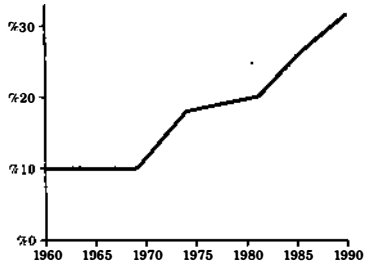
EVLENME VE BOŞANMA ORANLARI

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Millı Merkezi

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

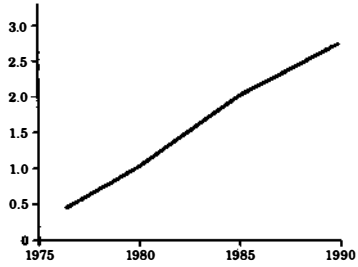
Tüm Çocuklu Ailelerin Yüzdesi

Kaynak: US Nüfus Sayımı Bürosu

ÇOCUK TACİZİ

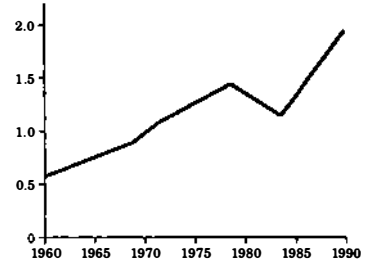
Rapor Edilen Milyonlarca Olay

Kaynak: Amerikan İnsani Birliği; Çocuk Tacizi Önleme Milli Komitesi

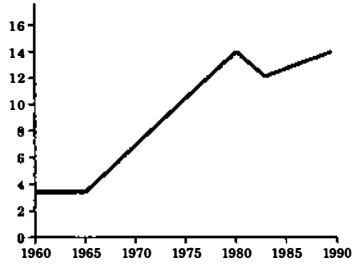
İŞLENEN CİNAYET SAYISI

Milyonlarca Vahşi Cinayet

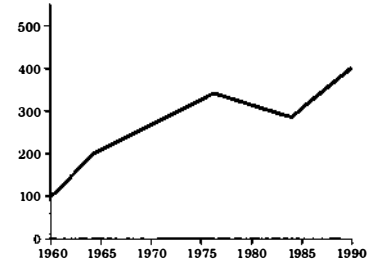
Kaynak: FBI

Milyonlarca Toplam Cinayet

GENÇLERDE VAHŞİ CİNAYETTEN TUTUKLANMA ORANLARI

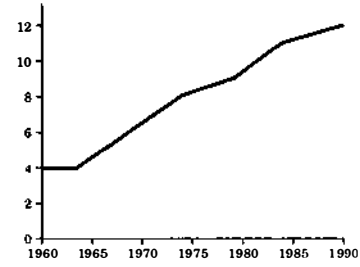
100.000 kişi başına Vahşi Cinayet

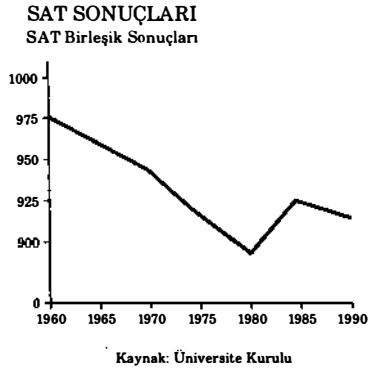
Kaynak. FBI

GENÇLERDE İNTİHAR ORANI

15-24 Yaş Grubu Her 100.000 kişide İntihar

Kaynak: Sağlık Istatistikleri Milli Merkezi

Bu örneklerden sadece biri (Susan Smith) yalanı ortaya çıktığında hapse atılmış iken bir diğeri (Tonya Harding) halk arasında popüleritesini arttırmak için turlar atmaya devam etmiş ve adeta ününe ün katarak ödüllendirilmiştir. Burada gizliden gizliye yalanın işe yaradığı gibi bir toplumsal mesaj verilmektedir.

Hollywood seçkinleri üzerine yapılan bir araştırma bu kişilerin tıpkı 1960ların "aşk nesli" gibi, sıra dışı bir dünya görüşüne sahip olduklarını ifşa etmekteydi. Bu sıra dışılık bağlamında "alternatif" yaşama tarzları özendirilmekte, eğlence için uyuşturucu kullanımı; evlilik dışı cinsel deneyimler, geleneğe aykırı ve hiçbir toplumsal ya da hukuksal dayanağı olmayan birlikte yaşamaların oluşturduğu sözde "aileler" savunulmakta ve kadın hareketleri, zenci davaları ve azınlık hakları konusunda destekleyici tavır sergilenmektedir. Ayrıca homoseksüel ve lezbiyen ilişkiler de bu destekten paylarını almakta öte yandan "çevrecilik" adı taşıyan her harekete peşin taraftar olunmakta ve üçüncü dünya ile sosyalist halkların "batı emperyalizminin kurbanları" olduğu vurgulanmaktadır.

Çoğu TV yapımcıları askeri olan her şeye Amerika'nın Avrupa'dan aldığı kültürel mirasa ve İncil'e dayalı ahlakiliğe nefretle bakmaktadırlar. Yine bu çevreler, evangelik Hıristiyanlığa ve onun "dar görüşlülüğüne" karşı da husumet içindedirler. Geleneksel değerlere karşı olan medya, eğlence kılıfı içinde, dramatik, komik, belgesel ve müzikal formatlar kullanarak, kendi görüşlerini, değerlerini ve felsefelerini yaygınlaştırma çabası içinde-

dirler. Sonuç olarak, bugünün televizyon programcılığının önerdiği bakış açısı, tamamen orta sınıfı ve önceki nesillerin şekillendirdiği aileyi merkezeden anlayışı yıkmayı kendine hedef seçmiştir denebilir.

AİLE KAVRAMININ SONU

Muhtemelen bütün aile bireylerinin TV başına kurulduğu 20.00-21.00 saatleri arasındaki zaman dilimini tanımlamak için kullanılan "aile TV seyretme saati", bu saatte yayınlanan programların yansıttığı idealizm, masumiyet ve yükselen değerler temaları açısından, yukarıda değindiğimiz devrim niteliğindeki değişimi açıklayıcı bir örnek olarak kullanılabilir. 1990'larda bu özel saatler, kanalların liberalleşme söylemi ile işi kitabına uydurmaları sonucunda tam bir batakhaneye döndü.

Çocuk Televizyonu Çalışmaları'nın kurucusu J.G. Cooney, "artık aile saati diye bir şey kalmadı" diye feveran ediyor. Cooney'e göre, standartlar düşmüş durumdadır ve bunun böyle olacağı, ailenin sosyal planda başına gelenlere bakıldığında, tahmin edilebiliyordu. Yani ortada zaten aile kalmamıştı ve bunun sebebi de, pire gibi çoğalan medyanın aileyi parçalayıcı ve bireylere indirgeyici etkisi idi.

Bir zamanlar, anne, baba, büyükanne ve baba ile çocuklar akşam yemeğinden sonra, TV'nin etrafına dizilirler ve programları seyrederlerdi. *Waltonlar, The Brudy Bunch, The Flying Nun, The Portridge Family, The Odd Couple, Happy Days, That Girl*, ve *Little House on the Prairie* gibi diziler, muzurluktan uzak içerikleri, saf komiklikleri ve çocukları tatlı ve rahat bir uykuya hazırlayan masalsı öğeleri ile ailelerin vazgeçemediği programlar oldular. 1980'lerde bile, *Webster, The Facts of Life, The Cosby Show, Highway to Heaven, Full House* ve *Murder, She*

Wrote gibi dramalar göreceli olarak kavga-gürültü ve zararlı unsurlar içermeyen programlar olarak beğeni ile seyrediliyordu. Derken, o uğursuz devrim geldi çattı.

YENİ "AİLE SAATLERİ"

Bugünün 20.00-21.00 arası aile kuşağındaki programları seyretmek için çocukları ile ekranın başına geçen ebeveynler, kendilerini adeta bir lağım çukurunun karşısında buluyorlar. CBS'nin bu kuşakta yayınladığı, *The Nanny* adlı dizi karakterlerinden birinin devamlı olarak açık saçık cinsel espriler yapması bu duruma örneklik teşkil ediyor. Aynı nitelikteki bir başka örnek, Fox'un Pazar akşamları, yayınladığı *Get Smart* adlı kısa dizi ile hemen arkasından Pazartesileri yayınlanan *Melrose Place* isimli pembe dizidir. Bunları, Perşembeleri yayınlanan Martin dizisi takip eder ve hepsinin ortak özelliği, değişik cinsel temaları sürekli olarak işlemeleridir.

NBC'nin eski başkanı Gront Tinker, TV kanallarının artık istediklerini fazlasıyla yapacak durumda olduklarını, dolayısı ile, kimse ile herhangi bir pazarlığa oturmak durumunda olmadıklarını belirtmekte ve ailelerin ekranda ne tür şeyler seyretmeye zorlandıkları konusunda hiç de hassas olmadıklarını ifade etmektedir.

TV endüstrisinin bugün sahip olduğu yaklaşımlar, Tinker'in görüşlerini fazlasıyla doğrulamaktadır. Yukarıda bahsi geçen, CBS'nin yayınladığı *The Nanny* isimli dizinin yapımcısı olan Peter Jacobson, bugünlerde bir programın başarılı olması için geçerli tek yöntemin, dizilerin cinsellik içermesi ve merakları canlı tutması olduğunda ısrar etmekte ve aksi halde başarısızlığın mukadder olduğunu belirtmektedir. O'na göre Yeni Düzen'e ayak uyduramayanlar, yok olmaya mahkum olacaklardır. Jacobson şunları ilave ediyor;

"Zaten çocuklar için hazırlanmış ve bireylerde gösterilen programlarda yok değil. Çocukları için doğru olanı seçmek, ebeveynlere kalmış bir iştir. Bence, TV de her saatte herşey yayınlanabilmelidir. Bu ülkeyi bu ülke yapan, seçme özgürlüğüdür ve eğer bir programdan hoşlanmıyorsanız, kanalı değiştirebilirsiniz."

Medyada Ahlak grubunun yöneticisi Ed Hynes, artık yolun sonuna geldiğimizi düşünüyor ve durumu şöyle özetliyor:

"cinselliği, çıplaklığı ve argoyu özendirerek yücelten böylesine bir ortamda, televizyonun aileyi ölüme sürüklemesi kaçınılmaz görünmektedir. Çocuklar sadece akşam kuşağında değil, günün her saatinde yoğun bir müstehcenlik bombardımanına tabi tutuluyorlar. Çıplaklığın her türlüsü ile artık gündüz kuşağı programlarında da sık sık karşılaşabiliyoruz."

TELEVİZYON VE HRİSTİYANLIK

FCC'nin eski başkanı Newton Minnaw, konu genelde din özelde de Hristiyanlık olduğunda, televizyonun kelimenin tam anlamıyla çorak bir alan olduğunu öne sürmekte ve her beş Amerikalı'dan dördünün İsa'ya inandığı, 100 milyon Amerikalı'nın, öteki dünyaya iman ettiği ve kiliselere ilginin muazzam oranda artış gösterdiği yıllarda, televizyonun Hristiyan inancına büyük ölçüde ilgisiz kaldığını ve önemsemediğini, kısaca toplumdaki dine yönelişe uyum göstermediğini ifade etmektedir.

Duke, Northwestern ve Dayton Üniversitelerin Tıp Fakültelerinden araştırmacıların ortak yürüttükleri bir çalışmada, rastgele seçilen 100 adet televizyon dizisi incelemeye konu edilmiştir. Bu dizilerde rol alan 1,462 karakterden sadece 82'sinin, bir başka ifade ile yüzde 5,6'sı-

nın dindar kişi rollerini canlandırdıkları belirlenmiştir. Bu 82 karakterden beşi, dini cemaatlere üye rolü oynarken, hiçbir dindar yahudi rolüne rastlanmamıştır. Birkaç dindar karaktere yer verilse bile bunların hiç biri dua ederken, kiliseye giderken, İncil okurken ya da her hangi bir başka dini uygulamayı ifa ederken gösterilmemişti. Araştırma raporu sonuç olarak, televizyon kanallarındaki dizi ya da filmlerde rol alan karakterlerin hayatında, dinin ya da maneviyatın neredeyse hiç yer almadığını ifade etmektedir.

1994 yılında yapılan bir başka Medya Araştırmaları analizi de, 1,700 saatlik prime-time program süresi için de, dinle ilgili sadece 253 dolaylı tasvir belirlenebilmiştir. Bir başka anlatımla, ancak yedi saatte bir kez din ile ilgili bir temaya ya da imaya yer verilmiştir. Din söz konusu olduğunda genellikle aşağılayıcı ya da alaya alıcı bir söylem işlenmektedir. NBC'nin *Cafe Americain* adlı programında, karakterlerin, günah çıkarma odasında sex yapmaktan şaka yollu da olsa bahsetmeleri ya da CBS'nin *Picket Fences* programında, bir protestan papazı canlandıran karakterin, alaylı bir şekilde, Vatikan'ın gebeliğin önlenmesine karşı olmasının doğal olduğunu, zira katolik sayısı artınca, Papalığın dünyayı egemenliği altına alabileceğini söylemesi bu konuya verilebilecek örneklerden sadece ikisidir. Araştırmanın öncülüğünü yapanlardan biri olan Thomas Johnson şöyle söylüyor:

> "Ortalama Amerikan toplumu ile Hollywood sosyetesinin inanç dünyası arasında, büyük bir kültürel kopukluk söz konusudur."

TV kanalları, tıpkı Fox'da yayınlanan ve inancının gücü sayesinde felçten kurtulan New York Jets takımının oyuncusu Dennis Burd'ın hayatını anlatan bir filmde ya da *Christy* gibi yeni mini dizilerde olduğu gibi arada sırada, Hristiyan Amerika'nın ağzına bir parça bal çal-

mayı da ihmal etmemektedir. Ancak buna rağmen, *Televizyon ve Din*'in yazarı William Fore, TV kanallarının bu yöntemle, dinin toplumsal işlevlerini daha doğru yansıtmaları talebi ile kendilerine hükümetten ya da seyircilerden gelebilecek baskıları yumuşatmayı amaçladığını düşünüyor.

SANSASYON KAZANCI*

Leo Bogart**

Sürekli izleyici sayısını takip eden reklam medyası yerleşmiş eğlence biçimlerine, en aşağı ortak zevk paydalarına meylediyor. Reklam kültürü bir bütün olarak gelişmemişlik ve lezzetsizlikle süslenmiştir. Her zaman tatmin etme garantisi veren kurmaca klişeler üzerine gelişir. Adi, bayağı, beylik olanı tercih eder ve deneyimle çeşitlilikten ürker...

MASUM - VE PEK MASUM OLMAYAN - ZEVKLER

Medya sistemi, milli ahlaklar değiştikçe adım adım daha şamatalı hale geldiği görünen bir sansasyonellikle nüfuz etmiştir: sırayla milli ahlaklar üzerine çok derin etkileri vardır. Şehvani ve sadist güdülerin istismar etmesiyle ilgili yeni bir şey yoktur. Rahatsız eden şey bunun yapılabildiği ölçü ve tasarıya uygulanan alaycılıktır. En basmakalıp sözlerle birlikte aşırılık vardır. Resim, edebi-

* *Commercial Culture: The Media and The Public Interest (Reklam Kültürü: Medya ve Kamuoyu İlgisi)*

** Leo Bogart, Sosyolog, Kitle İletişim uzmanı.

yat ya da tiyatronun büyük eserlerinin endişe, ürkme ve keder getirmesi muhtemeldir; reklam kültürü mutlu sonla bitiyor. Komedi kuşağında verilen masum ama aptalca kahkaha efekti reklam kültürünün sıkı savunucularının bile haklı çıkartmakta zorlandığı bir akılsızlık çalışmasını örnekliyor.

Süper market tabloidlerinin başlıkları:

"Ölü Anne Kefende Doğurdu"

"Prenses Di Marslı Dazlaklar tarafından Tecavüze Uğradı"

"Uzaylı Bir Yabancı Beni Hamile Bıraktı"

"Kedi Papağanı Yedi - Şimdi Konuşuyor"

"Oğlu Babasını Öldürüp Yedi"[1]

Fox Yayıncılığın yeni bir televizyon programını özetleyen basın bildirisi:

Marcy nişan yüzüğünü egzotik erkek dansçı Büyük Zorro'nun iç çamaşırının içinde kaybetti.[2]

Gazete başlıkları:

"2 Genç Çocuk Baba Cinayetinin Gizli Tertipçileri olarak Yakalandı"

"Çılgın Adam Metroyu Asitle Kurutuyor"

"Seks Casusu Olmaya Otelin Zorladığını Söylüyor"

"Sapık Kocanın Esaretinde"

"Arizona Papazı Fırlamalıktan Hapse Girdi"

---

1. Kimse bu tabloidlerin kıt para ile bir şey yaptığı ilizyonuna kapılmasın. *National Enquirer*'ın bir sayıda bütçesi 16milyon dolardı.
2. *New York Times,* 8 Aralık 1987.

Kaset başlıkları:
İntikam Çığlığı
Mezar Çocukları
İliklerine Kadar Kötü
Yamyam
Paranoyak

MTV'de yer alan rock gruplarının isimleri:
Dead Kennedys (Ölü Kennedyler)
3 Teens Kill 4 (3 Genç 4 Vurur)
Sadist Faction (Sadist Parti)
Rash of Stabbings (Hançer Lekesi)[3]

Televizyon Programları:
Göze Göz
Yıkıcı
Köpek Balığı Yemi
Hint Mabudu
Uluma
Öten Tom [4]

Böyle renkli örnekler ülkenin kitle iletişim araçlarının temsilcisi pek olamaz ama genellikle tepki uyandırmak için ve kasıtlı istismara işaret etmek için yeterince oluşuyor. Yirminci Yüzyıl Fox Film başkan yardımcısı, yeni kurulmuş bir program olan *Famous Jury Trials* (Ünlü Jüri Davaları) programında olasılıkları tarif ederken şöyle diyor:

> "Tecavüze ya da cinayete karşı müthiş bir tepki var. Herkes başkalarının omzunun üzerinden bakmak istiyor. Kadınların oldukça fazla mahkemeye başvurusu var."

3. Milli Koalisyon tarafından Televizyon Şiddeti hakkında derlendi.
4. *New Yorker* 'dan alındı, 6 Aralık 1982.

Bu açık telaffuz, reklam kültürüne ahlaki ve estetik temellerde yapılan başlıca itirazı kapsıyor: kalabalığın en iğrenç güdülerini kasıtlı olarak tahrik etmeyi yansıtıyor. Kitlelerin alışkanlıklarına, tavırlarına ve zevklerine itiraz etmeyiş Platon ve Aristo'ya kadar uzanan uzun bir hatadır. Eski iddia, umumi olan aynı zamanda alelade ve kabadır görüşüne göre içinde halk kültürünü kazanç için pazarladığı bir medya sistemi tarafından ve yaratıcı ifadenin prensipleri ya da iç güdüleriyle pek işi olmayan kurallar tarafından eklenmiş yeni bir boyut vardır ...

STANDARTLARI DEĞİŞTİRME

Güzel zevkin geçerli kavramları tarih boyunca sürekli değişime uğramıştır ve farklı toplumlar arasında geniş ölçüde değişiklik gösterir. Medya sistemimiz eğiliminde - ve kapasitesinde - ticari yarının kazancında sosyal standartları idare etmek için eşsizdir. Daha geniş seyircileri yakalama teşebbüsü medyayı şu anki kabul edilebilir uygunluk sınırlarına karşı daha fazla baskı yapmaya ve böylece sınır noktalarına geri dönmeye sevk etmiştir.[5]

Medya standartları içerik üreten ve ihlal edilemeyen kendi sınır anlayışı olanlar kadar çok sansürlerde hazırlanmıyor. Gazeteler ve pek çok dergi köşe yazarına açık seks ya da dört harfli kelimeler karıştırma eğilimine karşı koymuşlardır (doğrudan haber yapmada gittikçe hoş görü isteklisi olmalarına rağmen). Sorumluluklarına kendinden emin bir şekilde "aile" yayınları olarak değindiklerinde idarelerinin sadece muhafazakar eğilimlerini değil aynı zamanda vatandaş misyonlarının bir görüşü olarak da ifade ediyorlar.

5. Halkın çoğu televizyonun "müsaadekar ve ülke için kötü olan ahlaksız değerleri sunduğunu" ileri sürüyor.

Devlet destekli ve devlet düzenli yayın medyası üzerine baskılar yazılı ya da film üzerine yapılanlardan daha kuvvetlidir. Program yapımcıları içeriklerini en geniş halk tepkisini uyandıracağına inandıkları şeye bağlıyorlar. NBC'nin yayın standartlarının ve uygulamalarının başkanı Rosalyn Weinman şöyle söylüyor:

> "Mesleğinizi yapımcılara yardım etmeye çalışmak olarak görüyoruz ... Gerçekten herkesin yapmak istediği şeyi yapmalarına yardım etmeye çalışıyoruz: en çoğunu etkile, en azını rahatsız et."[6]

Yayın ağları tarafından hazırlanan program kabul edebilirlik standartları kısmen halk ahlaklarındaki değişimleri yansıtıyor; kısmen keyfi olarak hazırlanıyor. (CBS program uygulamaları departmanı 1974-75 dönemi için yapılmış ama 1976'da yayınlanmasına izin verilmiş eş değişimi içeren *Maude* (yapımcısı Norman Lear) hadisesine karşı çıktı.[7] 1993'de NBC *Saturday Night Live* programından bir mastürbasyon sahnesini kesti ama Britanya Prensi Charles'in kız arkadaşına "yakınlaşmak" için başını bir tampona geçirdiği bir karikatüre izin vermiştir.)[8]

Kabul edilebilirlik kurallarının icrası 1980'lerin sonlarında bütçe kesintileri tarafından şiddetle kısaltılmıştır. Bu standartlar yayın ağları seyirci kaybettikçe ve kablolu kanallarda tasvir ile dildeki her akla gelebilecek kusur türüyle karşılaşılabildikçe önem yitiriyor.

1991'de ABC'nin yüksek reytingli "haftanın filmi" *The Tracy Truman Story,* reklamcıların kaçındığı vahşi ve sadist bir filmdi. ABC'den Bob Iger şöyle dedi;

---

6. *New York Times,* 23 Mart 1993.
7. Robert Sklar, *Prime Time America: Life On and Behind the Television Screen* (New York: Oxford, 1980) syf:7.
8. *Inside Media,* 17 Şubat 1993.

> Biz Amerikan halkının zevklerinin ve arzularının ne olduğunu gördüğümüz şeyi program yapıyoruz. Eğer bu AIDS, homoseksüellik ya da kürtaj hakkında öykülerse bu yapılır. Bu bizim kazancımız ve hakkımızdır. Reklamcılarda büyük bir isteksizlik var görünüyor. Yılda bunun yüzünden milyonlar kaybediyoruz.[9]

ABC'de bile reklam için geniş fırsatın diğer tür programlara verilmesi şüpheli görünüyor.

Yayın ağları, bahis konusu olan mesele eğlence değil kamuoyu bilgilendirmesi olduğunda, farklı anlaşmalar ve kurallar uygulandığında oldukça cesur kararlar verebiliyorlar. 1978'de ABC'den Helen Whitney sürekli küfreden genç bir adamla yaptığı röportaj yer alan "Genç Terör - Silahın Arkasından Görünüş" adlı bir belgesel film yaptı. Yayın ağının yüksek rütbeli yöneticileri filmin en buhranlı noktasını, bir röportajın uygunluğuna karar vermek için toplantı yaptılar. Başkan Leonard Goldenson "Dili kesebileceğimiz bir yol geremiyorum" dedi ve film yayınlandı. On dokuz istasyon nakletmeyi reddetti.[10] Bu durumda tehlikede olan gerçekliğin tasvirinde dürüstlüktü. Kitle iletişim araçlarının ahlak değerlerindeki pek çok değişim -en büyük nezaketle bile- o başlık altına konulamaz.

TELEVİZYON ÇAĞINDA FİLM

Film ve televizyondaki sansasyonelliğin yükseltilmesi, biri izleyiciler diğeri ise -son zamanlara kadar- reklamcılar tarafından desteklenmişse de, bu medyanın şimdiki birbirine bağlılıklarını yansıtır. Karşılıklı bağımlılıkları,

---

9. *Inside Media,* 18 Şubat 1991.
10. Richard Richter, "The Network Documentary-Never More" ("Yayın Ağı Belgeseli- Bir Daha Asla"), Wilson Center Konferansında Haberlerin Gelecęği üzerine sunuldu, 1989.

ortak özellikleri ve iş menfaatleri kadar hassas rekabetlerini de yansıtır. Radyo, televizyonun olduğu kadar filmin doğrudan rakibi olmamıştır. Radyo filmlerin cazibesini daha çok kuvvetlendirdi, yıldızlarını, tasvirlerini ve usullerini kullandı. Buna karşın daha ucuz ve daha kolayca erişilebilen eğlence kaynağı sağlayan televizyon Amerika'nın film tecrübesini değiştirdi. 1946'da (çocuklar da dahil) ortalama Amerikalılar yılda yirmi dokuz kere sinemaya gitti. 1985'de adam başına sinemaya gidiş yılda beşlik bir oranla düştü ve o zamandan beri yavaşça aşağıya düşmeye devam etmiştir.[11] Sinema tecrübesi kablolu televizyon ve videonun çıkmasıyla tekrar değişti.

Televizyon, radyonun Altın Çağında işgal ettiği kadar ortalama bir kişinin günün pek çok saatinin iki katının üzerinde zaman işgal etti, bu sebeple medya ile harcanan toplam zaman gittikçe genişliyor. Zaten iyi yerleşmiş usuller geçmişte daha önce hiç olmadığı şekilde günlük tecrübenin hızla büyük bir parçası haline geldi.

Film seyirciler için televizyonla yarıştıkça, önce büyümenin bir hissesini ve kendi fiyatlarını idare edebilen yıldızlar için ve sonra metinler için rekabet etme sürecinde yapım masrafları artmıştır. 1990ların başında Hollywood basit bir senaryo ve ünlü bir yıldıza dayanan filmlerden daha edebi bir kaynak gerektiren daha karmaşık senaryolara dönüyordu. Bu, yeni romanlar üzerindeki seçenekler için rekabeti ve ön yayın fiyatlarını bazen milyon dolar seviyesine kadar arttırdı.

Bir nesil öncesi stüdyolar standartları olarak tiyatrodaki filmler ile televizyondaki siyah beyaz imgeler arasındaki farkı uygulamak için renkli yapımlara geçtiler. Tiyatro ekranı daha büyük ve geniş hale geldi. Çok sesli-

11. 1984'de 1.2 milyar olan katılımlar 1992'de 964 milyon tutmuştur. (Motion Picture Association of America)

lik (daha sonra stereo ve Dolby) sunuldu ve üç boyutlu proje teknikleri denendi ve vazgeçildi. Kuruluşlar genişledi; lokaller daha egzotik ve bütçeler her zamankinden daha masraflı.

En önemlisi Hollywood dramatik bir şekilde kendileri filmlerin içeriğini, televizyon ağı sansürleri tarafından izin verilen daha mülayim program materyalinden olabildiğince ayırt etmek değiştirdi. Şiddet hem daha hüküm süren hem de kanlı hale, seks gittikçe daha açık hale (özellikle sansürü sınırlayan mahkeme kararlarından sonra), adi ve müstehcen dil daha günlük hale geldi. Şiddet, seks ve müstehcenlik senaryonun ya da karakterin önemli bir parçası olarak değil ama Motion Picture Association yöneticisi Will Hays tarafından bir zaman yasaklanan ve televizyonun hala tasvip etmediği kendinden empozeli yönergeler ile seyirciyi tahrik etmek için genellikle sebepsiz olarak sunulmuş göründü.

1930 Motion Picture Association Amerika Yönergesinin ilk genel prensibi:

> Görenlerin ahlak standartlarını alçaltıcı hiçbir resim üretilemez.

Hays Ofisinin kesin olarak zorladığı yapım yönergesi belli yapımcı firmalar ve sinema zincirlerinin ortak ya da yakından bağlı sahipleri olduğu sürece etkiliydi. Yönerge değerini, dağıtıcı vasıtaların zorla mahrum edilmesinin, televizyon ve yabancı filmlerden rekabetin, bağımsız yapımcıların çoğalması ve müstehcenliğin kanuni standartlarına geçişinin bir sonucu olarak kaybetti. 1960larda sansür üzerine Yüksek Mahkeme kararları müstehcenliğin, çıplaklığın ve açık cinsel imaların hem yazılı hem de görsel medyada kullanımındaki rağbeti arttırdı. Halk hoşgörüsü paralelindeki modaya geçti.

Hollywood eski MPAA (Hays) Yönergesi tarafından koyulan engelleri azalttığında film promosyonu için yeni sorunlar yaratılmıştı. Bazı gazeteler pornografik filmlerin reklamlarındaki fikir veren alıntılarında ve resimlerinde sınırlar koydu, diğerleri bunları almayı hepten reddetti - hatta sadece başlık ve kuruluşun listelemesini bile. Seçkin bir yayıncı bu tür film yapmakla bilinen belli bir distribütörden reklam almayı tamamen reddetti. Bu politikayı cezaya ait bir ölçü olarak eğer distribütör genel aile seyircilerine hitap eden filmlere özellikle bağlansaydı uzatacak mıydı? Bu soruyla zor durumda kaldı ama tasvip etmediği birinden yasal bile olsa reklam almayı reddetme hakkının olduğunda ısrar etti. Bir yayıncının basacağı şeyi seçme hakkı basın özgürlüğünün esasıdır. Ama sinemacının soyutlama kadar gerçekse de alternatif iletişim araçlarının var olduğu iddiasının tek gazeteli bir kasabada bilgi akışının Pazar gerçeklerinde bir anlamı yoktur. Burada müstehcen filmlerin promosyonundan ya da bir aracın başka biri tarafından sansüründen çok daha ciddi meseleler vardır.

Daha marjinal filmler çıktıkça ve "açık" ya da "yetişkin" sahneler ve pis lisan daha gündelik hale geldikçe, 1968'de yeni bir film sınıflandırma sisteminin yaratılmasına yönlendiren yenilenmiş bir halk tepkisinin korkusu, içeriği doğrudan şekillendirmeden daha çok gençliğe ait katılımı yasaklamak için düzenlendi. Film reyting sistemi geniş ölçüde halk yerine çocukları korumak için hazırlanmıştı ama sınırlamalara uymak için kendi adımlarını atmaları gereken ebeveynler üzerine baskı kuruyor.

1968-69'da oranlanan filmlerin yüzde 6'sını cinsel içerikleri yüzünden X verilmişti. 1985'de sadece bir film X olarak oranlandı. Erotik filmler gene yapılıyordu ama reyting sistemini basitçe baypas edip kendi dağıtım kanallarına kaymıştır. 1968-69'da filmlerin yüzde 32'si ye-

tişkinler kadar çocuk seyircilerin de tasvip ettiği anlamına gelen G oranı aldı. On iki yıl önce Hollywood tarafından yayınlanan her film böyle bir oranlamayla nitelenebilirdi. 1985'de filmlerin sadece yüzde 4'ü G almıştı. Piyasada bu oranlamanın katılımı engellendiğine geniş ölçüde inanılmıştı. (Sınırlı bir oranlamanın iyi bir satış gişesi olduğu kanısına rağmen bir avuç G-oranlı filmler daha iyi yapar.)[12]

1990'da film endüstrisi önceki kategorileri bir nevi bulandıran farklı bir oranlama sistemine geçti. 1992'de oranlanan 621 filmin sadece yüzde 3'ü G aldı ve yüzde 14'ü PG (gösterilen çıplaklık ya da müstehcenlikten korumak için ebeveyn "yönlendirmesini" tavsiye ediyor); yüzde 18'i PG-13 olarak oranlandı; yüzde 63'ü R; ve kalan yüzde 1'i örtmecilikle NC olarak etiketlenmiştir. (Çocuklar için değildir anlamında). Pornografik kasetlerin erişilebilirliği, özellikle X oranlı filmleri gösteren sinemalara katılımı mevcut sayılarını kapatmaya zorlayarak oldukça azalttı.

MPAA başkanı Jack Valenti, Richard Hefner'e film oranlama işini yönetmeye davet ettiğinde tepkisi şöyle oldu; "Annem beni meme saymak için büyütmedi." Başkan olarak on dokuz yıl sonra şöyle dedi;

> Derin bir sorun içindeyiz ... Günümüzde medyada kendimize yaptığımız şey yüzünden üzüntüdeyim ... Reyting sistemi safça film endüstrisinin müstehcenliğini sansüre karşı korumak için düzenlenmiş ... Filmlere baktığımda gördüğüm pek çok şeyden dehşet içinde kalıyorum. Göğün açılıp bu filmleri yapan

12. Robbert Cain'in bin filmin üzerinde çalışması, Michael Medved tarafından sunulmuştur, *Hollywood vs America:Popular Culture and the War on Traditional Values (Hollywood Amerika'ya karşı: Popüler Kültür ve Geleneksel Değerlere Savaş)* (New York: HarperCollins, 1992), syf: 287.

ve dağıtanları yutmasını dilerim, istenen tesirin zıddını üretiyor, pislik şeklinde sosyal olmayan tavırlar yolu yarattıkça medyaya kusuyoruz.[13]

Televizyonun rekabetine yetişmek için filmler, seyircinin kabul edilebilir bulabileceği sınırları test ederek ve ahlaka ve geleneksel erdeme meydan okuyarak gittikçe cesurlaşıyorlar. Film içeriğindeki değişimler, dil kullanımı ve cinsel değerlerin standartlarında aynı dönem sırasında yer alan değişimleri yasallaştırdı ve kolaylaştırdı.

Film ve televizyon içeriği değerlerdeki değişimi yansıttı ama çarpıtan lenslerden. Her zamanki gibi medya davranış için yeni rol modelleri ve yönlendirme sağladı. Cinsel tutumlardaki ve uygulamalardaki değişimler filmler ve televizyon vasıtasıyla evrensel teşhir ile uzun süredir sadece gizlice ya da güçlükle erişilebilen konuları ve sahneleri kolaylaştırmıştır.

Televizyon ağ programcılığı uygulamaları dramatik film yapımı ile hazırlanmış örneklere direkt tepkide de değişti. Arada sırada tekerrür eden hükümet protestoları ve soruşturmalarına rağmen şiddet prime time TV tiyatrosunun önemli bir unsuru olarak kaldı. Anayasal bir soruşturmadan sonra televizyon ağları tasvirini sınırladı ama birini sakatlayarak savunmasız bırakma sahneleri filme alınamaz oldukça daha da korkutucu teröre uğramış ya da çığlık atan kurbanların görüntüleriyle yer değiştirmişti.[14]

Film endüstrisi tarafından televizyona karşı bir savunma olarak uygulanan davranış ve söylev kendisi televizyonda başlıca yiyecek haline geldi. Etki film içeriğini

---

13. Dutch Treat Club'a (birkaç dost arasında tertiplenen ve herkesin kendi masrafını ödediği eğlence) gönderme, 22 Şubat 1993.
14. Edward K. Palmer, *Children in the Cradle of Television (Televizyonun Beşiğinde Çocuklar)* (Lexington, Mass: Lexington Books, 1987), syf: 35.

eski sınırlarının ötesinde daha da ileriye sürmekti. Hays Yönergesinin eski dönemine zıt olarak Hollywood'un şimdiki yayın ağızları eleştirmen Stephen Farber'ın "kansız ve acısız" cinayet diye adlandırdığı şeyi gösterdiğinde kan içinde yüzüyor. Stephen Farber "bu tür 'zevkli' antiseptik şiddetin uzun vadede sinema ekranlarındaki grafik şiddet lekesinden günümüzde daha tehlikeli" olduğunu ileri sürüyor.[15] Şüphe ile seyircide uyandırılan merak belki de stüdyo yapımı sanat ile delik deşik edilmiş bedenlerin gerçek görüntüsü ile uyandırılan korkudan daha fazla zarar veriyordur....

Büyük küçük ekranları dolduran birini sakatlayarak savunmasız bırakma suçundan daha fazla zarar verici olması yerleşmiş ahlak kurallarından farklılığıdır. Televizyonun yapamayacağını yapmak için Hollywood, filmleri kendileri uzun zaman öncesinden tarih verdikleri esaslı bir dramatik sözleşmeyi terk ettiler: yanlış yapanlara ceza. Kurmaca roman tarihinde ilk defa, sosyal olmayan davranışlar, kahramanları suçlular ve kötü adamları yetersiz, alçak ve kinci olarak tasvir edilmiş adalet güçleri olan filmlerde yüceltilmiştir.

İlk önce film ve daha sonra televizyon kurmacası suça ait hareketi gündelik ve suçları da sempatik görünümde yaptı.[16] Yanlış yapanlar muhteşem konutlarda yaşıyor ve debdebeli çevrelerde geziyor. En tipik olarak davranışları-

15. Stephen Farber, "The Bloody Movies: Why Film Violence Sells" ("Kanlı Filmler: Neden Film Vahşeti Satıyor"), *New York,* 29 Kasım 1976, syf: 39-45.

16. Robert ve Linda Lichter ile Stanley Rothman'ın belirttiği gibi, "televizyon kanun icra kuruluşunu yüceltmeden kanunu icra etmeyi başarıyor... Prime-time'da içerdekiler kanunu ihlal ettikçe dışarıdakiler de o kadar zorluyor." S. Robert Lichter, Linda S. Lichter, Stanley Rothman, *Watching America (Amerikayı Seyretmek)* (New York: Simon and Schuster, 1991), syf: 230.

nın alışılmış acı sonlarından başarıyla kaçıyorlar ve hatta daha sonra her zamankinden daha mutlu yaşam sürdürüyorlar.[17] Filmlerin baş rol oyuncuları marihuana içiyor ya da kokain çekiyor ve bundan hoşlanıyor ya da bununla ilgili şaka yapıyor. Kanuna itaat etmek ve vatandaşlık genellikle antikalaşmış ve komik olarak tasvir ediliyor...

TELEVİZYONUN KURMACA DÜNYASI

Amerikan halkının kalkış vaktinin önemli bir bölümüne hitap eden televizyonun kurmaca dünyası aynı halkın iş günlerinde harcadığından piyasa olarak farklılaştığı bir zamandır. Pek çok farklı türde insanlar yer almıştır ve pek çok farklı değerler ile idare edilmiştir. Bu bağlamda diğer medyanın hayali dünyalarından ayırt edilemez. Asıl sorun olan bu kurmaca deneyimin ince yayılmacılığıdır.

Yayıncılıkta dramatik programcılık türlerin bilinen bir tasnifini kullanmıştı; kimi (TV için yapılanlarda dahil) röportaj uzunluğunda filmlerdeki gibi eşsiz istasyonlar ve karakterler sağlıyor pek çoğu olaydan olaya raf üstü edilmiş temaları, arka planları ve devamlılık sağlayan - ve bu yüzden sabit seyirciyi - kişilikleri kullanıyor: dizi tiyatro, hareketli diziler (polis, casus, gizem ya da Batılı temalar) ve komediler. Konu ile farklı program tipleri arasında olağan üstü bir benzerlik vardır.[18]

---

17. Thomas Morgan'ın tanımladığı gibi, "tüccarlar ve esrar satıcıları genellikle iyi yaşamdan zevk alıyor olarak gösterilmiştir. Genellikle lüks konaklarda yaşarlar, dışarıda yatlarda ya da serpilmiş çimenlerin üzerinde müsrif partiler verirler; en moda elbiseleri giyer ve en pahalı spor arabaları kullanırlar." (*New York Times,* 3 Eylül 1986).

18. Nancy Signorielli geniş bir içerik analizinden sonra gözlemleri şöyledir; "program konularına göndermeler (örneğin, doğa, bilim, eğitim, politika, ilaçlar vb bahisler) sağlık ve hastalık, cinsel davranış, yeme içme ve bir haberin yer-zaman durumu hangi tür

TV kurmaca dünyası neye benziyor? Alışılmışın dışında vahşi bir yerdir ama şiddet acı ve sürünme tarafından yalnız bırakılmıştır. Televizyon insanı (pek sosyal bir içecek olmayan) alkolü su gibi on beş kere içer ama sadece eski filmlerde sigara içer. Gün içindeki dizilerde hastalıkları bilinen şeylerden ziyade egzotik olsa da sağlık problemleriyle ilgilidirler; akşamları fark edilir bir şekilde sağlıklı ve zariftirler. Adeta hepsinin mükemmel görüşü var ya da her biri sürekli kontak lens takıyorlar. Eşlerinden çok fahişelerle yatarlar; hatta seks hayatları şiddet ve tecavüzle dolu geniş ölçüde evlilik dışı ilişkiler içerir.

Kurmaca karakterler bizi öncelikle ilgilendiriyor çünkü bizden belli eleştirel bağlamda, kimliğimizi ortaya koyma ve başkalarının hislerini anlama kapasitemizi kaybettirmek için çok olmasa da farklılar. En eski efsanelerden günümüze kadar tüm kurmacalar tipik olmayan karakterlerle ve sahnelerle uğraşıyor. Sahnenin, romanların, filmlerin ve televizyon tiyatrolarının tipleri hiçbir zaman toplumun gerçek bir kesitini göstermemiştir.[19] Te-

---

program olursa olsun aynı sıklıkla ve aynı derecede vurguyla verilme eğilimindedir...Türlerin arasında yaşam belirgin bir benzerlik yoluyla sunuluyor... Karakterlerin iyi ya da kötü olması, başarılı ya da başarısız olması, eroin kullanması, fiziksel ya da zihinsel hasta olması ya da içki içmesi bir program türünden diğerine pek farḳ etmiyor. Hatta, karakterler aynı kişilik özelliklerini gösteriyorlar: çekici, güzel, sosyal, zeki, vb." Nancy Signorielli, "Selective Television Viewing: A Limited Possibility" ("Seçici Televizyon İzleme: Sınırlı Bir Olasılık") *Journal of Communication* 36, sayı:3 (Yaz 1986): 64-76.

19. "Televizyon karakterleri ve yaptıkları günlük yaşamlarındaki insanlardan daha ilginç olabilir ama başka bir açıdan da televizyon fantezisi gerçek hayattan daha uysaldır. Gerçek engebeli ve sürprizlerle dolu olabilirken gece eğlencemiz oldukça düzenli ve biçimlidir." Jib Fowles, *Television Viewers vs. Media Snobs: What TV Does for People (Televizyon Seyircisi Medya Züppelerine karşı:TV İnsanlara Ne Yapıyor)* (New York: Stein and Day, 1982), syf: 45.

levizyon prime-time karakterlerinin yaklaşık olarak dörtte üçü erkektir (tipik olarak otuzların sonlarında kırkların başlarında) ve erkekler üniversite mezunu ve profesyonel olanların yaklaşık olarak onda dokuzunu tutuyor. Televizyonun yaşlıları genellikle bunak ya da meşum, zencileri komedyenler; çalışanları soytarılar olmaya meyillidir. Kadınları hala önceki televizyon klişeleri gibidir; yaklaşık olarak beşte üçü basit olarak özel hayatlarında gösterilmiştir. İş dünyası televizyonda muhteşem gösterilmiştir; rutin servis ve fabrika işleri arka plandadır ya da görünmezdir. Avukatlar tamircilerden sayıca fazladır; kırk dörde bir. İş adamları genellikle suçlular olarak gösterilmiştir.[20]

Televizyonun hayali karakterlerine, ortamına, durumlarına sabit teşhiri halkın çevre gerçekliğinin beklentilerine biçim veriyor.[21] TV kurmacasının fantezi tahriple-

20. Karakterlerin yüzde 12'sini tanınabilecek mesleklerde sayıyorlar ama tüm suçların yüzde 32'sinde (genellikle çıplak açgözlülerin sebep olduğu) ve cinayetlerin yüzde 40'ından mesul tutuluyorlar. Televizyonun ilk dönemlerinde tasvirleri daha olumluydu, Vietnam Savaşı döneminde oldukça olumsuz hale geldi. Hatta, iş ahlakiliği konulu programlar otuz yılın üzerinde bir incelemeyle oldukça kötü bir bozulma resmi sundu. Buna karşın meslek sahipleri oldukça olumlu bir ışıkta tasvir edildi ve önceki işleri gittikçe daha geniş sosyal endişelere geçti. A.e.b., syf: 132,179. Her on özel dedektiften dokuzu kahramandır ama polis memurlarının yarısından sadece çok azı kahramandır. Linda ve Robert Lichter, "Prime Time Crime: Who and Why" (Prime-Time Cinayeti: Kim ve Neden), *Wall Street Journal,* 6 Ocak 1984.

21. George Gerbner bir "yetişme etkisi" kavramı ortaya koyuyor: Seyirciler gerçek hayatı TV'de gördüklerini kendi görüşlerine bağlı düşüncelerle görüyorlar. Bu noktayı örneklendirmek gerekirse, zenciler arasındaki yoğun televizyon izleyicileri ırk bütünlüğünün geçerli olduğuna inanıyorlar yani zencilerle beyazlar benzerdir ve zencilerin çoğu orta sınıfa aittir. Paula W. Matabane, "Television and the Black Audience: Cultivating Moderate Perspectives of Racial Integration" ("Televizyon ve Zenci İzleyici: Irksal Bütünlüğün

mankinden daha fazla dikkat çekiyor ve daha saldırgan hisler üretiyor.[24])

Birleşik Devletler cinayet oranı (1960'tan beri her 22 dakikada bir ikiye katlandı) Japonya'nınkinden on bir kat ve Avrupa'nınkinden dört kat yüksektir.[25] Hatta prime-time televizyon yayın ağı oranı gerçek hayattan bin kat yüksektir.[26] Drama filmleri için reklamlar ve televizyon programları için fragmanlar özellikle vahşi. TV cinayetleri tartışmalarla sonuçlanmıyor - gerçek dünya genellikle sonuçlandığı gibi - başka bir cinayet davasıyla sonuçlanıyor.[27] Hırsızlık pek iyi tiyatro yapmadığı için mal cinayetleri oynandı. Gerçekle tüm tutuklamaların sadece yüzde

24. Charles Atkin, "Effects of Realistic TV Violence vs. Fictional Violence on Aggression" ("Gerçekçi TV Şiddetinin Etkileri Saldırganlıkta Kurmaca Şiddete karşı"), *Journalism Quarterly* 60, sayı:4 (Kış 1983): 615-21.
25. Vahşi suçlar 1960 ile 1990 arasında yüzde 355 arttı. Cinayet oranları ikiye katladı ve rapor edilen tecavüzler dört misli arttı. Vahşi ölümlerdeki artış sebebiyle on beş - yirmi dört yaşları arasındakilerin ölüm oranı 1973-74'de 1960-61'den yüzde 19 fazlaydı. (Bu sonuçlar Federal Soruşturma Bürosu tarafından yerel istatistiklerden alınmıştır; Christopher Jencks'in belirttiği gibi mağduriyet anketleri az çok değişimin uyarıcı oranını gösteriyor.)
26. Lichter, Lichter ve Rothman, *Watching America (Amerikayı Seyretmek)*, syf: 185. 2 Nisan 1992'de 180 saatlik prime-time programlarında, 175'I ölümle sonuçlanan 1846 şiddet sahnesi vardı. (MTV klipleri de en az yayın ağları kadar şiddet içeriklidir. Karşılaştırın Medya ve Halkla İlişkiler Merkezi tarafından idare edilen. *TV Guide*'da yayınlanan çalışmayı, 22 Ağustos 1992.)
27. Televizyonda gösterilen vahşi suçlar son yıllarda bir nevi azaldı ama tüm gösterilen suç oranı arttı. Televizyonun yeniden bir değerlendirmesinde Newton Minow "en sorunlu değişim... şiddetin niceliği ve niteliğindeki artış" diye niteliyor. Minow, bir çocuk on sekiz yaşına ulaştığında 25,000 televizyon cinayeti görmüş olacağını tahmin ediyor. Newton N. Minow, "How Vast the Wasteland Now" ("Boş Arazi Şimdi Ne Kadar Geniş") Gannet Foundation Media Center 'a işaret ediyor, 9 mart 1991.

5'i vahşi cinayetlerdense de, televizyonda gösterilen yasal olmayan işlerin yarısından fazlası şiddet içeriyor.[28]

Sosyal olmayan içerik her tür televizyon programcılığına yayılıyor.[29] Masum seyircilere yöneltilen şiddette artık komedi filmlerinin, kitle imhasının, işkencenin ve bozulmanın eğlence için meşru sebepler olarak sunulduğu basmakalıp bir özelliğidir ...

Şiddet ve seks, 1959'da NBC'nin yöneticisi olan Robert Kintner'in emirleriyle NBC programlarına kasıtlı olarak sokulmuştur. Eski bir programcı David Levy şöyle diyor: "Bu politikada hiçbir şekilde tesadüflük ya da rast gelelik yoktu" ve program kurulu sekreterinin yönergeyi tutanaklardan silmesinin söylendiğini belirtiyor. "Kayıtlarımızda böyle bir şeyin bulunmasını istemiyoruz."[30] Kendi kanlı zevki için şiddet kullanımının açıkça taraftarı olan bir medya yöneticisi bulmak zor olacaktır ama genellikle günlük hayatın bir parçası olarak ve seyirciyi ilgisini muhafaza etmek için gerekli bir araç olarak savunulmuştur. CBS'nin 1985 program standartlarına göre,

> bir CBS televizyon programı evde bir misafirdir. Eğlendirmesi ve aydınlatması umulur ama rahatsız etmesi ya da taraf tutması beklenmez. CBS eğlence programlarının halk zevkinin ve görgüsünün genel-

28. Lichter, Lichter ve Rothman, *Watching America (Amerikayı Seyretmek)*, syf:204.
29. 1977de öldürücü silahlar her saat prime-time aksiyon programlarında dokuz kere yer aldı (ateş ettiklerinin yüzde 84'ü boşa çıksa da).Maria Wilson ve Patricia Beaulieu Higgins, "Television's Action Arsenal: Weapon Use in Prime Time" ("Televizyonun Aksiyon Cephaneliği: Prime Time'da Silah Kullanımı"), Birleşik Devletler, Belediye Başkanları Konferansı, 1977.
30. David Levy, "Guns, Sex and Network Secrets" ("Silahlar, Seks ve Yayın Ağı Sırları"), *Washington Post*, 1 Ağustos 1993.

likle kabul edilen sınırlarına uyması beklenir... İnsan deneyiminin bir parçası olarak şiddetin dramatik tasviri yasaklanmıştır.... Uluorta, aşırı ya da cazibeli hale getirilmiş olmamalıdır. Şiddet bir seyirciyi ayartmak ya da şok etmek için istismar edici bir şekilde kullanılmalıdır.

ABC Televizyonunun yöneticisi Frederick S. Pierce daha az samimiyetsiz bir tonda konuşarak İletişim Alt Komitesine[31] şöyle söyledi;

> şiddet olayları içeren programların... farklı program çizelgesinde meşru bir yeri vardır. Bu türde en iyi yapılan programların oldukça geniş seyircisi var ve bu programlar hakkında aldığımız yorum yapan mektuplar hem çok fazla hem de ezici bir şekilde olumlu. Tarih boyunca bazı tiyatroların özü ihtilaflı olmuştur ve böyle eserlerde şiddet daima ihtilafı çözen bir araç olmuştur... Senaryonun gelişiminin doğal ve dramatik bir sonucu olarak ihtilaf içeren programlarda sorumlu bir şekilde tasvir edilip, sonuçlarının gösterilmesini gerekli görüyoruz. Ulu orta şiddet hiçbir yararlı amaca hizmet etmez.

Kendini "aldığımla çok rahatım" diye tanımlayan bir medya şirketler grubunun yöneticisine medyadaki şiddet hakkında soruldu. Şöyle cevapladı;

> şiddet açgözlülüktür. Kapitalizmdir. Eğer bu halkın istediğiyse siz de verin onlara. *New York Times* ve *Washington Post'un* okuyucuya editörün görmek istediği şeyi veren yazarları var. Ben bunu anlamıyorum. Ben halka halkın görmek istediği şeyi vermek istiyorum.[32]

---

31. *Washington Post,* 2 Mart 1977.
32. Şahsi röportaj.

Seyircilerin televizyonda ya da sinemalarda gördükleri saldırgan hareketleri şiddet olarak belirleyip belirlemedikleri ile ilgili bir soru ortaya çıkabilir.[33] Konu hakkında halkın tepkileri id ile süper ego arasında bir ihtilaf sunan bir ikilem ile karakterize edilmiştir. Halkın sadece üçte biri programları şiddet, seks, adi dil ya da kötü kaliteyle zevksiz iş yapıyor olarak belirliyor. Dörtte birinden azı belli programlardan böyle özellikleri yüzünden kaçınıyor ya da nefret ediyor ve bunların sadece beşte biri bir reklam markasını değiştirmek gibi belli bir davranışta bulunmayı iddia ediyor.[34]

Halkın yarısı "Ben kişisel olarak şiddet özellikli bazı eğlence programlarını seyretmekten hoşlanıyorum" diye bildirirken,[35] dörtte üçü "TV eğlence programlarındaki şiddet bazı yetişkinlerde tehlikeli davranışı tahrik ediyor" diye ileri sürüyor. Üç kişiden ikisi televizyondaki şiddet ile "artan suç oranı" arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor.[36] Dörtte üçü görüntülü şiddetin bir noktaya dikkat çekmekten çok "sadece seyircileri etkilemek için" gösterildiğini söylüyor.[37]

Acaba halk televizyondaki şiddetin gerçek hayata sonuçlar taşıdığı görüşünde doğru mudur? Cevaplamak için medya etkilerinin daha geniş sorusuyla karşılaşmalıyız. Bununla beraber onlara geçmeden önce medyanın seyirciler için araştırmasında geliştirdiği başka bir sansasyonellik yönünü düşünmeliyiz.

---

33. Karşılaştırın Cedrid Cullingford, *Children and Television (Çocuklar ve Televizyon,)* (New York: St Martin's Press, 1984).
34. *Piyasa Haberleri*'nde yayınlanan Düşünce Araştırma Birliğinin anketi, 2 Eylül 1983.
35. Bir 1977 Trendez anketinde.
36. 1982 Gallup anketi.
37. Times-Mirror anketi, 1993.

MEDYA DENEYİMİ VE MEDYA VARLIĞI

Kitle iletişim araçları insanlara ne yapıyor? Estetik, ahlaki ya da siyasi alanlarda bunlara karşı çıkmalar, halkın güvenliğine ya da iyi olmasına belli zarar işlevlerinden elbette daha az dayanılmazdır. Bu yazının tamamı, en az takdir edilen özellikleri dahil Amerikan sahnesini ve Amerikan karakterini nasıl şekillendirdikleri üzerine düşünüyor. Hem içeriklerinin etkilerini hem de aktivitelerinin - ya da aktivitesizliklerinin - sebep oldukları etkilerini düşünmeliyiz.

Medya gerçekten oldukça çok zaman kaplıyor. Özellikle reklam kültürünün büyük cismi televizyon halkın geri gelmez zamanının mühim bir bölümünü, bu bölüm televizyon sahibinin evrensel olmasından beri pek değişmemişse de, yiyor. (Günlük ortalama evde TV kullanımı 1960'da beş saatten 1993'te yedi saatin üzerine çıkmışsa da,[38] artış televizyon başına seyirci sayısındaki bir düşüşle dengelenmiştir.) Şu da belirtilmelidir ki, tam seyretme dereceleri (ve oranları) daima televizyonun hemen hemen hiç kapanmadığı ev halkları tarafından arttırılmıştır ve televizyonun varlığında harcanan zaman etkisinin önemli bir geçerli belirtisi değildir.

Seyirciler kolayca rahatlamayı sağlayan en az entelektüel talepleri olan programları seyrederek en az çaba harcama yolunu takip ediyorlar. Bununla beraber bu sınırlamalar içinde sıkıcılıktan kaçınmak için bir dizi içerik arıyorlar. Bu sebeple her yayın ağı ve istasyonu program

38. Bu sonuçlar A. C. Nielsen tarafından rapor edilmiştir. Ortalama her televizyon açıldığında yaklaşık bir kişinin olduğunu gösteren, akademik çalışmalara dayanan seyretme zamanının diğer tahminleri ticari oranlama servislerinin gösterdiği sonuçlardan oldukça aşağıdadır. Öncü olan, bireysel seyretmeyi ölçen bir araç olan "halk sayacı" kullanımında AGB seyreden halkın oranı ev halkı oranının yüzde 56'sı olduğunu buldu.

departmanı ortalama entelektüel seviyenin ya da estetik değerin üzerindekileri de içeren farklı program türlerinin bir dengesini istiyor. Televizyon mülayimdir ve gerçek çeşitlilikten yoksundur ama kalite programları yayın zamanının aksiyonunda halka gerçek başvurularına dayanarak yansıtılabilirdi.

Halkın zamanına en büyük yatırımı yapan medya aracı olarak televizyon, kısmen aydınlanma için büyük potansiyelini kullanamamanın pişmanlığından eleştirinin fevkalade bir bölümünü oluşturuyor. Edward R. Murrow bir keresinde şöyle söyledi: "Eğer TV sadece 'eğlendirip, oyalayıp, tecrit ettirebiliyorsa' bir kutu içindeki teller ve ışıklardan başka bir şey değildir." Sponsoruna şöyle itirafta bulundu; "Televizyonun icat edilmemiş olmasını dilerdim"...

Newton Minow (sonradan CBS yönetmeni oldu) Federal İletişim Komisyonu başkanı olarak yaptığı hatırlanabilir bir konuşmadan sonra otuz yıl geriye baktığında televizyonun hala (daha önce de tanımladığı gibi) tercih sırasını, eğitim yayınlarını, haber programlarını geliştirmişse de "geniş bir boş arazi" olduğunu söyledi.

> "Prime-time eğlence programları hala seyircinin zekasını küçümseme eğilimindedir."[39]

Günümüzde Amerikan zevklerinin ve tercihlerinin genellikle televizyonla yetiştiğine inanan iletişim uzmanı George Gerbner şöyle ileri sürüyor;

> Seyirciler ne kadar çok seyrederse... o kadar az temel içerik tercihleri vardır... Televizyon üzerine en tipik hayat kalıpları içeriğinin çoğu -hareket yapısı, oyuncu seçimi, sosyal tipleme ve kader- program ve

39. Newton N. Minow, "TV's Still a Vast Wasteland - But Improving" ("TV Hala Geniş Bir Boş Alan - Ama Gelişiyor"), *TV Guide,* 17 Mart 1986, syf: 2-3.

haber türlerinin çoğunda ortaktır. Kaçılamazlar... seyirciler ne kadar çok televizyon seyrederlerse o kadar çok gerçekliğin ortak fikirlerini paylaşıyorlar.[40]

Gerbner'in son bildirisi tek başına bir iddia değildir; kafi derecede araştırma delili ile desteklenmiştir. "Gerçekliğin ortak fikirleri" diye değindiği, geniş izleyiciler için sabit arayışlarındaki medya idareleri tarafından empoze edilmiştir.

Tüm medyanın sürekli eleştirilen bir yönü, çok fazla zaman ve dikkat tükettikleri için duyulara fazla yüklenip akli işlevleri gerdiklerinden hayata karşı pasif bir bakış yaratmalarıdır. İnsanların insan ilişkilerinden doğrudan aldıkları uyarmayı azalttıkları için de kolayca eleştirilebilirler.

Televizyonda vakit harcamanın sonuçları nelerdir? Televizyonun sohbet üzerindeki hakimiyetinin aile ilişkilerinin samimiyetinde ince etkileri olduğu gibi, seyretmenin sürekli pasif hareketsizliğinin yansıtmayı men ettiği[41] ve kişilik üzerine izlerini bıraktığı iması var... Sabit rek-

---

40. George Gerbner, "Miracles of Communication Technology: Powerful Audience, Diverse Choices and Other Fairy Tales" ("İletişim Teknolojisinin Mucizeleri: Güçlü İzleyici, Değişik Seçenekler ve Diğer masallar"), editör Janet Wasko, *Illustrating the Blind Spots (Kör Noktaları Resmetmek),* (New York: Ablex, 1993).

41. Dorothy ve Jerome Singer şöyle yazıyor, "Televizyonun yakınlığının bizim hayal ve söz bütünlüğümüzü men etmesi mümkündür. Görülen maddeyi zihinde yeniden canlandırmak için ve aynı zamanda en verimli depolama ve yeniden kullanma türü için kelime kalıpları ile resimleri ve sesleri bağlamak için zamana ihtiyacımız var. Televizyon materyali bize öyle hızla geliyor ki beynimizin depolama kapasitesine aktif olarak dikkatimizi televizyon setinden çevirip bir tür zihinsel provaya bağlamadıkça meydan okuyor." Dorothy G. Singer ve Jerome L. Singer, "Is Human Imagination Going Down the Tube" ("İnsan Hayali Televizyona Mı Giriyor?"), *Chrronicle of Higher Education,* 23 Nisan 1979, syf:56.

lam kesintisine maruz kalmış iletişimin parçalanmış ve ayrılmış yapısı algı ve öğrenme modellerini değiştirebilmiştir. Medya aracı şüphesiz mesajlardan biri ve belki en önemlilerinden biri olsa da tamamen mesaj olduğu doğru değildir. Ama Marshall McLuhan katot ışın tüpünü topa tutan elektronik olarak süzülmüş ışık hızlarının akışından anlamlar toplamak için gereken psikolojik çabaya dikkat çekmede ve bu akli süreçlerin okuma hareketinden nasıl farklılık gösterdiği üzerine düşünmede haklıydı.

Bağdaşmazlık, nasıl programlandığına bakmadan videonun özel kelime hazinesinde doğal olarak olabilir. Düzenleme ve kamera teknikleri - kesitler, hamleler, optik kaydırmalar, yakın planlar ve çağrışımlar - tecrübeli bir seyirci tarafından dikkate alınır. Şimdi çocuklar bunları bilgili gelişme sürecinin normal bir parçası olarak görüyorlar, erken dönemde bir çocuk olarak şeffafın gizemini delip geçiyorlar ama televizyonun hızlı sürati ve sık kesitlerle geçişleri öğrenmeleri hareket edemeyecek bir yerde bırakıyor görünüyor, psikologlar Fred ve Merrelyn Emery televizyonun "bilgilendirme becerisinden farklı olarak öğretme beceriksizliğine" hücum ediyorlar ve şöyle sonuçlandırıyorlar;

> Sadece seyircinin katılım becerisini bozmuyor, aynı zamanda doğrudan ve dolaylı bir sinirsel yol kompleksi teslim alarak uyanıklığı düşürüyor - hareketin dikkati belli bir uyarıcıya çekmesi için organizmayı hazırlayan genel canlandırma durumu.[42]

Halkın elektronik aletlere cevabında gün boyunca tavırlarını kaydettikleri on üç yıllık bir çalışmadan sonra Robert Kubay ve Mihaly Csikzentmihalyi şunu buldular;

---

42. Fred Emerry ve Merrelyn Emery, *A Choice of Futures (Bir Gelecek Tercihi)* (Leiden: Martinus Neihoff, 1976) syf: 38,67.

> Halk televizyon seyrettikten sonra kendilerini daha pasif hissettiklerini ve daha az konsantre olabildiklerini bildirmiştir.pasiflik seyretmeden sonra nasıl hissettiklerinin üzerine yayılıyor.bir tür durgunluk gelişiyor ve kalkıp aktif bir şey yapmak gittikçe daha zor hale geliyor. Başka bir deyişle seyretme daha fazla seyretmeye götürüyor.[43]

Çelişik bir ifadeyle insanlar ne kadar çok seyrederlerse o kadar az zevk alıyorlar. İnsanları birbirine bağlayan aktivitelerden televizyon seyretmeden daha çok zevk alınıyor.

Diğer insanları birleştiren aktivitelerden iş ve ev işinde aynı derece duygusal etki üreten televizyon seyretmeden daha fazla hoşlanılıyor. Dinlenmenin yanında tüm "aktivitelerin" en az aktif olanı, en çok "oyalanmaya" ve hayal kurmaya benzeyenidir. TV seyrettikten sonra seyirciler konsantre olmayı daha zor buluyor ve daha az etkin hale geliyorlar ve rahatlamış hissetmiyorlar.

Sadece seyretme hareketinin - ya da daha çok hareketsizliği - psikolojik yan etkileri var görünüyor. Çok fazla televizyon seyreden insanlar daha az seyreden seyircilerden daha kötü fiziksel şekildeler.[44] Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca çocuklar arasında şişmanlık oldukça arttı - özel-

---

43. Robert Kubey ve Mihayl Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life: How Viewing Shapes Everyday Experience (Televizyon ve Yaşam Kalitesi: Seyretme Günlük tecrübeyi Nasıl Şekillendiriyor)* (Hillsdale, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates, 1990).

44. Günde üç ya da daha fazla saat televizyon seyreden adamlar bir saatten daha az seyredenlerin iki katı kadar şişman görünüyorlar. Larry Tucker çalışması, *Adolesence* 21 (1987): 797-806, *Psychology Today*'de haber edildi, Eylül 1989, syf: 8. Günde dört saatten daha fazla televizyon seyreden lise çocukları daha az seyredenlerden fiziksel çaba gerektiren testlerde önemli bir derecede daha az balarılı oluyorlar.

likle abur cubur ve içecek ile ilgili TV reklamlarına kızlardan daha fazla tepkili erkek çocuklarda.[45] Bu sebeple televizyon içeriğinin fiziksel ve psikolojik etkileri aşırı seyretme ile üretilenlerle birbirine tesirlidir.

IQ sonuçları seyretmekle daha çok vakit harcayan çocuklar arasında esas itibariyle daha düşüktür. Daha küçük ama sürekli bir mesafeyle okul başarı seviyeleri de böyledir.[46] Televizyon ev ödevini etkilemiyor[47] ama okuma becerileri kazancını yavaşlatıyor görünüyor, en azından bazı çocukların okuma alışkanlıklarının yerini alıyor ve yaratıcılık ile hayal gücü üzerinde olumsuz bir etkisi vardır.[48]

---

45. Sağlık İstatistikleri Milli Merkezinin bilgisinden William Deitz tarafından yapılan analiz. *Psychology Today,* Kasım 1988, syf: 12.
46. Yoğun seyretme düşük okul başarısıyla ilgilidir. Karşılaştırın Gary D. Gaddy, "Television's Impact on High School Achievement" ("Okul Başarısında Televizyonun Etkisi"), *Public Opinion Quarterly*50, sayı:3 (Güz 1986): 340-59. En ters şekilde etkilenen öğrenciler hem en çok televizyon seyredenler hem de en çalışkan olanlardır. Sosyal olarak avantajlı çocuklar akademik olarak televizyon seyretmekten en çok zarar görenlerdir.
47. Daniel Anderson ve Patricia Collins tarafından Eğitim Fakültesi için hazırlanan bir rapor, iki yüzün üzerinde çalışmayı özetledi ve televizyon seyretmenin ev ödevi yapma performansını etkilediğine dair önemli bir delil bulamadı. *APA Monitor,* Mart 1989. Bununla beraber Jerome L. Singer bu sonucun sadece daha fazla araştırmaya gerek olduğunu yansıttığına işaret ediyor.
48. Eğitimsel İlerleme Milli Değerlendirme İrlanda, Kore, İspanya, İngiltere ve dört kanada şehrinde on üç yaş çocukları üzerinde çalıştı. Her ülkede bir çocuk televizyonla ne kadar çok vakit geçirirse matematik ve fen derslerinde o kadar az başarı gösteriyor. Altıncı ve yedinci sınıf çocuklarına video, kaset ve yazılı şekillerde sunulan sosyal problemleri çözmek için fikir sunmaları istendiğinde, videoya maruz bırakılanlar daha az orijinal ve daha sıradan çözümler vermiştir. Caroline W. Meline, "Does the Medium Matter?" ("Medya Aracı Önemli mi?"), *Journal of Communication* 26, sayı:3 (Yaz 1976): 81-89. televizyon hem önceden çok saldırgan olan çocuklarda hem de başlangıçta daha az saldırganlık gösteren çocuklarda saldırganlığı arttırıyor. Tannis MacBeth Williams,

En önemli olarak seyredilen belli programların yapısı çocuklar için ya da yetişkinler için bulgularda hiçbir anlamı yoktur. Belki de televizyonun temel içeriğinin program türleri arasındaki ayırımı bulandırıyor görünen gittikçe homojen bir yapısı vardır. Kısaca medya içeriğinin ve yapısının ayrılması güçken özü seyretme deneyiminin kendinden az çok daha önemlidir....[49]

Sesli ya da görüntülü medya bağımlılığı, teknolojinin insan davranışına doğrudan etkisini ve günahların reklam kültürüne atılamayacağını yansıtıyor. Televizyona, müzik setlerine, komik kitaplara ya da diğer medya uyuşturucularına bağımlılık maddelere bağımlılık gibi derine giden sebepleri vardır. Üstelik medyanın halk üzerindeki gücü geniş kitlelere ulaşmaya çabalamak için onlara sahip olan kişileri yönlendiren güdülerden ayrılamaz. Reklam kültürü, medya teşhirinin sonuçları için suçlamadan pek tamamen bağışlanamaz.

DEĞİŞİM ARACI OLARAK MEDYA

Eğer sadece teşhirin medyada etkileri varsa mesajları ne olur? *Communist Manifesto* ya da *Mein Kampf*'ı düşünün. Uncle Tom's Cabin Sivil Savaşa sebep olmadı ama kölelikle ilgili tutumlar üzerine çok derin etkisi oldu.

Sayısız gazetelerin, belli tür dergilerin, kitapların ve radyo programlarının çalışmaları olumlu, hayatı canlan-

---

The Impact of Television: A National Experiment in Three Communities (Televizyonun Etkisi: Üç Toplumda Milli Bir Deney) (Orlando, Fla: Academic, 1986).

49. Madde hala bilinen kişiliklerin ve sembollerin ortak akışını etkiliyor. TV'de daha az seçenek olduğunda basit bir program ölçülü bir şekilde günümüzden daha fazla seyirciye tanıdık olabilir. *I Love Lucy* 1956'da yüzde 46 reyting almıştı. 1992'de en iyi program *Roseanne*, yüzde 20 almıştı.

dıran ve sosyal olarak adapte edici işlevlerini aydınlatmıştır. Televizyon aynı zamanda bu türün "ön-sosyal" etkisi denilebilen bazı araştırmalara sevk etmiştir (örneğin, entelektüel ufukları nasıl genişletip çocuklara idrak becerileri öğretmesi). Ama verebileceği zararın soruşturmasına daha fazla para ve çaba adanmıştır.

Bazı alimler "güçlü etkiler" teorisini tutuyor, diğerleri medyanın sadece aile, okul, kilise, iş yeri gibi başlıca sosyal kurumların çalışmasını kuvvetlendirmesini muhafaza ediyor. "En az etkiler" teorisi eski FCC başkanı Mark Fowler'in TV'yi "resimli bir tost makinesi" olarak belirtmesinde örneklenmiştir. (Aslında tahmininde pek yanılmıyor, en azından TV'yi "arka plan" olarak kullandıklarını söyleyen mevcut bir seyirci azınlığı için). Ama sadece medyaya teşhirin bir parçası bu ihtiyari seviyededir.

Yıllardır çocukların davranışı üzerine medya şiddetinin ve cinsel ahlaklar üzerine pornografinin belli etkileriyle ilgili görüşmeler sürüyor. Böyle halk karşılaşmalarında Medya genel olarak etkilerin çok az olduğunu ileri sürmelerini şöyle savunuyor: halk gördüğü ya da hakkında okuduğu şeyi taklit etmiyor, anti-sosyal saldırganlık aile ve çevresel durumlardan kaynaklanıyor ve medyanın eklenen etkisi önemsizdir. Televizyon endüstrisinin sosyal etkilerinin küçük olduğu iddiası, bol delilin olduğu reklamcılar için satış gücünü ileri sürme hırsıyla göze çarpan bir şekilde tezattır....

Hiç kimse ciddi bir şekilde medya içeriğinin çocuklar üzerinde aile yetiştirmesinden ya da akran gruplarının baskısından daha önemli etkisi olduğunu ileri sürmemiştir. Medya şu anda oldukça sıkıca Amerikan kültürünün dokusuna işlemiş ki etkilerini davranış ve düşünce kalıplarında tüm diğer etkilerden çözmek neredeyse imkansızdır. Neşrettikleri değerler zaten nüfusun çeşitli bölümleri-

nin alt kültürlerinde farklı dereceler ve farklı yollarda birleştirilmiştir.

Cinsel değerlerdeki değişimleri düşünün. Bir çeşit karmaşık güçler tarafından teşvik edilmiştir: yeni gebelikten korunma teknolojisi; kadınların iş gücüne kitlesel girişi ile tabi sonucu olarak cinsiyet rollerinin, ev halkı tertibinin ve yaşayış biçimlerinin değişimi; savaş sonrası, hakiki ölçüleri var olan kuruluşlara baskı koymak olan ve isyanları Vietnam Savaşı'nın lekeleriyle tahrik edilen çabuk büyüyen bir neslin gelişi. Cinsel ilişkiye girmiş on beş yaş kızlarının oranı 1971 ile 1986 arasında yaklaşık olarak iki kat artmıştır.[50] Medyanın ne ölçüde sebep olduğunu, ne ölçüde etkilediğini söylemek imkansızdır....

Televizyon yılları Amerika'da sosyal patalojide geniş bir yükselişle çakışmıştır. Cinayet, suçluluk, kanunsuzluk, boşanma, uyuşturucu ve alkol kullanımı, akıl hastalıkları ve intihar gözle görülür hızlı bir değişime uğramış bir toplumun streslerinden ortaya çıkmıştır. Bu illetler özellikle ekonomik olarak dezavantajlıya kişiler arası saldırganlık, güvensizlik, aile gerilimi ve düşük okul performansı gibi daha yumuşak görünümlerin yaptığı gibi ıstırap veriyor. Ama bu hem ucuz bir vakit geçirme olarak ve hem de kolay bir fantezi tatmin biçimi olarak televizyon eğlencesine en çok çekilen dezavantajlıdır. (Zenciler diğer Amerikalıların seyrettiğinin yarısı kadar televizyon seyrediyorlar.)

Televizyonun etkilerini kurmak için herhangi bir teşebbüs, zengin, iyi eğitimli, kendine güvenen insanların hayatları stresli ve boş olan fakir insanlardan daha az zaman seyretmeye ayırdıkları gerçeği için kontrol etmeli. Sosyal sınıf, seyretme ile ilgili belki kuvvetlenen psikolojik özelliklerle yakından ilişkilidir: endişe, yalnızlık ve amaç-

50. Amerika Planlı Ebeveynler Federasyonu.

sızlık.[51] (Sigara tiryakileri aynı zamanda TV bağımlısıdırlar) Fakir, az eğitimli boşanmış ya da ayrılmış insanlar yalnız olmaktan ve vakitlerinin ellerinde olmasından kaynaklanan karanlık ruh hallerinden kaçınmak için özellikle televizyon kullanmaya meyillidirler. Bu kalıplar televizyon seyretme ile sosyal parçalanmanın göstergeleri arasındaki şekli belirleyen bağlantıların karmaşıklığını yükseltiyor.

Televizyondan önce ve sonra yetişkin davranışını ve inançlarını karşılaştırmak için nihai bir yol yoktur. Hatta kesin seviye işaretleri olsaydı bile televizyonu kendisinin değişimin sebebi olduğundan asla emin olamazdık. Neticede Amerikan televizyonunun en çok eleştirilen özellikleri - ticariliği, şiddeti, bayağılığı, karakter ve nüfus gruplarını klişeleştirmesi - Amerikan kitle iletişim araçlarında sahneye gelmeden çok önce kesinlikle yerleşmişti. Televizyon sadece reklam kültürünün sönük yönlerine halk teşhirini arttırmıştır.

Kısacası televizyonun ya da genel olarak kitle iletişim araçlarının etkisini bilimsel kesinlik ile kaydetmek zordur. Bu bir taşın üstüne su damlatmak ile karşılaştırılabilir. Herhangi bireysel bir damla fark edilir bir iz bırakmayabilir ama zamanla damlaların uzun bir başarısı bir etki bırakabilir. Ölçüm için engeller yenmesi güç ve belki başa çıkılamaz olsa da kitle iletişim araçlarının etkileri oldukça geniş ölçüde deneysel araştırmayı - aslında çalışmayı hak eden sosyal meselelerin tamamen donanmalarının ortasındaki bu önemli konunun uygun aşamasına oransız olarak - üretmiştir. Delilin sosyal politikaya çevrilmesi zor olmuştur.

---

51. Robert W. Kubey, "Television Use In Everyday Life: Coping With Unstructured Time" (Günlük Hayatta Televizyon Kullanımı: Yapılanmamış Zamanla Uğraşmak") *Journal of Communication* 36, sayı: 3. (Yaz 1986): 108-23.

TELEVİZYONUN ETKİLERİNİ ÖLÇME

Mark Fouder şöyle diyor:

> Eğer bana "Yayıncıların, lisans yenilemelerinin dayanacağı özel çocuk seyircisine geldiğinde sorumlulukları var mıdır?" diye sorulsa sanırım cevabım, yoktur olmalıdır.[52]

Kitle iletişim araçlarının etkisi üzerine en büyük kamuoyu ve anayasal endişe daima maruz kaldıklarının geçerliliğini ya da değerlerini ayırt etmek için gereken hükmü olmayan baskı konulamaz yaratıklar olan çocuklar üzerine odaklanmıştır. Dikkat çeşitli zamanlarda sinemaların, mizah kitaplarının ve popüler müzik kasetlerindeki şarkı sözlerinin zararlı etkilerine odaklanmıştır. Eleştirinin öğrenme becerisi, gerçekliğin saptırılması ve şiddet ile seksin belli konuları ile ilgili bir dizi yüzü var. Doğal olarak televizyon eleştirinin, yorumun ve çalışmanın merkezinde olmuştur. Bunun için Cedric Cullingford'un belirttiği gibi iyi bir sebebi vardır:

> Çocuklar ilgi alanlarından bahsederken televizyon hakkında bir endişe duymadan öncelikle televizyonun hayatlarının önemli bir parçası olduğu açıktır. En çok bahsedilen metadır. Ama geniş bir oyun, aile içi ayrıntıları, aile hayatı dokusu şablonun neredeyse devamlı bir parçasıdır. Diğer aktiviteler hariç tutulmamış ya da yer değiştirilmemiştir.[53]

Hariç tutulmadığı ya da yer değiştirilmediğine katılırım ama kaçınılmaz bir şekilde azaltılmıştır. Çocuklar bazı tahminlere göre yaklaşık olarak günde ortalama

---

52. John Weisman tarafından söylenmiştir, "Public Interest and Private Greed" (Kamu İlgisi ve Özel Açgözlülük"), *Columbia Journalism Review,* Mayıs/Haziran 1990, syf: 47.
53. Cedric Cullingford, *Children and Television (Çocuklar ve Televizyon),* (New York: St. Martin's, 1984), syf: 136-37.

dört saat televizyon önünde vakitlerinin büyük kısmını harcıyorlar.[54] Çalışan anneler çağında televizyon ebeveynsel gözetim için bir vekil olarak yaygınca kullanıldığında çocukların seyretme alışkanlıkları kaçınılmaz bir şekilde yetişkinlerinkine de yansımıştır. Ebeveynler ne kadar çok televizyon seyrederse çocuklar da o kadar çok izliyor. Çocuklar yetişkinlerden sadece seyrettikleri şeylerde değil seyretme şekillerinde de farklılık gösteriyorlar. yetişkinler tekrar eden içeriklerden sıkılıyorlar; çocuklar ise hoşlanıyorlar. Yetişkinler programları başlangıcı, gelişimi, bitişiyle bir bütün olarak görüyorlar; çocuklar böyle görmüyorlar.[55]

Halk yayıncılığında birkaç fark edilebilen istisnalar ile televizyonda çocuk programcılığı eğitiminden ziyade oyalama olarak görülmüştür. Kurmaca, tüm çocuk dizilerinin yüzde 80 ila 90'ını yansıtır. Cumartesi sabah çizgi filmleri şiddet dolu, kabaca yapılmış ve reklamlarla yüklüdür.

Çocuk programlarının karakteri belki tamamen bu noktada olmayabilir. Dokuz - on yaş itibariyle bir çocuğun televizyonda çoğunlukla gördüğü yetişkin programlarıdır. (Buna karşılık pek çok yetişkin de çocuklar olsun olmasın çocuk programlarını seyrediyor.) Reagan yıllarında yayıncılığın düzensizliğiyle yayın ağları akşam 8'den sonra geniş genç izleyicinin varlığına aldırmayabilirdi. O zamanın NBC program şefi Brandon Tartikoff'a göre "şiddet, tehlike ve korkutucu aksiyon sahneleriyle dolu maceraya" şimdi izin veriliyordu.

---

54. Nielsen televizyonu haftada yirmi dokuz saat seyrettiklerini rapor ediyor; iki buçuk ile beş buçuk arasındakiler otuz beş saatin üzerinde seyrettiklerini, altı ila on bir arasındakiler ortalama haftada yirmi yedi saat seyrettiklerini söylediler.

55. Marianne P. Winick ve Charles Winick, *The Television Experience: What Children See (Televizyon Deneyimi: Çocukların Gördükleri)*, (Beverly Hills, Calif.: Sage), 1979.

Televizyon çocuklara oyuncaklar, şekerlemeler, abur cubur ve içecekler için esaslı bir reklam kuşağıyla doğrudan hitap ediyor. Ama çocuklar yetişkin programları seyrederek onlar için olmayan ve güçlü bir şekillendirici etki haline gelen reklamcılığın oldukça büyük derecesiyle yüz yüze kalmıştır. Aynı zamanda çizgi filmlerin zaplanmasıyla hırpalanmaktan farklı bir tür şiddet ile karşı karşıya kalmıştır.

Çocukların ve yetişkinlerin zamanlarının çoğunu seyrederek harcadıkları ev halklarının genellikle eğitime en az değer veren, aile gerilimlerinin yüksek olduğu ve saldırgan davranışın daha gündelik olduğu yerler olduğunu belirtmiştim. Yüksek şiddet içerikli dramatik programların yetişkin izleyicilerinden yoğun izleyenlerle az izleyenleri karşılaştırdığımızda yoğun izleyicilerin daha saldırgan olduğu ile karşılaşıyoruz. Televizyon şiddetinin sürekli ve yüklü bir dozajının zaten var olan saldırgan meyillerini kuvvetlendirdiğini sanabiliriz. Eğer yoğun seyretme ile ilgili vasıfları belirlemek için acıları ele alırsak yıllarca fazla seyretmenin etkilerini saldırma seviyesinin daha yüksek bir noktaya yükselmesinde kurabilir miyiz? Böyle bir gösterim olağanüstü bir şekilde karmaşık ve masraflı bir deneyimi getirecektir ve uygulanan sosyal araştırmanın pratik kapasitelerini aşar. Aynı sorular genç izleyiciye de pekala uygulanabilir.

Pahalı ve özenilmiş bir çabada bir grup NBC araştırmacıları fazla televizyon seyretmenin farklı seviyelerde, okul öncesi televizyon teşhirinin geniş olarak çeşitli derecelerini zaten gösteren okul çağı çocuklarının davranışına ne yaptığını soruşturmak için çalıştılar.[56] En iyi niyetlerle

56. J. Roland Milawsky, Horst H. Stipp, Ronald C. Kessler ve William S. Rubens, *Television Aggression: A Panel Study (Televizyon Saldırganlığı: Bir Panel Çalışması)* (New York: Academic, 1983).

örnekler yoğun seyreden çocukların zaten başlamak için daha saldırgan olduğundan fazla televizyon seyretmenin bir şey fark ettirdiğini ispatlamak için yeterince geniş değildi. NBC, fazla TV seyretmenin bir şey fark ettirmediği "hükümsüz tezine" tatbik edildiği sonucunu bildirdi. Gerçekten gösterilen anket bütçesinin sınırlarıydı.

Çocukların televizyon seyretmesinin hakiki sayısı daha önceden de yaptıklarını gösterdiğim gibi öğrenme kabiliyetleri ve davranışları için sonuçları olduğu beklenmiş olabilir. Ama baktıkları televizyon programlarının gerçek içeriği nedir? Çocuklar televizyonda gördükleri dünyayı nasıl yorumluyorlar ve bunun özelliklerini evde ve günlük hayatta çevrelerinde gördükleriyle nasıl bağdaştırıyorlar? Ünlü çocuk psikologu Jean Piaget yedi yaş öncesi çocukların bencil olduklarını ve bu sebeple gerçeği anlayamadıklarını gözlemliyor. Masallardaki imgeler onlara gerçek gibi görünüyor çünkü fantezileriyle uyuşuyor.[57]

Çocuklar televizyon şiddetini "fantezi" olarak ya da "gerçek" olarak gördüklerini yorumlamaları bağlam ile ve gösterilen şiddetin bazı sebepler izahıyla haklı çıkarılıp çıkarılmamasıyla oldukça etkilenmiştir.[58] Güçlü ve başarılı tipleri zayıf ve başarısız olanlardan daha fazla taklit ediyorlar. Tavırlarında en çok saldırgan olan çocuklar (özellikle dezavantajlı arka planlardan en doymaz seyirciler)

---

57. Jean Piaget, *The Child's Conception of the World (Çocuğun Dünya Görüşü)* (New York: Harcout Brace, 1929), syf: 140.

58. Dokuz ila on bir yaş arasındaki çocuklar *The Wizard of Oz* filminin bir sahnesinden gerçek olmadığı hatırlatıldığında, kendilerini kahramanın yerinde hayal etmeleri istendiğinden daha az korktular. Ama üç ila beş yaş arasındakilerin tepkilerinde bir fark olmadı.. Karşılaştırın Joanne Cantor, "Fright Responses to Mass Mmmedia Production" ("Kitle İletişim Araçları Yapımlarına Korku Tepkileri"), editörler; Jennings Bryant ve Dolf Zillmann, *Responding to Television (Televizyona Tepki)* (Hillsdale, N.J.:Lawrence Erlbaum Associates, 1991).

televizyonda gördüklerini gerçek hayata benzer olarak sayıyor görünüyorlar. Televizyonun hayal dünyası çocuğun doğrudan gözlemlediği dünyayı ezecek güce sahiptir.[59] Delil genel olarak televizyonun çocuğun davranış yolunda bir etki olduğunu ve vahşi televizyonun onları kötü davrandırdığını onaylıyor. Bu şiddetin çoğu gençlerin özgürce seyredebildiği yetişkin programlarında yerleşmiştir.

Sosyal araştırmanın esaslı bir yapısı hem çocuklarda hem de yetişkinlerde anti-sosyal davranışı medya içeriğinin ve kanalların teşvik ettiği ortak sonucunu destekliyor.[60] Medya genel bilince anormal davranış şekillerini ge-

---

59. Karşılaştırın Timothy P. Meyer, "Children's Perceptions of Justified/Unjustified and Fictional/Real Film Violence" ("Çocukların İspat edilen/İspat Edilemeyen ve Kurmaca/Gerçek Film Şiddeti Görüşleri"), *Journal of Broadcasting* 17, sayı:3 (Yaz 1973): 321-32. Karşılaştırın Jonathan L. Fredman, "Effects of Television Violence on Aggresiveness" ("Saldırganlık Üzerine Televizyon Şiddetinin Etkileri"), *Psychological Bulletin* 96, sayı: 2 (Eylül 1984): 227-46. Çocukların televizyon programlarını gerçekçi olarak algıladıklarında anti-sosyal davranışı azalıyor ve sosyal davranışları artıyor. (Byron Reeves, "Children's Percieved Reality of Pro- and Anti-Social TV Content on Social Behaviour" ("Çocukların Sosyal Davranışta Sosyal ve Anti-Sosyal TV İçeriğinin Gerçeklik Algılanması"), Gazetecilikte Eğitim Birliğine gelen yazı, 1977.) TV programcılığı meselesiyle şahsi deneyim çocuğun gerçek olup olmadığı algılamasını değiştirmiyor görünüyor.

60. George Gerbner tarafından yönetilen bu konunun en etkili analizleri, şiddeti diğer şekillerde olduğu gibi çizgi filmlerde (birbirine vuran ya da birbirine saldıran karakterlerde) sınıflandırmıştır. Eski bir CBS halkla ilişkiler başkanı Gene Mater, "Buna vahşet olarak mı bakıyorsunuz? Ben yemin ederim öyle görmüyorum." diye alay etti. *Wall Street Journal,* 19 Ekim 1976. Aynı mizaçta başka bir gözlemci şöyle yorumluyor: "Çocukların televizyonda seyrettiklerinin çoğu geçip gidiyor. Daha fazla seyrettikçe daha az dikkat ediyor görünüyorlar." Cullingford, *Children and Television (Çocuklar ve Televizyon),* syf: 32. Ama daha fazla seyrettikçe daha derin etkiler olabilir. Hatta çok fazla televizyon seyreden çocuklardaha az seyredenlerden vahşi bir film seyrederken daha az

tirmiştir. Fikirlerini *Don Kişot* gibi kitaplardan ya da genç suçluların avukatlarının müvekkillerinin suçları için yapımcılarını suçladıkları filmlerden alsalar da zarar görmüş bireyler için davranış modelleri sağlıyorlar. Başkan John F. Kennedy'nin, kardeşi Robert'in ve Martin Luther King Jr.'ın[61] suikastlarından sonra belli başlı hükümet görevlilerinin hayatlarına karşı bir yıldaki tehditlerin sayısı beş misli daha fırladı. Katillerin sayısı "şiddetin ödüllendirildiği" boks maçlarından sonra önemli derecede artıyor ve "şiddetin cezalandırıldığı" cinayet davaları, idam kararları, müebbet kararları ve infazlardan sonra önemli derecede düşüyor. Marilyn Monroe'nun ölümünden sonra intiharlar artmıştır.[62]

---

etkileniyorlar (tüylerinin ürpermesi ve kalp atışlarıyla kan basınçlarının ölçüldüğüne göre), yetişkinler arasında bulunanla karşılaştırıldığında "kesin ve ölçülebilir bir hassasiyetlik" sunuyor. Victor B. Cline, Robert G. Crofit ve Steven Courrier, "Desensitization of Children to Television Violence" ("Çocukların Televizyon Vahşetine karlı Hassasiyetliği"), *Journal of Personality and Social Psychology* 27, sayı:3 (eylül 1973): 360-65. Televizyon şiddetinin verdiği zararın doğrulamasının bulunabileceği yer: Sosyal Meseleler Komitesi, Psikiatriyi İlerletme Grubu, *The Child and Television Drama: The Psychological Impact of Cumulative Viewing (Çocuk ve Televizyon Draması: Yoğun Seyretmenin Psikolojik Etkisi)* (New York: Mental health Materials Center, 1982)

61. Bireysel şiddet davranışları için medya sorumluluğu sorunu yıllardır yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Başbakanlık Komisyonunun Şiddetin Sebepleri ve Engellenmesi üzerine dikkatinin odak noktasıydı. Karşılaştırın R. K. Baker ve S. J. Ball, *Violence and the Media (Şiddet ve Medya)* (Washington, D.C.:GPO, 1969). Televizyon şiddetinin çocuklar üzerine etkileri hakkında büyük bir çalışma dizisi için bakınız *Television and Growing Up: The Impact of Televised Violence (Televizyon ve Büyüme: Televizyon Şiddetinin Etkisi).* Televizyon ve Sosyal Davranış hakkında Bilimsel Tavsiye Komitesinin Ordu Doktoruna raporu (Washington, D.C.: GPO, 1972).

62. David P. Phillips ve John E. Hensley, "When Violence Is Rewarded or Punished: The Impact of Mass Media Stories on Homicide" ("Şiddet Ne Zaman Ödüllendirilmiştir ya da Cezalandırılmıştır:

Şiddete tepki bağlamına dayanır, farklı fantezi kapasiteli bireyler için değişir. İngiliz ticari televizyonu için bir araştırmacı Barrie Gunter "uygulanan hayal kurma öfke yükselten sorun durumlarını çözmek ya da çalışmak için fantezi aktiviteye dönebilir, oysa ki deneyimsiz hayal kurma saldırmanın doğrudan davranışsal ifadesine daha çok sınırlanmıştır."[63] Ama bireysel kişiliğin niteleyici etkileri, şiddet için bağlam ya da yorumlarınınki gibi medya içeriği ile vahşi hareketlerin arasındaki bağ olan ana noktayı gizlememelidir.

Laboratuar deneyleri gösteriyor ki medya şiddetine teşhir saldırgan duyguları ya da davranışları üretiyor; aynı zamanda başkaları tarafından işlenen şiddet için toleransı arttırıyor. Saldırgan davranış ile televizyon şiddeti seyretme arasındaki ilişki üzerine ciltlerce edebiyatın kapsamlı bir özeti seçkin yazarların "iki yönlü durumsal ilişki" olarak adlandırdığını -yani iki yönlü bağ demek-

---

Kitle İletişim Araçları Haberlerinin Adam Öldürme Üzerine Etkisi"), *Journal of Communication* 34, sayı:3 (Yaz 1984): 101-16. Sonuçların istatistiksel geçerliliğine bir saldırı ikna edici bir sert cevapla karşılaştı: James N. Baron ve Peter C. Reiss, "Same Time, Next Year: Aggregate Analyses of The Mass Media and Violent Behaviour" ("Gelecek Sene, Bu Zamanlar: Kitle İletişim Araçları ve Vahşi Davranışın Toplu Analizleri"), *American Sociological Review* 50, sayı:3 (Haziran 1985): 347-63. David P. Phillips ve Kenneth A. Bollen, "Same Time, Last Year: Selective Data Dredging for Negative Findings" (Geçen Sene, Bu Zamanlar: Olumsuz Sonuçları Tarayan Seçilmiş Bilgiler"), a.e.b., syf: 364-71. Ayrıca karşılaştırın, David P. Phillips, "The Influence of Suggestion on Suicide: Substantive and Theoretical Implications of the Werther Effect" ("İntihar üzerine Fikir Etkisi: Werther Etkisinin İsim ve Teorik İmaları"), *American Sociological Review* 39, sayı:3 (Haziran 1974): 340. Bu tür salgın delil psikoloji laboratuarlarında tekrarlanmamıştır.

63. Barrie Gunter, "The Cathartic Potential of Television Drama" *Bulletin of the British Psychological Society* 33, sayı: 48 (1980): 448-50.

gösteriyor.[64] Psikolojik laboratuarda ikna edici bir şekilde görüleni gerçek hayatın son derece daha karmaşık şartlarında tekrarlamak zordur - ama oradadır, hep aynıdır.

Sosyal bilimciler medya deneyiminin farklı türleri ile sonraki davranış arasındaki ince ilişkileri anlamak için çalışıyorlar. Hükümet komisyonları hukuk bilimi metaforları kullanarak "ispat" arıyorlar. Sebebe dayalı ispatı sosyal alan deneyimlerinden çıkarmak neden bu kadar zor? Ateşlenmiş bir silahın yokluğunu vererek yayın endüstrisi araştırmacıları "televizyon ile saldırma arasındaki ilişki hakkında araştırmacılar arasında hiçbir konsensus olmadığında ve bilimsel topluluk içinde heyecanlı bir tartışmanın devam ettiğinde" ısrar etmeye devam etmişlerdir.[65] National Institute for Mental Health (NIMH)'de kıdemli bilimsel danışmanlar -ilişkiyi açıkça onaylamıştır- bu durumu şöyle nitelendirdiler;

> NIMH özetinin sadece bir parçasına odaklanmak için görünüş olarak halk tüketimi olan bir sığ teşebbüs, temcit pilavı gibi sürülen endüstri son on yılın bağımsız araştırmasına saldırıyor, hem NIMH raporunda sunulan delili hem de alanın anlaşmasını

64. Araştırmanın aynı yapısına daha ihtiyatlı bir bakış "televizyon vahşeti seyretme ile saldırganlık arasında sürekli bir küçük olumlu ilişki" buldu ama "doğal ortamlarda televizyon vahşeti seyretmenin insanları daha saldırgan yaptığına çok az ikna edici bir delildir." Lynettte Friedrich - Cofer ve Alentha C. Huston, "Television Violence and Aggression: The Debate Continues" ("Televizyon Vahşeti ve Saldırganlık: Tartışma Sürüyor"), *Psycological Bulletin* 100, sayı:3 (Nisan 1983): 346-71. Jonathan L. Freedman, "television Violence and Aggression: A Rejoinder" ("Televizyon Vahşeti ve Saldırganlık: Sert bir Cevap"), a.e.b. syf: 372-38.

65. Alan Wurtzel ve Guy Lometi, "Researching Television Violence" ("Televizyon Şiddetini Araştırmak"), editör Arthur Asa Berger, *Television in Society (Toplumda televizyon)* (New Brunwick, N.J.: Transaction Bools, 1987), syf: 117-32.

önemsemiyor ya da çarpıtıyor ve meseleyi örten sonuçlar sunarak okuyucuları kandırıyor.[66]

Amerikan Psikoloji Kuruluşu Konseyi bu güçlü durumu vurgulayarak 1985'de şöyle bildiren bir çözüm getirdi;

> "yirmi beş yıllık araştırma ve önemli bir sayıda deneysel ve alan soruşturmaları temelinde ortaya çıkan sonuç televizyonda şiddet izlemenin özellikle çocuklarda saldırgan tavırlarda, değerlerde ve davranışta artışlara götürebildiğidir" ve televizyon endüstrisini "doğrudan taklit edilebilir şiddeti" kısıtlamaya zorladı.[67]

Sosyal bilim bilgi ve teorinin insanların şu anki anlayışını ve ilişkilerini yansıtan bir dinamik yapısıdır. Sürekli önceden bilinene ya da inanılana uymuyor görünen yeni delil ile karşılaşmalı ve teorilerini anlamak ya da metotlarını geliştirerek yeni delili benimsemeli. Buna karşın uygulanan sosyal araştırma görüşte pragmatik sonlarla nakledilmiştir; politika yapıcıyı yönlendirmeyi kastetmiştir. Sosyal bilimde hiçbir bildiri son olarak kabul edilemez; politika yapmada tavır almak için bir temel olmalıdırlar.

1993'te yayın ağları anayasal baskıya teslim oldular ve iki yıllık deney olarak programlarının kendi hükümlerinde çocuklar için seyretmelerinin uygun olmadığını belirten "ebeveyn tavsiyesi" etiketiyle sundular.[68] Ama bu tatbik sertçe bir pragmatik hareket olarak büyük infialle kabul edilmiştir. Yeni sistemi duyuran basın konferansında CBS Yayın Grubu'nun başkanı Howard Strinnger, *Ju-*

---

66. Steven H. Chaffee, George Gerbner, Beatrix A. Hamburg, Chester M. Pierce, Eli A. Rubinstein, Alberta E. Siegel ve Jerome L: Singer, "Defending the Indefensible" ("Savunulamazı Savunmak"), editör Arthur Asa Berger, a.e.b. syf:133-42.
67. Kuruluş bu durumu 1992'de Televizyon ve Toplum üzerine
68. Masachusetts milletvekili Edward Markey ebeveynlerin çocuğun belli etiketli programlara girişini otomatik olarak kesmek için kullanabileceği bir engelleyici araç önerdi.

lius Caesar'ın şiddet içerdiğini ve "trajedinin ölümle sonuçlandığını" belirtti. MPAA'dan Jack Valenti de ebeveynlere düşen sorumluluğu belirtti,[69] bu münasebetle ana noktadan kurtuluyorlar -yani şiddet içeren programlar televizyonun bebek bakıcısı olarak kullanıldığı ve ebeveynsel kontrolün en az uygulanabildiği pek çok ev halkında sıklıkla izlenmiştir.

Savunma Generali Janet Reno'nun baskısı altında[70] yayın ağları programcılıkta bağımsız bir şiddet derecelerinin evrimi fikrini kabul ediyor göründü. Bununla beraber kablolu yayın endüstrisi şiddet programcılığını oranlamak, şiddet içeren programları geç saatlere kaydırmak ve ebeveynlerin kabul edilemez programlara engel olmalarını sağlayacak elektronik bir kontrol sistemi sunmak için bir plan hazırladı.

Sinema endüstrisi deneyiminin gösterdiği gibi şiddeti etkilemek varlığını azaltmıyor, arttırmaya yönlendiriyor. En iyi uzmanca delil ve karara rağmen yapım ve programcılık uygulamaları değişmedi çünkü reytinglerin var olan reçeteye dayandığına geniş ölçüde inanılıyordu. Ama delil, şiddet ve seksin izleyicinin ilgisini çekmek için gerekli olduğu tartışmasını desteklemiyorlar.[71] Aksiyon ve ses dikkati harekete geçirmek için gerekli; edebiyat tarihi bir izleyiciyi uyandırmanın sınırsız sayıda yolu olduğunu onaylıyor; program formüllerindeki geçişler bir bütün olarak seyretme seviyelerini etkilemiyor. Şiddet hüküm sürüyor çünkü bedelini ödüyor ve bu sebeple revaçta yoksa keskin fıtratlı insan şehvetlerini tatmin ettiği için değil.

---

69. *New York Times,* 7 Haziran 1993.
70. Karşılaştırın Dolf Zillmann, "Anatomy of Suspense" ("Merak Anatomisi"), editör Percy h. Tannenbaum, *The Entertainment functions of television (Televizyonun Eğlence İşlevleri)* (Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1980).
71. Ana kaynakta dipnot yer almamaktadır.

Gerçekten ileri sürdüğüm gibi medyanın dağıttığı şeyin kalitesi ya da karakteri önemli mi...? Reklam kültürünün maddi varlıklarla önceki durumlarının ya da zeka ve zevk standartlarının geniş hattaki eleştirilerini sağlamlaştıracak çok az bilimsel ispat vardır. Bu eleştiriler bir dereceye kadar dar alanda tınlayabilir ama gerçeklikleri izah edilemez. Buna karşın, delil oldukça ikna edici bir şekilde medya seks ve şiddetinin sosyal davranışı daha doğrudan ve güçlü kişiler arası güçleri birbirine tesir eden bir yöntemde yapsalar da, etkilediğini gösteriyor. Son yıllarda spot ışığı televizyona odaklandı ama hiçbir kitle iletişim aracı kontrol edildiği ve kullanıldığı yöntemle suçlanamaz. Sansasyonellik reklam kültürünün bariz bir özelliğidir...

UCUZ GAZETECİLİK? ESKİ BİR HİKAYE*

Adam Goodheart**

Amerikan basını bir kere daha övündüğü ölçülülük, adillik ve tarafsızlık geleneğini bırakma tehlikesinde - ölüm tehlikesi! - Ya da gazete köşelerini ve zamanı bu tür beyanat ile doldurmak için para alan çoğu insan için bunu söyleyelim.

Sorun olarak görünen, "24 saatlik haber akışı" ya da "yangını körüklemek" ya da daha basiti "Matt Drudge"*** olarak bahsedilen şeydir. Muhabirler ve editörler, anlatıldığına göre, doğru olmaya birinci olmaktan daha az önem veriyorlar. Skandal satıcıları dedikodular ve yalanlar yayıyor, kuvvetli bir düşüncesi olan herhangi eksantrik biri az bir para ile adını duyurabiliyor ve basında hiç kimse yüksek halk merkezinin haysiyetine azıcık bile saygı göstermiyor. İnternet, saat başı televizyon haberleri ve diğer yeni medya sayesinde böyle vahşi anarşi, Amerikan gazeteciliğinin geleceğini yansıtabilir diye uzmanlar uyarıyor.

---

* İlk olarak 20 Şubat 1998'de *New York Times*'da yayınlanmıştır.

** Adam Goodheart, Civilization magazine editörü.

*** Matt Drudge Ocak 1998'de Monica Lewinsky haberini ortaya çıkararak ünlenen internet üzerinde bir dedikodu köşesi olan *Drudge Haberleri*'nin yayıncısı.

Bu ön sezileri doğru çıkabilir. Ama eğer doğru çıkarsa, bu Amerikan gazeteciliği geleneklerinden bir kopuşu değil tam tersi onlara bir dönüşü gösterir.

Tarihimizin genelinde Amerikalılar haberlerini David Brinkleylerden ve Walter Lippmannlardan almadılar. Matt Drudgelardan aldılar.

Alexis de Tocqueville 1831 ve 1832'de Amerika'yı gezerken demokratik hükümeti desteklemede gazetecilerin rolünü çok fazla övüyordu. "Eğer sadece özgürlüğü garantilediklerini düşündüysek, önemlerini küçümsemeliyiz ama medeniyeti muhafaza ediyorlar" diye yazmıştı.

Tocqueville'i bu kadar etkileyen ne gibi bir basındı? Jackson döneminin basınıydı, politikacıların seks hayatları (gerçek ya da uydurma) partizan muhalifleri tarafından sürekli teşhir edildiği, bir gazetenin okuyucularını başkanın annesinin "bu ülkeye İngiliz askerleri tarafından getirilmiş bilinen bir fahişe" olduğunu bildirdiği ve başkanın bir çok ataları gibi editörlere kendini desteklemesi için rüşvet vererek cevap verdiği bir dönemdi.

Günümüzün yorumcuları, pek çoğu Harvard Crimson ve Kolombiya Gazetecilik Okulu gibi kuruluşların ürünleri, İnternette dedikodu satıcılığı yapan üniversite mezunu olmayan eski bir manav Mr. Drudge'a tepeden bakıyorlar. Ama aslında Mr. Drudge saygıdeğer bir geleneğe ait. Joseph Pulitzer meteliksiz bir göçmendi; Horoce Greeley on beş yaşında bir matbaada çalışmak için okuldan ayrılmıştı.

Şimdiki Web sayfaları gibi on dokuzuncu yüzyılda gazetelerin dizgisi ucuzdu. Ve nesnellik hemen hemen hiç duyulmamıştı. *Doğru'nun Taraftarı* ve *Aylık Anti-Jackson Yorumcusu* gibi isimlerle skandal sayfaları politik kriz dakikalarında bir kere yararlarını gösterip elektronlar kadar çabuk gözden kaybolmak için birdenbire türediler.

-Hillary Rodham Clinton'un dedikodu yangınının yayılmasından suçladığı- 24 saatlik haber akışının, İnternet ve Kablolu Haber Ağı'ndan çok daha evvel gelen bir tarihi var. 1920lere kadar her büyük şehrin genellikle bir düzineden fazla şiddetli rekabet eden sabah ve akşam gazeteleri vardı. *The Philadelphia Evening City Item* gibi bir gazete her gün on iki baskı kadar çok yayınlanıyordu.

Gazetecilik, siyasi gazeteciliğin birkaç büyük gazete, ağ ve haber servisinin hükmü altına girdiği 2. Dünya Savaşı'ndan sonraya kadar gerçekten saygın bir meslek olmadı. Bu çıkışlar birkaç rakiple bir pazarda iyi satış anlayışı yapan bir tarafsızlığı geliştirdi. Aynı zamanda Amerikan basınının daima bir görgü modeli olduğu (tabii ki birkaç berbat istisna ile) efsanesini geliştirdi.

Haklar Listesi kurucularının korumaya kalkıştığı basın böyle bir basın değildi. O daha çok, Washington'a beceriksiz, Adaus'a zalim ve Jefferson'a zampara diyen bir basındı. Avrupa'nın daha kibar günlük gazeteleriyle karşılaştırıldığında, Amerika'nın cumhuriyet canlılığının ispatı olarak görülen türde bir basındı.

Charles Dickens'ın hayali kahramanı Martin Chuzzlewit 1840larda İngiltere'den gelen vapurdan indiğinde rıhtımda ilk gördüğü çeşit çeşit gazeteci çocukların olduğu kalabalıktı:

> "Bugünün *New York Sewer*'i burada!" diye bağırdı biri. "Bugünün *New York Stabber*'i burda! *New York Family Spy* burda! *New York Private Listener* burada! *New York Peeper* burada! *New York Plunderer* burada! *New York Keyhole Reporter* burda! *New York Rowdy Journnal* burda!"

Rowdy Journal'ın yıldız muhabiri, en iyi Dickens tarzında, Mr Jefferson Brick adıyla pis bir karakter çıkıyor. (İnsan Dickens'ın "Matt Drudge" ı da güzel kullanabi-

leceğini hayal ediyor.) Bir muhabir için en yakışan isimdi çünkü Dickens zamanında haberler saygılı bir fısıltı ile yayılmıyordu - bir pencere pervazını kırarak geçen kaba demokratik bir mermi olarak ulaşıyordu.

İyi ya da kötü, gazeteciliğin tuğla parçası günlerine geri dönüyor görünüyoruz. Elbette hepsi Dickens dönemi gibi olacak ama belki biraz da Tocquevilla tarzında.

NEDEN KÜLTÜREL ÇEVRE HAREKETİ?*

George Gerbner**

Bildiğimiz veya bildiğimizi sandığımız şeylerin hiç biri kendi kişisel tecrübelerimize dayanmaz. Duyduğumuz, gördüğümüz ve anlattığımız hikayelerin oluşturduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Tasvir ve tanımlarla inanılmaz değerleri ortaya çıkarmak, sanat yoluyla gizleri deşifre etmek yaratıcılığın üstün emeğini bilim, şiir, şarkı, hikaye, gazetecilik ve hukuk yoluyla var etmek insan hayatının gerçek büyüsüdür.

Bu büyü ile hayatı, mevcut fiziksel ortamın bize sunduğu zevk ve tehditleri daha geniş yaşarız ki, bu da başka bir tür dünyadır. Hikayeler bizleri cinsiyet, yaş, sınıf, meslek ve yaşadığımız hayat stiline uygun rollerle sosyalize eder, kendimize benzetebileceğimiz modeller ve isyan edecek hedefler sunar.

Kültürel çevremizin canlandırdığı hikayeler pek çok bağlantılı işlevlere sahip olmakla beraber üç ana başlık

---

* George Gerbner, "Why the Cultural Environmental Movement?" ("Neden Kültürel Çevre Hareketi?") 1996, http://www.cemnet.org

** Prof. Dr. George Gerbner, iletişim profesörü, Temple University, ve Kültürel Çevre Hareketi kurucusu ve başkanı.

altında toplanır. (1) meselelerin nasıl işlediğini ortaya koyan (2) meselenin ne olduğunu tanımlayan (3) bizlere onun hakkında neler yapılabileceğini anlatan hikayeler.

Birinci tür hikaye meselenin nasıl işlediğini ortaya koyarak, hayatın gizli dinamikleri ve tüm önemli ancak saklı ilişkilerini aydınlatır. Gizli ve saklıyı çark edilebilir hale getirir. Peri masalları, romanlar, oyunlar, komediler, çizgi romanlar, hayal gücünün yaratıcılığın diğer şekilleri ve tasvirler insan kavrayışının temel yapı taşlarıdır. Onlar hayali bir dizi vasıtasıyla her şart altında çapraşık nedenselliği gösterir, bununla beraber ahlaki bir amaç ve toplumsal vazife içeren bir karara varır. Kırmızı şapkalı kız masalının cinsiyet, korku ve güç üzerine bir ders olduğu fikrini idrak etmek için, büyük hain kurtun yaşlı kadını yakalayarak, küçük kızı kandırmasının doğru olduğuna inanmak zorunda değilsiniz.

Çocukluktan itibaren birinci tür hikayeler hakikati manalandırdığımız fanteziyi oluşturur. Mevcut veya değil, ilhamın yanlış olduğunu iddia ediyor değilim ancak suni, seçici, çoğu zaman efsanevi ve daima toplum temellidir.

İkinci tür hikayeler meselenin ne olduğunu anlatır. Bunlar tanım, betimleme, açıklama, pek çok koşul temel alınarak çıkartılmış bilgiler ve birinci tür hikayelerden alınma fantezilerdeki boşluklar "gerçeklerle" doldurarak oluşturulmuştur. Konuları gerçekleşmesi muhtemel veya tarihte meydana gelmiş olaylar ve günümüzde geçerli haberler olabilir.

İkinci tür hikayeler, konunun nasıl işlediği konusunda fikirler ve saptamalar yapar. "Gerçeklik boyutunun" yüksek olması (yani gerçek olaylara benzemesi bağımsız bir hikaye olması ihtimalini ortaya koyar), siyasi teoride ve çoğu zaman da hukuk üzerinde ona özel bir anlam katar. Bu özellik ona her toplumun pek çok kesiminin ger-

çeklik fantezisi boyutunda önem ve takdirini kazandırır ve böylece belli bir fırsat, ilgi, tehdit, ve meydan okuma için hazır hale getirir.

Üçüncü çeşit hikayeler bize ne yapmamız gerektiğini söyler. Bunlar değer ve tercih hikayeleridir. Bu tür hikayeler konuları, davranışları, arzulanan (ya da arzulanmayan) hayat biçimini takdim eder; elde etme (ya da uzak durma) yolunu önerir ve başarı (ya da başarısızlık) için ödenecek bedeli arz eder. Bunlar, talimatlar, uyarıcı hikayeler, komutlar, sloganlar, ihtarlar, kurallar ve günümüze yönelik öğütlerle doludur. Bugün bunların çoğu reklam, ilan mesajları ve her gün görüp duyduğumuz görüntüler olarak adlandırılırlar.

Üçüncü tür hikaye ilk ikisinde verilen dersleri perçinler ve onları harekete geçirir. Tipik olarak önemli bir gerçeği ya da bir ihtiyacı tanımlar, yahut bir istek önerir, bir ürün, hizmet, bir aday, kurum ya da başarı yolunda yardım iddiasında bir eser ortaya koyar. Kırmızı şapkalı kız gibi bir kurgu hikayeden çıkan ders ve gerçek hayatta rastladığımız günlük haberlerin yanı sıra eğlence dünyasındaki seçkin örnek hikayeler, yalnızca savunmasızlığın, güvensizliğin, buna mukabil güvencenin önemini vurgulamaz; aynı zamanda daha çok hırsız alarmı ve güvenliği sağlama iddiası (ki bunu nadiren başarırlar) ve güç yapısı temin etmenin diğer yollarına yardım eder.

İdeal olanı, üç çeşit hikayenin de diğer her birinin dengesini kontrol etmesidir. Fakat ticari kaygılar tarafından güdülen kültürlerde, üçüncü tür hikaye ilk ikisinin üstündedir. Bu, satılmak üzere bekleyen hikayeler için, cömert ve etkili bir şart ve çevre temin eden mükemmel işlere sahip birleşik kültürel bir ortam yaratır. Elektronik çağa gelindiğinde, bu kültürel çevre gittikçe tekelci, tek tip ve küresel hale geldi. Bu yeni çağın çocuklarımız için

ne anlama geldiğini görmek için kendi yolculuğumuzun tarihsel gelişine bakmalıyız.

İnsanlık tarihinin en uzun çağında, hikayeler yüz yüze anlatılırdı. Genelde ritüeller, mitolojiler ve tasvirlerle sınırları çizilmiş bir topluluğun hakimiyeti söz konusuydu. Tüm faydalı bilgiler, özdeyişler, efsaneler, atasözleri, masallar, sihirler ve törenler tarafından kuşatılmıştı. Yazma, kölelere yasak olan, nadiren görülen ve kutsal bir işti. Kaydedilen el yazmaları, kutsal gücün temsilcileri rahipler ve yorumcularına bağışlanırdı. On altıncı yüzyıl kayıtlarında şöyle yazılıdır:

> El yazması ciltleri inceleyenler, onları ezberleyenler, onların sayfalarını gürültülü bir şekilde çevirenler, resimdeki kırmızı ve siyah mürekkebe sahip olanlar; işte onlar bizi yönlendirir, bize kılavuzluk yapar ve doğru yolu gösterir. Ortaçağda, kilise ve devlet, karşılıklı güven ve gerilim ortamı içinde, kurdukları sosyal ilişkiyle hüküm sürerdi. Feodal asillerin oluşturduğu devlet, ekonomik ve politik kanadı, kilise ise kültürel kanadı temsil ederdi.

Sanayi devrimi bunların tümünü değiştirdi. Standart el yapımı ürünlerin yerini alan ilklerden biri matbaa makinesidir. Onun mamûlü olan kitap, gelecek diğer tüm ayaklanmaların öncüsüydü.

Kitap okumayı bilen herkese, istenen eğitimi verip, yeni kültürlü bir sınıfın oluşmasını sağlayabilirdi. Okuyucular kitapları (öncelikle İncili) kendileri için yorumlayabilir, ruhban sınıfının tekelini kırıp, reform yolunda yeni aşamalar kaydedebilirdi.

Baskı makinesini buhar makinesi takip edince, hikaye anlatanların endüstrileşmesi hız kazandı. Hızlı cemiyetleşme ve kitle taşımacılığı, modern kitle hareketi denilen yeni bir bilinç şekli ortaya çıkardı. Meselelerin ne ol-

duğu, nasıl geliştiği ve nasıl olması gerektiği konusunda ortak bir bilinci paylaşan fakat asla yüz yüze gelmeyen gelişi güzel topluluklardı artık halk. Daha önce böylesi mümkün değildi. Artık hikayeler, çok sıkı korunan ve aşılamaz denilen sınırları, zamanı, zemini ve şartları aşarak (çoğu zaman kaçak olarak) gönderilebilirdi. Kitap insanları zincirlerinden boşalttı, endüstri devrimi adına onların yerel cemiyet ve kültürlerini kökünden söktü. Onlar şimdi toprağı bırakıp, uzaktaki limanlara, fabrikalara ve kıtalara çalışmaya gidebilir ve nereye giderse gitsin diğerlerinin sahip olduğu bilince, kitaba, gazeteye, sonradan (ilk zamanlar sessiz olmak üzere) sinemaya ortak olabilirdi.

Bu tür yayınlarla oluşturulan halk, bireyselliğin oluşması ve yeni şehir ortamında değişik sınıflar olarak grup kimliğinin kazandırılması, bölgesel, dinsel ve etnik grupların aynı seviyede uyum ve işbirliği içinde beraber yaşamalarını sağlamak için geçerlidir.

Halk kendi kendini yönetme şeklinde temel unsurdur. Seçme ve seçilme yoluyla gelen vekiller bir meclis çatısı altında çeşitli görüşleri uzlaştırma yöntemiyle çalışırlar. Çeşitli halkların bütünlüğü ve korunması, kendi kendini yönetme sisteminde geniş, karmaşık ve çok çeşitli kurumlarla mümkündür. İnsanlar artık gerçeğe yaraşır bir şekilde rekabete ve zaman zaman da kavgaya varan değerler ve görüşler için, yeni hikayeler yaratıp paylaşmak adına, özgürlük yolunda hızlı ve yüksek maliyeti olan bir mücadele içindeydi. Pek çok varsayım, insanlık gelişimi, politik ekseriyet ve tercih alanında basım devri içinde kök saldığını işaret eder.

Baskı devrinin en hayati öngörülerinden biri, halkın eğitimi ve endüstriyel toplumda büyük ölçüde halka yönelik kurumlar oluşturmuş olmasıdır. Halk eğitimi, yüz yüze öğretim ve yorumun yapıldığı bu yolla geleneksel ve or-

ta çağa ait inanışlardan ve tüm kültürel tekellerden kurtulabileceği yerler olan toplum kurumlarıdır.

İkinci büyük değişim, elektronik devriminin telekomunikasyon çağını açmasıdır. Bu eğilim, televizyonu ve basın temelli kültürü sağlamlaştırdı. Endüstriyel devrimin aksine, bu yeni karışıklık insanları yerlerinden etmedi, devrimi onların evine taşıdı. Modern toplumu gruplaştırdı, ve yeni kültürde eğitimin rolünü değiştirdi.

İnsanlık tarihinde ilk kez, çocuklar, ortalama yedi saatten fazla hikayelerin, kitle iletişim araçlarıyla ulaştığı evlerde dünyaya geldiler. Uyanma ve uykuya dalma saatleri hikayelerle doldu. Dev endüstriler kendi mesajlarını, genel bilinç meyline akıttı. Kilise ve devletin tarihi hükümranlığı TV ve devletle yer değiştirdi.

Bu değişiklikler, yerel ufukları genişletmiş ve zenginleştirmiş gibi görünebilir, fakat aynı zamanda bakış açısının homojenleştirilmesi ve alternatiflerin sınırlanması anlamına da geliyordu. Medya profesyonelleri için bu değişiklik, halihazırda satacak paketler için, daha az fırsat, daha çok fedakarlık anlamına geliyordu. Yaratıcı sanatkarlar, bilim adamları, hala keşif ve aydınlanma alanında ara sıra da meydan okuyarak çalışmalarını sürdürebilir, ancak artan bir şekilde hikayelerini pazarlama stratejileri ve tekniklerine uygun hale getirmeliler.

Satış mesajları ile etrafı sarılmış olmasına rağmen, veya belki de Amerika Tüketici Federasyonu 1990 yılındaki teftişini söyle sonuçlandırmıştır.

> "Amerikalılar kurnaz birer alışverişçi değiller, onların bilgisizliği onların milyarlarca zarar yapmasına, sağlık ve güvenliklerinin tehdidine ve ekonomiyi sarsmaya yol açmaktadır..."

Yayınlar çok fazla yoğunlaştırılmış, ayrıştırılmış ve küreselleştirilmiştir. İlk yüz reklamcı tüm televizyon ağı-

nın üçte ikisinin ücretini karşılar. Dev ulusal şirketlerin ortak olduğu dört kanal - Bizim özel kültür bakanı - üretim ve dağıtım hacmini kontrol edip, kültüre eğilimi şekillendiriyor. Diğer gruplar, azınlıktaki görüş sahipleri ve hakim zihniyete meydan okuma potansiyeli olan herkes yapılan her katılımda pay kaybettiler.

Kültürel Çevre Hareketi bu meydan okumaya bir cevap olarak başlatılmıştır. Kuruluş toplantısı St.Louis, Missouri'de 15-17 Mart 1996'da Webster Üniversitesi ile ortak olarak yapılmıştır. Daha önce bir araya gelmemiş çoğunluk ve çeşitlilikte iletişim ve kültür alanında faaliyet gösteren liderler ve aksiyonerler tarafından temsilci katılımı gerçekleşmişti.

Otuz yıl medya alanında yapılan araştırmalar sonucu kendimizi geliştirme fikrine sevk etti. Araştırmaların yetersiz olduğu açıkça ortaya konuldu. Yeni küreselleşmiş ve merkezileşmiş kültür çevresi yeni aktif bir yaklaşım istiyordu. Bağımsız konular üzerinde ayrı çalışmak, her bireysel krizi karşılaştırmak üzere toplanmak yeterli değildi. Toptan imalat şartlarını engellemeye başlamak yerine, ârazları tedavi etme yoluna gitmek bu belirtileri kendi kendini imha durumuna getirdi. Sistemli bağlantı, yardımlaşma ve organizasyon ister. Bireysel çaba, yerel hareket, bir plan dahilinde çalışan ulusal ve uluslararası seçmenler hep birlikte bu uzun, yavaş ve zor göreve başlamaya yardım etti. Bu görev şunları içeriyordu:

- *Yeni bir birleşme tesis etmek:* Amerika Birleşik Devletleri ve onun dışındaki medya konseyleri, öğretmenler, öğrenciler, ebeveynler, çocuklarla alakalı gruplar, gençlik ve kadın grupları, din ve azınlık organizasyonları, eğitim, sağlık, çevre, kanuni ve diğer profesyonel kurumlar, tüketici grupları ve ajansları, medya, sanat, ve bilim, yaratıcı sanatlar dernekleri, bağımsız bilgisayar ağı organizatörleri ve diğer orga-

nizasyonlar, bağımsız hareket eden özgürlük ve iletişimdeki farklılığı savunan bireyleri kapsayan yeni bir birleşme tesis etmek.

- *Egemen güçlere direnmek ve mülkiyetin ve sansürcülüğün tek elde toplanmasının varlığını ortadan kaldırmak:* Özel veya tüzel çok güçlü ve kazançlı kesimin dışındaki görüş ve ilgi sahiplerin hakları, etkiyi ve imkânları geniş sahalara taşımayı kapsar. Bunun anlamı, kültürel karar mekanizması daha az zengin ve daha savunmasız grup, işin doğrusu, nüfusun çoğunluğunu oluşturur. Bu kalabalığa marjinal, ihmal edilmiş, suiistimal edilmiş, sömürülmüş fiziksel veya ruhsal engelli, genç ve yaşlı kadınlar, azınlıklar, fakir insanlar, henüz göç etmiş olanlar, daha özgür bir kültürel çevrede kabul gören bir rol ve ses sahibi olma ihtiyacındakiler.
- *Kültürel kurtuluş güçleriyle işbirliği yapmak ve araştırma yapmak:* Diğer ülkelerde karar mekanizmalarına karşı bağımsızlık ve bütünlük için uğraş veren ve kültürel egemenlik ve istilaya yönelik mücadele eden kültürel kurtuluş güçlerini araştırıp, onlarla işbirliği imkânlarını aramak.
- *Gazetecilerin, sanatçıların, yazarların, sinema sanatçılarının, yönetmenlerin ve diğer sanat dallarındaki emekçilerin desteklenmesi:* Halen yaşanan hayatta, müşterilere satmak üzere şekillendirilmiş bir mal olmak üzere sahip olduklarından daha fazla bir özgürlük için savaşanların desteklenmesi. Medya ve iş dünyasında çeşitliliği sağlamak için, esnaf odaları, parti grupları, işçi sendikalarıyla çalışmak. Medya ve kültürel organizasyonların önemli ancak ihmal edilmiş ihtiyaçlar, hassasiyetler ve ilgi alanlarına yönelik faaliyetlerini desteklemek.

- *Medya okuyuculuğunu, medya uyanıklığını, eleştirel bakış açısını ve bunun yanı sıra medya eğitim çabalarını tanıtmak:* Liberal sanatlara taze bir yaklaşımla zorunlu tarafsız eğitimi her seviyeye ulaştırmak. Bilgiyi yaymak, duyurmak, toplamak, araştırma yapmak ve amaca yönelik programları, hizmetleri müfredat ve öğretim malzemelerini değerlendirmek. Eğitimde ve aile gruplarında, aynı zamanda Avustralya, Kanada ve Büyük Britanya'da okullarda istenen hizmet öncesi ve hizmet içi, medya analizcisi alanında, öğretmen yetiştirme alanında, programları düzenlemede yardım etmek.
- *Sosyal-politik gündemde kültürel siyasi konularda yer almak:* Yerel ve ulusal medya konseyleri, çalışma grupları, azınlık ve profesyonel gruplar ve diğer halk müzakere forumlarına, siyasi gelişme, takdim ve hareket alanında destek vermek, gerekirse organizasyonlar yapmak. Bir tasarı oluşmasını beklemeden oluşturmak ve toplum yoluyla deneyselleştirmek. Yerel, ulusal ve uluslararası medya politika stratejilerine halk iştirakini sağlamak. Deneyler, dersler, tavsiyeler ve tedricen yükselen gerçekçi demokratik gündemi paylaşmak.

Kuruluş Anlaşma iştirakçileri müzakere etti ve Halkın İletişim İmtiyazı, Seyircilerin Bağımsızlık Bildirisi ve bir Hareket Gündemi olarak onayladılar...

Kültürel Çevre Hareketi bağımsız bir organizasyonlar koalisyonudur ve destekçileri ABD'nin her eyaletinde, altı kıtadaki atmış üç ülkedendirler. Geniş oranda sosyal ve kültürel meseleleri temsil eden bireysel destekçileri, özgürlük, doğruluk, çeşitlilik, sorumluluk, kültürel birleşime, çocukların korunmasına saygılı, genel medya alanında demokratik karar mekanizmaları olmak üzere 150'nin üstünde destek organizasyonlarıyla yakın ilişki içindedir...

KURAL KİTABI OLMADAN*
(İNTERNET VE MEDYA AHLAKI)

Dianne Lynch**

Şubat 1997'de, Philadelphia Online genel müdürü Fred Mann, Poynter Medya Çalışmaları Enstitüsü'nde otuz yedi meslektaşına hitap etti ve takip edilecek dört günlük ahlakbilim konferansının genel tonunu hazırladı.

Internet gazeteciliğinin ilgilerin ve yeni ahlaki ikilemlerin karıştırılmasının bir bataklığı olduğunu söyledi. En gözde gazetecilerin bile düşünmesini gerektiren sorular çıkmıştır. "Ve eğer bana bu gece zorladıkları bu karmaşık sorulara cevap verebileceğim için konuşmamı istedilerse, bunu yapamam" dedi.

Konferansın bazı ortak anlayışlar üreteceğini umut ettiğini belirtti. "Bu toplantıyı yönlenme ve destek olarak görüyorum", dedi.

Philadelphia Inquirer ve *Daily News*'in web sitelerini gözeten Mann, her ikisini de bulmuş olabilir. Ama bulamadığı şey genel oy birliğidir.

---

* Bu makale ilk olarak *American Journnallism Review*'de çıkmıştır, Ocak/Şubat 1998.

** Dianne Lynch, gazetecilik okutmanı, St. Michael's College.

Sıcak tartışmaların yapıldığı ve Internet üzerinde ahlaki kararlar almak için bir grup yönergelerin tasarlandığı uzun günlere rağmen, katılımcılar St Petersburg'u cevaplardan çok sorularla terk etti:

- Haber siteleri bağlantı kurdukları sitelerdeki bilgilerden sorumlu mudur?
- Bir site dakikası dakikasına son teslim müddetlerinin karşısında nasıl güvenilebilir ve doğru kalabilir?
- Internet siteleri -yasal olarak ya da ahlaken- sohbet odalarında olup bitenlerden sorumlu mudurlar?
- "Cookies" (Internetteki tuzak araçları) ve kayıt şartları kullanılıcıların özel hayatlarına bir ihlal midir?
- Ve belki en sorunlusu: yazarlık ve reklamcılık arasındaki uzun süreli kilise-devlet ilişkisi uzlaşmacı bir eşliliğe mi yapılandırılıyor?

Web Master dergisinin (*www.web-master.com*) yayın editörü katılımcı Anne Stuart konferans hakkında köşe yazısında "Pek çok meselede oy birliğine ulaşamadık ve bazı durumlarda sorunların yapısında bile fikir birliğine varamadık" diye yazdı.

İki yıl sonra da pek bir şey değişmemişti.

Ülkedeki web editörleri meslek hakkında çok az tutarlılık olduğunu söylüyor -hatta basit bir haber odasında bir durumla diğer bir durum arasında bile. Ve çoğu gazeteci geleneksel değerlerin Internette de kalmasına mücadele ederken, kazanç üretmek için durmak bilmez baskı, rekabeti filizlendirmek, interaktiflik ve araçsızlık ile tanımlanan bir medya aracında o değerlerin nasıl son ana kadar oyunda kalacağı hakkında şiddetle karşı çıktılar.

Bu tür ahlaksal belirsizlik siber dünyaya olan koşuşturmacayı azaltmadı. AJR (*American Journalism Re-*

vew) /NewsLink (*www.ajr.org*) Ekim ayında (1997)iki binden fazla Amerikan gazetesinin Web'de düzenli yayınlandığını ve -(1997'de)yüz civarında yayının girişimlerinden vazgeçmesine rağmen- sayının gittikçe arttığını haber verdi.

1997'de her gün Internete giren 71,000 yeni kullanıcıyla ve gazeteci okuyucusuyla ortalama Net kullanıcılarının iki katı kadarı Internet üzerinde para harcamasıyla medya kanallarının sorunu nasıl daha güçlü bir Web varlığı kurabilecekleri olmuştur -gerçi çoğu çabalarının asıl sebebinin coşkunluktan ziyade modası geçme korkusu olduğunu bildiriyor.

Ama Internet manzarası yerleşmemiş sınırlardan geliştiğine göre belki ticari bir rağbet ve profesyonel bir dikkat teknoloji ve ekonomiye bağlanmış kalıyor.

Bazı yazarların ve ahlakbilimcilerinin söylediği problem, Internet çevresinin hızla ve tahmin edilemez tarzda değişmesidir. Kararlar hala kendi belirsiz olan bir kültürde veriliyor ve kazanç yaygarası diğer endişelerin sesini bastırıyor.

Poynter ahlakbilim programı yöneticisi Bob Steele, "yeni medya olayında insanlar hem hız kazanmak ve hem de rakiplerinin tepesinde kalmak için saatte yüz mil gidiyorlar," diyor.

> "Kendimize şöyle sormalıyız; 'Uzun bir gazetecilik geleneği ya da yansıtma fırsatı olmayan bir çevrede nasıl doğru kararlar verebiliyoruz?'"

Steele, Internet haber odalarının yazılı nüshalarına model olarak bakmalarını öneriyor. Baton Rouge'da *Advocate*'in yeni medya yöneticisi Doug Manship Internet izleyicisinin doğasının arenayı değiştirdiğini ileri sürüyor.

Baskı gazeteleri ahlaki kararlar verirken toplum standartlarına bağlı kalıyorlar, diyor.

> "Çoğu gazete okuyucusunu iyi biliyor ve en azından kısmen okuyucularının duyarlıklarına dayanan editöryel ve reklamcı kararlar alıyorlar."

Ama bir yazar ulusal hatta uluslararası olan bir izleyiciyi alanında nasıl ölçebilir?

Hotwired (*www.hotwired.com*) köşe yazarı ve sitenin yorumcu sayfasının yapımcısı Brooke Shelby Biggs'e göre, bu ahlakbilime geleneksel yaklaşımların kapsayamayacağı meydan okumalardan sadece biridir.

> "Ahlakbilim yönergelerinde konulan idealler hala doğruluğunu koruyor ve Internette hala değerliler ama bu özel medya aracının yönergelerin dikkate almadığı pek çok içeriği vardır. İşleri daha da karıştırıyor", diye ileri sürüyor.

Biggs, endüstri için bir mihenk taşı olarak hizmet için bir gazeteciler koalisyonu, yeni bir medya bekçi köpeği grubundan bahsediyor. Bir haber meclisi değil, bu grup "bu meseleler hakkında daha resmi bir şekilde konuşan Internet toplumunun vekillerinin bir kesiti" olacaktır. En azından, diyor, Internet gazetecilerinin izleyicilerini ve kültürlerini daha iyi anlamaya ihtiyacı var.

Web toplumu yerleşik değildir ve şimdiki durumdan kuşkuludur. Bilginin özgürce yayılan, sınırlanmamış ve yoruma açık olması gerektiğini ileri sürüyor—medyanın halkın bilme hakkı koruyuculuğu ve bekçiliği olarak eski geleneksel rolünün önüne geçen tahminler.[1]

> "Bir izleyici kitlesine bilgi iletişiminde iyi olan insanlar bunda iyi olmaya devam edecektir ama daha açık ve yaratıcı olmak zorunda kalacaklar, güvenilirliklerini ve otoritelerini korurken bile" diyor.

---

1. Bakınız "NetGain" ("Net Kazancı"), *American Journalism Review*, Kasım 1996.

Eğer yazarların ve gözlemcilerin çoğunun fikir birliğinde olabilecekleri görünen bir şey varsa bu iyi ahlakiliğin iyi iş olduğudur. Internet medyasının gittikçe artan karmakarışık ve bölük pörçük dünyasında gazete siteleri korunmak ve savunmak için marka isimleri var -haber sağlayıcıları olma heveslisi aç gözlü bir güruhtan onları ayıran marka isimleri.

Ahlak bilim konferansında Mann "Benim önemli bir cevabım var" dedi.

> "...Internette başarılı olmayı umut ediyorsak bunun sebebi -Yahoo'dan West Philly'deki garajlarındaki iki gence kadar- binlerce Web sitesi ortasında bizim gazetecilik sitelerimize dikkat ediliyor çünkü bilginin güvenilir kaynakları olduğumuz şeklinde tanınmışlığımız var."

Ama güvenilirliği nasıl teşvik edersiniz? Profesyonel Gazeteciler Birliği'nin Internet Gazeteciliği üzerine Görev Gücü kürsüsü ve müstakil gazetecisi Staci D. Kramer, yuvarlak masa tartışmalarında güvenilirlikten yayın hakkına ve ahlakbilime kadar sıralayarak yeni medyadaki meseleleri tanımlamaya yardımcı oluyor. Kramer kuruluşun geleneksel ahlakbilim yönergesinin başlamak için iyi bir yer olduğunu söylüyor. Akideleri kesin ve açıktır: Gerçeği ara ve haber yap; zararı en aza indir; bağımsızca hareket et; ve sayılabilir ol.

Kramer, eğitilmiş ve deneyimli gazeteciler için Profesyonel Gazeteciler Birliği'nin değerlerinin işe yarayan tahminler olduğunu söylüyor. Ama bu yeni cins Internet yayıncıları ve yazarlar için doğru olmayabilir.

> "Gazeteci olarak eğitilmiş insanlarla Interneti gazeteciler gibi davranarak kullanan insanlar arasındaki fark sanırım birinci grubun ortak bir ahlak yönergeler grubuna yapışması ve ikinci grubun kendini böyle bir zorunlulukta hissetmemesidir," diyor Kramer.

Ayrıca bağımsız gazeteciler haber odası rutin işlerinde yapılanmış kurumsal kontrol ve dengelerden yararlanmıyorlar. Günlük haber akışı bir haberi okuyucusunun bilgisayar ekranına ulaştırmadan önce bir dizi iç kontrol noktasından geçirerek gönderiyor. Bu her bilgisayarı ve modemi olan birinin yayınlayabileceği bir ortamdaki daimi durum değildir.

"Online farklıdır," diyor Kramer. "Ama ben bir muhabir olsaydım gene de önce bir editöre göndermeden bir haberi yayınlamazdım. Internet üzerinden kitapçık yazarlığı yapan pek çok kimsenin yaptığı gibi benden doğru bilgisayarıma bilgisayarımdan Webe gitmezdi."

Kramer, eski ve yeni medya arasındaki farklara rağmen esaslı meselelerin aynı kaldığını hatırlamanın önemli olduğunu söylüyor. "Hatırlamamız gerekir:

> Internet gazeteciliği geldiğinde sağduyu odadan çıkmaz," diyor.

Kim karşı çıkabilir? Ama bir haber odasının sağduyu kararları bir başkasından ayrılabilir ve bu da bağlantılar, cookies kullanımı ve reklamcılık ilişkileri gibi esaslı meselelerde geniş çapta sonuçlar verir. Göz önünde olan -ve bazı kararları yüzünden ateş altında kalan- muhterem, geleneksel ve otoriteli *New York Times*.

BAĞLANTI

15 Eylül 1997'de *New York Times* hem yazılı hem de Internet versiyonlarında muhabir Nina Berstein tarafından "özel dedektifleri mahremiyete tecavüzün bir öncüsü haline getiren" elektronik veri toplama tekniklerinin kullanımı hakkında derinlemesine bir habere yer verdi. Bernstein,

> "Teknoloji ve veri ticareti ile mahremiyetin erozyonu üzerine büyüyen bir halk alarm zamanında elektronik evrak dosyaları, bilgisayar çağı hafiyelerinin or-

tak parası haline geldi ve kısmen yer altı bilgi pazarı onlara daha fazlasını sunuyor: özel telefon kayıtları, kredi kartı faturaları, hava yolu seyahat kayıtları, hatta tıbbi tarihleri bile," diye yazdı.

Haberin yazılı versiyonu bu hizmetleri sağlayan işlerin isimlerini verdi. Internet versiyonu Web sitelerine doğrudan bağlantılar sağladı.

21 Ekim'de Web'de *New York Times* (*www.nytimes.com*) katillikle suçlanan Charles Manson'un masumiyetini kabul ettirmeye adanan yeni bir Web sitesi hakkında bir haber taşıdı. "Manson Aile Web Sitesi: Tarih Kaybedenler tarafından Yeniden Yazıldı" başlığı altında haber, Web sitesinin "Manson'un ne kadar kötü bir insan olduğu hakkında hiçbir fikri olmayan saf genç insanları açıkça içine çekiyor," diye savcının endişesini açıkladı.

Haberin bitiminde *Times,* Access Manson ve onun masumiyetini benimseyen başka üç siteye bağlantılar sağladı.

Times sitesinin orijinal malzemelerini belirleyen bölümün CyberTimes editörü Rob Fixmer, bu haberlerdeki bağlantıların muhtemelen daha az güvenilir kuruluşlara ya da bilgiye götüreceğini bildiriyor. Ama şunu da ekliyor; *Times* okuyucularına bir hizmet sağlıyor, tıklamanın diğer tarafındaki bilgi için sorumluluğu üzerine almıyor.

"Bizim işimiz paylaşabildiğimiz kadar çok bilgi paylaşmaktır" diyor. "Okuyucularımızı başka bir siteye gönderdiğimizde gördükleri hakkında bilgili, zekice karar vereceklerine dair onlara yeterince güvenmeliyiz."

Fixmer, bu demek değildir ki *Times* hiçbir bağlantı standartlarına sahip değil, diye ekliyor. *Times*'ın bir aile gazetesi olarak geleneğine dayalı yönergeler yazmıştı: "şiddeti kutlayan" ya da cinsellik içeriği sunan sitelere bağlantı yok; bağnazlığı ya da ırkçılığı öven ya da yücelten sitelere bağlantı yok.

Ayrıca okuyucu bir habere dahil edilen bir bağlantıyı tıklarsa, kullanıcının *Times* sitesini gazetenin kontrolü olmayan yerler için terk ettiğini açıklayan bir "uyarı" sayfası geliyor.

> Fizmer, "Bir nevi, habere biraz eğilimi olan bir yere gittiğinizi size haber vermemiz noktasında bir yasal uyarıdır, ama oraya gittiğinizde ne ile karşılaşacağınızı bilemeyiz" diye açıklıyor.

Washington Post sitesi (*www.WashingtonPost.com)* benzer bir yaklaşım uyguladı: *Post* alanından ayrılırken okuyucuların bilgilenmesi ve bağlantıların dikkatle incelenmesinin bir birleştirmesi. Çalışanlar tüm çabalarını bağlantıları tetkik etmek ve okuyuculara ne ummaları gerektiğini bildirmek için harcıyorlar.

Hatta, site bağlantı kurulan sayfaların kenarlarına okuyucularına tıklamalarının onları *Washington-Post.com*'dan çıkartacağını hatırlatan bir "editör notu" gönderiyor. Pek çok site kendi sayfalarının dışında içeriye nadiren bağlantı kuruyor. Bazı İnternet kullanıcılarının söylediğine göre eski medyanın yeni medya aracının nadir özelliklerini anlama ya da yararlanma başarısızlığını örnekleyen bir uygulamadır.

Ama editöre ait içerikte bağlantılar yerleştiren siteler arasında uyarıcılar genellikle işe yarar bir çözüm olarak görülmüştür: bir site ile İnternet'in geri kalanı arasında bir güvenlik alanı oluşturuyor böylece isimlerini ve güvenilirliklerini koruyorlar.

Poynter'dan Bob Steele bu ahlaki bir cevap değil tatbiki bir cevaptır, diyor. Steele "sadece 'Alıcı kendini kolla' diyemeyiz. Bu tek başına kötü koku saçan bilgiden gelen zararı azaltmaz."

Steele'e göre bilgi bağlantı yoluyla bile gelse siteler ahlaki olarak okuyucularına sağladıkları bilgiden sorumludurlar.

" 'Reddetme' kelimesini hiç sevmedim çünkü 'sorumluluk kabul etmiyorum' manasındadır. Bunun bir haber kuruluşu için uygun bir durum olduğuna inanmıyorum," diyor.

Steele, "okuyucuları endişeye düşürebilecek bir şeye yönlendirirken" onları uyarmakta bir sorun yok ama " 'reddediyorum' demek ve kendimizi temize çıkartmak bana hem küstahlık hem de sorumsuzluk olarak görünüyor." diyor.

COOKIES

www.nytimes.com 'a tıklarsanız pek çok şey olabilir:

Eğer siteye yeni giriyorsanız kayıt olmanız istenecektir. Bir kullanıcı adına ve şifreye ihtiyacınız olacak. Yaşınız, cinsiyetiniz, posta kodunuz ve *Times*'ı nasıl ve nereden aldığınız sorulacak; aynı zamanda isteğe bağlı gelir bilginiz de sorulacaktır. Site özellikleri ve reklamlar hakkında e-mail almak isteyip istemediğiniz de sorulacaktır.

Boşlukları doldurun ve *nnytimes.com* browserınızı cookieleri reddetmeye ayarlamadıysanız işe başlayacaktır. Daha sonra kendinizi tekrar aynı süreçten geçerek kayıt sayfasında bulacaksınız. Tekrar ve tekrar. Ta ki *Times* ev bilgisayarınıza -genellikle cookie diye adlandırılan- sitesinde nereye giderseniz sizi takip edecek bir parça veriyi yerleştirmesine izin vermeye karar verene dek.[2]

Kısacası *Times*'ın politikası net ve anlamı açıktır: Cookieler yoksa giriş de yok.

Sıkça sorulan sorulara verilen toplu cevaplarda, *Times* sebeplerini izah ediyor. Cookieler giriş bilgilerinizi kaydetmek için kullanılmıştır. Sitenin girebileceğiniz

2. Bakınız "The Cookies Crumble" ("Cookie Kırıntıları"), *American Journalism Review*, Temmuz/Ağustos 1997

ödenmiş hizmetleri arasında geçişi sağlıyorlar ve *Times*'ın reklamcılık ya da editöre ait içeriği için tıklamalarınızı takip etmesini sağlıyor.

Öyleyse büyük pazarlık nedir?

-*Times* dahil- pek çok sitenin okuyucularına cookie bilgisinin sadece toplamada kullanıldığını ve başka şirketlere satılmayacağını temin etmesi gerçeğine rağmen özel avukatlar cookielerin ve kullanıcılarının İnternet de isimsiz ve özel olarak gezme haklarını ihlal ettiğini ileri sürüyorlar.

Ayrıca çoğu web kullanıcısının cookielerin varlığından haberdar olmadığını ileri sürüyorlar. Browserlarını cookieler hakkında uyarmaya ya da sürücülerinde cookielerin saklandığı dosyaları silmeye ayarlayacak kadar bilgili değildirler.

Cookie verisinin bir web kullanıcısının kişisel eğilimlerini ve site tercihlerini takip etmek için kullanabildiği senaryoları tahmin etmek oldukça kolaydır. Örneğin, bir Tennessee gazetesi Ekim ayında yerel hükümet çalışanlarının cookie dosyalarını açık kayıt kanunlarıyla kaplandığını iddia eden bir dosya hazırladı; gazete belediye işçilerinin iş saatlerine eğlence ya da yetişkin odaklı web sitelerini ziyaret ederek geçirip geçirmediklerini belirlemek için dosyaları ister.

Illinnois Üniversitesi gazetecilik profesörü Eric Meyer İnternet üzerinde bir haber forumun da

> "Eğer ben bir öğrenci ya da meslektaş hakkında bilgi toplayacak olsaydım, muhtemelen şu anki kanun altında gizlice takip etmekten kendimi suçlu hissederdim," dedi. "on-line, zeki pazarlama diye adlandırıyoruz ve böyle yayın ağlarının parçası olarak görmek için yaygara çıkarıyoruz. Neden? Çünkü bu paradır ve paranın özellikle İnternet de bulunması kıttır."

Çevirseniz bile, cookie karşıtları, kullanıcıların Web aktivitelerini takip etmek için software kullanmayı siber alanın Büyük Kardeşi George Orwell koktuğunu söylüyor. Bu senaryo haricinde motivasyon kazançtır.

New York Times Elektronik Medya Şirketi'nin editör yöneticisi Kevin McKenna kötüye kullanma potansiyelinin olduğunu bildiriyor...

"Cookieler yaratılıştan iyi ya da kötü değildirler. Nasıl kullanıldıklarına bağlıdır. Ve biz iyi sebepler için kullanıyoruz," diyor.

McKenna, *Times* kullanıcılarının mahremiyet endişelerine karşı oldukça duyarlıdır, diyor. Bu endişe siteye topladığı bilgilerle ne yapacağını açıkça beyan eden bir özel politika göndermesine teşvik etti.

Times kayıt olma gerektiren ve cookielerin olduğu tek haber sitesi değildir. Yıllık üyelik ücreti isteyen *Wall Street Journal* web sitesi (*www.vsj.com)* okuyucuların hizmetlerine girişinden önce kişisel bilgi vermesini de ister.

Ama başka pek çok haber siteleri -hatta cookielerin pek çok kişinin sandığı gibi korkutucu olmadığını ileri süren editörleri olanlar bile- halkın bunlara karşı genel nefretine en azından şimdilik oldukça duyarlıdırlar.

McClatchy'nin *Nando.net*'i bunlardan biridir. Yönetici editör Seth Effron personelin cookielerin hem sitede hem de reklam içeriğinde kullanımında ikiye ayrılmıştır.

Site başkanı ve yayıncısı Christian Hendricks, reklamcıların sadece reklam afişlerinin verimliliğini ölçmeye çalıştıklarını, kullanıcıların mahremiyetini ihlal etmediklerini söylüyor. Ama bu okuyucuların bazen kaçırdıkları bir nüanstır, diyor. Ve bu da cookieleri ahlaki bir mesele olarak bir halkla ilişkiler meselesi yapıyor.

"Bana gerçekten bir cookienin kullanıcı hakkında her şeyi bildiğini söyleyen birini tanıyorum" diyor Hend-

ricks. "Kullanıcının Webde nerede olduğu, kredi kartı numaraları gibi bu tür her şeyi."

Bu görüş yanlış bile olsa, ona göre halkın gözünde cookieleri olduklarından daha sorunlu hale getiriyor.

> "Bir cookienin tek başına bir şey ifade etmediği hatırlanmalıdır" diyor. "Mesele bazı veri tabanlarında ona eklenen bilgi ve o bilginin nasıl kullanıldığıdır."

KAYIT ÜCRETLERİ

nytimes.com'da bir kitap özeti okuyun, Barnes & Noble bağlantısına tıklayın ve kitabı sipariş verin. Çabuk hizmet alıyorsunuz, dev kitapçı bir satış yapıyor ve *Times* bir komisyon alıyor.

Bu sadece iyi bir iş mi yoksa saygı gören bir haber sitesinin reklamcılık ile editöre ait içeriğinin uygun olmayan bir birleşmesi mi? Cevap, kime sorduğunuza göre değişir.[3]

New York Times web editörü Bernard Gwertzman, personelinin düzenlemeyi müzakere ettiğini ve sayfa onaylanmadan önce dini kitap yazarı ve kıdemli editörlere danıştıklarını söylüyor. Aynı zamanda "o can sıkıcı, uzun Internet konferanslarından birinde" bir grup insanla görüştü ve fikirleri kesinle karışık buldu.

"Ben de bu konuda tamamen emin değildim, bu yüzden grup toplantıları yaptık, etrafa dağıttık," diye itiraf ediyor.

Gwertzman, *Times* özetlerinin kitapçıya yüz vermeyeceği konusunda rahat fikir birliğine varıldığını söylüyor. Ama McKenna'ya göre düşünülmesi gereken iki mesele vardı:

---

3. Bakınız "The World of New Media" ("Yeni Medya Dünyası"), *American Journalism Review,* Aralık 1997.

"Birincisi uzlaşmaya yanaşmadığımız kendi dürüstlüğümüz. İkincisi aynı derecede önemli olan kullanıcının görüşüdür."

McKenna'ya göre, düzenlemenin başarısı sitenin okuyucularını reklamcılığın editöre ait içeriği etkilemediğine ikna etme kabiliyetine dayanıyor. *Times* müzakerelerinden bilanço çıkarabileceğine ikna olmuş çıktı.

Gwertzman, "sonunda bunun okuyucularımız için bir hizmet olduğuna karar verdim. Kendi ürünümüz için para almadığımıza göre gelir imkanları aramalıyız ama bunu saygılı bir yöntemle yapmalıyız," diyor.

Nytimes.com Internet üzerindeki satıcılarla işlem ücreti ilişkileri kuran ilk ya da tek haber sitesi değildir. En iyi bilinen web sitelerinden biri olan Salon'un (*www.salon.com*) Borders Book ile anlaşması var ve *Amazon.com* 'un web sitelerinden müşteri tıklamalarıyla yapılan satışlarda yüzde 15 kazanan online yayıncılarla anlaşma yaptığı büyüyen bir "ortaklık programı" var.

Ama bazı gözlemciler ortak uygulamanın bir düzenlemeyi geçerli ya da ahlaki yapmadığını söylüyorlar.

Profesyonel Gazeteciler Birliği başkanı Kramer görünüşlerin en az gerçeklik kadar önemli olduğunu söylüyor.

"Eğer *New York Times* bir menfaat karmaşası var göründüğü gerçeği ile yaşayabiliyorsa, yolun bir yerinde o görünüşlerin onları avlamak için geri gelebileceğinin de farkına varmalılar," diyor.

Kramer, sitenin en bilgili kullanıcılarının reklamcılık ile editöre ait içeriğin arasındaki geleneksel duvarın etkisiz kalacağını tahmin edeceğini söylüyor.

"Ama sizin ahlaki sorumluluğunuz en bilgili kullanıcılarınız için değil, en geniş izleyicinize bilgi sunmak ve programlamaktır," diyor.

Barnes & Noble ile *New York Times* arasındaki gibi anlaşmaların basit bir okuyucu hizmeti olduğu fikirlerine yanıtında gazetecilik profesörü Meyer açıkça alay ediyor. Bir online yazısında, bu tür pek çok anlaşma altında haber kuruluşlarının haber yaptıkları konu başlıklarında "aktif bir maddi destekleri olduğunu" yazıyor. "Nasıl fiyat indirimi yaparsanız yapın, bir çok sebepler izahı yapmaya çalışsanız da haber kapsamı bir ürün için haram para haline gelir," diye ekledi.

Bu makale için bağlantı kurulan yazarların çoğu yeni medya aracının reklamcılarla yeni ilişkiler istediği -ya da en azından fırsat verdiği- fikrine daha açıklar. Neticede ürünlerini ücretsiz sağladıklarını; paranın bir yerden gelmesi gerektiğini ileri sürüyorlar.

Hotwired'dan Brooke Shelby Biggs, "Eski medyadan aldığınız ahlakiliği webde bulacağınız editöre ait içeriğe ve bilgi türlerine uygulayamazsınız. Ve bunu reklamcılıkta da yapamazsınız," diyor.

Bununla beraber, online yazarları en çok endişelendiren gelir ile okuyucu arasındaki gerginliktir. Meydan okuma, bir haber sitesi olarak nesnellik, adillik ve güvenilirliğe karşı geleneksel -ya da ahlaki- zorunluluklarını muhafaza ederek bile reklamcıları mutlu edebilmektir.

Minneapolis *Star Tribune* 'de yeni medya için kıdemli başkan yardımcısı ve yazarı Tim McGuire, "Gazetelerde var olan ve bizim Internete de çevirmemiz gereken bağımsız olduğumuz ve satılık olmadığımızdır," diyor.

> "Bu demektir ki reklamcılık haber içeriğini etkileyemez ve etkilemeyecektir. Aynı zamanda demektir ki okuyucuları neyin reklamcılık ve neyin haber ile bilgi olduğu hakkında aldatmamalısınız."

McGuire, bunun sitelerin işlem ücreti kabul etmemesi gerektiği anlamında olmadığını söylüyor. Ne yaptık-

ları hakkında okuyucularıyla dürüst olmaları gerektiği anlamındadır. McGuire, "Tıkladığınızda Barnes & Noble sitesine götürecek olan düğmede *nytimes.com* sitesi şöyle demelidir; 'Barnes & Noble sitesine tıklayıp kitabı sipariş verebilirsiniz ve bunu yaptığınızda *New York Times* bir komisyon alır,'" diye iddia ediyor.

McGuire, daha karanlığının reklamcıların bazı editöre ait içeriğin sunumu için ödedikleri sponsorluk anlaşmalarıdır, diyor.

"Bu gerçekten dokunaklı bir alan olacaktır," diyor.

"Televizyonun daima yapıp söylediğine bakmalıyız; 'Sponsorumuzun rolünün ne olduğunu okuyuculara daha netleştiren bir yolda böyle bir şey yapabilir miyiz?'"

Yeni medya ahlakiliğinin durumu hakkında Anne Stuart'ın gözlemi bir sene önce olduğu gibi bugün de gerçektir: Internetin yeni problemler ve meseleler ileri sürüp sürmediği, onlara az çok nasıl davranılması gerektiği hakkında bir fikir birliği yoktur.

McGuire online gazeteciliği için yönergelerin yazılabilmesi için mesleğin dinlenmeye ihtiyacı olduğunu söylüyor.

"Bazı insanlar gazete kurallarının kesin bir anlayışına erişmemizin ne kadar uzun zaman aldığını unutuyorlar. Şimdi Internet için bir takım kurallar hazırlamak için çalışmalıyız ve bunlar da aynı kurallar olmayacaktır."

Newark *Star-Ledger* editörü ve 1997'de Amerikan Gazete Yazarları Birliği'nin Yeni Medya Komitesi kürsüsü Jim Willse, geleneksel kuralların ve değerlerin Internet dünyasında da gayet iyi işleyebileceğini söylüyor. Web ile sunulan yeni durumların çoğu -ahlaki değil- uygulamalı endişelerdir.

"Bu meselelerin çoğu beni pek sıkmıyor..." diyor,

"Sağduyunuz var, iyi değerlerle yetiştiniz, editöryel bütünlüğünüze istilalar davet edecek değilsiniz. Bu-

nun hakkında büyük bir el ovuşturma için herhangi bir sebep yoktur."

Willse'e göre haberleri yayınlamak da günde bir kere de olsa, on beş dakikada bir de olsa temel olarak aynıdır.

"Internette geleneksel gazetecilikle esas itibariyle zıt düşecek herhangi yeni bir ahlaki mesele görmüyorum", diyor. "Sanırım ben bazı meslektaşlarımdan bu konularda daha az endişeliyim."

BASINDA UZLAŞMA DEKLARASYONU*

Yazılı, sözlü ve görüntülü basın (medya) dünyamızı kendi alanlarında temsil yetkisine sahip biz aşağıda imzası bulunan gazeteciler, Basın Konseyi'nin çağrısı üzerine bir araya gelerek üzerinde uzlaştığımız ilkeleri kamuoyuna saygı ile arz ederiz:

1. Halkın doğru haber alma ve gerçekleri öğrenme hakkı varlığımızın birinci nedenidir. Bu, aynı zamanda demokratik sistemin varlığının da temel şartıdır.
2. Türk basını son yıllarda Türk toplumunu derinden sarsan birçok karanlık olayı ve yolsuzluğu su yüzüne çıkarmada şerefli bir görevi yerine getirdiğinin bilincindedir. Bu görevin basın dünyamıza sağladığı saygınlığın, meslek içi kavgalar, çekişmeler ve karalamalarla bozulmaması için gereken dikkati göstermek hepimizin görevidir.
3. Bir kamu müessesesi olan gazetecilik mesleğinin, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilmesi kesinlikle karşı olduğumuz ve olacağımız bir husustur.

* Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1994)

4. Yayınlarımızda hiç kimseyi ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınamaya hakkımız olmadığına inandığımız;
5. Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınacağımız;
6. İnsanların özel hayatına ve insanlık onuruna saldırı, hakaret ve iftira gibi davranışları kendi iç denetim mekanizmalarımız yoluyla önleyeceğimiz veya düzelteceğimiz; hukuk devletinin temeli ilkelerine ve masumiyet karinesine özen göstereceğimiz;
7. Kendi aramızdaki rekabeti ürün kalitesi dışına çıkarmayacağımız;

   Birbirimizin promosyon kampanyaları konusunda kötüleme yoluna başvurmayacağımız;

   Birbirimiz hakkında kamuoyunun bilmesi gereken ve haber niteliği taşıyan bilgileri vermeye devam edeceğimiz;
8. Yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve düzeltme haklarının en hızlı ve en etkili bir biçimde kullanılmasına daha çok özen göstereceğimiz;

   herkes tarafından bilinmelidir.
9. Son zamanlarda kamuoyunda eleştirilere yol açan ve giderek basın (iletişim) özgürlüğünü istemeyen çevrelere de fırsat verecek hale gelen basın içi gerginliğine son vermeyi, hem mesleğimize hem de kamuoyuna karşı bir borç saymaktayız.

Öneminin ileride daha iyi anlaşılacağından emin olarak vardığımız bu uzlaşmanın diğer basın organlarının imzasına da açık olduğunu belirtmekte ve uzlaşmanın kalıcı olması için Basın Konseyi'nin gereğinde kendiliğinden harekete geçmesini ve aldığı kararı kamuoyuna açıklamasını kabul etmekteyiz.

Keza bu uzlaşma modelinin toplumun bütün kurumları arasında yaygınlaşmasının, kritik günler yaşayan ülkemiz açısından son derece önemli olduğu görüşündeyiz.

Çağdaş demokrasi ve ülkemizin özel şartları, medyaya eskisinden daha önemli görevler yüklüyor. Bu bilinçle sorumluluklarımızı kabulleniyor ve bunların gereğini yerine getirmek için tüm gücümüzü ve olanaklarımızı kullanacağımızı ilan ediyoruz.

31 Ocak 1994
Polat Renaissance Hotel/İstanbul

İmzalayanlar: (Alfabetik sırayla)

KURUMLAR:

Anadolu Ajansı (Mehmet Muhsinoğlu-Genel Müdür Yrd.)

ATV (Ercan Arıklı-Yönetim Kurulu Üyesi)

Basın Konseyi (Oktay Ekşi-Konsey Başkanı)

Hürriyet Gazetesi (Ertuğrul Özkök-Genel Yayın Yönetmeni)

Kanal D (Adem Gürses-Genel Müdür)

Milliyet Gazetesi (Umur Talu-Genel Yayın Yön.)

Sabah Gazetesi (Zafer Mutlu-Genel Yayın Müdürü)

Türkiye Gazetesi (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş-Başdanışman)

TRT (Nevzat Avcı-Genel Müdür Yrd.)

Zaman Gazetesi (Alaeddin Kaya-İmtiyaz Sahibi ve Naci Tosun-Genel Müdür)

BASIN KONSEYİ YÜKSEK KURUL ÜYELERİ:

Doğan Heper (İkinci Başkan)

Kenan Akın (Yüksek Kurul Üyesi)

Orhan Birgit (Yüksek Kurul Üyesi)
Gencay Gürün (Yüksek Kurul Üyesi)
Doğan Kasaroğlu (Yüksek Kurul Üyesi)
Turgut Kazan (Yüksek Kurul Üyesi)
Baki Özilhan (Yüksek Kurul Üyesi)
Namık Kemal Şentürk (Yüksek Kurul Üyesi)
Aykan Uzoğuz (Yüksek Kurul Üyesi)"

BASIN AHLAK İLKELERİ*

İletişim Özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamanın, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler:

Kanunu koyucunun veya öteki kurum ve kişilerin, iletişim özgürlüğünü kısıtlamalarına her zaman ve her yerde karşı çıkacağımıza kendi özgür irademizle söz vererek;

İletişim özgürlüğünü, Halkın Gerçekleri Öğrenme Hakkı'nın bir aracı sayarak;

Gazetecilikte temel işlevin gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtmak olduğunu gözönünde tutarak;

Basın Konseyi'nin kendi çalışmaları üzerinde hiçbir dış müdahaleye izin vermeme kararlılığını vurgulayarak;

Yukarıdaki bölümü de içeren Basın Meslek İlkelerine uymayı, sözünü ettiğimiz temel inançlarımızın bir gereği saydığımızı, kamuoyu önünde açıklarız.

Basın Ahlak İlkeleri (Basın Konseyi Tespit Etti)

---

* Basın Konseyi Faaliyet Raporu (1995).

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeni ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı yada incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilmez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.
9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse 'suçlu' ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın, kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik v.b. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.

12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar."

1282-1283 (1867) TARİHLİ ALİ KARARNAME

Neşir Tarihi: 10 Zilkade 1283 (1867) - 5 Mart 1282

(Takvim-i Vakayi, No. 875 ten)

Dersaadette elsinei muhtelifede tabı ve neşrolunmakta olan gazetelerin bir takımının bir müddetten beri ittihaz etmiş oldukları lisan ve meslek cümlei vazifelerinden olan tahzib ve ıslahı ahlak merkezinden çıkarak menafii umumiyeyi memlekette mugayereti asliyesi derkar olan ifrat ve tefrit vadilerine girip ve çok kerre esasi devlet hakkında bile zebandırazlık etmek derecesine kadar mütecasir olup yaşadıkları ve servet ve saman tahsil ettikleri memleket hakkında sairlerinin vukubulan itirazatının define çalışmaları lazımgelir iken husamaya aleti fesat olarak bir takım efkarı muzırra ve havadisi kazibe neşretmektedirler.

Bu makule matbuat ve evrakın ıslahat ve terakkiyatı umumiyeye medarı küllisi ve hükümetin harekatı hakkında bile faidesi olabileceği mülahazasile devleti aliye bunların inanı efkarını bir mertebeye kadra ıtlak etmek arzusunda bulunmakla beraber gazetelerin illeti gaye ve memuriyeti hayriyeleri telifi efkar ve menafie hizmet olduğu halde birçok eracif ve ekazip ve tahdişi ezhanı ve ni-

hayetülemir beynelah ali muhasamayı müstelzim olacak bir yola getirmelerine nazarı bikaydi ile bakılması münafii vazifei hükumet olacağından ve şu halin tarafı hükümeti seniyeden ıslahı ahvali tebea ve memleket ve istihsali esbabı terakki ve mamuriyet zımnında her vakitten ziyade bezli himmet buyurmakta olduğu esnada zuhur ve cereyanı bir kat daha baisi teessüf bulunduğundan vikayei asayiş ve nizam kaziyyei mültezimesine binaen bu kaide hilafında bulunan gazeteler ve risalelerin bütün devlet ve mumu millete raci olan mazarratlarının meni zımnında matbuat nizamatı mevzuasının ahkamı haricinde olarak hükumetçe icrayı muamelei tedibiye ve ittihazı tedabiri maniaya karar verilmiştir.

İşbu karar sureti muvakkatede olarak istilzam eden esbab ile beraber bertaraf olacaktır."

SEYİRCİNİN BAĞIMSIZLIK BİLDİRİSİ*

KÜLTÜREL ÇEVRE HAREKETİ

Bu deklarasyon, 1996, Mart 17 Missouri, St Louis de yapılan Kültürel Çevresel Hareketi toplantısının kurulması sırasında ortaya çıkmıştır.

Aşağıdaki doğruların apaçık olduğu ve kanıt getirmediğine inanmaktayız.

- Tüm bireyler, kendi potansiyellerini destekleyen, insanlıklarına saygılı kültürel çevrede yaşama haklarına sahiptirler.
- Tüm çocuklar güç, korku ve şiddetten ziyade, güveni ve sorumluluğu teşvik eden kültürel bir ortamda yetişip büyümeye haklarına sahiptirler.
- Kültürel çevrenin bu sonuçları yıkıcı bir yapı alması durumunda onu değiştirmek gerekmektedir.

Karşılaştığımız durum bir gerekliliktir. Dünyanın, haklarımızı savunmamızı ve genel kültürel çevremizin

---

* Kültürel Çevre Hareketi, "Viewer's Declaration of Independence" ("Seyircinin Bağımsızlık Bildirisi"), 1995, http://www.cemnet.org

oluşturulmasındaki aktif rol almamızı gerektiren sebepleri duymasını sağlayalım.

1. İnsanlar hikayelerle yaşar ve öğrenirler. Bugün artık insanlar el yapımı, ev yapımı ürünler veya toplumdan ilham almıyorlar. Artık insanlara ne yapmaları gerektiğini okullar, aileler, veya kiliseler değil, seri üretim ürünleri ve pazarlama süreci söylemektedir. İskoç yurtsever Andrew Fletcher'ın söylediği gibi; "Eğer birine tüm türküleri yapması izin verilmiş olsaydı, milletin kanunlarının kim tarafından yapılması gerektiğini dikkate alması gerekmezdi." Bugün "türkülerimizin" çoğu, -efsanelerimizin ve kültürümüzün hikayeleri- bizlere satılacak bir şeyleri olan, küçük, global bir ticaret adamları grubu tarafından yapılmaktadır.
2. Kültürel çevremizin bu radikal dönüşümü rollerimizi değiştirmiş ve çocuklarımızı yetiştirmemizden tutun, işlerimizi ne türlü yaptığımız ve doğal yeteneklerimizi ne şekilde kullandığımıza kadar belirleyici olmuştur. İletişim kanalları hızla artmaktadır fakat teknolojiler yakınlaşıyor ve medya bununla birleşiyor. Mülkiyetin birleştirilmesi yeni gelenleri engellemekte, bağımsızları ana gidişin dışına atmakta ve muhteviyatın yoğunluğunu azaltmaktadır. Medya, yaşam fırsatlarını sınırlayan fiziksel çevrenin alçalması kadar yaşam tercihlerini kısıtlayan sadece homojen bir kültürel çevreye karışmaktadır.
3. Bu değişim aniden oluşmamıştır ya da kasıtlı olarak oluşturulmamıştır. Bu kanunlaştırma prosedürü kongreden hızla geçirilmiş ve sonuçları hakkında toplumun inceleme yapmasına ya da tartışmasına fırsat verilmemiş ve bilgilendirilmemiş toplum üzerine empoze edilmiştir. Dünya çapında halka ait ha-

va yolları hissedarlarından başka kimseye karşı sorumluluk duymayan medya imparatorluklarına verilmiştir.

4. Bu hediye karşılığında, bize söylenene göre bizler bedava eğlence ve haber almaktayız. Fakat gerçekte, vatandaşlar ve tüketiciler olarak çok pahalı bir biçimde ödeme yapmaktayız. Sabunun fiyatının içinde reklam masrafları da dahil edilmiştir. Ve bizler reklamları seyrettiğimiz zaman (TV, gazete, vs.) zaman değil ücreti yıkarken ödemekteyiz. Hatta bu anlamdaki reklamları görmemiş olsak bile yine de bunun için ödeme yapmak durumundayız. Bu temsilsiz vergilendirmedir (yani mükellef değilken bile vergi ödeme durumunda bırakma). Üstelik tüm bu reklam giderleri vergiden düşebilir giderlerdir. Umumun cebindeki para, görülmeyen, seçilmemiş, muhasebesi tutulamayan, kapalı kapılar ardında halk siyasetini belirleyen bir Özel Kültür bakanlığının alacağı kararlara bırakılmıştır.

5. İnsani sonuçlar da düşünülmemiştir. Bu kararları duyarsızlaştıran, terörize eden, vahşileştiren, felç eden; kirleten, uyuşturan, yaralayan, zehirleyen, her gün binlercesini öldüren, insani değerlerden uzaklaştıran, önyargılı, marjinalleştiren, kadınları kötü damgalayan, ırksal ve etnik gruplar, homoseksüeller ve lezbiyenler, fiziksel engelliler ve ruh hastaları ve bu kültürel akımın dışında kalan diğerleri gibi sağlıksız uygulamaları teşvik eden medya şiddetini içermektedir.

6. Demokratik sürecin bu çarpıtmaları dikkatin temel ihtiyaçlardan, problemlerden ve insanların arzularından başka yöne sapmasına sebep olmaktadır. Ekolojik intihara meyili; sessizce harap olan hayati

altyapımızı; çocukları, fakirleri ve diğer savunmasız nüfusu zalimce ihmalimizi; evde ve iş yerinde mahremiyetin istila edilmesini; artan refah ve fırsat eşitsizliklerini; işsiz kümelere fırlatılan milyonlarca insandan elde edilen kazançları; sınıf ticarileştirmesini; ve eğitim ile sanattaki gerilemeyi gizlemektedirler.

7. Medya çalışanları üzerine empoze edilmiş ve dünya çocuklarını kandırıp yutturulmuş küresel pazarlama formülleri her yerde kültürleri sömürgeleştirmiş, tekelleştirmiş ve homojenleştirmiştir. Kamu yararı için endüstriyi teknisyenlere idare ettirme fantazileri zengin bilgi ile fakir bilgi arasındaki bilgi boşluğunu daha da genişleten sosyal gerçekleri maskelemektedir.

8. Çeşitli protestolar ve toplu dilekçeler "sansür" teşebbüsleri olarak yazıyı hasır altı etmek ya da sansürlemek kendi ellerinde olan medya patronları tarafından göz ardı edilmiştir. Boynumuza geçirilen bu pazar sansürü darağacı ilmeğinin gevşetilmesi ya da "kültür savaşlarının" bizi sürüklediği acımasız yön ile yüzleşebilecek hiçbir anayasal koruma ya da yasamaya ilişkin umut yoktur. Bizi özgürleştiren bir alternatife ihtiyacımız var.

Bu nedenle biz demokratik anlayıştan uzaklaşmış bu sistemden bağımsızlığımızı ilan ediyoruz. Kültürel Çevre Hareketimiz özgürleştiren alternatifi sunuyor: kültürel politika yapmada kendimiz ve çocuklarımız için özgür, adil, farklı ve sorumlu bir kültürel çevre yaratmak için çalışan bağımsız bir vatandaş sesi.

KARŞI HÜCUM*

David Chagall**

KATILIN

TV endüstrisinin iş yapma şeklini değiştirmeye çalışabiliriz. Hıristiyan organizasyonlar televizyon yayın ağı üst düzey yöneticilerine ve karşı çıkılan programların sponsorlarına yönelik periyodik mektup ve dilekçe yazılması gibi, televizyon endüstrisine karşı bir hareket başlatmışlardır. Hatta birisi "ailelerimize, çocuklarımıza ve değerlerimize saldıran" sponsorların ürünlerinin ülke çapında boykot edilmesini organize etmiştir.

BAĞIMLILIĞIN FARKINA VARIN

Aynı zamanda kişisel bir yaklaşım da vardır. Her ne kadar başkalarının ne yapacağı konusunda bir garantimiz yok ise de kendimizin ne yapacağı konusundaki tam sorumluluk alabiliriz. Öyleyse bu anlamda televizyon seyretmenin bir *bağımlılık* olduğudur. Bir çok araştırma so-

---

* İlk olarak yayınllanışı david Chagall, *Surviving the media jungle (Medya Karışıklığında Yaşamak)* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1996).

** Yazar.

nucuna göre televizyon seyretmek uyuşturucu bağımlılığı dahil olmak üzere tüm bağımlılıkların karakteristik özelliklerini taşıyor. Bu özellikler, günlük gerçeklerin stresinden kurtulmayı sağlayan beyin uyuşmasını, önceden yapılmış bir şeyin tekrarlanmasına dair güçlü bir istemi ve birinin hayatındaki bağımlılığı bırakma teşebbüsünde karşılaştığı duygu semptomlarını içerir.

Biokimya davranışlarımızı ve alışkanlıklarımızı nasıl oluşturduğumuzu bildirir. Hücrelerimizin (*axon*) adında mesajlar gönderen ve gelen mesajları (*dendrite*) alan lifleri vardır. Axonları sıkça kullanırsak "boutons" diye adlandırdığımız küçük yumrular oluştururlar. Bir hücrenin ne kadar çok boutonu varsa mesaj göndermesi o kadar kolay olur. Alışkanlıklar bizim hücrelerimizde aynı hareketi tekrar etmemizi kolaylaştıran bu yumruları oluşturan tekrar edegeldiğimiz hareketlerdir. Hatta kullanılmamaları durumunda bile bunlar kaybolmamaktadır. Çünkü eski izler hala aynı yerdedir ve bu yüzden "tekrar içmeye başlayan" alkolikler gibi istenmeyen bir alışkanlığa tekrar dönme riskimiz her zaman vardır.

YENİ ALIŞKANLIKLAR KAZANIN

O halde kendimizi nasıl kurtaracağız? Eskisinden daha güçlü yeni alışkanlıklar ve tepkiler oluşturacağız. Çok geçmeden yeni yolda eskisinden daha fazla boutonlar oluşacak ve "yol" daha da derinleşecek. Böylece yeni bir yol ve daha çok istenen yeni bir alışkanlık kurulduğundan seyahat edilmesi daha kolay hale gelir.

Pek çok kişiye göre yeni bir alışkanlık oluşturmak üç hafta kadar sürmektedir. Bunu televizyona uygularsak avanaklar gibi bir kutuya bakmak yerine başka, daha coşkulu aktiviteler oluşturabiliriz. Mesela aileye adanmış belirli bir zaman ayırabiliriz. Ya da çocuklarımıza klasik öy-

küler okuyabiliriz. Ya da piyano başına hep beraber toplanıp şarkı çalıp söyleyebiliriz. Ya da ailece kitap okuma ya da etüt zamanı gibi akşam yemeğinden sonra bir zaman oluşturabiliriz, böylece çocuklar ödevlerini yaparlar ve bizde hani her zaman okumayı isteyip de bir türlü fırsat bulamadığımız ve raflarda tozlanmış o harika kitapları okumaya başlayabiliriz.

TV'Yİ UZAKLAŞTIRIN

Kendimizi ve aileyi TV alışkanlığından kurtardıktan sonra iki farklı yol izlenebilir. Birincisi ki bu en etkin bir karar olur, TV'yi evden uzaklaştırmaktır. Bu adımı atan aileler aile üyelerinin tepkilerini günlük olarak kaydetmişlerdir. Boykotun ilk haftasında sıkça hissedilen genel duygu amaçsızlık duygusudur. "Bir nevi kendimiz ile ne yapacağımızı bilmeyip ortalıkta dolandık..." "Bazen kapalı olduğu halde gidip TV'ye bakarım..." Bu ilk devrede pek çok "karmaşık" ve "tuhaf" duygular kaydedilmiştir.

Bu durumda TV seyretmenin yerini alan aktiviteler başladı. "TV seyretmeyen" aileler kendilerine aşağıdaki faydaları bulmuşlardır:

- Çocuklar ve yetişkinler arasında daha fazla etkileşim;
- Bir aile olarak daha büyük yakınlık duygusu;
- Çocuklarda gündelik işlere daha fazla katılma isteği;
- Daha huzurlu ev atmosferi;
- Daha fazla ev dışında spor ve aktiviteler;
- Çocukların daha fazla beraber oynaması;
- Daha fazla konuşma imkanı ile daha uzun yemek süreleri;
- Herkesin daha fazla kitap okuması;
- Erken yatma ve kalkma saatleri;
- Ailedeki diğer yetişkinlerle ebeveynler arasında daha gelişmiş ilişkiler.

Bazı olumsuzluklar da gözlemlenmiştir. Alışkanlığı bir anda bırakmanın etkisi olarak bazı ailelerin *Masterpiece Theater*, Disney Kanalı, Family Kanalı ya da *The 700 Club* gibi kaliteli ve coşkulu programları özledikleri rapor edilmiştir. Diğer bir eksiklik ise ebeveynlerin çocuklarını disipline etmedeki en önemli silahları olan TV seyrettirmeme cezasını kaybetmiş oldukları gerçeğidir. Bununla beraber zamanla pek çok aile tekrar TV izlemeye başlamışlar ama bu defa televizyon önünde geçirdikleri zaman ve ne seyredecekleri konusunda daha bilinçli oldukları gözlemlenmiştir.

İZİN İDARESİNİ KULLAN

Bu bizi "izin idaresi" olarak isimlendirdiğim ikinci alternatife götürmektedir. Buradaki temel prensip, televizyonun sizi kullanmasına izin vermekten ziyade sizin onu kullanmanızdır. Bu bizim kendi evimizde kurduğumuz bir ölçü, siz de işe yaradığını göreceksiniz.

Bu, evde yeni kurallar koymanızı ve bunları sıkı sıkıya izlemenizi gerektirmektedir. Bundan sonra sadece ve sadece siz ailenizin iyi, yücelten, yararlı ailenizin Hıristiyan ölçülerini yükseltmeye ve inşa etmeye uygun programları seyretmesinden sorumlu olacaksınız. (bakınız Phil. 4:8)

Bu gerçekleştirdiğiniz zorunluluklar tamamen işe yarar ve kendi kendinizin programcısı olursunuz. Biraz planlamayı ve çalışmayı gerektirir ama yararları çabaların çok üzerindedir. Her ailenin tercihi kendine has olacaktır, bu yüzden programınızda ne olması gerektiği, neyi seyredeceğiniz konusunda herhangi bir tahminde bulunmayacağım. Fakat aileniz neyi seçerse seçsin *zaman ile sınırlı* ve *tamamen gözetim altında* olmalıdır.

Bir yetişkin çocuklar televizyon seyrederken yanında oturmalı ve karışık fikirlerin anlaşılmasında onlara

yardımcı olmalı, reklamlarda nasıl oyunlar döndüğünü, kalitesiz ya da işe yaramaz bir malın satın alınması için insanların nasıl ilgisini çekecek tuzaklar kullandıklarını, kavga dövüşün problemleri çözmede kötü bir yol olduğunu ve işleri sadece daha da kötüleştirdiğini anlatmalıdır.

Eğer bütün bunlar bazı zamanlar yapılamazsa en azından yapmanız gereken şey çocuklardan neler seyrettiklerine dair bir rapor istemektir. Onlara neden yeni bir şey öğrendiklerini düşündüklerini ya da nasıl daha iyi bir insan olunabileceğini ya da TV seyretmelerinden nasıl yararlandıklarını sorun.

Prime-time kuşağını seyrederken, "aile" programları sırasında beklenmeyen seks, uyuşturucu ya da başka istenmeyen konuların görüntüleri ile "şaşırmayacağınızdan" emin olmadıkça ailecek seyretmemeniz en iyisidir. Bu konuda Virginia'daki Medya Araştırma Merkezi'nin yayınladığı *Parents' Guide to Prime Time* isimli rehberden yararlanabilirsiniz. Bu kitapçık dört yayın ağındaki (ABC, NBC, CBS, Fox) tüm büyük programları tetkik etmektedir.

FIRST AMENDMENT YASASI VE DEMOKRASİ: YENİ TEKNOLOJİNİN MEYDAN OKUMASI*

Adam S. Plotkin**

Yeni teknoloji basın düzenlemesi için tarihi tanımların standartların ve kuralların yeniden değerlendirilmesine zorluyor. Bu yüzyılın başlarında basın hem yazılı hem de görsel medyada işlev gördü. Bu sebeple, basın düzenlemesi basının çalıştığı medyaya odaklandı. Kablolu yayın, bilgisayar ağları, interaktif teknolojiler ve benzerleri kurulmuş kalıba rahatça uymuyor. Bu yüzden medyanın ötesinde hala tanımlanmamış başka bir düzen yapısına bakan bir basın tanımına ihtiyacımız var.

Bu makale, basının ilk sosyal basın işlevi olarak demokratik diyaloğu teşvik etme ihtiyacının farkına vararak ve bu ilk ihtiyacın ışığında düzen politikasının sorularını tetkik ederek daha tatmin edici bir yapı araştırmasıdır. Basın düzenlemesi sorunları, basının tarihi işlevleri, ilk felsefi kuruluşlar,ilk Amerikalıların basını kamu ihtiyaçlarına hizmet etmeye sürmek için uygulamalı çabalar ve yeterli çağdaş modeller için daha modern bir

* *Journal of Mass Media Ethics,* 11. cilt, sayı 4, syf: 236-245.

** Adam S. Plotkin, yazar.

araştırmanın hepsi önemli tavsiyelerle sonuçlanarak tetkik edilmiştir.

Birleşik Devletler Yüksek Mahkeme 1943'de başlayarak (Milli Yayın Co.V. U.S. 1943) basına teknolojinin nadirlik teorisine dayalı korumanın değişken ücret mikyasını verdi. Politika iki kararla neticelendi. Red Lion Broad castink ve. FCC' de (1969) Mahkeme FCC Adalet Doktrinini ve kişisel saldırı kurallarını, radyo istasyonlarının önceden canlı yayınlanan düşünceleri tekzip etmek isteyen herkese cevap hakkını garanti ettiğini emir altına alarak muhafaza etti. Buna karşılık, beş yıl sonra Mahkeme (Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo, 1974) cevap hakkını yazılı medyada enpoze eden bir Florida kanununu iptal etti. Bu iki durum yazılı ve "canlı yayın" arasında farklı düzenleme gerektirerek açık bir ayrım yapıyor.

Mahkemeler tarafından tanzim edici uyarmalar gerektiren yeni teknolojilerle asla Yüksek Mahkemeye ulaşmamış bir 1984 olayı, yeni medya yakınlaşması sorununun en kesin örneğini sunuyor. Kolombiya Bölgesinin Bölge Yargıcı Robert Bork sözlerle resimleri televizyondan sunmak için yazılı ve ağ yayın teknolojilerini birleştiren teletext medyasını düzenlemek için Red Lion modelinin uygulanmasını isteksizce gerekli gördü. (TRAC v. FCC, 1984). Bork teletextin "yazılı medyaya benzerlikleri olsa da yayın frekanslarında kullanıldığını ve Red Lion'ın verdiği (teletextin içerik düzenlemesine izinin) böyle gösterdiğini" sebep gösterdi. (syf:509) Bununla beraber Bork şöyle açıkladı:

> Tüm bu alandaki temel zorluk yazılı medyayla yayın medyası arasındaki çizilmiş çizgidir, ikincisinin fiziksel nadirliğinde yaptığı gibi dinlenme farksız bir ayrımdır. Analitik bir araç olarak nadirlik kavramını özellikle yeni ve umulmadık teknolojilere saygıyla

çalışarak kaçınılmaz bir şekilde gergin yargılama ve yapmacık sonuçlara götürür. (syf:508)

Öyleyse görev mahkemeleri mesajların dağıldığı medya aracı üzerine değil de yayılan mesajlar üzerine odaklamaya izin veren yeni teknoloji alanında basının bir tanımını yapmaktır. Geleneksel basın rollerinin incelenmesi ve basın işlerinin basının rolünü aydınlatması gereken ve mahkemeleri medya aracından ziyade içeriğe dayanan basın koruması uygulamak için bir model sağlaması gereken kabul edilecek felsefi kuruluşların analizi.

Böyle bir politika, topluluk oluşturma ve demokratik diyaloğu yayma için yeni iletişim teknolojisinde potansiyel fıtratın farkında olmalı, yüz yüze halk önünde olmaktan ziyade bilgisayar aracılığıyla "iletişim kurmak için" halktan geri duran vatandaşların potansiyel yalnızlığını karşılamak için çabalamalı.

BASIN İŞLEVLERİNİ DEĞİŞTİRMEK

Alexis de Tocqueville (1835/1988) Amerikan basınının oldukça etki taşıdığını gözlemlemiş: "Basın özgürlüğü en önemlidir, yani özgürlükte asli unsurdur" (syf: 191). Gazeteleri, daha sonra aile içi kitle iletişim aracını Amerikan toplumuna tamamen nüfuz eden topluluk biçiminde bir katalizör olarak gördü: "Gazeteler olmasaydı tümden ortak bir hareket pek olmazdı... hiçbir demokratik kuruluş bir gazetesi olmadan pek devam edemez" (syf: 518).

Bununla beraber günümüzde fikir piyasasında katılım aşikar bir şekilde eski sömürgeci zamanlardan demokrasi için ciddi bir test gösteren farklılıklarla farklıdır. Tocqueville'nin basını ile günümüzün kurumsal basınının karşılaştırmaları günümüzün basının eski basının bağlama kabiliyetlerine erişemediğini gösteriyor. Günümüzün kurumsal basını bekçi köpeği gibi hareket ederken, Tocqu-

ueville'nin gözlemlediği diyaloğu teşvik etme ve toplumu oluşturma amacı için var olduğu gerçeğinin görüşünü kaybetmiş olabilir. Diyalog tek yönlü olamaz. Kurumsal basın diyaloğun sonradan geleceği umuduyla halka yalnızca bilgi sağlayamaz. İnsanlar katılım için teşvik edilmeli ve kurumsal basın bu teşviği sağlamada başarısız olabilir. Belki önemli bekçi köpeği işleviyle aşırı ilgi, vatandaşları on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki saldırgan bilgi isteklilerinin yerine sadece bilgi alıcıları olmalarına sebep veren medya sistemini üretti.

Yeni iletişim teknolojisinin acil ve yayılmış kullanımından önce, vasat birey için girişi neredeyse imkansız kılan Amerika basınına giriş ücreti ciddi bir şekilde arttı. Kurumsal medya vatandaşlığı kaynaştıran ve sosyal iletişimi teşvik eden katılımcı bir basının sömürgeci biçiminden kaymıştı.

Kablolu yayın ve masaüstü yayıncılığın sağladığı giriş kolaylığı, halk diyaloğunda birleşmenin ekonomik masraflarının dikine düşerek ve fikir piyasasında çadır kurarak yardım edilen sömürgeci modele bir dönüşü etkiliyor.

Fikir piyasasını açmak için yeni teknolojinin yeteneklerine dayanan Garry (1994) yeni teknolojiyi şu anki iletişim kanunuyla birleştirmenin en iyi yolu teknolojiçıkmazı yaklaşımıdır: "Katılımcı bir basının" yapısına odaklan ve vurgula (syf: 132). Böyle bir basın sadece bilgi vermez aynı zamanda izleyiciyi tartışmaya dahil eder ve demokratik diyaloğu kolaylaştırır.

Garry'nin iddiasına göre (1994), katılımcı basın, siyasi hareketin üç adımını gerçekleştirmek için tek umuttur: (a) insanları bilgilendirmek, (b) (kamu ve özel) düşüncelerin oluşmasına götüren bir müzakere düşüncesini kolaylaştırmak, (c) harekete bir bağlantı oluşturmak.

First Amendment korumasının bir teknoloji-çıkmazı tanımı Smolla tarafından (1994) da tavsiye edilmiştir çünkü medya yakınlaşması teknolojiye dayalı düzenlemeleri muhafaza etmesi oldukça karışık hale getirecektir.

1940ların Hutchins Komisyonu, özgür bir basının teknoloji-çıkmazı tanımlarını haklı çıkaran tartışmalarda yararlı olabilecek beş sosyal gerek buldu: (a) günün olaylarının güvenilir, kapsayıcı ve istihbaratlı birikimleri; (b) yorumların ve eleştirilerin alış verişi için bir forum; (c) grupların düşüncelerini ve tavırlarını başkalarına yansıtacak bir araç; (d) toplumsal hedefleri ve değerleri aydınlatacak ve sunacak bir metot; ve (e) basının temin ettiği duygu, düşünce ve bilgi akışıyla herkese ulaşmak için bir yol (Basın Özgürlüğü Komisyonu, 1947, syf:20-21).

Pek çok kişi, bilgi almayı ona katılıp diyalog içinde sunmaktan daha kolay bularak demokratik diyalogdan ayrılmaktan memnun görünüyor. Bu durum fikir piyasasında ucuz ve kolay katılımı teşvik eden yeni teknoloji yoluyla tersine çevrilebilir.

FELSEFİ BULGULAR

Hutchins Komisyonu felsefi bulgularını basının işlevini Mill, Locke ve Milton'dan çıkartarak kurdu.

Mill'in (1859/1985) faydacılığı, meydana gelen yarara ya da zarara göre hareketlerin ahlakiliğini sonuca dayalı ve katılımcı sınıflamaktır. En iyi hareketler en büyük iyilikte en büyük sayıda sonuçlanır;

Gücü uygulayan "insanlar" gücün uygulandığı insanlarla her zaman aynı değildir; ve bahsedilen "kendi hükümet" herkesin kendisinin hükümeti değildir ama geri kalan tümünden her birinindir. Dahası insanların arzusu insanların en aktif kısmının ya da en çok sayıda olanların -

çoğunluk ya da kendilerini çoğunluk olarak kabul ettirmeyi başaranların - arzusu demektir. (syf. 62)

Kötülüğün başkalarının üzerine gelmesini engelleme iyi bir davranışı yansıtıyordu ve basının da öncelikle yapması gereken buydu: "Herhangi birini başkalarına kötülük yapmaktan sorumlu tut ..." (Mill, 1859/1985, syf.70) Mill samimi bir şekilde ifade özgürlüğünü destekledi ve herhangi bir düşünceyi susturmaya karşı çıktı:

> "Eğer bir kişi haricinde tüm insanlık aynı fikirde dahi olsaydı, nasıl ki o tek kişi güç sahibi olsa tüm insanlığı susturmaya hakkı yoksa, insanlığın da o tek kişiyi susturmaya hakkı olmazdı." (syf. 76)

Mill'e aynı zamanda, halkın kendine gerekli bilgiyi sağlamak için yetersiz araç ve motivasyona sahip olması ve daha çok dedikodu içine dalması fikrini kuşatan sosyal sorumluluk kavramının tanıtımıyla itibar edildi. Bu görüşe göre basının halka editöryel, ticari bilgi ve eğlence dahil gerekli bilgiyi sağlama sorumluluğu vardır. (Altschull, 1990)

John Milton Areopagitica'da fikir piyasasında oluşan hakikatin kendini doğrulama prensibini geliştirdi. Kendini doğrulama prensibi, hakikat ile yanlış arasındaki karmaşalarda sonunda hakikatin kazanacağını ileri sürüyor. Piyasa metaforu, vatandaşların başka sebepler arasında politika tartışmak için toplandığı eski Yunan pazar meydanlarıyla basını denkleştiriyor. Milton basın özgürlüğünü "hakikatin sonuna bir araç" olarak gördü. (Altschull, 1990, syf. 40) Hakikat ancak insanlar bir düşünce teşhiriyle karşılaştıktan sonra başarılmalı ya da kabul edilmeliydi.

Merrill (1994), Altschull'un sonuçlarını onaylayarak şöyle söyledi;

> "Amerikalı gazeteciler Milton'ı bir kurucu kahraman, İngiltere'nin entelektüel toprağında özgür bir

basın fikrini ilk kez kesin bir şekilde diken ve daha sonra oradan Amerikan sömürgelerine geçiren bir düşünür olarak görünüyor." (syf. 41)

John Locke'un sözleşme teorisi ve düzenleme hakkı iddiası Altschull'a göre Amerikan gazeteciliği için iki güçlü buluştur. Sözleşme teorisi hükümetin hükmettiğinin rızasıyla başarılı olmasını içerirken düzen hakkı doktrini vatandaşların zalim liderlere karşı ayaklanma ve gerekirse zorla ya da şiddetle "dolandırıcıları atma" (syf. 51) görevlerinin olmasını içerir.

Merrill (1994), bununla beraber, Lock'un tüm insanların anlamlı verilerle doldurulmayı bekleyen boş bir tablet ya da boş araziye benzeyen boş beyinlerle başladığı görüşüne odaklandı. İyi gazeteci, Locke'a göre kendini açığa, analize ve bilgi hazırlamasına atan, belli ahlaki kurallar takip eden biri olmasıdır. Bir gazeteci aklını kullanarak, deneyimlerini seçip toplayarak ve ahlaklı olarak iyi hale gelir.

Bu bulgular medyanın tüm toplumlara ulaşmak için yeterince yayılımcı olan gerçekte tek kanallar olarak belli görevleri olduğunu öneriyor. Tartışma için açık oturum sağlamak için kanunla korunan basın üniteleri vatandaşlara daha iyi kararlar verdirmek ve kendilerine daha verimli hükmedilmesine izin vererek kendilerine hakikati açıklamaya ve yaymaya adamak zorundalar. Doğruya bağlılık insanların son için vesile olmaktan ziyade sonun kendisi olarak görüldüğü bir görev anlayışından çıkmalıdır.

BASININ UYGULAMALI ÇABALARI

Benjamin Franklin, William James ve John Dewey gazetecilerin aslında nasıl çalıştığı üzerine en güçlü felsefi etkileri yapmış olabilirler. Franklin, hikayenin her yönünü sunmak için (hakikat ile yanlışın dönüşmesine izin vermek için bir çaba) yayın sahası sağlama muhafaza

eden bir editör olarak Milton'un hakikatin kendini doğrulama prensibini destekledi. Altschull (1990) Franklin'in basın uygulaması üzerine etkisinde bir ikilem gördü:

> Bir tarafta halkın menfaatine çalışmak, özgür bir toplum ve insanlığın iyiliği için bilgi sağlama şevki var; diğer tarafta serbest pazarın ticari dünyasında özel kazanç arzusu var. (syf: 107)

James, Amerikan gazeteciliğini pragmatik düşüncenin bir öncüsü olarak; bilimin gerçeğin bir gelişmesi olarak gördüğü hakikati meydana çıkarmada ilmi metot kullanımı için teşvik ve mantıksal analizin bir kuşatması olarak etkiledi. Bir çoğulcu olarak James tek başına bir dikte yerine pek çok fikrin varlığını tercih etti. Pragmatik düşünce ve çoğulculuk böylece "evde James ile rahatça" çağdaşı olsun ya da olmasın bir gazeteci oluşturmak için birleşti. (Altschull, 1990, syf. 227)

Dewey, Adolf Hitler'in sansür uygulamalarına yanıtında fıtri olarak bilme hakkını savundu. Milton'ın kendini doğrulama prensibine ve bilginin "Amerikan vatandaşına anayasal rolünü devam ettirmesi için gereken ana maddeyi sağladığı" inancına dayanarak, özellikle bilginin liderlik ve kendi kendini yönetim için gerekli olduğu bir demokraside insanın başka insanlar için mücadele etmesi gerektiğini savundu. (Altschull, 1990, syf. 249)

DAHA İYİ MODELLER İÇİN MODERN ARAYIŞ

Clinton yönetiminin iletişim düzenlemesine bakışını özetlerken Başkan Yardımcısı Gore (1993) hedefe doğru gitmekten bahsetti;

> teknoloji üzerine değil, teknolojiyi kullandığımız şey üzerine hedefe gitmek. Hedefimiz geleceğin piyasası-

nı belirlemek değil; piyasayı şekillendiren prensipleri sağlamak. Ve bilgi için bir açık pazara geçişi yönetecek kuralları sağlamaktır.

1980lerin başlarında ortaya çıkan sorunu hatırlatarak Pool (1983) elektronik teknoloji patladıkça düzenleme şeması değişmedikçe basın özgürlüğünün kesin olmadığını çünkü tarih boyunca elektronik teknolojilere yazılı medyadan daha az koruma sağlandığını bildirdi:

> Bilgisayarlar yirmi birinci yüzyılın yazılı baskıları haline gelince kağıt üzerinde mürekkep lekeleri okunmaya ve yayınlar seyredilmeye devam edecek ama diğer yeni medya bilgisayar hackerlarının oyuncakları olarak şu anki halinden çok daha gelişecek. VCD, toplanmış hafızalar ve veri tabanları kitapların ve kütüphanelerin şu an yaptığı hizmeti sunacak, dergilerin ve gazetelerin şu an yaptığı işlevi de geri bilgi alma sistemleri yapacak. Uydu ağları, optik teller ve radyo dalgaları günümüzdeki posta sisteminin işlevlerini görecek. *Bunlar özgür olmazsa söz de özgür olmayacaktır.* (vurgu eklenmiştir)
>
> Tehlike bir elektronik kabus değildir, insan hatasıdır. Özgürlüğü tehdit eden bilgisayarlar değil izlenen politikadır. Yazılı basını takip eden sansür Gutenberg sürecinde gerekmiyordu; buna bir tepkiydi. Elektronik iletişimim de bunun gibi teknolojiye bağlı değildir, buna bir tepkidir. Bilgisayarlar, telefonlar, radyo ve uydular yazılı basının olduğu kadar özgürlük teknolojileridir. (syf: 226)

Smolla (1992) First Amendment'in geleceğini düşünürken söz özgürlüğü modelini tanımladı ve yüksek teknolojili söz özgürlüğü meselelerine karar vermek için içerik temelli bir düzenleme yapısı çıkardı. Model sözü düzenlemek için üç bölümlü bir süreç kuruyor. Birinci bölüm

genel piyasada sözün içeriğini inceliyor, ikincisi *United States v. O'Brien'de* (1968) tanımlanan içeriksiz düzenleme şemasını özel durumları değerlendirme süreciyle tanımlıyor ve son bölüm sözü genel piyasanın dışında analiz etmek için bir süreci açıklıyor.

Sırasıyla içerik temelli düzenleme yapısı Smolla'nın 81992) "modern First Amendment çekirdeğini" (syf: 53) oluşturmak için gördüğü altı prensibi vurgular. Söz içeriğini düzenlemek için yapılar şunları kapsamalı: tarafsızlık, duygu, sembolizm, zarar, sebep ve kesinlik.

Tarrafsızlık bir fikrin anlamına karşı gelmenin asla o fikrin yayılmasını sansürleme hakkı vermediğini ileri sürüyor; hükümet "tarafsız görüşte" kalmalı (Smolla, 1992, syf: 46) ve tarafsızlık First Amendment ile birlikte kalan tek kesin kural olmalıdır. Modern First Amendment olayları "eğer idam cezası saldırganlığa ya da ifade edilen görüşün istenilmeyişine dayalı ise" (syf: 46) düşünce suçunu cezalandırmayı kendiliğinden bir kural koymak kesinlikle anayasaya karşı yapıyor.

Yüksek mahkeme şöyle söyledi:

> First Amendment yasası altında yanlış bir fikir olarak herhangi bir şey yoktur. Bir düşünce zararlı görünebilirse de bunun düzeltilmesi için hakimlerin vicdanlarına değil diğer fikirlerin yarışmasına dayanmalıyız. (Gertz v. Robert Welch, Inc., 1974)

Duygu prensibi, sansürü içindeki hırs ya da bayağılık sebebiyle yasaklıyor. Evrensel olarak övülmeyen duygu prensibi First Amendment'in sahasının ötesinde sert söyleme zorlamak isteyenler tarafından şiddetle karşı çıkıldı. Sembolik söz hareketleri (bir bayrağı yakmak, müstehcenlikle işlenmiş bir ceket giymek vb.) sözün entelektüel ve duygusal unsurlarını ayırırsak artık tetkik gerektirmeyebilir çünkü duygu prensibi olmadan "First Amend-

ment'in çoğu bildiğimiz kadarıyla çözülecektir." (Smolla, 1992, syf:: 46).

Sembolizm prensibi, anlamlı davranışı koruyarak ifade davranışa taştığında ya da davranış sadece bir mesaj[1] için sembol olarak kullanıldığında hareketin sembolik söylem olduğu düşünülmesini içeriyor. (Gillmour, Barron, Simon ve Terry, 1990). Pek çok toplantılar ve protestolar sembolik hareketlere dayandığından bu hareketlerle nakledilen mesajlar büyük ölçüde demokratik diyaloğa yardım ettiğinden sembolizm prensibi gelecekteki her özgür söylem modelinde yansıtılmalıdır.

Zarar prensibi, bir bireyi ya da grubu zarar verici söylemden cezalandırmaya izin verir. Bu prensip duygu ve tarafsızlık prensiplerinin arasındaki ilişkiden doğar. Söylem fiziksel, ilişkisel ya da tepkisel zararlara sebep olabilir. Fiziksel olarak söz şiddete kışkırtabilir ya da belli görüşleri kışkırtmaktan bir konuşmacıya karşı şiddetli saldırıyla sonuçlanabilir. Söylem ilişkilere engel olabilir. Mesela bilgi, bir başkasının iş muamelelerinde sosyal statüsüne ya da pozisyonuna zarar vermek için kullanılabilir. Tepkisel zararlar söylem içeriğine belli entelektüel ya da duygusal tepkilerden çıkabilir.

Sebep prensibi, tarafsızlık, duygu ve zarar prensipleri için bulgu sağlar ve açık ve hazır tehlike testi ile örneklendirilmiştir. Söylem ile sonuçtaki zarar arasındaki bağı tetkik etme gereğini ileri sürmek söylem ile hareket arasındaki verilen zararı engellemek ya da iyileştirmek için

1. Bakınız *Texas v. Johnson* (1989). Johnson "hürmet edilen bir nesneye saygısızlığı" yasaklayan bir Texas kanunu altında Amerikan bayrağını yakmaktan tutuklanmıştı. (Gillmour et al., 1990, syf: 915). ABD Yüksek Mahkemesi bu davranışın üstün bir şekilde anlamlı olması ve bu yüzden First Amendment yasası altında korunması bazında mahkumluğunu düşürdü.

adım atmadan önce anlaşılması gereken doğuştan bağa işaret eder. (Smolla, 1992)

Kesinlik, söz düzenlemesinin devrilmesine, eğer o düzenlemeler ismen ya da tanım olarak kesin değilse zorlayan bir durum menfaati sunmayı sağlar. (Smolla, 1992).

O' Brein'ın bir taslak kartının yakıcı saldırısı üzerine davası devam etti, ileri sürdüğü fikre rağmen sembolik bir söylem hareketi işledi çünkü mahkum edildiği kanun içeriksiz temelli düzenleme için dört kriterle buluşuyordu:

> Bir hükümet düzenlemesi hükümetin anayasal gücü içindeyse; önemli ya da esaslı bir hükümet menfaatini kolaylaştırıyorsa; hükümet menfaati düşünce özgürlüğünün bastırılmasıyla ilişkisizse; ve ihtiyari sınırlama o menfaatin kolaylaştırılmasını gereğinden daha büyük değilse elverir şekilde haklı çıkarılmıştır. (United States v. O'Brien, 1968, syf: 680).

Gelecek için modellerin şu andaki düzenlemenin içeriksiz temelli olup olmadığını belirlemesi için O' Brein'ın testini kapsamalıdır.

Başka durumlarda, hükümet konuştuğunda, sözün hem içerikli hem de içeriksiz düzenlemesini gerekli kılarak, söylem piyasanın dışında oluşuyor. Devlet öğretmenlerinin olduğu devlet okullarında müstehcenliğe izin verilmemektedir. (*Bethel School District No. 403 v. Fraser,* 1986). Bu özel durumlarda bile kurallar "ortamın misyonu ve işlevine uygun düşünce özgürlüğünün maksimum mümkün uygulamasına izin vermek için dikkatli bir şekilde yürütülmelidir." (Smolla, 1992, syf: 64)

Gelecek teoricileri ve düzenleyicileri için hedef, maksimum bilgi girişi ve erişilebilirliğine izin veren bir atmosfer sağlamak olmalıdır. Bu en iyi şekilde ancak mahkeme-

lerin fikir piyasasını düzenleme için geleneksel teknoloji temelli yaklaşımı terk edersek ve onun yerine basının uygulayacağı işlevler üzerine odaklanarak başarılabilir. *Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo* 'da (1974) yazılı medya için cevap hakkının reddedilmesi gibi düzenleme kullanıldıysa fikirlerin sanal piyasaya maksimum girişi sağlamaya adanmalıdır. Buna benzer olarak kablolu yayın şirketleri için (*Turner Broadcasting System v. FCC,* 1994) mutlak düzenlemeler, her ikisi de kendi kendini yönetim için gerekli ve büyüyen toplumlar için kaçınılmaz olan diyaloğu ve geniş bir düşünce çeşitliliğinin yayılmasını teşvik etmelidir.

SONUÇLAR

Medya yakınlaşması First Amendment korumasını kurma için teknolojik yaklaşımı yetersizleştirir. The Information Super-highway yayın teknolojisine dayanır ancak henüz gelişmemiş medya gazetelerin ve dergilerin yeni ve ucuz teknolojiden yararlanması gibi daha geleneksel basın araçlarının haklarını ihlal etmeyi riske attıkça yayın modelini uygular. Aynı zamanda düşünülmesi gereken başka bir şey de elbette ki böyle düzenlemeler için buluşun uygulanamaz hale getirilmesinden sonra geleneksel yayın teknolojilerini düzenlemedeki doğuştan haksızlıktır.

Demokratik diyalog olmadan demokrasinin olması imkansızdır, bu yüzden mahkemelerin elektronik ya da geleneksel araçlardan biri olsun, söz parçası altında tüm söylemenin korunduğu, sözün yayıldığı medya aracını First Amendment'ın basın maddesi altında koruması zorunludur. Düzenleme üzerine karar verdikten sonra gelecek için görev demokratik diyaloğa katılımın nasıl teşvik edileceği sorunuyla uğraşmaktır.

KAYNAKLAR

Altschull, h. 1990. *From Milton to McLuhan: The Ideas behind American Journalism. (Milton'dan McLuhan'a: Amerikan Gazeteciliğinin Arkasındaki Düşünceler).* New York: Longman.

Bethel School District No. 403 v Fraser, 478 ABD. 675 (1986).

Basın Özgürlüğü Komisyonu. 1947. *A Free and Responsible Press. (Özgür ve Sorumlu Bir Basın).* Chicago: University of Chicago Press.

De Tocqueville, A. 1988. *Democracy in America (Amerika'da Demokrasi),* editör J. Mayer. New York: Harper. (orjinali 1835'te yayınlanmıştır)

Garry, P. 1994. *Scrambling for Protection: The New Media and the First Amendment. (Koruma için Kapışma: Yeni Medya ve First Amendment yasası)* Pittsburg, Pa: University of Pittsburg Press.

Gertz v. Robert Welch, Inc., 418 ABD 323 (1974).

Gillmour, D., J. Barron, T. Simon ve H. Terry. 1990. *Mass Communication Law: Cases and Comment (Kitle İletişim Kanunu: Vakalar ve Yorum.)* 5. baskı. New York: West.

Gore, A. (Speaker). 1993. Milli Basın Klubüne verilen Başkan yardımcısı adresi. (Kaset Kaydı No. NA 1993-21-12). Alexandria, Va: Wave Communication.

Merrill, J. 1994. *Legacy of Wisdom: Great Thinkers and Journalism. (Bilgelik Mirası: Büyük Düşünürler ve Gazetecilik).* Ames: Iowa State University Press.

Miami Herald Publishing Company v. Tornillo, 418 ABD 241 (1974).

Mill, J. 1859/1985. *On Liberty (Özgürlük Üzerine),* editör G. Himmelfarb, London: Penguin.

National Broadcasting Co v. FCC, 395 ABD 767 (1969).

Smolla, R. 1992. *Free Speech in an Open Society (Açık bir Toplumda Özgür Söylem)* New York: Vintage.

Smolla, R. 1994. *Smolla and Nimmer on Freedom of Speech: A Treatise on the First Amendment. (Söz Özgürlüğü üzerine Smolla ve Nimmer: First Amendment üzerine bir Çalışma)* New York: Bendder.

Texaas v. Johnson, 491 ABD 397 (1989).

TRAC v. FCC, 801ABD 501 (1984).

Turner Broadcasting System v. FCC, 512 ABD 622 (1994).

United States v. O'Brein, 391 ABD 367 (1968).

GAZETECİLİK AHLAKİ DEĞERLERİ YENİ MEDYAYA UYUYOR MU?*

Fred Mann**

...Gazetecilik benim daimi mesleğimdir. Bu benim kendimi tanımlama biçimimdir. Gazetecilik ve onun değişmeyen ahlaki değerleri benim için en başta gelir. Bu ilişkiyi yıllar önce, Chris Peck ile birlikte okul gazetesinde çalıştığımızda hissetmiştim. Ve hislerim bugünde aynı.

Fakat günümüzde, bugün ki Internet dünyasında, geleneksel gazetecilik değerlerine meydan okumalar yoğunlukta. Kendimi editörel dürüstlük, eşitlik, tarafsızlık ve kesinlik gibi değerlerin kökleşmiş olduğu *Philedelphia Inquirer*'da profesyonelce yetiştirildiğim için çok şanslı hissediyorum. Jim Naughton, Gene Roberts ve Gene Foraman gibi insanlar bunu bizim için bir inanış haline dönüştürmüşlerdi. Ve sonuçta, bu değerleri, bu yeni ve garip dünyaya, herkesten daha hevesle taşıyabileceğimi hissediyorum.

Ama bu öyle kolay bir oyun değil aslında. Öyle yeni ki, daha oyun sahasındaki çizgilerini belirlemedik. Her

---

* İlk olarak *Poynter Araştırma Dosyasında* yayınlanmıştır, 22 Şubat 1997.

** Fred Mann, Philadelphia On-line genel müdürü.

köşede tehlikeler mevcut. Hemen hemen her Internet ilişkili konferansta tartışılan konular (ya Web'de nasıl kazanabiliriz? Ya da kimle iş yaparsak daha iyi bir pozisyona gelir ve piyasada gözde bir on-line oyuncusu oluruz?) gibi ticaretle ilgilidir. Ya da reklam logolarını izlemek için kim daha iyi bir software'e sahip? Ya da müzik kliplerinde Real Audio mu yoksa Shochwave mi kullanılsa daha iyi olur? gibi teknoloji ile ilgilidir.

Editörel meseleler tümden tartışıldığında en son yenilik ve en hoş yeni düzenleme bağlamında ifade edilmiştir. Gazetecilik değerleri ve ahlakbilim bu konferanslarda genellikle radar ekranına pek girmezler. Şöyle bir kanı var; eğer biz gazeteciysek ve Internete geçeceksek, güzel, gazete gibi davranırız ve adil, dengeli ve doğru olmaya çalışırız. Bu akıl işi değildir.

Ama hayır, bu beyinsizlik değil. Bence bu akıllılık. Durum şu: Aklınıza gelen hemen hemen her gazetenin online servisi var. Neden? Çünkü olmaması düşünülemiyor bile. Çünkü buna ihtiyaçları olduğu söyleniyor. Çünkü başlıca belgesel haber merkezi otoriteleri olarak imtiyazlarını korumak istiyorlar. Ve çünkü, bu işte para olduğunu düşünüyorlar. Doğru, belki var. Ama bu iş pekte ucuza mal olmuyor. Donanım ve ilgili personel için belirli bir harcama gerekiyor ve bu ücret gazetenin sayfa sayısına bağlı olarak yükseliyor.

Bu işlemleri yürütmek için, gazeteciler ofislerine gelirler. Bazıları bu on-line servislerini, pazarlama veya reklam departmanlarının altına yerleştirirler. Bizler gibi gazete bürolarından gelenler için bu bir şok etkisi yapabilir. Düşünsenize birden iş yerinizdeki herkes tarafından geleceğin dalgası olarak adlandırılan yeni türemiş bir maceranın yayıncısı oluyorsunuz. Yazı işleri ile ilgilenen bir kişi olmaktan çıkıp, bir işadamı, bir işkadını haline dönüşü-

yorsunuz. Sizden beklenen, eski güzel günlerdeki gibi haber toplanıp, hazırlayıp, yayınlamak değil. Bunların tümünü yapmak, ve -derhal- kâr etmek!

Belki de bu benim fikrim. Belki benim gazeteciliğin ticari yönü ile uğraşmam. Yine de, bir editör yayıncılık yaptığında, daima uğraşması gereken yeni işleri vardır. Ama hem editör hem yayıncı olduğunda bir dizi sağlıksız taleple karşı karşıya kalır. Ama Internet farklıdır. Çünkü bazı belirli sınırları vardır.

Reklamcılık ve basını ayıran sınır nedir? Benim ki dahil, sistemlerimizin çoğu, bizim sevinçle "sponsor" dediğimiz içeriğe sahip. Örneğin, Toyota'nın sponsorluğunu yaptığı otomobil dergileri. Ya da, yerel lokantaların basınsal veri tabanlarına bağlı restoran dergileri. Ayrıca bir lokanta, bulunduğu sayfaya, kalın harflerle de yazılması için bir miktar para ödeyerek, Sarı Sayfalar niteliğinde bir bilgi listesi ekleyebilir. Bu bir okuyucu hizmeti yapmak mı yoksa editörel içeriği en yüksek fiyata satmak mı? Haberlerimizin editöre ait bütünlüğünü muhafaza etmek için yeteri kadar korumamız olduğunu sanıyoruz. Ama çizgiyi çizdiğimiz yer, olması gereken yer değil. Aynı geleneksel gazetecilik değerlerini kabul ediyor olabiliriz, fakat bunları klikler, linkler ve birbirine kenetli veritabanları dünyasında nasıl yerine oturtacağımız eskisi kadar açıkça belli değil.

Geçenlerde Houstan'da, saygıdeğer Bible, *Editor & Publisher* gazetesinin sponsorluğunu yaptığı Etkileşimli Gazete Konferansı'na katıldım. Dört gün süren konferansta, gazeteciliğin ahlaki değerleri konusunda sadece bir saat süren bir oturum vardı. Ve açıkçası bu oturum hiçbir şeyi aydınlatmadı. Konferansta (bugünlerde diğer onurlu konferanslarda yapıldığı gibi) ödüller dağıtıldı. Jüri, ödülleri üç büyük gazete Web sitesine verdi. İlki; En İyi On-li-

ne Gazete Sitesi dalında, Kevin McKenna'nın hazırladığı, *New York Times*'ın mükemmel elektronik yayınına verildi. İkincisi; On-line 'da Editöre ait İçeriği En İyi Kullanma dalında -tekrar- pisboğaz *New York Times*'a gitti. Şaşırmamıştım. İkisini de istemiştim ama bizim onları hak etmediğimizi biliyordum. Üçüncü ödülü de biz kazanmıştık. Şok olmuş ve müthiş onurlanmıştım. Ve bu konuda biraz düşündüğümde oldukça şaşırmıştım. Kategori neydi? On-line Reklamcılığının En İyi Kullanımı.

Hiç beklediğim bir ödül değildi.

Merak etmiştim; biz reklamı, ücretleri ödemek için kullanıyoruz. Peki, ya diğer Web siteleri bunu ne için kullanıyorlar? Mahcubiyetten kaynaklanan son derece bir alçak gönüllülükle, Kevin'in elini sıktım, plaketimi aldım ve yerime oturdum. Ne dersiniz, şimdi ofisteki arkadaşlar benimle gurur duymazlar mı?

Ama düşündükçe, düşündüğümde haklı olduğumu anlıyorum. Açıkça belli ki, bu jüri, bizim reklam kullanışımızın; yerinde, eğlendirici, zevkli olduğunu ve en önemlisi kafa karıştırıcı ve haber içeriğinden uzaklaştırıcı olmadığını düşündü. Ben bunu, bizim gazetecilik değerlerimizin tasdik edilmesi olarak algıladım. Tabii ki, reklam personelimiz, bunu, daha çok ilan satmak için büyük bir pazarlama oyunu olarak değerlendirdi.

Hala reklamcılıktan bahsediyorum. Çünkü bu çoğumuz için geçerli bir konu, ama ahlaki değerdeki on-line bölgeleri de yoğun durumda.

Bazı bilge kişilerimiz oyunda akıllıca davranan firmaların sonunda kazanacağını söylüyorlar. Tamam. Gidip diğer firmalarla, çeşitli şekillerde ticari ittifaklar kurarsınız. AT&T ile sözleşme imzalarsınız çünkü onlar size muhtemel izleyicinize sunmanız için gerekli Internet erişimini verirler. Başta gelen yerel bankalardan biriyle or-

tak olursunuz, böylece onların on-line banka servislerini kendi sitenizde sunabilir ve daha büyük seyirci toplayıp, daha çok ilan satabilirsiniz. Başlıca sağlık merkezlerinden biriyle doktor verilerini on-line kullanmak için anlaşırsınız. Ligdeki başlıca imtiyazlı spor klüplerinin birinden, size iyi kazandıran ve spor kulübüne de bir çok kolay promosyon veren etkileşimli bir oyuna sponsorluk yapması konusunda yararlanabilirsiniz. Microsoft'la dahi iş yaparsınız. Çünkü sonuçta zaten sizi yok edeceklerinden, her yerden para kazanmaya baktıklarından, ihtiyacınız olan teknik desteği satın alabilirsiniz.

Tamam, her şey hazır ve yolunda. Şimdi birkaç güvenilir iş haberi yollayın. Tarafsız standartlara sahip olduğumuzu iddia edin. Okuyucularımızın, ekranda reklam düğmemizin tam yanında gözüken ve "Microsoft'un desteğiyle" diye başlayan, Netscape ve Microsoft arasındaki yüksek teknolojili ölümüne savaş hakkındaki hikayeyi okuduklarında sizin kusursuz güvenilirliğinizi hatırlayacaklarından emin olun.

Bütün bu senaryoların varsayıma dayalı olduklarını söylemek isterdim. Ama değiller. Hepsi gerçek. Hiçbir tutarsızlık olmadan, hepsi bizim karşılaştığımız durumlar. Örneğin, kendimiz için hazırladığımız, basımla ilgili standartlara uyarak yaşamaya çalışmak. Açıkçası, bunu her zaman başardığımızı düşünüyorum. Ama yine de oldukça iyiydik. Meslektaşlarımın yönlendirme ve desteklerine güveniyorum.

Eğer bağlantı kurduğumuz site insanları yanlış yönlendiriyorsa ya da onlara saldırıyorsa bu sizin hatanız mıdır? Ya da bağlantı kurduğunuz sitenin bağlantı kurduğu siteler ne olacak? Kendi haberlerini sizin sitenizden göndermeleri için araçları toplum örgütlerine verirseniz ne olacak? Büyük bir kamu hizmeti. Büyük bir iletişim aracı. Büyük bir izleyici oluşturucu. Daha ne istersiniz, bu şekil-

de daha fazla reklam satabilirsiniz muhtemelen. Ama o toplum örgütleri kötü bilgi gönderirlerse ne olacak? Ya da birine iftira atarlarsa? Bülten panolarınız bizimki gibi en korkunç nefret tacirliği türlerinin yeri haline gelirse - milyonlarca yıl gazetenizde yayınlanmasına izin veremeyeceğiniz türde maiyet - üstelik avukatlarınız o panoları sansürleyemeyeceğinizi ya da içeriklerinden dolayı yalancı sayılabileceğinizi söylerse ne olacak?

Internette yeni bir markayı nasıl yaratırsınız? Gazete güvenilirliğinizle oynayan ama daha asri, daha heyecanlı ve Web-canlısı bir şey. Asrilik ve heyecan da adil ve dengeli olabilir mi?

Internet teknolojisinin günümüzde sağladığı, siz kişileştirilmiş haber içeriğini dağıtmakla meşgulken bütünlük değerine bağlılığınızı nasıl muhafaza edersiniz? Araştırma araçlarını stok portföylerinden, beyzbol sonuçlarından, seyahat fırsatlarından ve hava durumundan daha fazla günlük haberleri getirmesi için programlanmış kullanıcılarınız çok var mı? Bosna'da yaşama mücadelesi verme ve ülke içi hakimiyeti hakkında günlük haberlere ihtiyacı olan pek çok halkı düşünün. Oh, evet - bana daha fazlasını ver... her saat!

Bir gecede ikinci, üçüncü ya da dördüncü baskının son teslim müddeti ile baş edemezken her dakika son bir baskı müddeti ile doğruluğu nasıl sağlayacağız?

Ne kadar sorumlu olabilirsiniz ya da Internette bağlantı kurduğunuz bilgi hakkında sorumlu olmak zorunda mısınız? Hız ve dakiklik Internette başarılı olmak için çok önemlidir. Hız ve dakiklik aynı zamanda bildiğimiz gibi doğruluk, adillik, bütünlük ve dengenin arkadaşları değillerdir. Ve biliyorum ki dünyada hiçbir Internet haber odasında gazete bürolarınınki gibi baskı masası ve arka plan düzenleme kaynakları yoktur.

Internet kadrolarının genellikle pek gazetecisi yoktur bile. Benim kadrom haber odalarından geldi ama diğerleri üniversiteyi bitirmiş (ya da daha doğrusu henüz üniversitede ikinci sınıfta olan) genç Internet tutkunları. Sitemizin devam etmesini sağlıyorlar ama yazarlarımızın Java kodlamasını anladıklarından daha fazla geleneksel gazetecilik ahlak değerlerini belirleyemezler. Ve yeni harekete geçen bir işte herkese her şeyden biraz yaptırıyoruz. Dikkatsizlik hayati derecede önemli ama genellikle kontrol edilmesi oldukça zordur.

Liste sonsuzdur ve ben zaten oldukça uzunca bahsettim... (ama şu konu başlıklarının daha canlı tartışmalara ihtiyacı var.)

- Siteler Webde kullanımlarını takip ediyorlar -ve daha sonra kullanıcı verilerini reklamcılara veriyorlar. Bu ne kadar ahlakidir?
- Siteler ses müzik kliplerini albüm tanıtımlarıyla birlikte veriyorlar. Bu kullanıcı için çok hoş. Ama daha sonra albümleri Internet üzerinden tanıtımlarının yanında satıyorlar -ve satış ücreti üzerinden bir pay alıyorlar. Bu da gene hoş mu?
- Bizim şu anda editörel baskıya reklam bağlantıları yerleştirme ve bu bağlantılardan para alma kapasitemiz var. Reklam müdürümden başka kim bunun düzgün bir fikir olduğunu düşünüyor?

Sadece arşiv için Webde haber ve bilgi sunmanın bazı açık ahlaksal yararları var. Sonsuz bir haber deliğiyle daha bütün olabiliriz, daha fazla içerik ekleyebiliriz, daha fazla ses dahil edebiliriz ve insanların karmaşık meseleleri daha iyi anlamalarına yardım edebiliriz. Ama gene arşiv için, bir haber deliği sonsuz diye bunu düzgün bir şekilde doldurabiliriz demek değildir. Hala o müthiş eskimiş kimin dolduracağı meseleleri ile karşı karşıyayız. Ve ne

ile? Internete geçtik diye kaynak ve zaman baskıları gözden kaybolmuyor.

(Tüm bu karmaşık soruları cevaplandıramıyorum) bununla beraber bir önemli cevabım var -hala ilk baskının son teslim tarihi ve köşe yazısı ölçüleriyle uğraşanlar için oldukça açık görünebilen, ama beyniniz megabytelar ve server software sorunlarıyla meşgulse unutmanız kolay bir cevap. Basitçesi şudur: Internette başarılı olmayı umut ediyorsak bunun sebebi -Yahoo'dan West Philly'deki garajlarındaki iki gence kadar- binlerce Web sitesi ortasında bizim gazetecilik sitelerimize dikkat ediliyor çünkü bilginin güvenilir kaynakları olduğumuz şeklinde tanınmışlığımız var. Biz inanılabiliriz. İnsanlar bize güveniyorlar. Ve eğer yeni medya endişelerimizi çabucak kazanca bırakırsak ve iş birliklerimizin eski geleneksel değerlerimizle gitmesine izin verirsek, güvenilebilirliğimiz -ve pazarlanabilirliğimiz- vurulacaktır.

Internetteki gazeteler sadece Internette yayınlanan gazeteler olmaktan daha fazlası olmak zorundalar. Daha öteye gitmeliler, daha fazlasını sunmalılar, yeni bir tür izleyiciyle daha tahmin edilemez, geleneksel olmayan ve şansa bağlı yollarla iletişim kurmalılar. Yeni şeyler denemeliler. Bazı kuralları kırmalılar. Yeni bölgeler sürmeliler. Yayıncılarını sakındıracak ve haber odalarını isyanla tehdit edecek bir şeyler yapmalılar.

Ama böyle yaparken, geleneksel gazeteciliğin önemli iyi prensiplerini yasaklayamazlar -yasaklamamalılar-. Çünkü böyle yaparlarsa Webdeki America Online, Microsoft ve diğer gazete olmayan haber kaynaklarından daha fazla güvenilemezler. Ve bir kere bu olursa gazeteler düz alan sunumlarında ve içerik ve güvenilebilirlikten ziyade yeni teknolojide bu güçlü yeni rakipleriyle savaşıyor olacaklar. Ve bu pek çoğumuzun kaybedeceği bir oyundur.

Bu küresel yeni medya aracının ilgili olduğu tek şey -yerel içerik- yerel pazarlardır. Kullanıcıya değerin, reklamcılara dolarların verildiği yerdir. Bu yerel pazarlar zaptetmek için bizimdir çünkü ilk yerel bilgi sağlayıcıları olarak içeriğimiz, güvenilebilirliğimiz ve tarihimiz var. Gazetemizin Internet servislerini okuyucularımız için gerçekten değerli haber kaynakları ve şirketlerimiz için gerçekten değerli gelir kaynakları olarak büyüdüğünü görmek için teknolojik olarak yükselmeye devam etmeliyiz, zeki iş planları geliştirmeliyiz, güçlü ve kullanıcı canlısı içerik üretmeliyiz ve -en büyük söylenilmeyen- güvenilirliğimizi korumalıyız. Bunu-modası geçmiş, bize çok iyi ve çok uzun süre hizmet etmiş- ahlak değerlerimizle yaşayarak yaparız.

DÜŞÜNME YÖNTEMİMİZİ DEĞİŞTİRMEK* (ÇOCUK, MEDYA VE AHLAK)

Newton N. Minow** ve Craig L. LaMay***

Bir çocuğu olması gerektiği gibi yetiştir ki yaşlandığında ondan ayrılmasın.

Atasözleri, 22:6

Kablolarla birbirine bağlanmış bilgi dünyasında değişimin reçetesi inanç dolu olmaktır. Geleneksel iletişim düzenlemelerinin, yeni teknolojilerin gelişmesi dolayısıyla günü geçtiğinden, bir sesli ve etkili çocukların haberleşme politikası First Amendment kanununun ilkelerinde vurgulanabilir ve de vurgulanmalıdır. Amerikalıların tek yapmaları gereken en önemli şey iletişim devrimine gelecekte şekil verecek teknoloji üzerine daha az ve bu devrimin nasıl bir yön olması gerektiği üzerine daha fazla düşünmektir. Bu elimizdeki geleceği şekillendirebileceğimiz anlamına gelir. Bunu nasıl yapmalıyız?.. İddia ediyoruz ki, buna rehberlik edecek ilke kamu yararıdır ve yine he-

* "Changing the Way We Think" ("Düşünme Yöntemimizi Değiştirme"), *Abondoned in the Wasteland: Children, Television, and the First Amendment, (Çorak Arazide Terkedilmişler: Çocuklar, Televizyon ve First Amendment kanunu).*

** Prof. Dr. Newton N. Minow, Annenberg University.

*** Doç. Dr. Northwestern University.

pimizin bildiği gibi kamu yararının en iyi tanımı çocuklarımızın yararıdır. Bunun Madisoncu tanımında, kamu yararına özen göstermek, vatandaşlık yükümlülükleri meselesine işaret etmek anlamına gelir. Ve çocuklarımızı korumak ve eğitmekten başka hiçbir şey bu yükümlülüklerin merkezinde değildir.

Bu nedenle, kamu yararını gerçekleştiren en önemli ilke çocukları birinci sıraya koymaktır. Onlar bizim geleceğimiz, her şeyden öte bizi yönetecek de onlardır. Sonuç olarak en azından, kamu politikası üç hedefe kilitlenmelidir:

- Kamu politikası, çocuğun üretken vatandaş olmak için hayata hazırlama ihtiyacını karşılamalı. Televizyon ulusun en güçlü öğretmeni olarak demokratik değerlerin ve basit ahlaki doğruların nesillere aktarımının aracı olmalıdır.
- Çocukların, öncelikli amacı ticari kaygı taşıyıcısı olarak sunulan; sürekli-etkileyici şiddetin zararlarından korunması ihtiyacını karşılamalıdır.
- Kamu politikası, yabancı etkilerin ev dışında ve içinde kontrolünden, iyi bir ebeveyn olarak anne-baba eğitimine ve ailelerin birbirini desteklemesine çeşitli durumlarda ailelere her avantajı vermelidir.

Bu sebeple, öncelikli olarak televizyon yayınına odaklandık ama bu ilkeler aynı şekilde video bilgisayarlarda da (SuperTube)* uygulanabilir. Şimdilik ve görülebilen gelecek için, uydu televizyonculuğu çocukları, kablolu yayından daha fazla yönlendiriyor. Ama Çocukların televizyon yayınını yönlendiren aklın değişkenlikleri ve pratikteki durum neredeyse - eğer mücadele edilmezse ve değişti-

* Newton ve Le May Super Tube diye "kişisel kullanıcıların bilgiyi yönlendirebilme güçlerini genişletecek ... bilgisayarlı videolar" olarak tanımlıyorlar.

rilmezse - kesinlikle yolunu televizyonun gelecek neslinde buluyor. Başka bir çocuk nesli daha piyasa ortamında kaybolmadan, bugün yapacaklarımızı yarına bırakmamalıyız. Bu aciliyetin kanıtı televizyonları ve iletişim endüstrisini yöneten kadın ve erkeklerin sözlerinde ve işlerindedir. Yıllarca onların, herhangi bir çocuk televizyonunu -kötü çocuk programları bile- çocukların reklamlar aracılığı ile pazarlanabilir ürünler olarak düşünülmediği takdirde kötü olmadığı şeklindeki ısrarlarını dinledik. Bu sebeple yukarıdaki ilkeler ve onları takip eden değerlendirmeler, Robert Papper'ın televizyonun ikinci ve üçüncü aşaması olarak adlandırdığı hali hazırla ilgilidir. Bu değerlendirmelerimiz her ne kadar uydu yayıncılığı üzerine odaklansa da kablolu. TV ve bilgisayar destekli videolarda da (super tube) alakalıdır. Diğer taraftan bizim ilkelerimizin televizyon için yapacak *hiçbir şeyi* fakat Amerikan çocuklarının refahı için yapacak *çok şeyi* vardır. Millet olarak Sisella Bok'un "Bütün ilgililere - ebeveynler, eğitimciler, iş adamları ve hükümet - bir an önce çocuklarımızın çok küçük yaşlarda yetişkin dünyasının değerlerine dair çok şey öğrendikleri televizyon çevresiyle ciddi bir şekilde mücadeleye başlama çağrısını" göz ardı edemeyiz.[1] Eğer bu basit ilkeleri yüceltmezsek ve daha kötüsü önemi üzerine fikir birliğine varmazsak ABD'nin dünya demokrasisi için standart koruyucusu olmasını da hak etmiyoruz demektir.

Amerikan yayıncılık tarihinde çoğumuzun zaten derinlemesine bildiğimiz ve buna göre davranabileceğimizi varsayan çok az işaret edilen bir dönem var. Çocuk televizyon sistemlerinin meşhur ilk hali Almanların ve Japon-

1. Sissela Bok, *TV Violence, Children, and the Press: Eight Rationales Inhibiting Public Policy Debates (TV Şiddeti, Çocuklar ve Basın: Kamu Politikası Tartışmalarını Bırakmayan Sekiz Temel)* , Joan Shorenstein Barone Center on Press, Politics and Public Policy, Harvard Üniversitesi, Nisan 1994, syf: 1.

larınkidir. Her iki ülkede televizyonun ulusal eğitim sistemi içinde sıra dışı bir şekilde kullanırlar. Ama Japonların sistemi de tıpkı Almanlarınki gibi kendileri tarafından oluşturulmamıştı. Her ikisinin de kuruluşu ikinci dünya savaşından sonra kamu yararını piyasadaki özel güçlerin ani aşırı isteklerine bırakmanın tehlikelerini çok iyi bilen işgalci Amerikalılar tarafından üstlenilmiştir. Artık zaman Amerikalılar için kendi televizyon sistemimizi yeniden kurma zamanıdır. Kamu yararını çocuklarımıza karşı sorumluluğa çevirmemiz zaman alacaktır ve kamuoyu oluşturacaktır. Amerikan halkını uzun vadede çocukların iletişimini geliştirecek hoş ve zorlayıcı yasaların yapılmasına, sorumlulukların paylaşımına, doğru ebeveynlik ve geniş bir eğitim birleştirmesine yol açacak bu tartışmanın talepleri olmaya ve ona katılmaya davet ediyoruz.

Aşağıdaki tavsiyeleri talep ediyoruz:

1- Kongre 1990 Çocuk Yayınları Sözleşmesini kabul etmelidir. Bu sözleşme İletişim Kanununun "kamu yararı" standardına yayıncıların çocuklara sunduğu hizmet cinsinden tanımlar ve daha sonra yayıncılara iki seçenek verir: ya çocuklara yönelik her programda ne kadar çok olursa olsun zorlayıcı özel standartları yakalamak ya da çocuklar için kamu hizmetini kullanıp, bu kullanımın bedelini ödemek.

Birinci alternatifte, kongre Çocuk Televizyon Kanununun "eğitimsel ve bilgi" gereklerini açık hale getirmeye ihtiyaç duyar ve yayıncılara konuya rızalarının uygulayıcısı olmayı önerir. Hukukta açık öneriler olmaksızın; bu alternatif, FCC'nin başarısız olarak uzun dönemli kamu-yararı önerilerini uygulayamadığı ve her yeni başkanlık ve kongre döneminde kanunların yeniden yorumlanması buna tercih edildiği için başarısızlık olacaktır. Çocuklara hizmet için kesinlikle gerekenler açık, uygulanabilir, uzağı gö-

ren ve şeffaf olmalıdır. Bu yayıncılar kısa bir gelecekte geleneksel programların dışında Beyaz Sarayda ya da kongrede kimin olduğunu dikkate almaksızın, yok sayılmalarını engellemek için ek kanallar kullanıyor olacaklardır.

1993'ten beri FCC, Başkan Reed Hundt'un yönetimi altında Çocuk Televizyon Kanununun eğitimsel ve bilgi önerilerini açık hale getirdi. Haziran 1994'te komisyon çocuk sorumlularından, sektör temsilcilerinden ailelerden ve diğer vatandaşlardan görüş aldı. Nisan 1995'te, komisyon içinde her piyasadaki yayıncıların çocuk programları yükümlülüklerinin bedelini ödemesine izin veren madde de olmak üzere kamuoyuna sundu.

Çocuk savunucuları, bu yükümlülüğün en azından günde bir saat, çocukların en çok TV seyrettiği saatlerde kaliteli program konulması gerektiğini söylediler. Bu taslak güzel bir başlangıçtır. Ama eğer tarih yanılmıyorsa bu sade (basit) taslak dahi siyasi kargaşayla kanunlaşacak. Ve bu tasarı yalnızca iki şart sağlanırsa yürüyebilir. Birinci şart, Kongre yayıncılara kaliteli çocuk programları üretmekte ve taslağa uymada yardımlaşsınlar diye bir anti-tekel uygulaması yapmalı. Yayıncılara en düşük kamu hizmeti önermek mantıklıdır ama bunun finansal yükünü kamu servisi adına yüklemek üretim karşıtıdır ve daha önemlisi, bu alanda rekabet genellikle çocukların yararına değildir. Daha iyisi Fox gibi bir yayın ağının önceden başarılı olduğu *Cubhouse* gibi okul öncesi dizilere genç izleyiciler için devam ederken CBS altı - on yaş grubuna ve NBC de genç izleyicilere program hazırlıyor. Ayrıca yayıncılar program konuları açısından farklılık taşıyabilirler. Örneğin CBS müthiş heyecanlandırıcı bilim gösterisi olan *Beakman's World* programını büyük çocuklar ve ergen yaştakiler için yayınlıyor; ABC de genç izleyiciler için bir bilim programı ya da okuma ve haber programı sunabilir. Eğer yayıncılar program saatlerin tartışıp, rastlantısal

program sürelerinden kaçınsalar, çocuklar kendileri için yapılan bütün kaliteli programları seyrederlerdi ve böylece kendilerine daha net bir haftalık programlama imkanı sağlarlardı (ve bu aynı zamanda bütün çocuk programlarının aynı zamana denk gelip yığılmasını engelleyebilirdi). Bu aynı zamanda yayıncılara da programları için vefalı bir izleyici kitlesi oluşturmada gerçekçi bir fırsat olurdu. Sonuç olarak Amerikan Çocuk Televizyonu Merkezi yöneticisi David Kleeman şöyle diyor;

> Eğer çocuklar her gün belli bir zamanda kendiler; için tam saat televizyon programı verildiğini bilselerdi, yayıncılar kendilerini yarım saat ya da bir saatlik program geleneğine bağlı olmak zorunda hissetmezlerdi. Altmış dakika her birinin içeriğine uygun bir uzunlukta küçük parçalar içerebilirdi. On dakikalık tiyatro, beş dakikalık belgesel, yirmi dakikalık oyun gösterisi -bunlar tüm kuralları kıran program hazırlama umuduyla daha kısa ve öz öyküler üretmenin meydan okumasını severek heyecanlanan yazarların ve genç seyircilerin dikkat mesafesine tam uyar... Çocuk saati televizyonda en yenilikçi saatler haline gelebilir. [2]

Bu alanda tekelci şirketlere karşı bir serbestliğin gereği açıktır: çeşitli ve kaliteli çocuklar için bir programlama servisi emirle oluşturulamaz; eğer günün bir saati çocukların faydalanması için gerekiyorsa yayıncıların iş birliği yapmasına izin verilmelidir.

Bu tür hiçbir girişim eleştirel kinci bir adım olmadan işe yaramaz: gerekli programlama saatinin açıkça yayıncının kanunlara uyması olarak etiketlenmesi. Etiket mil-

2. Yazarlarla kişisel iletişim. Aynı zamanda bakınız David Kleeman, "The Children's Hour: A Future History" ("Çocuk Saati: Bir Gelecek Tarihi"), *Electronic Media,* 19 Temmuz 1994.

yonlarca Amerikalının evlerinde ya da işyerlerinde çocuklarına seyretmeleri için izin verdikleri yerlerin güvenli olduğuna işaret etmelidir. Programcılık etiketi programların birinci amacının oyuncak ya da yiyecek satmak değil eğitim olduğunu ve evde bir yabancı yerine güvenli bir arkadaşın varlığını gösterir. Kasım 1994'de ABC eğlence başkanı Ted Harbert'a göre ABC de bizim tasarladığımıza çok benzeyen bir şey denemeye başladı; "özellikle ailece seyredilmeye uygun" programlar için özel bir program logosu kullanacaklar. Bu "Aile İzleyebilir Logosu" aile programlarının başında ve reklam aralarından sonra ekranın sağ alt köşesinde yer alacak. ABC'den Chris Hikawa etiketin bir tavsiye değil bir pazarlama aracı olduğunu söyledi. Ama benzer bir uygulama kolayca seyredebilecekleri bir şey arayan ebeveyn ve çocuklara yardım edecek eğitimsel programlarda yararlı olacaktır. Bu tür bir etiket seyircilere, yayıncılara ve First Amendment kanununa da sevimli gelir: ebeveyne bir programın özel bir değeri olduğunu gösterir böylece bu programlara dikkat yönelimi oluşturur ve başarı şansını arttırır; kamuya bu kanunların sadece varlıklarını değil nasıl uygulandıklarını da gösterir; ve yayıncıları First Amendment kanununu ihlal edecek politika ve program uygulamaları hakkında sabit hükümet sorgularından korur.

Eğer yayıncılar ikinci alternatifi seçerse 1934 İletişim Kanununa göre çocuklara karşı kamu yararı yükümlülükleri ciddi bir şekilde hafifletecek fakat buna karşın yıllık gelirlerinin yüzde -1 ila 3'ü- kadarını görüntü kirası olarak ödemek zorunda kalacaklar. Bu kiralardan alınan para devlet televizyonunda çocuk programları üretimine harcaması kanun tarafından gerekmektedir.

Bu ikinci alternatif temsilci Van Deerlin'in 1970lerin sonlarında İletişim Kanununu yeniden yazma girişiminden beri ciddi bir şekilde dikkate alınmadı. Bunun şimdiki

en etkili savunucusu eski FCC genel sekreteri Ulusal İletişim ve Bilgi Dairesi başkanı ve ayrıca 1990 Çocuk Televizyonu Kanununun taraftarı Henry Geller'dir. Geler altmış yıllık bir iletişim kanununun kamu yararı standartlarının çöktüğünü ve özellikle bu çöküşün çocukların ilgilendiği yerlerde daha vahim olduğunu ileri sürüyor. Geller kandırmanın, ikna etmenin ya da tehdidin yeterli ya da süreli miktarda ya da kalitede program üretmediğine ve üretmeyeceğine inanır. Geller'e göre günde bir saat gibi minimum uygulamalar hala yeterlidir ve yayıncılar buna en az maliyet, çaba ve imajla önem verecekler. Daha iyisinin şimdi özgürce kullandıkları kamu malının bedelini talep etmek ve bu parayı da ticari olmayan, kâr amacı gütmeyen çocuk programlarına yönlendirmek olduğunu söyler.

1994'te de Kongre ve idare FCC kısa dalga radyo yayınını açık arttırma ile sattığı zaman yayın hakkının ne kadar değerli olduğunu, ulusal lisansların ısrarla talep edilmesi sonucunda keşfettiler. Açık arttırmanın hükümete 20 milyon dolar kazandırması bekleniyordu ancak şiddetli pazarlık günlerinden sonra neredeyse otuz kat daha fazlasını yaklaşık 600 milyon dolar kazandırdı. FCC komisyoncusu Rachelle Chong "benim küçük hesaplarım yerinden fırladı" dedi. 1994 sonbaharında bir kısa dalga ihalesinden 489 milyon dolardan daha fazla kazanıldı. Sonunda FCC Aralık 1994'te kablosuz telefon hizmeti için "uzun dalga" yayın ihalesi açtı ve bu 1995'de sonuçlandığında 10 milyar dolar* civarında bir kazanç bekleniyordu; ve ilk hafta içinde 800 milyon dolar kazanıldı. Geller "böyle bir ballı lokma tatlısı Amerikalıları kaliteli yayının altı megahertzliğinin ne kadar ettiğini göstererek uyandırdı" diyor. Altı megahertz her ticari yayıncı tarafından kullanılan alanın değerli bir bölümüdür ve Geller Kongrenin ve

* açık arttırma devam ederken kazanılan 7.7 milyar dolardı.

idarenin kaçınılmaz bir şekilde yayıncılardan kullanım bedelini isteyeceğine inanır.

Asıl önemli soru: federal hükümet bir kere aldıktan sonra para nereye gidiyor? Şimdilik bu para 1,5 trilyonluk federal bütçenin içinde kayboluyor. Paranın yansıttığı oldukça büyük kayıp fırsatlar 1906'da Birleşik Devletlere gelen Avusturyalı göçmen Stanley S. Newberg'in durumunda gösterilir; Newberg imalatta ve emlak işinde başarılı oldu ve 1986'da öldüğü zaman 5,6 milyon dolarlık servetini "böyle bir ülkede yerleşme ve yaşama ayrıcalığının derin minnettarlığıyla -eşitsizlikleri karıştırmadan- yaşama hakkı karşılığı olarak Amerikan hükümetine miras bıraktı. Newberg'in vasiyeti 1994 yılında nihayet gerçekleştirildi ve para 30 saniye içinde doğrudan Amerikan Siyasi Borçlar Bürosuna gitti[3] ve daha sonra servis içinde kim bilir,ne için harcandı.

Kamu kaynaklı telekominikasyondan gelen kaynaklar, açık artırma gelirleri çocuk iletişimimizi geliştirmek için yatırılabilirdir. Değerli kamu kaynaklarının yönetiminden kazanılan parayı alarak başka birine yatırım yapma fikri şimdiye kadar görülmemiş değildir. 1965 yılında kongre açık deniz, petrol ve gaz gelirlerinden gelen parayı kullanarak parkların ve kamu arazilerinin kazanılmasına federal finans sağlayan Toprak ve Su Karma Fonunu kurdu. Daha sonra 1978'de, Şehir Parkları ve yeniden kazanım, yeniden keşif programı aynı şekilde oluşturuldu. İki durumda da prensip aynı idi: bir başkasını korumak için yenilenemez bir kaynaktan gelen geliri kullan.

Neden yayın haklarından kazanılan gelirler değişik bir biçimde gerçek bir kamuya geri ödenmesi olmaksızın

3. Bakınız "Grateful Man Leaves $5.6 Million to Fedeeral Government" ("Minnettar Adam Federal Hükümete 5.6 Milyon dolar Bıraktı"), *The New York Times*, 8 Ekim 1994.

kullanılmalı? Örneğin yayıncılarından faaliyet faturası olarak toplanan para çok büyük yol alabilirdi. Dünya çapında çocuk televizyonu gözlemcisi Edward Palmer üç değişik yaş grubunda çocuk için (iki-beş, altı-dokuz, on-on üç) hafta içi her gün, günde bir saat orijinal programın maliyetini yıllık 63 milyon dolar ya da yıllık çocuk başına 1.50 dolar olarak hesapladı.[4] Çeyrek yüzyıldır telekomünikasyon politikasının kroniğini çıkaran Markle Vakfı başkanı Lloyd Morrisett, maliyeti daha yüksek olduğunu, 200-300 milyon dolar arası tahmin eder. İki yolda da mesele aynı: en mütevazi yayın paraları dahi çocuk televizyonculuğunu israflar dünyasından kârlar bahçesine çevirebilir. Bugün Amerika'da gayri safi televizyon gelirleri geleneksel olarak 25 milyar dolar civarı, radyo gelirleri 9 milyar dolar tahmin edilmektedir; dolayısıyla, %1'lik TV yayın bedeli çocuk programcılığına yılda 250 milyon dolar getirirdi. %3'lük 750 milyon dolar gelirle Amerikalılar yalnızca çocuk televizyonlarını değil, çocukluk eğitimi de dönüştürebilir, buna ek olarak eğitimde, sağlıkta ve aile desteğinde gelecek bilimcilerin tahmin ettiği gibi SuperTube alanında olağan dışı yenilikler gerçekleştirilebilirdi. Şu an itibariyle, 1990 yılında çocuk televizyonu kanunu ile yüksek kaliteli eğitim programlarını desteklemek için oluşturulan Çocuk Televizyonu Varlığı acıklı bir şekilde fon eksiği içindedir. 1994'te işini yürütmek için 24 milyon dolar istedi. Fakat kongre 1 milyon dolar tayin etti, 1995 için 2.5 milyon dolar verdi. Aynı şekilde Öğrenmeye-Hazır programı, uydu sistemi, eğitici çocuk programları planları için finans edilmiş Amerikan çocuklarını geliştirme çabasıdır. Kongre hizmeti 1993 de yarattı fakat yedi milyon dolar-

4. Edward L. Palmer, *Television and America's Children: A Crisis of Neglect (Televizyon ve Amerikanın Çocukları: Bir İhmal Krizi)* (New York: Oxford University Press, 1988), syf: 122-26.

ken daha az tahsis etti, - başlangıç için 30 milyon dolar verilmişti.*

Niçin telekomünikasyon açık artırmalarından veya yönetimden bir miktar para alınıp çocuk servislerine tahsis edilmez? Çocuklarımızın geleceği için daha iyi bir yatırım mı var? Kamu şirketlerinin caddeleri, telefon borçlarını ve diğer şeyleri kullanmalarından dolayı ödedikleri kablolu yayın faturalarının yanlış kullanılması gibi geçmiş hatalardan ders almalıyız. 800 milyon dolar tutarındaki bu paranın başlangıçta niyetlenildiği gibi kamu-hizmetleri programcılığını desteklemek için kullanıldığını gösteren hiçbir şart yok. Şehirler parayı istedikleri gibi harcayabildiler.gelirlerin %5'i prensibine dayalı gelirler Chicago gibi bir şehre yılda 7.6 milyon dolar sağlar. Çoğu yerde Geller'in söylediği gibi bu para "emekli maaşlarında ve çukurlarda" yok olur.

Telekominikasyon kaynaklarının açık arttırması ve idaresinin gelirleri ödediği her durumda -yayın, kablolu yayın ya da SuperTube bile olsa- Kongre bu paranın en azından bir kısmının çocuklar için ayrılmasını kanunla sağlamalıdır. Vergi tabanı genişledikçe herhangi bir medya aracında düşük yüzde oranına gerek duyuluyor; ve çocuklarımıza hizmet etmek için gereken oran başlamak için oldukça küçüktür. Federal hükümetin açık arttırmalardan kazanmayı umduğu en az 10 milyar doların mesela yüzde 2-3'lük kısmıyla Morissett'in hesapladığı yıllık programlama maliyetleri karşılanabilirdi. Bu beklenmedik paranın büyük bir kısmı Amerikan ilk ve orta okullarını bilgi otobanına bağlamak, yeni elektronik eğitim servislerini denemek ve öğretmenleri bu aletleri kullanmak için eğitmek için verilebilirdi.

---

* 1995'de kongre öğrenmeğe hazırlık bütçesini yürürlükten kaldırmayı iyice düşünüyordu.

Eğer bunun yerine federal hükümet bu 10 milyar dolarla Stanley Newberg'in mirasına yaptığını yaparsa -harcadı- para yaklaşık kırk dört saat duracaktır. Ve sonra tümü gidecektir. En tutucu gelir-gider analiziyle bile daha iyi bir alternatif bu parayı bir hayat boyu sürdürebilirdi. Devlet telekominukasyon gelirlerini çocuklarımıza yatırım yapmalıyız.

2- Ebeveynler çocuklarının televizyon seyirlerini izlemeliler ve eğer mümkünse onlarla birlikte seyretmeliler. Bu tavsiye açık görünüyor ama çok az ailenin bunu yaptığı da dikkate değer bir gerçektir. Charles Murray ve Roger Wilkins gibi siyasi ve felsefi muhalifler Amerikan çocuklarının yaşamında olağanüstü değişiklik yapacak şeyin ailelerin etkinliği ve yetiştirmesi olduğu fikrine katılırlar.* Carneige Corporation kısa bir süre önce şu haberi verdi; "milletimizin geleceği için hiçbir meslek ebeveynlik işinden daha önemli değildir ve hiçbir meslek daha mücadeleci değildir."[5] Başlamak için tek yer elbette televizyonun setinin önüdür.

Çocuk televizyonu uzmanları televizyonu çocuklar için daha iyi hale getirmede ebeveynlerin rolünün öneminin fazla tahmin edilemediği fikrinde uzlaşırlar ve tavsiyelerini bir emirle başlayıp bitirirler: Çocuklarla birlikte oturup seyredin.[6] Çocuk Televizyonu Hareketi eski başka-

---

* *The Bell Curve* yazarlarından biri olan Charles Murray, muhafazakar bir sosyal bilimci ve yorumcudur. Şu anda George Mason Üniversitesinde bir tarih profesörü olan Roger Williams, Johnson hükümetinin Adalet Bakanlığı'nda hizmet etmiş bir liberaldir.

5. *Starting Points: Meeting the Needs of Our Youngest Children (Başlama Noktaları: Küçük Çocuklarımızın İhtiyaçlarını Karşılamak),* aynı isimli toplantıda Carneige Task Gücünün raporu, Carneige Corporation of New York, Nisan 1994, syf: 36.
6. Bakınız Milton Chen, *The Smart Parent's Guide to Kids' TV (Akıllı Ebeveynin Çocuk TV Rehberi),* (San Fransisco: KqED Books, 1994)

nı Peggy Charren yıllarca, ebeveynler çocukların ne seyrettikleriyle ilgilenip bilselerdi işlerinin daha kolay olacağını ileri sürdü. Araştırmalar onun bu görüşünü destekliyor. Psikolog Patricia Marks Greenfield, bir yetişkinin varlığının çocuğun aktif bir eleştiren seyirci olmasını teşvik ettiğini yazıyor:

> Televizyon araştırmalarında yaygın bir bulgu, televizyon programlarının bilgi üzerindeki etkileri eğer seyretme sürecinde bir yetişkin çocukla iletişim içindeyse daha güçlü olduğudur. Yetişkin çocuğun izah etmesi güç bulduğu şeylere dikkat etmesine, yorumlar yapabilmesine ve açıklamasına teşvik edebili. Çocukla birlikte sadece seyretmek yeterli değildir; seyredilen programla ilgili onunla konuşmak önemlidir.[7]

Ne hakkında konuşuyorsunuz? Uzmanlar çocuğun yaşına göre pek çok farklı sorular, yorumlar ve aktiviteler öneriyor. Bunların bir kısmı TV ile gerçeklik arasında ayrım yapabilmeyi çocuklara öğretmek üzerine odaklanmıştır. ("*Cosby Ailesi* dizisindeki Theo nasıl oluyor da az çalışıyor? Senin kadar ödevi olduğunu sanıyor musun?"). Bir kısmı çocukları televizyon yapımının temeli ile ilgilendirtebilir. ("Müzik hikayeyi daha mı ilginç yapıyor?" ya da "Kötü çocuk çıktığında müziğin hep daha az neşeli olduğunu fark ettin mi?"). Bazıları yaratıcı düşünceyi teşvik eder ("Hikayenin sonunun nasıl bitmesini isterdin?"), bazılarıysa ırksal ve cinsel klişeleştirmeyi belirtebilir ya da TV reklamları hakkında çocukları eğitebilirler ("Onlar bütün o kum, deniz ve güneşin Barbie ile geleceğini sanmanı istiyorlar. Buna kandın mı?"). TV seyretmenin yerine önerilen pek çok

7. Patricia Marks Greenfield, *Mind and Media: The Effects of Television, Video Games and Computers (Akıl ve Medya: Televizyonun, Video Oyunlarının ve Bilgisayarların Etkileri),* (Cambridge, mass: Harvard University Press, 1984), syf: 66.

aktivite didaktiktir. Örneğin bir kaynak "çocuğunuza televizyon seyrederken anlamadığı kelimeleri yazma alışkanlığı edinmesini öğretin. Sonra bu kelimelere sözlükten bakmasına yardımcı olun"[8] tavsiyesinde bulunuyor. Elbette çocuk televizyon seyrederken her zaman bu deney eleştirel seyretme dersi haline gelmek zorunda değil. Bir ebeveyn "bir programda aralarda birkaç yorum serpiştirmenin ve daha sonra pek çok programda ya da günler boyunca konuyu olduğu gibi bırakmanın işe yaradığını" bulmuş.[9]

Belki de ailelerin çocuklarıyla birlikte televizyon seyretmeleri gerekliliğinin en önemli sebebi *Miami Vicce* ve *Law & Order* gibi programların yapımcısı Dick Wolf gibi insanların endüstrinin ebeveynlere ya da çocuklara karşı herhangi bir sorumluluğu olduğu düşüncesini göz ardı etmeleridir. Wolf kendi çocuklarının "kendi yaptığı programların hiçbirini görmediklerini, seyretmemeleri gerektiğini" söyledi.[10] Wolf iyi bir baba olabilir ama milyonlarca çocuğun onun yaptığı programları seyrettiği sorunu hala ortada. Eğer ebeveynleri de kendileriyle birlikte seyretseydi katılmadıkları mesajları (cinsiyet ve ırk klişeleştirmeleri gibi) ya da (seks ve şiddet görüntüleri gibi) kafa karıştırıcı ve korkutucu bulduklarını dengelemek için bir şansları olurdu.

Amerikan Psikoloji Derneği televizyondaki şiddetin etkilerini hafifletmek için ailelerin çocuklara şiddetin niçin olduğunu, şiddetin ne kadar elem verici olduğunu tartışmalarını, çatışmanın nasıl çözülebileceğini sormalarını ve

---

8. Michael Kelley, *A Parent's Guide to Television (Bir Ebeveynin Televizyon Rehberi)* (New York: Jphn Wiley & Sons, 1981), syf: 65.
9. Jay F. Davis, "Five Important Ideas to teach Your Kids About TV" (Televizyon Hakkında Çocuklarınıza Öğretmek için Beş Önemli Fikir"), *Media and Values,* Güz 1990/Kış 1991.
10. *Violence and Television: A Symposium and Study Sponsored by the Editors of TV Guide, (Şiddet ve televizyon: TV Guide Yazarlarının Sponsorluğunu yaptığı Bir Sempozyum ve Çalışma),* haziran 1992.

bu şiddetin gerçek olmayıp sadece canlandırma olduğunu anlatmalarını öneriyor. Aileler çocuklarını, içinde yardımlaşan, iş birliği yapan, birbirini kırmayan karakterlerin olduğu programları seyretmeye yönelik teşvik etmelidirler. Ebeveynler çocuklarının düzenli bir şekilde seyrettikleri programların en az bir bölümünü seyretmeli ve bu programların çocukları için uygunluğuna karar vermelidir.[11]

Çocuklarıyla televizyon seyreden ebeveynler programların yalnızca endişeye sebep veren şeyler olmadığını bilirler. Ticari kanallarda çocuklar çoğu yetişkinlere hitap eden reklam bombardımanına tutulurlar. Ev halklarının yüzde 85'inin videosu olan bir ülkede bu problemi çözmenin bir yolu bir aile video kütüphanesi kurmaktır. Çünkü onaylı "aile kütüphanesi" kasetlerinin tekrar gösterimlerinde gizlenecek bir şey olmayacaktır. Televizyon eleştirmeni David Bianculli çocuğu ne seyrederse seyretsin ihtiyatla kolladığını yazar.

> "Çocuklarım küçükken seyrettikleri tek 'canlı' TV programları *Mister Rogers' Neighborhood, Sesame Street* ve eski *Looney Tunes* çizgi filmleriydi. Yoksa diğer TV programları önceden kasete alınıp elenirdi."[12]

Bireysel programları ve dizileri eleme fırsatı olmayan ebeveynler genellikle kanalların tümünü izletmeme gücüne sahip olmayı isterlerdi. Genellikle pek bilmedikleri şey ise kablolu yayın şirketlerinin kanuni olarak ebeveynlere kanalları devre dışı bırakacak bir takım aletler sunması gerektigidir. Bazı teknolojik olarak ilerlemiş kablolu yayın şirketleri seyredilmek istenebilecek kanalların (CNN ve C-SPAN ebeveynlerin genel tercihleri) yayınlarını almayı, istenmeyebilecek kanalların (genellikle MTV

11. "What We Can Do" ("Ne Yapabiliriz"), *TV Guide,* 22 Ağustos 1992.
12. David Bianculli, *Teleliteracy (Televizyon Dili)* (New York: Continuum, 1992), syf: 165.

ya da film kanalları) bloke edilmesini sağlayan elektronik bir araç sunuyorlar. Örneğin Evanston, Illinois'te böyle bir alet aylığı 1.95 dolara bulunabiliyor.

Elbette bir çok ebeveyn çocuklarının ne seyrettiği konusunda ne kadar süre seyrettiğine oranla daha az dehşete düşerler. Bu kaygıları yersiz değildir. Araştırmalar aşırı miktarda televizyon seyreden çocukların okulda daha az başarılı olduklarını ve kalıcı sağlık sorunlarıyla abur cubur yeme alışkanlıklarına daha elverişli olduklarını gösteriyor.[13] Çocuklarının televizyon izleme vaktini azaltmak isteyen ebeveynler TV İzni gibi "mekanik bir disiplinci" satın almayı düşünmelidirler. TV İzni ile donanmış bir televizyon setini açmak için bir çocuk kendi kişisel kodlarını girer; sonra makine bir ebeveyn tarafından tahsis edilen dakikalardan televizyonun açık olduğu süreyi çıkarır. Bu aletin mucidi Randal Levenson'a göre TV İzni "çocukların zamanlarını tanzim etmelerine, tercih yapmayı öğrenmelerine ve seyrettiklerini kontrol etmelerine fırsat verir."[14] Çocuk bakım uzmanı ve yazar T. Berry Brazelton gibi TV oranlamasının bazı güçlü savunucuları çocukların okul günlerinde en fazla bir saat ve hafta sonlarında günde en fazla iki saat TV seyretmesini tavsiye ederler. Bununla beraber Brazelton, TV İzni gibi aletlere karşı bir ikilemde olduğunu itiraf eder. "Ailelerin bunu makineyle yapmaktan ziyade kendileri yapacak kadar cesaretli olmaları gerektiğini" söyler.[15]

---

13. Bakınız Aimee Dorr, *Television and Children (Televizyon ve Çocuk),* (Beverly Hills: Sage Publications, 1986), syf: 113; ve Shari Roan, "Tuned In and At Risk" , *Los Angeles Times,* 10 Mart 1993.
14. Randal Levenson, "teaching Children to Say No to TV", ("Çocukalra TV'ye Hayır Demeyi Öğretmek"), *The New York Times,* 24 Mart 1993.
15. "Zap! The Smart Set" (Akıllı Televizyonu Zapla!"), *The Washington Post,* 29 Ağustos 1992.

Her iki durumda da büyük mesele aynıdır: ebeveynlerin bir şekilde çocuklarının televizyonda ne seyrettiklerinden ilk olarak sorumlu olmaları gerekir. Genellikle sorunun kaynağı çocukların seyretmesinden ziyade, ortalama haftada beş ila on saat arası televizyon seyreden ebeveynlerin kendileridir.[16] Ebeveynler kendilerini kontrol etmeksizin çocuklarının seyrini kontrol edemezler ve bunu yaptıkları takdirde iyi bir örnek olmanın gücüne sahip olurlar.

3- Ebeveynlere çocuklarını televizyonun şiddetinden ve sakıncalı buldukları diğer programlardan korumalarına yardım etmek. Kongre televizyonun bilgi otobanına adaptasyonunu düşünürken unutmamalı ki gerçek otobanda da kanunlar çocuklar için çocuk koltuğu ve emniyet kemeri önerir. Çocuklar bilgi otobanında en azından bu kadarlık bir koruma ile seyahat etmelidirler. Bu yüzden Massachusetts temsilcisi Edward Markey'in önerdiği gibi, Kongre, aileleri şiddetli, kaba ve zararlı saydıkları istenmeyen yabancıların eve girişini engellemeleri için teknolojinin bütün mümkün olan aletleriyle güçlendirmelidir. V-chip bu teknolojik araçlardan biridir ve bütün televizyonlarda bulunması gerekli bir parça olmalıdır.*

Ebeveynler bunun mümkünlüğünün farkında olmak zorundadır. Öte yandan daha önemlisi, programları değerlendirmede ve hangisinin şiddetli olduğuna veya uygun ol-

---

16. Larry McGill, "By the Numbers- What Kids Watch" ("Sayılarla-Çocuklar Neyi Seyrediyor"), *Media Studies Journal,* Güz 1994, syf: 95-97. 1992'den 1993'e kadar Nielsen medya araştırma verilerine göre on sekiz yaş ve üzeri erkekler haftada yaklaşık yirmi dokuz saat televizyon seyrediyorlar; aynı yaş kategorisindeki kadınlar yaklaşık otuz üç saat seyrediyorlar.

* 1996 Telekominikasyon Anlaşması v-chip yüklenmesini emir verdi. 1999 Temmuz ayı itibariyle tüm on üç inçlikten büyük ekranlı televizyonların yüzde ellisinin v-chipi olmalıdır.

madığına karar vermede çok kaynak olmalıdır zira aileler çok değişik görüşe sahiptirler. Kongre yayıncılara, bağımsız televizyon istasyonlarına, kablo ve uydu programcılarına ailelerin çocuklar için uygun bulmadıkları programlar için onların tavsiyelerine uyma çağrısı yapmalıdır. Ama öte yandan hükümet kendini programları derecelendiren bir konumda da bulmamalıdır. En iyi kaynak ailelerin kişisel beğenileri ve sağduyularının kullanımıdır. Toplumsal gruplar - okul, PTA'lar ve kiliseler - televizyon programlarını derecelendirebilir fakat diğer kurumlar böyle bir derecelendirmeyi kazanca çevirebilirler. En istenen ve yaratıcı metot OKTV şirketininkidir. Şirket programları notlandırmak için çocuk sorunlarında bağımsız uzman danışmanlar kullanır. Bu uzmanlar programları iki yaş grubu için (1-6 ve 7-12) 'OK' ya da "NOT OK" diye notlandırırlar. Daha sonra şirket bu notları yerel yayın takvimi ile eşleştirir ve genel programların mı (televizyonda her ne olursa) ya da çocuk programlarının mı daha çok OK notu aldıklarına bakar. Daha önemlisi, OKTV Kablo ve TV uydu yayını yoluyla çalışır. Ve çocuklara uygun olmayan programların, sadece devre dışı bırakmakla kalmaz ayrıca ne yararlıysa onun da yapılmasını sağlar. OKTV'nin yaratıcısı Richard Leghorn der ki:

> OKTV ile birlikte aileler televizyon üzerinde tüm kontrollerini sürdürür ve istedikleri her hangi bir nedenle ve her hangi bir zamanda rahatlıkla televizyonu umursamayabilirler. Aileler çocukları için neyin uygun olup olmadığı görüşlerine dayanarak OKTV reytinglerini umursamayabilirler. Bunun basın eleştirilerine, görüşlere ve MPAA'nın sinema filmini sınıflandırması ya da kablo ve uydu yayıncılarının planladığı şiddet uyarısı etiketi gibi diğer izleme raporlarına dayanarak yaparlar. Ama OKTV hizmetleri izinden ziyade korumacılık açısından meyillidir.

Şimdi çocuklarını zararlı programlardan korumak ve yararlı programlara yöneltmek uğraşı içinde olan ailelerin büyük yükünü çoğumuz ve çoğu aile için hafifletecektir.[17]

Şüphesiz ki birçok aile teknolojiyi seçmelerinden dolayı avantajlı olamayacaklar ve diğerleri de ya reyting sonuçlarına ya da kendi değerlendirmelerine boğulmayacaklar. Ama kongrenin de düşündüğü gibi aileler First Amendment kanununun karşılayacağı gibi bir uygun karara varamamıştır. Ve aileler çocukların görmesini istemedikleri her programı engelleme şansına sahiptirler. Ebeveynler istenmeyen yabancıları evlerinin dışında tutmak için gerçekçi bir yola sahip olacaklar ve televizyondaki yetişkin programlarının şansı genişleyecektir.

4- Televizyonun Çocukları Ticari İstismarına Son Verilmeli. Bütün çocuklar ve TV üzerine yapılan araştırmaların bulduğu noktalardan biri de küçük çocukların programlar ve reklamlar arasındaki farkı anlamadığıdır. FCC ve FTC açık bir şekilde geçmişte reklamların çok küçük çocukları doğal olarak aldatıcı olmaya amaçladığını belirtmiştirler. Kongre, Çocuk Televizyon Kanununda reklam zamanı sınırlamalarını yeniden düşünmeli ve öncelikle altı yaşından küçük okul öncesi çocuklarına yönelik programların içindeki reklamları yasaklamalıdır.

Bu öneriye iki tür karşı çıkış olacaktır. Birinci itiraz yayıncıların reklam kısıtlamasının ekonomik olarak mantıklı olmadığını ve çocuklara yönelik yapılan güzel programlara böyle bir reklam desteği yokluğunda bu programların yaşayamayacağının saklanmaması gerektiği düşünceleridir. Bu, programcıların kamu hizmeti yaptıkları için sahip oldukları değerli ekonomik öncelikleri karlarını ge-

17. Richard S. Leghorn, "The OKTV Program" , 11 Kasım 1994 notu.

nişletmek için çiğnemeliler demenin başka bir yoludur. David Sarnoff ve William Paley'in önerdiği "zamanı tutma" fikri doğaya karşı işlenmiş bir suç mudur? Adam Smith'e bu meselede başvurulduğunda bu meselede akılcı olmamak yükünün yayıncılarda olduğunu söylerdi.

İkinci tür karşı çıkış da bu tür bir yasağın çalışmayacağıdır. Böyle inananlara bunun çalıştığını görmek için delil olarak Kanada'ya bakmaya ihtiyaçları vardır. Kanada Reklamcılar Birliği, Kanada Reklamcılar Vakfıyla (özel bir sanayi kuruluşu) birlikte gönüllü olarak 12 ve 6 yaş çocuklarına yönelik reklamlar için bir yayın yönergesi oluşturdu. 1971'de yazılan ve 1993'de yenilenen yönerge

> çocuk seyircilerin özel karakterlerini yeterince tanımlayan reklam mesajları almada reklamcılara ve firmalara rehberlik etsin diye yapıldı. Çocuklar özellikle çok küçük olanları bazen hayal bazen gerçek dünyada yaşarlar ve bu ikisi arasındaki farkı pek net ayıramazlar. Çocuk reklamları çocukların hayal dünyasını kötüye kullanmamalı ve saygı duymalıdır.

Ne belirsiz ne de güçsüz olan yönerge, ürünlerin "gerçeklere dayanan sunumunu", "aşırı baskı" kullanımını, reklamların planlanmasını, fiyat ve tüketim zamanlarının tartışmasını, program karakterleri ve ünlü kişilerin desteğini, "modern Kanada toplumunun yasal ya da ahlaki, manevi standartlarıyla çelişkili değerlerin" teşvikini, güvenliksiz oyuncakların ya da oyuncak kullanımının gösterilmesini ve diğer ürünlerle karşılaştırma iddialarını özel kısıtlamalarıyla ele alan on bir sayfalık bir belgedir. Kanada Reklamcılık Birliği, reklamcıdan çocuk ürünleri için yaptığı reklamdaki her iddiayı ispatlamasını isteyebilir ve yönergeyi çocuk reklamlarını tamamen yasaklayan Quebec haricinde bütün Kanada'da uygulama yetkisine sahiptir. Kanada Reklamcılık Kuruluşu'nun standartla-

rıyla uyuşmayan çocuk reklamları yayınlayan yayıncılar lisanslarını kaybedebilirler.

Amerikan çocukları Kanadalılardan daha mı az korunmayı hak ediyorlar? Fox Çocuk Yayın Ağı'nın yaptığı gibi "biz herkesten fazla genç seyirciye ulaşıyoruz", diye programcıların iddia etmesi artık kabul edilmemelidir. Çocuklar reklam fırsatları değil insandırlar.

5- Kongre bir profesyonel standart yönergesi geliştirme amacıyla yayıncıları ve diğer programcıları tekelci şirketlere karşı kanunlardan muaf tutmalıdır. Ulusal Yayıncılar Birliğinin önceki yönergesi 1982'de eski, dar görüşlü ve ideolojik olarak sürülmüş adalet merciinin yıkmayı başarmasından sonra yasaklanmıştır. Adalet merciinin bu hareketi sektörde etkili düzenlemeleri neredeyse imkansız kıldı ve hükümeti programcılık uygulamalarında tek hakim pozisyonunda bıraktı. Bu durum First Amendment kanununa göre açıkça kabul edilemezdi.

Kongre sadece bir uygulama yönergesinin yapılması için izin vermemeli aynı zamanda tüm lisanslı yayıncıların üyeliğini gerektirmeli. Yayıncılar için profesyonel standartlar yönergesi de, aldatıcı, ayrımcı, ya da kötüye kullanılan uygulamaları olan emlakçılıktan imalata diğer endüstrilerdeki benzer yönergelerle kıyas edilebilecektir. Örneğin, Ulusal Güvenlik Firmaları Birliği Yönergesi, komisyoncuların halk ile ve kendi aralarındaki işlerde ne söyleyemeyip yapamadıklarını belirler. Avukatlık, doktorluk, mühendislik ve öğretmenlik gibi diğer meslekler profesyonel uygulamanın minimum standartlarıyla buluşmalı. Elbette gazetecilik kelimenin bu anlamıyla meslekten sayılmıyor. Ama çoğu yayıncı gazeteci olmamakla birlikte kamuya ait bir alanın lisanslı kullanıcılarıdır. Onların karakterleri ve performansları diğer mesleklerdekilerden daha mı az önemli? Yayıncılar ve kablolu yayın yöneticile-

ri kendi en iyi mesleki kararlarına uyan bir uygulama standardına sahip olmalılar.

Özellikle iş gruplarının burada önemli bir rolleri vardır. Çünkü reklamları televizyon programcılığını oldukça etkiler. McDonnell Douglas'ın emekli başkanı Sanford McDonnell okullardaki "karakter eğitimi" diye adlandırdığı şeyi teklif edendir. Ama "televizyonu karakter eğitimi teklifçilerinin uçmasını gerektiren çok güçlü bir rüzgar oluşturmasından" endişe ediyor. Bu sebeple McDonnell etkili iş dünyasındaki meslektaşlarına "kablolu yayın ve televizyon endüstrilerine kendi politikalarını oluşturan bir mekanizmaya meylettirmek için" etkilerini kullanmaya zorlamıştır. Ama henüz başarılı olamamıştır.[18] Eğer bu iş dünyasının üyeleri kendi şirketlerinin sponsorluğunu yaptığı programları çocukları ve torunlarıyla oturup seyretseydi ve tartışsaydı -tüm reklamcılar da böyle yapsaydı- politikalarını değiştirirlerdi. Yapımcılar ve reklam yöneticileri yaptıkları ve finans sağladıkları programları seyrederek çocuklarıyla ve torunlarıyla benzer bir şekilde vakit geçirmeliler. Yaptıkları şeyle övünüyorlar mı?

Kısa bir süre önce bir grup iş derneği Eylül 1994'de *New York Times* gazetesine tam sayfa reklam vererek Yeni Amerikan Devrimi adında bir grup olarak "çocukların en iyi menfaatine" bağlılıklarını duyurdular. Yeni Amerikan Devrimi üyeleri arasına çeşitli iletişim şirketlerinden, her ikisi de farklı durumlarda çocuklara ve ebeveynlere karşı sorumluluklarını açıkça inkar etmiş olan Time Warner, Gerald Levin ve ABD Yayın Ağı başkanı Kay Koplovitz de dahil üst yöneticileri dahil etmiştir. Bu gibi kararsızlıklar devrimin yönetim kurulu odalarında mı yoksa pazarlama bölümlerinde mi başladığı sorusunu akla getiriyor.

18. Sanford McDonell, Newton N. Minow'a mektup, 15 Eylül 1994.

6- Kârsız topluluk, özellikle üniversite ve vakıflar, çocukların televizyon ve Super Tube'ün yeni dünyasındaki yeri hakkındaki tartışmalarda daha aktif olmalı. 75 civarında kâr gözetmeyen grup bilgi dünyasına eşit ve ucuz ulaşmayı garanti altına almak için lobi faaliyeti yapan bir konsorsiyumun -iletişim politikası yönetim yeri- da aktiftir. Diğer üyelerde ya SuperTube ya da Çocuk Televizyonu ile alakalı projelere sponsor olanlardır. Bu çabalar övgüye değerdir. Fakat mesajları ve tartışmaları duyulmamış olmasın diye birlikte hareket etmek zorundadırlar. 1927 ve 1934 yılları arası eğitimciler, sendikalar, kiliseler ve vakıflar arasındaki bölünme belki de Wegner Hotfield yasalarınca yenilmesinde ve ticari yayıncıların başarılı bir şekilde bütün radyo yayın alanının kontrolünü sağlamadaki başarılarının tek ve en önemli nedenidir. Bugün biz de aynı hatayı tekrarlama tehlikesi içindeyiz. Eğer Amerikalılar 1934'de yaptıkları hatayı artırırlarsa, bu şimdi aynı safta olan ve 1930larda çok büyük bir ısrarla kavga eden kurumlar yüzünden olacaktır.

Vakıflarımız ve düşünce depolarımız SuperTube hakkında rekabet ve ifade özgürlüğü üzerine bilinen sıkıcı vaazlar haricinde birkaç yaratıcı fikir önerdiler. Gelecek nesilde çocuğun televizyondaki yeri hakkında hemen hemen hiç bir şey söylemediler. Amerikan Sanat ve Bilim Akademisinin bazı üyeleri -bu kitabın yazımını destekleyen kuruluş-* Televizyonun kamu yararını anlatmadaki önemi hakkında şüphelerini belirttiler ve kamu yararının ekonomik terimler dışarıda tutulursa tanımlanıp tanımlanamayacağını sordular. Akademinin üç kurucusu, George Washington, Thomas Jefferson ve John Adams, aynı şekilde konuşur muydu?

Belki de SuperTube hakkındaki tartışmaların en önemli ve bağışlanmaz eksiği ulusun eğitimcileridir. 103.

---

* a.e.b. *Abondened in the Wasteland (Çorak Arazide Terkedilmişler:)*

kongrede iki onaylanmamış bilgi faturaları - H.R 3636 ve S. 1822 - okulları Ulusal Bilgi Yapısına mümkün olduğu kadar ucuz bağlamayı düşünmesi haricinde sadece pek az insanın böyle uygulanabilir bir bağın masrafını bildiğini göz önüne alarak açıkça çocuklardan bahsetti.[19] Bu bağın nasıl finanse edileceği kritik bir kamu politikası sorunudur. Örneğin, ulusun eğitimsel yapısı pek az bilinmektedir.* Bu olana kadar, kanal ihalelerinden gelen milyarlarca dolar federal harcamaların içinde kaybolacak ve çocuklara bir yarar sağlamayacaktır.

Son olarak bu tartışmadan yönetmesi gereken ulusun üniversite ve kolejleri bunun yerine seyretmekle yetiniyorlar. Medya Eğitim Merkezinden Jeffrey Chester "Üniversiteler iş dünyasının gündem oluşturmasına müsaade ediyorlar", diyor.

> "Onlar sorumluluklarından vazgeçtiler. Aydınlar, yaratıcı modeller nerede, büyük şirketlerin finanse ettiği çalışmalar dışında çalışmalar nerede?"[20] Çok önemli bir soru ve henüz cevaplanmadı.

7- Haber medyası meşru ifade özgürlüğü meselelerini, aynı meşruiyetle çocukların sağlığını ve iyiliği meselelerini birbirinden ayırmalıdır. "Özel olarak televizyonun

---

19. FCC üyesi Rachelle Chong "sendeleme" kelimesini sadece tutar bağlamında değil aynı zamanda planlama bağlamında ele almıştır. Bakınız *Telecominications Reports,* 17 Ekim 1994.

* Devlet okullarını donatmak için fon mekanizmaları öneren eğitim kuruluşları arasında Okul Müdürleri Ulusal Birliği, Ulusal Okul Kürsüleri Birliği, Amerikan Kütüphanesi Birliği, Ulusal Eğitim Birliği ve Eyalet Okul Çalışanları Konseyi bulunmaktadır. 1994'te bu gruplar, FCC'nin okulları donatmak için yerel telefon şirketlerinin uzun mesafedeki şirketlerden topladığı giriş ücretlerinden hasıl olan "müşteri üreticilik kar hissesini" kullanmasını teklif ettiler. Gruplar bu ücretlerden gelecek gelirin yaklaşık 300 milyon dolar civarında olacağını tahmin ettiler.

20. *Academe* 'den alıntılanmıştır, Eylül-Ekim 1994.

şiddeti üzerine tartışmalarda gazeteciler bir dizi iyice düşünülmemiş ve problemin akıl çakıştırılmasına yönelik nedeni kolayca kabul ederler. Başka bir şey de yapmazlar"[21] diyen Sissela Bok'dan başkası bu konuyu daha iyi açıklayamaz. Bok "onlar kamu anlayışını ya da tartışmayı derinleştiremezler ve aslında tartışmanın önünde bir engel olurlar", der.

Örneğin Amerika, televizyonun yanında diğer faktörlerin de katkıda bulunduğu ve gerçek şiddetle televizyondaki şiddet arasında sigara ve konserde olduğu gibi çok kesin olmayan bir bağın olduğu; televizyondaki şiddetin bir ölçüde toplumdaki şiddetin bir yansıması olduğu; tanımlanması zor bir şiddet tarihine sahiptir. SuperTube video şiddetine yüzlerce çıkış yeri oluşturabilir. Aileler çocuklarının seyrettiğinden öncelikle sorumludur ve kamu politikası düşüncesinin ifade serbestliği üzerinde yürümemelidir. Bu gerçeklerin hiçbiri Bok'un ileri sürdüğüne göre televizyondaki şiddetin çocuklar için uygunsuz ve belki de rezalet olduğundan meşruiyet meselesini göz ardı etmeyi haklı çıkarmaz. Bok, bu gibi sebepler izahlarının çocuk işçiler ve kölelik gibi tiksindirici uygulamaları devam ettiren faktör olduğunu belirtir. Benzer izahlar oyuncak üreticilerine tehlikeli oyuncaklar yapma, ikaz şirketlerine çocuk korumalı paket yapmayı imal etme, müteahhitlere yönetim merkezli resimler ve yapma taşlardan döşeli evler yapma, mağazalara küçüklere silah ve patlayıcı satma izni vermemelidir. Gazeteciler First Amendment'i çocuk televizyonu meselesi üzerine yakın tartışmalara müsaade ettiği zaman, Bok der ki; ifade özgürlüğü tartışması

> soğutucu bir etki oluşturur. İfade özgürlüğü düşüncesi bunun sonucunda basın için televizyon tartışma-

21. Bok, *TV Violence, Children and the Press (TV Şiddeti, Çocuklar ve Basın),* syf:1.

> larını anlamada kendi rolüne dikkatle bakma, akılcıların ve akılcılığın arayışı olmasına... ve problemi daha iyi anlamanın önündeki engelleri keşfetmesi meselesi olacaktır. Bu temelde ifade özgürlüğü tartışması, kamu çıkarı gruplarının, sanayi yöneticilerinin, iş sahiplerinin ve diğerlerinin katkısını söylerken, sadece ne söylediğini ve yaptığını (önemli bir gelişmeyi önceden gösteren bir şey) daha tam ve dikkatli ifade etmek değil, aynı zamanda diğer toplumsal problemler hakkında sürekli önerilen çözümleme yöntemleri sağlamak da mümkün olabilir.[22]

8-Medya eğitimi programı ulusun ilk ve orta okullarında geliştirilmeli ve desteklenmelidir. Sonunda televizyonun çocuklara muamelesini en iyi şekilde değerlendirecek olanlar ebeveynlerdir. Bu şekilde okullar, üniversiteler ve vakıflar çocukların olduğu kadar ebeveynlerin de medya eğitimine oldukça dikkat sarf etmelidirler. Eski bir İngilizce öğretmeni ve Los Angeles merkezli Medya Edebiyatı Merkezi yöneticisi Elizabeth Thoman'a göre

> "Bugün, görsel mesajların temelini öğretmek zorundasınız... Medya edebiyatı gelişen bir disiplin olarak sosyoloji, siyaset bilimi, edebiyat eleştirmenliği, iktisat ve siyasi analizle iş birliği yapmaktadır. Bu birbiriyle alakalı değişik derecelerdeki problemleri ve çözümleri görmek için bir birleştirici şemsiyedir."[23]

Thoman bu görüşünde yalnız değildir. New Mexico eyaletinde Vali Bruce King'in eyalet eğitim önderleri, medya edebiyatı programlarını K 12 müfredatına 1984 yılında resmi olarak soktular. Harvard Üniversitesinin birkaç yaz yürüttüğü bir Medya Eğitim Enstitüsü vardır, bu-

22. A.e.b. syf:15.
23. Judy Mann, "Learning to Read TV" ("TV'yi Okumayı Öğrenmek")'den alıntılanmıştır, *The Washington Post,* 3 Eylül 1993.

rada ilk ve orta okul öğretmenleri medya eğitimi prensipleriyle tanışıp, öğreniyorlar; 1976'da Yale Üniversitesi de medyanın çocuklar için kullanımını araştırmaya başladı.[24] 1990'da Amerikan Pediatri Akademisi ailelere, öğretmenlere ve pediatristlere öğretilen televizyon inceleme becerisi üzerine daha fazla vurgu yapmalarını önerdi. Harvard psikologlarından Ronald Slaby yıllardır aile ve çevreye, ulusun televizyon endüstrisine kadar çeşitli kurumlardan çocukların televizyonun şiddetinin zararlı etkisini düşürecek becerilerinin gelişmesine yardım etmelerini istemeleri çağrısında bulunuyor.

O zamanlar televizyon endüstrisi bu teşebbüslere cevap verdi. 1993'de örneğin, televizyon gazetecisi Linda Ellerbee, Nickelodeon televizyondaki şiddeti algılamaları açısından çocuklarla mülakat yaptığı özel bir program hazırladı. HBO, *Tüketici Raporları* ile iş birliği yaparak, çocuklara yönelik reklamlardan güvensizlik ve gizli aldatmaca konulu ödül kazanan *Buy Me That (Bana Onu Al)* filmini yaptı.

Uzun vadede etkili olmak için, okullarda İnternet'in potansiyel kötülükleri hakkında diziler olduğu gibi medya edebiyatı programları da okul müfredatının bir parçası olmak zorundadır. En azından medya eğitimi klasik propaganda ve algılama teknikleri ile film ve televizyon sanat klasiklerini öğrencilerle buluşturmalıdır. Mümkün olan her yerde, medya eğitimi çocukları film dilini kullanarak hikaye anlatma yöntemleriyle tanışık hale getirmelidir. Kubey şöyle der;

---

24. Bakınız Kate Moddy, "Growing Media Smarts- The New Mexico Project"; ve Reene Hobbs, "Teaching Media Literacy-Yo! Are You Hip to This?", *Media Studies Journal,* Güz 1994. Aynı zamanda bakınız Dorothy G. Singer "Creating Critical Viewers" ("Eleştirici Seyirciler Yaratmak"), *Television Quarterly,* Kış 1994.

video kameraların yaygınlaşması ve video teyplerin çok düşük fiyatta olması bunu geçmişte olduğundan daha kolay hale getirdi. Kameralar olmasa bile, öğrenciler "hikaye anlatma" ve yazılı ödevlerle bunu öğrenebilirler...Öğrencilerin edebiyata olan ilgisini artırmanın bir yolu da kullandıkları hikaye tekniklerinin çoğunun klasiklerde ve her gün abonesi oldukları gözde program ve filmlerde kullanıldığını anlamada onlara yardımcı olmaktır.[25]

Medya edebiyatı programcılarının bir çok sunucusunun, okul müfredatının yayınlarla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur; ve bir bütünlük içinde Medya Edebiyatı Hareketi değişik yaş gruplarından çocukların televizyonu nasıl seyrettikleri ve mesajını nasıl kavradıkları hakkında çok az bilgisi vardır.[26] Bu problemleri çözmek için, diğer herhangi bir ulustan daha çok medya ürünü üreten bir ulus medya eğitimini önemsememeye devam edemez.

9- Kongre çocuk televizyon kanununu şimdi ve Super-Tube çağında çocukların ihtiyacını karşılamak için yenilemek ve kanunlaştırmak için bir bitiş tarihi belirtmelidir. Kaçınılmaz olarak, kongrenin 1994 İletişim Kanununu yeniden yapma çabaları çoğunlukla kablo endüstrisi, Baby Bells, AT&T gibi uzun mesafeli şirketler ve diğerleri arasındaki rekabete kilitlenecektir.* Bu özel çıkarlar ve teknik detaylar bataklığında çocukların ihtiyaçları en aza indirilecek (1994'de olduğu gibi) ya da toptan unutulacaktır. Bu sebeple, kongre kamu yararının genç seyirciler için

25. Robert Kubey, "The Case for Media Education" ("Medya Eğitimi Olayı") *Education Week,* 6 Mart 1991.

26. Bakınız Patricia Aufderheide, *Media Literacy: A Report of the national leadership Conference on Media Literacy t(Washington, D.C.: The Aspen Institute, 1993), syf: 5-8.*

* 1996 Telekominikasyon Anlaşması bu meseleyi başardı. (Editör notu)

özel dikkat önerdiği Çocuk Televizyonu Kanununda bulduğu şeyleri araştırmalı ve genişletmelidir. Yeni telekominikasyon dünyası insan seçimi yönü için uygundur, yürümek için doğru yol kamu yararıyla tutarlı olandır ve kamu yararı da çocukların korunması ve gelişmesidir. Bu sebeple Kongre Amerikan insanlarına yeni iletişim devrimlerinde çocuklara karşı ulusal sorumlulukla nasıl buluşturacağını rapor edeceği son tarihi belirlemelidir.

Özellikle, kongre şu konu başlıkları üzerine müzakere başlatmalıdır: çocukları şiddetin zararından korumak; televizyon aracılığıyla ebeveynlik becerilerini geliştirmek; ebeveynler ve çocuklar için medya eğitimini teşvik etmek; yayıncıların, video oyunu üreticilerinin ve diğer yeni iletişim teknolojileri sağlayıcılarının profesyonel standartlarını ve zorunluluklarını belirlemek; televizyonun çocukları reklamlarla istismarına son vermek; üniversiteleri, vakıfları ve diğer kar amacı gütmeyen kuruluşları gelecek üzerine aktif tartışmaya çekmek. Yeni bir Çocuk İletişim Anlaşması, 1990 kanunu yeniden gözden geçirilerek, iki yıl içinde kanunlaştırılmalıdır.

SuperTube çağına ve heyecanlı sözlerine yaklaştıkça, büyük gazeteci ve yayıncı Edward R. Murrow'un 1958'de televizyonun geleceğine bakarken ifade ettiği şüpheleri hatırlamalıyız. Murrow

> "bu alet öğretebilir, aydınlatabilir hatta esin kaynağı olabilir. Ama bunu ancak insanların o uçlara kadar kullanmak için belirledikleri sınırlarla yapabilir. Yoksa sadece bir kutu içindeki ışıklardan ve tellerden başka bir şey değildir" der.[27]

27. Edward R. Murrow, Radyo ve Televizyon Haber Yöneticileri Birliğine hitabı, 15 Ekim 1958, Harry J. Skornia, *Television and Society (Televizyon ve Toplum)*'da yeniden yayınlanmıştır, (New York: McGraw-Hill, 1965), syf: 237.

Evimize resim ve diğer bilgileri gönderen teknoloji Murrow'un zamanından bu yana değişti; kablolu yayın, fiber-optik kablolar, hücreli ve diğer kablosuz sistemler ve doğrudan uydu yayını dahil oldu. Ama kutu hala kutu olarak kaldı. Ne için kullandığımız da hala bize bağlı. Amerika'da ve dünyada zaten başlamış olan telekominikasyon devrimi verdiği vaadi gerçekleşmemiş olmasın diye dikkati muhafaza etmeyi gerektiriyor. Eğer böyle olursa başarısızlığımızın faturası doğacak çocuklarımıza patlar.

Douglass Cater, SuperTube çağına doğru baktığında ANNE olarak nitelendirdiği teknolojinin özgürlük ve yaratıcılık aletinden ziyade -belki hükümet tarafından ama daha çok özel ticari menfaatler tarafından- kontrol aleti haline geleceğini düşünüyor. Ama bu böyle olmak zorunda da değil. Akıllı hareket edersek, SuperTube First Amendment kanununu tamamen dijital çağa getirebilir, gerçek annelerin ve babaların çocukları için neyin en iyi olduğuna karar vermelerinde güçlendirebilir ve çocukların kendilerine -İletişim Kanununun yapmadığı- ulusumuzun iletişim politikasının başlıca yararlarını kurar.SuperTube neticede yayıncılık çağını belirleyen kamu yararı zorunluluklarının çoğunu dağıtabilirse de bizim çocuklarımızı koruma ve eğitme sorumluluğumuz asla bunların arasında olmayacaktır. Kamu çıkarı tanımın ötesinde olduğunu düşünen bir çok septik bile bunu çocukların kalplerinde ve beyinlerinde olduğunu bilirler. Eğer ulus olarak kamu çıkarının ne olduğunu, oy vermek için çok genç olan, daha okuma yazma bile bilmeyen, maddi, duygusal ve hatta fiziksel olarak yetişkinlere bağımlı olanlara saygı duyarak belirleyemezsek başka hiçbir yerde belirleyemeyiz. Çocuklarımız, yaşayan ve nefes alıp veren, etli kemikli kamu çıkarımızdır.

Yoksa bir kere daha mı çocuklarımızı çorak arazide terk edeceğiz?

İNDEKS

A

Adams 369
Adaus 273
Adler 140
Adorno 15, 18, 43, 44, 45, 70, 106
Althusser 15, 45
Altschull 326, 327, 328, 334
Anderson 255
Arendt 14, 39, 41, 42, 46, 47, 48, 101, 102, 103, 104
Aristo 232
Aristoteles 22, 54
Arkoun 114
Aron 68
Atkin 246
Aufderheide 374
Augustinus 24, 40, 54, 67

B

Bacon 20, 41
Baker 265
Ball 265
Baron 266
Baudrillard 10, 192, 193, 197
Bauman 190, 196, 197
Beauchamp 173, 177, 178, 188
Bell 194, 358
Bellah 122, 141, 142
Benjamin 45, 154, 327
Benny 221
Bentham 116
Berger 267, 268
Bergson 22
Berlin 14, 139, 142
Bernardin 130, 131
Berstein 290
Bianculli 361
Biggs 288, 298
Bismarck 63, 107
Bogart 120, 142, 229
Bok 349, 371
Bollen 266
Bork 322
Bottomore 45
Boutroux 22
Brazelton 362
Bronfenbrenner 171, 187
Brown 200, 245
Browne 126
Bruno 20, 41

Buckley 150
Budiansky 137, 143
Burd 227
Burke 14, 43, 118, 166
Bush 124, 221
Byrant 245

C

Cabanis 22, 42
Caesar 269
Cain 238
Calvin 40
Cantor 263
Caplan 151
Carson 124
Carter 113
Cassirer 65
Cater 376
Cavell 189, 190, 198
Chaffee 268
Chaplin 193, 197
Charles 113, 119, 140, 143, 145, 233, 246, 261, 273, 291, 358
Charren 359
Chester 268, 370
Chong 354, 370
Chung 126
Chuzzlewit 273
Cline 265
Clinton 126, 273, 328
Collins 255
Cook 130
Cooke 149
Cooney 224
Courrier 265
Crofit 265
Csikszentmihalyi 254
Csikzentmihalyi 253
Cullingford 249, 260, 264

D

Dante 20, 40
Darwin 89, 90
Davidciler 127
De Niro 195
Dean 195
Deerlin 353
Derber 140, 143
Derrida 32, 198
Dershowitz 218
Descartes 20, 60
Dewey 152, 164, 327, 328
Dickens 273, 274
Diderot 21, 42
Dilthey 22, 27, 44
Dostoyevski 195
Drudge 271, 272, 273
Dubais 105
Durkheim 28, 63

E

Effron 295
Ellerbee 373
Emerry 253
Emery 253
Engels 64
Eron 211, 212
Erons 211
Etzioni 121

F

Farabi 40, 54, 115

Farber 240
Feyerabend 22, 44, 48
Fichte 61
Fixmer 291
Fizmer 292
Flanagan 221
Fletcher 312
Foraman 337
Fore 228
Foucault 31, 32, 198
Fouder 260
Fowler 257
Franklin 327, 328
Fredman 264
Freud 18, 22, 48, 72, 93, 94, 95, 97
Freudcu 43, 93
Fukuyama 31
Fulton 129

G

Gadamer 27, 28, 44
Galbraith 69, 74
Galileo 20
Garry 324, 334
Gasset 22, 46, 192, 198
Gazali 40, 41
Geller 354, 357
Gerbner 243, 251, 252, 264, 268, 275
Gingrich 126
Goethe 22
Goldenson 234
Goldman 152
Gorbachev 124
Gore 328, 334
Gramsci 15
Greeley 272
Greenfield 127, 359
Gunter 266
Gwertzman 296, 297

H

Habermas 27, 28, 39, 43, 44, 45, 47, 48, 66, 67, 91, 92, 105, 107, 108, 109
Hamburg 268
Harbert 353
Harding 129, 221, 223
Harris 187, 200
Hart 147
Hartz 155
Hayakawa 124, 143
Hayek 14
Hays 236, 237, 240
Hefner 238
Hegel 9, 12, 30, 43, 44, 45, 46, 59, 60, 61, 62, 198
Heidegger 22, 27, 44, 46, 47, 101, 102, 190
Heiser 123, 124, 143
Held 45
Hendricks 295
Henry 36, 125, 126, 143, 354
Hensley 265
Herakleitos 60
Herder 21, 42, 44
Hikawa 353
Hitler 14, 46, 62, 69, 70, 72, 101, 104, 328
Hobbes 41, 50, 61, 103
Hogwash 211
Holbach 21, 42
Holmes 121, 122, 143

Horkheimer 13, 14, 15, 70, 99, 100, 106
Hotfield 369
Huges 133
Hume 21, 22, 41, 42, 65, 92
Hundt 351
Hutchins 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 143, 325
Hynes 226

I-İ

İbn Rüşd 115
İbn Rüşdçülük 20
İbn Sina 40, 115
İbn-i Haldun 17
İbn-i Teymiyye 41
Iger 233
İskender 62, 106
Isuzu 221

J

Jackson 129, 272
Jacobson 225
James 49, 123, 143, 147, 266, 327, 328
Jay 45, 360
Jefferson 166, 273, 369
Johnson 167, 168, 169, 227, 331, 335, 358

K

Kant 15, 22, 23, 24, 40, 41, 42, 44, 60, 61, 105, 198
Kelley 360
Kellner 80, 86
Kennedy 265
Kepler 20, 41
Kerrigan 221
Kessler 262
Keynesçi 74, 81
Kierkegaard 22, 46
King 125, 265, 372
Kinsley 127, 128
Kintner 247
Klaidman 173, 177, 178, 188
Kleeman 352
Kojeve 60
Kolombo 245
Kopernik 20, 41, 114
Koplovitz 368
Koresh 127
Kosekenniemi 118
Kramer 289, 290, 297
Kristol 219
Kubay 253
Kubey 254, 259, 373, 374
Kutz 128

L

Lambeth 134, 143
Lamettrie 21, 42
Lasch 121, 137, 143
Lear 233
Lehrer 128, 143
Leibniz 60
Leisure 221
Lenin 43
Lessnoff 15, 69
Levenson 362
Levin 368
Levy 247
Lewinsky 271

Lewis 123, 124, 143
Lichter 240, 243, 246, 247
Lippmann 137, 138, 144, 153, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167
Locke 14, 21, 22, 24, 41, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 92, 122, 141, 160, 325, 327
Lometi 267
Löwith 59, 60, 63
Lukacs 15, 59, 64
Luther 40, 87, 265

M

MacIntyre 121, 122
Madonna 195
Mahbubani 114
Maistre 121
Mann 285, 289, 337, 372
Manson 291
Marcuse 15, 59, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103
Markey 268, 363
Marx 9, 10, 12, 14, 15, 22, 28, 29, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 59, 63, 64, 67, 70, 72, 73, 75, 94, 101, 103, 106, 116, 118
Mater 264
McCarthy 131
McDonnell 368
McGuire 298, 299
McKenna 295, 296, 297, 340
McLuhan 253, 334
Mead 152
Medved 238
Meline 255
Menendez 221
Merrill 119, 121, 144, 326, 327, 334
Meyer 264, 294, 298
Milawsky 262
Mill 14, 118, 121, 122, 325, 326, 334
Milton 325, 326, 328, 334, 358
Minnaw 226
Minow 246, 251, 347, 368
Moddy 373
Monroe 198, 265
Montesquieu 21, 54
Morgan 241
Morissett 357
Morrisett 356
Murray 220, 358
Murrow 157, 251, 375, 376
Mussolini 62, 72

N

Napolyon 107
Naughton 337
Neil 124
Newberg 355, 358
Newton 22, 49, 226, 246, 251, 347, 348, 368
Nielsen 203, 204, 205, 206, 208, 220, 250, 261, 363
Nietzsche 14, 22, 31, 33, 46, 59, 190
Nominalistler 20
Nozick 14

O

O' Brein 332
O'Hair 220
O'Neill 122, 123, 144, 173, 188
Ockhamlı 40
Ornstein 119, 124, 144
Orwell 81, 98, 295

P

Paley 366
Palmer 239, 356
Papper 349
Pareto 22
Peck 337
Perikles 24
Peterson 133
Phillips 265, 266
Piaget 263
Pierce 248, 268
Platon 24, 43, 47, 54, 60, 94, 102, 103, 122, 133, 232
Platonculuk 20
Polanyi 22, 28
Pool 329
Popper 14, 22, 39, 43, 44, 59, 83
Priestley 21
Pulitzer 149, 272

R

Rawls 14, 39, 147
Reagan 261
Redford 195
Reeves 264
Reiss 266
Reno 269
Richard 198, 202, 221, 234, 238, 364, 365
Richter 199, 234
Roberts 337
Robinson 119, 124, 144
Romantikler 22
Rothman 199, 240, 246, 247
Rousseau 21, 22, 24, 42, 105, 139, 140, 198
Rubens 262
Rubinstein 268
Rüşdi 115

S

Safire 130, 131, 144
Sandel 121, 144
Sarnoff 366
Sartre 46, 102
Schelling 61
Schopenhauer 22
Schramm 133, 145
Schuman 110
Schumpeter 14
Self 119, 145
Shapiro 91, 216
Siebert 133, 145
Siegel 268
Signorielli 241, 242
Simmel 65
Simpson 126, 129
Singer 252, 255, 268, 373
Slaby 373
Smith 14, 21, 28, 122, 130, 145, 221, 223, 366
Smolla 325, 329, 330, 331, 332, 335
Sofistler 40

Spelling 216
Spengler 22
Spinoza 60
Stahl 127
Stalin 72, 104
Stalinist 62, 72
Steele 287, 292, 293
Stephenson 175, 181
Stipp 262
Strauss 121
Strinnger 268
Stuart 49, 121, 122, 286, 299

T

Tartarian 157
Tartikoff'a 261
Thoman 372
Tinker 205, 206, 225
Tocqueville 10, 103, 272, 323, 334
Toland 21
Tolstoy 195
Toynbee 22
Triumph 124
Tucker 254

V

Valenti 238, 269
Versay 64, 161, 162
Vesco 156
Vico 42, 44
Voltaire 21, 42
Vradenberg 211

W

Waco 127
Wallerstein 30, 43
Washington 128, 144, 149, 212, 247, 248, 265, 273, 292, 362, 369, 372, 374
Weaver 128, 145
Weber 14, 15, 27, 28, 30, 44, 45, 47, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 76, 79, 80, 82, 89, 92, 94, 103, 104, 106, 115
Wehmeyer 218
Weinman 233
Westmoreland 153, 154
Whitney 234
Wilkins 358
Williams 255, 358
Willse 299, 300
Wilson 161, 234, 247
Winick 261
Wolf 360
Wurtzel 267

Z

Zillmann 245, 263, 269

SİYASET FELSEFESİ MEDYA VE AHLAK

SERDAR TAŞÇI

Kapitalizm, sadece meta üretimi değildir, o aynı zamanda nesneleştirilen, nesnelleştirilen toplumsal ilişkilerin ve enformasyonun üretimidir. Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde şöyle der; el değirmeni size feodal beyin toplumunu, buharla işleyen değirmen ise sanayi kapitalistinin toplumunu verir.

Tocqueville, basının, eğer sadece özgürlüğü garantilediğini düşünürsek, önemlerini küçümseyeceğimizi, çünkü medeniyeti koruduklarını yazar. Bunu değiştirelim; evet, basın sadece özgürlüğü değil, tutsaklığı da garanti eder.

Jean Baudrillard, toplumun bir hapishane olduğunu ve hapishanenin toplumun bu durumunu gizlediğini vurgular. Hapishane ve toplum arasındaki bu ilişki, Amerika ve Disneyland arasında da söz konusudur; yani gerçek ve oyun/ kurgu arasında. Bu yaklaşım, Marx'ın *Kutsal Aile*'sini hatırlatır bana. Marx, benzer türde bir ilişkiyi devlet ve insan hakları arasında kurar.

Akbar Ahmed'e göre, Amerikan politikasının başaramayacağı şeyi, Amerikan kitle iletişim araçları başarmıştır: Amerika için dünya hakimiyetini elde etme. Pentagon'un başarısız olduğu yerde Hollywood başarılı olmuştur. Bu ikisi arasındaki bağ, filimlerin ve savunma gereçlerinin Amerikan ekonomisindeki iki en geniş ihracat-dışsatım kazancı olduğu gerçeğinde kurulmuştur.

Topluma ilişkin bilginin; toplumu ve siyaseti, dolayısıyla dünyayı değiştirmede gerekli olduğu inancıyla politik bilinçlerimizi siyaset felsefesine yaslıyoruz. Medyanın şerrinden uzak durun.

ISBN 975-6555-14-9
9 789756 555149